

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

TÜRKİYE
YÜZYILI

TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN YÜZÜNCÜ YILI

Türkiye

Türkiye

ON İKİNCİ KALKINMA PLANI (2024-2028)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI
STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI

ON İKİNCİ KALKINMA PLANI (2024-2028)

Ekim 2023

İÇİNDEKİLER

TABLolar.....	v
KISALTMALAR	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

PLAN ÖNCESİ DÖNEMDE DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GELİŞMELER

1. GİRİŞ.....	1
2. KÜRESEL GELİŞMELER VE EĞİLİMLER	4
2.1. KÜRESEL EĞİLİMLER VE TÜRKİYE ETKİLEŞİMİ	4
2.2. DÜNYA EKONOMİSİNDE MAKROEKONOMİK GELİŞMELER VE BEKLENTİLER.....	26
3. PLAN ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKİYE'DE EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞMELER.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

UZUN VADELİ (2024-2053) GELİŞMENİN STRATEJİSİ VE ON İKİNCİ KALKINMA PLANININ (2024-2028) TEMEL AMAÇ VE İLKELERİ İLE HEDEF VE POLİTİKALARI

1. UZUN VADELİ (2024-2053) GELİŞMENİN STRATEJİSİ	42
1.1. 2053 YILINDA DÜNYA GÖRÜNÜMÜ	42
1.2. 2053 YILINDA TÜRKİYE	44
2. ON İKİNCİ KALKINMA PLANININ VİZYONU, TEMEL AMAÇ VE İLKELERİ	50
3. PLANIN HEDEFLERİ VE POLİTİKALARI	52
3.1. İSTİKRARLI BÜYÜME, GÜÇLÜ EKONOMİ	52
3.1.1. Makroekonomik Politika Çerçevesi.....	54
3.1.2. Yurtiçi Tasarruflar.....	59
3.1.3. Ödemeler Dengesi.....	61
3.1.4. Enflasyon ve Para Politikası.....	66
3.1.5. Mali Piyasalar	68
3.1.6. Maliye Politikası	72
3.1.7. Sosyal Güvenlik Sistemi ve Finansmanı.....	75
3.1.8. Kamu İşletmeciliği ve Özelleştirme	78
3.2. YEŞİL VE DİJİTAL DÖNÜŞÜMLE REKABETÇİ ÜRETİM	80
3.2.1. İmalat Sanayii	81
3.2.1.1. Öncelikli Sektörler	85
3.2.1.1.1. Kimya	85
3.2.1.1.2. İlaç ve Tıbbi Cihaz	86
3.2.1.1.3. Elektronik.....	89
3.2.1.1.4. Makine.....	91
3.2.1.1.5. Elektrikli Teçhizat.....	92
3.2.1.1.6. Otomotiv.....	94

3.2.1.1.7. Raylı Sistem Araçları	96
3.2.1.2. Diğer İmalat Sanayii Sektörleri	97
3.2.1.2.1. Tekstil-Giyim-Deri Sanayii.....	97
3.2.1.2.2. Metalik Olmayan Mineral Ürünler Sanayii	97
3.2.1.2.3. Ana Metal Sanayii.....	98
3.2.1.2.4. Mobilya Sanayii	98
3.2.2. Öncelikli Gelişme Alanları	98
3.2.2.1. Tarım ve Gıda	98
3.2.2.2. Enerji	105
3.2.2.3. Savunma Sanayii	109
3.2.2.4. Turizm	110
3.2.3. Sektörel Politikalar	113
3.2.3.1. Kamu Yatırım Politikaları.....	113
3.2.3.2. İş ve Yatırım Ortamı	115
3.2.3.3. Bilim, Teknoloji ve Yenilik.....	118
3.2.3.4. Girişimcilik ve KOBİ'ler	124
3.2.3.5. Fikri Mülkiyet Hakları	127
3.2.3.6. Bilgi ve İletişim Teknolojileri	131
3.2.3.7. Madencilik.....	136
3.2.3.8. Lojistik ve Ulaştırma	139
3.2.3.9. Ticaretin ve Tüketicinin Korunmasının Geliştirilmesine Yönelik Hizmetler	145
3.2.3.10. Gümrük Hizmetleri.....	148
3.2.3.11. İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri	150
3.2.4. Devlet Yardımları.....	153
3.3. NİTELİKLİ İNSAN, GÜÇLÜ AİLE, SAĞLIKLI TOPLUM.....	155
3.3.1. Eğitim	156
3.3.2. İstihdam ve Çalışma Hayatı	166
3.3.3. Sağlık	169
3.3.4. Aile	175
3.3.5. Kadın	176
3.3.6. Çocuk.....	178
3.3.7. Gençlik.....	183
3.3.8. Engelli Hizmetleri	186
3.3.9. Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Yoksullukla Mücadele.....	189
3.3.10. Gelir Dağılımı	191
3.3.11. Kültür ve Sanat	192
3.3.12. Spor	198
3.3.13. Nüfus ve Yaşlanma	201

3.3.14. Uluslararası Göç	204
3.3.15. Yurt Dışında Yaşayan Türkler	204
3.4. AFETLERE DİRENÇLİ YAŞAM ALANLARI, SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE	207
3.4.1. Afet Yönetimi	207
3.4.2. Kentsel Dönüşüm	212
3.4.3. Şehirleşme.....	213
3.4.4. Konut.....	216
3.4.5. Çevrenin Korunması.....	217
3.4.6. Kentsel Altyapı	220
3.4.7. Bölgesel Gelişme	224
3.4.8. Kırsal Kalkınma	226
3.5. ADALETİ ESAS ALAN DEMOKRATİK İYİ YÖNETİŞİM.....	229
3.5.1. Adalet Hizmetleri	230
3.5.2. Güvenlik Hizmetleri.....	233
3.5.3. Sivil Toplum	237
3.5.4. Kamuda Stratejik Yönetim	238
3.5.5. Kamuda Düzenleyici Etki Analizi.....	240
3.5.6. Yerel Yönetimler.....	240
3.5.7. Kamuda İnsan Kaynakları	242
3.5.8. Dijital Devlet.....	243
3.5.9. Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği.....	245
3.5.9.1. Teknik İşbirliği ve Kalkınma Yardımları.....	245
3.5.9.2. Çok Taraflı Kalkınma İşbirliği	247
3.5.10. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları.....	250

TABLULAR

Tablo 1: Dünya Ekonomisine İlişkin Temel Makroekonomik Göstergeler.....	29
Tablo 2: Büyüme ve İstihdam Gerçekleşme ve Hedefleri.....	58
Tablo 3: Büyümenin Kaynaklarına İlişkin Gerçekleşme ve Hedefler	58
Tablo 4: Ekonominin Genel Dengesi.....	59
Tablo 5: Yurtiçi Tasarruf Hedefleri.....	61
Tablo 6: Ödemeler Dengesine İlişkin Hedefler	66
Tablo 7: Enflasyon Tahminleri	68
Tablo 8: Mali Piyasalara Yönelik Hedefler	71
Tablo 9: Kamu Maliyesine İlişkin Hedefler	75
Tablo 10: Sosyal Güvenlik Sistemine İlişkin Hedefler	77
Tablo 11: KİT'lere İlişkin Hedefler.....	79
Tablo 12: İmalat Sanayiinde Hedefler	85
Tablo 13: Kimya Sektörü Hedefleri.....	86
Tablo 14: İlaç ve Tıbbi Cihaz Sektörü Hedefleri	89
Tablo 15: Elektronik Sektörü Hedefleri	91
Tablo 16: Makine Sektörü Hedefleri.....	92
Tablo 17: Elektrikli Teçhizat Sektörü Hedefleri	94
Tablo 18: Otomotiv Sektörü Hedefleri	96
Tablo 19: Raylı Sistem Araçları Hedefleri	97
Tablo 20: Tarım Sektörü Hedefleri	105
Tablo 21: Enerji Sektörü Hedefleri	109
Tablo 22: Savunma Sanayii Hedefleri	110
Tablo 23: Turizm Sektörü Hedefleri.....	113
Tablo 24: İş ve Yatırım Ortamı Hedefleri	118
Tablo 25: Bilim, Teknoloji ve Yenilik Hedefleri	124
Tablo 26: Girişimcilik ve KOBİ Hedefleri	127
Tablo 27: Fikri Mülkiyet Hakları Hedefleri.....	131
Tablo 28: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Hedefleri	136
Tablo 29: Madencilik Sektörü Hedefleri	139
Tablo 30: Lojistik ve Ulaştırma Sektörü Hedefleri	144
Tablo 31: Ticaretin ve Tüketicinin Korunması Hedefleri	147
Tablo 32: Gümrük Hizmetleri Hedefleri	150
Tablo 33: Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hedefleri.....	153
Tablo 34: Devlet Yardımı Hedefleri	154
Tablo 35: Eğitim Hedefleri	166
Tablo 36: İstihdam ve Çalışma Hayatı Hedefleri.....	169
Tablo 37: Sağlık Hedefleri.....	175

Tablo 38: Kadın, Hedefler	178
Tablo 39: Çocuk, Hedefler	183
Tablo 40: Gençlik, Hedefler	186
Tablo 41: Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Yoksullukla Mücadele Hedefleri	191
Tablo 42: Gelir Dağılımı Hedefleri	192
Tablo 43: Kültür ve Sanat Hedefleri.....	198
Tablo 44: Spor Hedefleri.....	201
Tablo 45: Nüfus ve Yaşlanma Hedefleri.....	203
Tablo 46: Afet Yönetimi Hedefleri	212
Tablo 47: Kentsel Dönüşüm Hedefleri.....	213
Tablo 48: Şehirleşme Hedefleri	216
Tablo 49: Konut Hedefleri	217
Tablo 50: Çevrenin Korunması Hedefleri.....	220
Tablo 51: Kentsel Altyapı Hedefleri	224
Tablo 52: Bölgesel Gelişme Hedefleri.....	226
Tablo 53: Kırsal Kalkınma Hedefleri.....	228
Tablo 54: Dijital Devlet Hedefleri	245

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABİDE	Akademik Başarıların İzlenmesi ve Değerlendirilmesi
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
ASDEP	Aile Sosyal Destek Programı
AUS	Akıllı Ulaşım Sistemi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BES	Bireysel Emeklilik Sistemi
BİLGE	Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri
BİLSEM	Bilim ve Sanat Merkezi
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BM	Birleşmiş Milletler
BRICS	Brazil, Russia, India, China, and South Africa (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika)
BSK	Bitümlü Sıcak Karışım
BTEP	Bin Ton Eşdeğer Petrol
Cif	Cost Insurance and Freight (Mal Bedeli, Sigorta ve Navlun Ödenmiş Teslim)
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
CO ₂	Karbondioksit
ÇEMATEM	Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezleri
ÇSY	Çevresel Sosyal ve Yönetişimsel
D-8	Developing Eight (Gelişmekte Olan 8 Ülke)
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senedi
DMO	Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü

DWT	Deadweight Long Tons (Detveyt Ton)
EB	Endüstri Bölgeleri
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
EİT	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
ETS	Emisyon Ticaret Sistemi
FATSi	Fiziki Altın Tasarruf Sistemi
Fintek	Finansal Teknoloji
Fob	Free on Board (Güvertede Teslim)
G20	Dünyanın En Büyük Ekonomileri Arasında Yer Alan 19 Ülke ve Avrupa Birliği Komisyonu
GAMER	Güvenlik ve Acil Durumlar Koordinasyon Merkezi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GETAT	Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp
GRT	Gross Register Tonnage (Sicile Kayıtlı Gros Tonaj)
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HAK	Helal Akreditasyon Kurumu
HES	Hidroelektrik Santral
IPARD	Instrument for Pre-Accession Assistance (Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Destek Programı)
ITU	International Telecommunication Union (Uluslararası Telekomünikasyon Birliği)
İFM	İstanbul Finans Merkezi
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
İSEDAK	İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari Daimi Komitesi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KBRN	Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KIRDES	Büyükşehirlerin Kırsal Altyapısı Projesi
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Km	Kilometre

KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOP	Konya Ovası Projesi
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖİ	Kamu Özel İşbirliği
KÖYDES	Köylerin Altyapısının Desteklenmesi
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
kWh	Kilowatt Saat
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MIKTA	Mexico, Indonesia, Republic of Korea, Türkiye, and Australia (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya)
MW	Megawatt
NGS	Nükleer Güç Santrali
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
OKS	Otomatik Katılım Sistemi
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
ÖBA	Öğretmen Bilişim Ağı
PERBİS	Perakende Bilgi Sistemi
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SAGP	Satın Alma Gücü Paritesi
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amacı
SMR	Small Modular Reactor (Küçük Modüler Reaktör)
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TANAP	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDT	Türk Devletleri Teşkilatı
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim A.Ş. Genel Müdürlüğü
TENMAK	Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu

TEP	Ton Eşdeğer Petrol
TEU	Twenty-foot Equivalent Unit (Yirmi Ayak Eşdeğer Birimi)
TFV	Toplam Faktör Verimliliği
TGB	Teknoloji Geliştirme Bölgesi
TL	Türk Lirası
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TPS-OIC	Trade Preferential System among the Member States of the Organization of Islamic Cooperation (İİT Üyesi Devletler Arasında Tercihli Ticaret Sistemi)
TSPB	Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği
TTO	Teknoloji Transfer Ofisi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Türk Eximbank	Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.
TÜRKSOY	Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
TÜSEB	Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı
TWh	Terawatt Saat
TZE	Tam Zaman Eşdeğer
UDY	Uluslararası Doğrudan Yatırım
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UYAP	Ulusal Yargı Ağı Projesi
Ür-Ge	Ürün Geliştirme
VDMK	Varlığa Dayalı Menkul Kıymet
VTMK	Varlık Teminatlı Menkul Kıymet
YEKA	Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları
YÖK	Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı
5G	Fifth Generation (Beşinci Nesil Ağ)

BİRİNCİ BÖLÜM

PLAN ÖNCESİ DÖNEMDE DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GELİŞMELER

1. GİRİŞ

1. Geçtiğimiz yüzyılda iktisadi ve sosyal alanda kalkınma aracı olarak yaygın bir biçimde kullanılan planlama yaklaşımı, 1990'lardan itibaren güçlenen serbestleşme yaklaşımına rağmen önemini korumuş, küresel finans kriziyle birlikte kamunun rolünün piyasa ekonomilerinde dahi farklı bir bakış açısıyla artmasıyla daha da güçlenmiştir. Bu çerçevede uluslararası ve ulusal düzeydeki planların yanı sıra sektörel ve tematik planlama çalışmaları günümüzde artan bir biçimde önemini korumakta, pek çok ülke ve uluslararası kuruluş iddialı hedefler ortaya koyarak değişen şartlara göre güncellenen temel yol haritalarını belirlemektedir. Ülkemizde de kalkınma planları, Türkiye'nin 60 yıllık planlama deneyimiyle dünyadaki eğilimleri, risk ve belirsizlikleri dikkate alarak ve kaynaklarını en iyi biçimde kullanarak potansiyelini daha yüksek seviyelere taşıyabileceği, orta ve uzun vadede küresel düzeyde etkili bir aktör olma hedeflerini içeren temel politika belgesi niteliğini korumaktadır.

2. Son dönemde küresel ve bölgesel düzeyde yaşanan jeopolitik gerilimler ve ekonomik dalgalanmalar, küresel tedarik zincirinde meydana gelen kırılmalar, Covid-19 salgını, afetler ile su, gıda ve enerji krizleri ülkemizin de kalkınma sürecini ve toplumsal refahını çeşitli açılardan etkileyerek yeni risk ve belirsizlikleri beraberinde getirirken değişen koşullara uyum sağlayan dinamik ve esnek planlama yaklaşımına olan ihtiyacı artırmıştır. Bu süreç aynı zamanda genç ve dinamik nüfusu ile enerji koridorları ve önemli yolların kavşağındaki stratejik konumu başta olmak üzere ülkemize potansiyelini daha etkin kullanabileceği önemli fırsatlar sunmaktadır.

3. Bu kapsamda, Cumhuriyetin yeni yüzyılında, 2053 vizyonu çerçevesinde uzun vadeli bir perspektifle tasarlanan On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), milletimizin temel değerlerini ve beklentilerini esas alarak kalkınma hedeflerimize ulaşılmasını sağlayacak kapsamlı bir yol haritası olacak, ülkemizin muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkarılması temel hedefimiz olmaya devam edecektir.

4. On İkinci Kalkınma Planı "Türkiye Yüzyılında çevreye duyarlı, afetlere dayanıklı, ileri teknolojiye dayalı yüksek katma değer üreten, geliri adil paylaşan, istikrarlı, güçlü ve müreffeh bir Türkiye" vizyonu ile hazırlanmıştır. Bu vizyon doğrultusunda yeşil ve dijital dönüşümü odağa alan, sanayi sektörünün tarım ve hizmetler sektörleriyle bütünleşik olarak başat rol üstlendiği, ülkemizin dünya ticaretindeki konumunun güçlendiği, kaliteli finansman imkânlarının sağlandığı, azami istihdam oluşturan istikrarlı bir büyüme modeli uygulanacaktır.

5. On İkinci Kalkınma Planı, ülkemizin sürdürülebilir kalkınma sürecinin stratejik bir yaklaşımla yönetilmesini teminen mevcut kaynakların verimli kullanılması, orta ve uzun vadede artırılması ile ekonomik ve sosyal açıdan en fazla katma değer üreten alanlara yönlendirilmesi için yol gösterici bir işlev üstlenecektir.

6. Kalkınma Planı toplumun tüm kesimleri için uzun vadeli bir perspektif ve hedef birliği sağlamaya hizmet edecektir. Kalkınma sürecinde insan odaklılık, katılımcılık, kapsayıcılık, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerini esas alan bütüncül bir yaklaşım izlenecektir.

7. On İkinci Kalkınma Planı; “istikrarlı büyüme, güçlü ekonomi”, “yeşil ve dijital dönüşümle rekabetçi üretim”, “nitelikli insan, güçlü aile, sağlıklı toplum”, “afetlere dirençli yaşam alanları, sürdürülebilir çevre” ve “adaleti esas alan demokratik iyi yönetim” olmak üzere beş ana eksenenden oluşmaktadır.

8. “İstikrarlı büyüme, güçlü ekonomi” ekseninde para, maliye ve gelirler politikaları ile bu politikaları güçlendirecek makroekonomik hedeflere ilişkin temel çerçeve, politika ve prensiplere yer verilmektedir.

9. “Yeşil ve dijital dönüşümle rekabetçi üretim” ekseninde başta öncelikli sektörler ile gelişme alanları olmak üzere üretimde yeşil ve dijital dönüşümün gerçekleştirilmesiyle ekonomide rekabetçilik ve verimlilik artışı sağlanarak refah artışına katkı sağlayacak politikalar yer almaktadır.

10. “Nitelikli insan, güçlü aile, sağlıklı toplum” ekseninde kapsayıcı büyüme yaklaşımı çerçevesinde beşeri sermayenin güçlendirilmesi ve refahın toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılmasına yönelik politikalar ele alınmaktadır.

11. “Afetlere dirençli yaşam alanları, sürdürülebilir çevre” ekseninde yerleşim yerlerinin ve toplumun afetlere karşı dirençliliğinin artırılması, çevrenin korunması, şehirlerde ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ile bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik politikalar yer verilmektedir.

12. “Adaleti esas alan demokratik iyi yönetim” ekseninde ise hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkeleri gereğince adalet ve güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilmesi, sivil toplumun güçlendirilmesi ve iyi yönetim anlayışı çerçevesinde kamuda stratejik yönetim ve veriye dayalı politika oluşturma kapasitelerinin artırılmasına yönelik politikalar ele alınmaktadır.

13. On İkinci Kalkınma Planı, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının koordinasyonunda katılımcı bir yaklaşımla kamu kesimi, özel kesim, sivil toplum temsilcileri ile akademik çevrelerin katkılarıyla hazırlanmıştır. Plan hazırlık çalışmaları çerçevesinde 9/6/2022 tarihli ve 2022/10 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesiyle 60 özel ihtisas komisyonu ve 27 çalışma grubu oluşturulmuş, bu kapsamda gerçekleştirilen toplantılara yaklaşık 8.500 kişi katılım sağlamıştır. İnternet üzerinden gerçekleştirilen “vatandaş anketi” yoluyla 43 bin kişiyi aşkın katılımcıdan Plan önceliklerine dair görüş ve öneriler alınmıştır. Ayrıca Plan metninin oluşturulmasında, 60 yılı aşkın planlama deneyiminden, sivil toplum kuruluşları (STK), akademisyenler, özel sektör temsilcileri ile bakanlıklar başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarıyla yapılan istişare toplantılarının sonuçlarından yararlanılmıştır.

14. Yürütmenin etkin ve hızlı karar alma mekanizmaları aracılığıyla On İkinci Kalkınma Planının etkili bir şekilde hayata geçirilmesi sağlanacaktır. Kamu idareleri Planın amaç, hedef, ilke ve

politikaları çerçevesinde kendi görev alanlarına ilişkin politika ve tedbirlerin uygulanmasından sorumlu olacaktır.

15. On İkinci Kalkınma Planı, kamu idarelerine önceliklerini belirlemede yön verecek bir politika seti sunmaktadır. Planda öngörülen politika ve tedbirlerin etkin bir şekilde uygulanması amacıyla orta vadeli programlar, Cumhurbaşkanlığı yıllık programları, bölgesel ve sektörel stratejiler ile kurumsal stratejik planlar Kalkınma Planı esas alınarak hazırlanacaktır. Kalkınma Planı bütçe sürecinde kaynak tahsisi açısından orta vadeli programlar için temel çerçeveyi oluşturacak; kamu idareleri yatırım ve cari harcamalarını, kurumsal ve hukuki düzenlemelerini Planda öngörülen hedef ve politikaları dikkate alarak gerçekleştirecektir.

16. Kalkınma Planının izlenmesi ve değerlendirilmesi Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının koordinasyonunda ve ilgili tüm kamu idareleriyle işbirliği içerisinde Cumhurbaşkanlığı yıllık programları aracılığıyla gerçekleştirilecek, Plan hedeflerine ilişkin gerçekleştirmeler yıllık olarak Cumhurbaşkanına raporlanacaktır.

2. KÜRESEL GELİŞMELER VE EĞİLİMLER

2.1. KÜRESEL EĞİLİMLER VE TÜRKİYE ETKİLEŞİMİ

Korumacılık, Artan Belirsizlikler, Ekonomik Ağırlık Merkezlerinde Değişim ve Yeni Arayışlar

17. İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle birlikte son 30 yıllık dönemde serbestleşme yaklaşımı güç kazanmış, küreselleşme ekonomik, ticari, kültürel ve siyasi olarak hâkim bir olgu şeklinde öne çıkmıştır. Süreç içerisinde emeğe dayalı daha düşük maliyetli üretimin teknoloji transferiyle birleşmesiyle birlikte Doğu Asya ekonomileri başta olmak üzere gelişmekte olan ekonomilerin rekabet gücü kazanması sonucunda üretimde ve ticaretle ağırlık merkezi batıdan doğuya doğru kaymaya başlamıştır. Serbest piyasa ekonomileri başta olmak üzere dünya genelinde ucuz işgücüne dayalı bir refah dönemi yaşanmıştır. Değişen güç dengesiyle çok kutuplu dünya düzenine geçişe yönelik eğilimler karşısında küreselleşme süreci sorgulanmaya başlanmış, yaşanan ekonomik ve finansal krizlerin de etkisiyle ticaret başta olmak üzere pek çok alanda serbestleşmede geri adımlar atılarak korumacılık eğilimi güçlenmiştir.

18. Korumacılık eğilimleriyle içe kapanma yaklaşımının güç kazanmaya başladığı bir dönemde tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 küresel salgını, sağlık krizi olmanın ötesinde ülkeleri insani, ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz etkilemiştir. Salgın, pek çok açıdan ulusal sınırları ortadan kaldıran küreselleşme sürecinin ve sosyal devlet anlayışının yeniden sorgulanmasına yol açmış, kendine yeten güçlü ulus devlet olgusu ön plana çıkarken salgınla etkin mücadelede pek çok gelişmiş ülkenin yetersiz kalması sosyal politikaların ve uygulamaların önemini ortaya koymuştur.

19. Salgının seyrine ilişkin belirsizlikler uluslararası piyasalarda oynaklığı artırmış, küresel büyüme açısından yeni riskleri ön plana çıkarmış, ülkeler salgının olumsuz etkilerine yönelik genişleyici para ve maliye politikalarını devreye almıştır. Salgının üretim ve tedarik süreçlerini sekteye uğratması arz ve talep dengesizliklerine yol açarak küresel düzeyde enflasyonist bir ortama neden olmuştur.

20. Salgın süreci, olası küresel şoklara ve iklim değişikliğine bağlı risklere karşı hazır olmanın gerekliliği ve yeşil dönüşümün önemi konusunda farkındalığı artırmıştır. Ayrıca, yeni üretim ve çalışma biçimleri, artan e-ticaret hacmi ile dijital dönüşümü ivmelendirmiştir.

21. Çok kutuplu düzene geçiş sürecindeki bloklaşmanın önemli bir yansıması olarak ortaya çıkan Rusya-Ukrayna savaşı, aşılamanın yaygınlaşması ve kısıtlamaların aşamalı olarak kaldırılmasıyla hızlı bir toparlanma sürecine giren küresel ekonomide belirsizliğe yol açan diğer bir gelişme olmuştur. 2022 yılının ilk aylarında başlayan çatışmalar sonucunda küresel toparlanma sekteye uğramış, enerji ve emtia fiyatlarında artışlar küresel düzeyde enflasyon eğilimini belirginleştirmiştir.

22. Rusya-Ukrayna savaşı, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)-Çin eksenli ticaret gerilimleri, giderek artan bölgesel ve jeopolitik riskler, küreselleşmeden çok kutuplu dünya düzenine geçiş sürecinin hızlanması, enerji kaynaklarına erişim ve fiyatlandırma ile iklim değişikliğinin etkileri

gibi iç içe geçmiş unsurlar küresel ekonomide belirsizlikleri artıran önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır.

23. Art arda yaşanan küresel şokların yanı sıra uluslararası ticaretin yavaşlaması, yatırım ve toplam faktör verimliliği (TFV) artışındaki ivme kaybı ile demografik gelişmeler ekonomilerin potansiyel büyümesini sınırlarken dünyada gelir ve fırsat eşitsizlikleri artmaktadır.

24. Üretim ve ticaret eksenli, gelişmiş ülkelerden başta Asya ülkeleri olmak üzere gelişmekte olan ülkelere kaymaktadır. Küresel ticaret hacmi artışı son dönemde ivme kaybetmekte, salgın ve jeopolitik gerginliklere bağlı olarak artan korumacılık yaklaşımlarıyla birlikte kurala dayalı ticaret anlayışından uzaklaşmaktadır.

25. Başta gelişmiş ekonomiler olmak üzere ülkeler; uluslararası ticarete küreselleşme sürecinin olumsuz etkilerini azaltmaya, ticaretlerini bölgeselleşme çabaları çerçevesinde serbest ticaret anlaşmaları (STA)'yla düzenlemeye devam etmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi gibi koridor projeleriyle ülkelerin ticaret ağını genişletme çabaları sürmekte, Afrika ve Asya ülkeleri arasındaki ticaret koridorlarının gelişmiş ülkeler arasındaki koridorlara kıyasla daha hızlı büyümesi ve yeni lojistik ağlar ile transit geçişleri barındıran bölgelerin önem kazanması beklenmektedir.

26. Yeşil ve dijital dönüşüm sürecinde küresel işbirliğine daha çok ihtiyaç duyulan bir dönemde korumacılık yaklaşımının artmasıyla ticarete kısıtlamalar, ticaret ve kur savaşları, azalan rekabetle fiyatların yükselmesi nedeniyle ekonomik riskler yaygınlaşırken ülkelerin üretimde kendine yeterliliği artırması ve yerli endüstrilere sağlanan destekle üretim ve istihdamın dönüşümü ve korunması eğilimi öne çıkmaktadır.

27. Artan piyasa aksaklıkları küreselleşmenin etkisiyle ülkeler arasında yayılarak ulusal ekonomileri daha kırılgan hale getirmekte ve stratejik sektörlerde uzun vadeli yatırım ihtiyaçlarını artırmaktadır. Bu durum kamunun ekonomide daha etkin bir rol almasını dünya genelinde yeniden gündeme getirmektedir.

Yeşil Dönüşüm

28. İklim değişikliği nedeniyle doğa kaynaklı afetlerin sıklığı ve şiddeti artış göstermektedir. Kuraklık, sel, orman yangınları ve aşırı hava olayları gibi afetler iklim değişikliğinin etkilerini daha da belirginleştirmektedir. İklim değişikliğinin yanı sıra artan nüfus, şehirleşme, ekonomik faaliyetler ile değişen ve çeşitlenen tüketim alışkanlıklarının çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki baskısı artarak devam etmekte, koruma-kullanma dengesinin sağlanabilmesi için ulusal, bölgesel ve uluslararası ölçekteki çabalar yoğunlaşmaktadır.

29. Söz konusu çabalarda çevresel duyarlılıkların yanı sıra yeni korumacılık eğilimleri ön plana çıkmakta, gelişmiş ekonomilerin rekabet gücünün yüksek olduğu teknolojilerin üretim biçimleri üzerindeki dönüştürücü etkisiyle düşük karbonlu büyüme ve yeşil ekonomi ile doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi faaliyetleri yaygınlaşmaktadır. Önümüzdeki dönemde özellikle gelişmiş ülkelerin yeşil dönüşümle ekonomilerine rekabet avantajı sağlama çabalarının daha da artması beklenmektedir.

30. Dirençli sosyoekonomik ve ekolojik sistemler inşa etmek için gerekli olan iklim değişikliğine uyum ve emisyon azaltım politikaları önemli bir dönüşüm fırsatı sunmaktadır. Bunun yanı sıra, yeşil dönüşüm sadece dünya genelinde karşı karşıya kalınan küresel ısınma gibi risklerin azaltılmasına değil aynı zamanda bireylerin daha yaşanabilir bir çevrede hayatlarını müreffeh bir şekilde sürdürmelerine katkı sağlamaktadır.

31. 2020 yılı sonrasında iklim değişikliği rejiminin uluslararası çerçevesini oluşturan Paris Anlaşması iklim değişikliğiyle mücadelede yol gösterici olmaktadır. Bu kapsamda, çok sayıda ülke net sıfır emisyon hedefini ortaya koyarak karbon fiyatlandırma mekanizmaları, yeşil teşvik ve düzenlemeler gibi tedbirleri politikalarına dâhil etmiştir. Ancak azaltım hedeflerinde henüz güçlü kazanımlar elde edilememiş olması gelecek dönemde daha kapsamlı önlemlerin alınması ihtimalini güçlendirmektedir.

32. İklim değişikliğiyle mücadelede azaltım, uyum, kayıp ve zararların telafisi, finansman, teknoloji geliştirme ve transferi, kapasite geliştirme konularında çeşitli adımlar atılmaktadır. Temiz enerji üretimi ve enerji verimliliği, sanayide yeşil dönüşüm, sürdürülebilir ulaşım, dögüsel ekonomi, yeşil altyapı ve şehir planlaması, sürdürülebilir tarım ve gıda üretimi gibi alanlarda yatırımların hızlanması beklenmektedir.

33. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerine maruz kalan ülkelerin uyum ve direnç kabiliyetlerinin geliştirilmesi ile emisyon azaltım kapasitelerinin yükseltilmesi için finansman ihtiyaçları giderek artmaktadır. Yeşil dönüşümün sağlanması önemli miktarda finansman ihtiyacını ortaya çıkardığından kaynakların bu yöndeki yatırımlara daha fazla yönlendirilerek reel sektörün dönüşümünün desteklenmesi gerekliliği öne çıkmaktadır. Henüz yeterli düzeye ulaşamamış olsa da son 10 yılda iklim finansmanında belirgin bir artış gözlenmekte ve iklim değişikliğiyle mücadelede etkin adımlar atan ülkelere yönelik finansman imkânları artmaktadır.

34. Avrupa Birliği (AB) yeni bir büyüme stratejisi olarak ekonomide köklü bir değişim sağlanması, iklim nötr olma hedefinin gerçekleştirilmesi, 2050 yılında net sıfır emisyonlu, kaynak verimli ve rekabetçi bir ekonomiye ulaşılması amacıyla Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı yayımlamıştır. Çerçeve bir politika belgesi olan Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın hedeflerine yönelik birçok strateji ve mevzuat düzenlemesi hayata geçirilmektedir. Bu durum, AB ile yoğun ekonomik ve ticari ilişkileri olan ülkelerin AB düzenlemelerine uyum ihtiyacını artırmaktadır.

35. Kaynakları tüketirken oluşan atıkların değerlendirilerek yeniden kullanımını esas alan "dögüsel ekonomi" uygulamaları uluslararası ölçekte benimsenmekte ve yaygınlaşmaktadır. Buna yönelik, üretim süreçlerinin ve ürün tasarımı dögüsel prensiplere uygun hale getirilmesine odaklanılmakta, ürünlerin geri dönüştürülebilir, onarılabılır ve tekrar kullanılabilir olması için önlemler alınmaktadır.

36. İklim değişikliği, özellikle düşük gelirli ülkeler ve özel politika gerektiren gruplar aleyhine adaletsizlikleri derinleştirmekte olup iklim politikalarının küresel ölçekte ülkelerin ulusal koşulları ışığında ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ile sosyal adalet ve eşitlik ilkelerini dikkate alacak şekilde ele alınmasının önemi artmaktadır. Buna bağlı olarak iklim değişikliğinden en çok etkilenen bölgelerde yaşayanlar ile iklim politikasından

etkilenecek insanları korumak ve desteklemek için uluslararası gündemde iklim adaletiyle ilgili politikalar öne çıkmaktadır.

Dijital Dönüşüm

37. İşletmelerin dijital teknolojileri kullanımını ve dijital dönüşümünü hızlandıran Covid-19 küresel salgınıyla birlikte dijital altyapı ve pazarlama araçlarına, bulut hizmetlerine ve siber güvenlik gibi teknolojik çözümlere olan talep artmıştır. İşletmelere daha sağlıklı bilgi sağlama, hızlı ve doğru karar alma, süreçleri en iyileştirme gibi fırsatlar sunan büyük veri analitiği, nesnelerin interneti, yapay zekâ gibi dijital teknolojilerin kullanımı rekabetçilik için kritik bir unsur haline gelmiştir. Veri yönetimi, dijital iş süreçleri ve otomasyon, yeni iş modelleri, veri güvenliği ve gizliliği, dijital beceri ve yeteneklerin geliştirilmesi, lojistik ve tedarik zinciri yönetimi ve kamu hizmetleri gibi alanlarda önemli bir dönüşüm yaşanmaktadır.

38. Yapay zekâ alanındaki gelişim hızlanarak devam etmekte, yapay zekâ bir yandan insanın yeteneklerini tamamlayarak önemli fırsatlar sunarken diğer yandan insanın yerini alacak şekilde gelişerek işsizliği artırma ve gelir dağılımını daha da bozma riski taşımaktadır. Yapay zekâ teknolojilerinin kamunun düzenleyici mekanizmalarının dışında hızlı ve kontrolsüz gelişimi ve alınabilecek önlemlerin uluslararası işbirliğini gerektirmesi gibi hususlar bu alandaki çalışmaları güçleştirmekte, yapay zekânın beraberinde getirebileceği fırsat ve tehditlerin büyüklüğü ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlemeleri elzem kılmaktadır.

39. Elektronik haberleşme altyapılarına olan ihtiyaç artarken yeni nesil ağ altyapılarının yaygınlaştırılması yönünde politikalar ön plana çıkmıştır. Beşinci nesil ağ (5G)'lerin yaygınlaşması ve kullanımının artması yüksek bağlantı kalitesi isteyen ve veri yükünü artıran yeni nesil uygulamaların önünü açmaktadır. Bu durum sabit ve mobil altyapıların bütünleşmesinin ve mobil ağların önemini artırmaktadır.

40. Siber güvenliğin ulusal güvenliğin önemli unsurlarından olduğuna ilişkin farkındalık artmakta, ülkelerin savunma harcamalarında siber güvenliğe ayrılan pay ve bu alanda insan kaynağına yapılan yatırımlar öne çıkmaktadır. Yapay zekâ ve büyük veri teknolojilerinin bütünleşmesi siber güvenlik yaklaşımlarını kökten değiştirmekte, bu alanda yerli teknolojilerin gelişiminin ülkeler arası siber güvenlik güç dengelerinde belirleyici olması beklenmektedir.

41. Dağıtık verilerin daha güvenli ve şeffaf olarak sunulmasına imkân sağlayan blokzincir teknolojisinin veri koruması başta olmak üzere birçok alanda daha yaygın olarak kullanılması beklenmektedir.

42. Teknolojinin gelişmesi ve iletişim araçlarının hızlanmasıyla mali piyasalardaki hizmetlere ilişkin verimlilik yüksek oranda artmaktadır. Dijitalleşme süreci ve finansal teknoloji (fintek) şirketlerinin iş yapış şekilleri verimliliği artırarak mali piyasaları dönüştürmektedir. Özellikle blokzincir teknolojisine dayalı olarak gelişen dijital paraların merkez bankaları tarafından kullanımının yaygınlaşması beklenmektedir.

43. Dijital araçlara erişimi olan ve bu araçları kullanabilenler ile bu imkâna sahip olmayanlar arasındaki eşitsizlik artmakta, dijital platform şirketlerinin teknolojik ve iktisadi güçlerinin

büyükliğünün orantısız bir şekilde artmasıyla bireysel ve toplumsal davranışları yönlendirme imkânlarına sahip olmaları dijital teknolojilere ilişkin kamu düzenlemelerine olan ihtiyaçı artırmaktadır.

Teknolojik Gelişmelerle Dönüşen Üretim Yapısı ve Hizmet Sunum Biçimleri

44. İleri ve yıkıcı teknolojiler başta olmak üzere bilim ve teknolojiye kaydedilen gelişmeler; üretimi, tüketimi, ekonomik ve sosyal yapıyı hızla değiştirmekte, rekabet ve dönüşüm sürecinde doğru teknolojilere yönelmeyi, uygulanan ekonomik politikaların uyumunu önemli hale getirmektedir.

45. Tedarik zincirlerinin çeşitlendirilmesi, enerji arz güvenliğinin güçlendirilmesi, ortaya çıkabilecek yeni şoklara karşı dayanıklılığın artırılması, net sıfır emisyon hedeflerine ulaşılması gibi pek çok küresel sına ma karşısında araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) ile yenilik faaliyetleri kritik önemdedir. Bugünden bu alanlardaki gelişmeleri benimseyen ve daha fazla kaynak ayırarak süreci aktif yöneten ülkelerin geleceğin dünyasını şekillendirmede daha önde olmaları beklenmektedir.

46. Ar-Ge ve yenilik süreçlerinde üniversite-sanayi-kamu işbirliğinin artırılması, açık bilim ve yeniliği destekleyen altyapılar ile yenilikçi finansman modellerinin geliştirilmesi, nitelikli insan kaynağına erişimin güçlendirilmesi, beyin göçü gibi sorunlarla mücadele edilmesi, toplumun odağa alınması, birlikte geliştirme ve katılımcılığın artırılması önemini korumaktadır.

47. Küresel teknoloji eğilimlerinde yeşil ve dijital dönüşümü destekleyen öncül teknolojiler olarak yapay zekâ, nesnelerin interneti, büyük veri, blokzincir, 5G ve 6G, üç boyutlu baskı, robotik, insansız hava aracı ve elektrikli araç teknolojileri, yeşil hidrojen ve yenilenebilir enerji teknolojileri, genom düzenleme, biyoteknoloji ve nanoteknoloji öne çıkmaktadır. Bunların yanı sıra uzay, kuantum, artırılmış ve sanal gerçeklik, siber güvenlik, ileri malzeme, yarı iletkenler, yeni nesil nükleer reaktör, enerji depolama, yeni nesil ray ötesi sistemlere yönelik teknolojiler ile karbon yakalama, kullanma ve depolama teknolojileri önemini sürdürmektedir.

48. Gelişmiş ülkeler, üretim ve tedarik yapısında başta Çin ve Rusya olmak üzere diğer ülkelere olan bağımlılıklarını azaltmak ve arz güvenliğini sağlamak amacıyla küresel tedarik zincirlerinde yeniden yapılanmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda tedarik zincirindeki kırılmaları önlemek için ülke içinden, yakın ülkelere ve dost ülkelere tedarik gibi yaklaşımların önümüzdeki dönemde daha da önem kazanması beklenmektedir.

49. Dijitalleşme ve nesnelerin interneti, yapay zekâ, ileri robot teknolojileri ve üç boyutlu baskı gibi teknolojik gelişmeler uluslararası şirketlerin üretim yeri seçiminde ve firmaların rekabet güçlerinde etkili olmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliğiyle mücadele bağlamında üretimin çevresel ve sosyal sürdürülebilirlikle uyumlu biçimde yapılması konusundaki anlayış küresel düzeyde güçlenmektedir.

50. Platform ekonomilerinin güçlenmesi ve aracısız ticaret eğilimi çerçevesinde toptancı, perakendeci ve imalatçı rollerinde birleşme eğilimi görülmektedir. e-Ticaretin gelişmesiyle hem çevrimiçi hem de fiziksel mağazalara ihtiyaç duyulması çok kanallı pazarlama

stratejilerinin gelişmesini gerekli kılmış, daha ileri çözüm ve deneyimlerin tüketiciyle buluşturulabildiği bütüncül uygulamalara geçilmiştir.

51. Turizm sektöründe Covid-19 küresel salgını sonrası toparlanma yaşanmasına rağmen ekonomik ve jeopolitik zorluklar yeni belirsizlikler oluşturmaya devam etmektedir. Artan ulaşım ve konaklama maliyetleri nedeniyle bireyler turizm harcamalarında kesinti yapmakta ve daha yakın mesafeleri tercih etmektedir. Turistlerin geleneksel varış noktalarından ziyade yerel kültüre ve deneyimlere yönelme eğilimleri artmakta; yaşanan nüfusun ihtiyaçları, yeni neslin beklentileri, kalabalık gruplar yerine daha küçük gruplarla veya bireysel olarak turizm faaliyetlerine katılma eğiliminin artmasıyla birlikte tüketici tercihleri değişmeye devam etmektedir.

Enerji Arz Güvenliğinde Çözüm Arayışları

52. Paris Anlaşması sonrası iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması amacıyla birçok ülke tarafından uzun vadeli perspektifle net sıfır emisyon hedefleri belirlenmiştir. Küresel sera gazı emisyonlarının yaklaşık dörtte üçünün enerji kaynaklı olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu alanda yaşanacak dönüşüm hedeflere ulaşmada belirleyici olacaktır.

53. Enerjide dönüşümün temelinde fosil kaynakların yerini yenilenebilir kaynaklara bırakması bulunmaktadır. Yenilenebilir kaynakların 2025 yılında kömürü geride bırakarak küresel elektrik üretimini karşılamadaki en büyük kaynak olacağı tahmin edilmektedir. Diğer taraftan kesintili bir yapıya sahip olan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte şebeke esnekliğinin artırılması kritik önem arz etmekte, bu kapsamda enerji depolama sistemleri ön plana çıkmaktadır.

54. Enerji dönüşüm sürecinde verimliliğin önemi, Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte daha da artmıştır. Enerji verimliliğine odaklanmanın; enerji talebinin azaltılması, maliyet etkinliği, arz güvenliği ve iklim hedeflerine yönelik yüksek bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir.

55. Nükleer enerji yatırımlarına yönelimler yeniden artma eğilimindedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarını nükleer enerjiyle destekleme politikası kapsamında pek çok ülke hâlihazırda var olan santrallerini yeniden aktifleştirme ve yenilerini inşa etme yönünde kararlar almaktadır. Bu çerçevede, mikro, küçük ve yeni nesil reaktörlerin geliştirilmesi öne çıkmaktadır.

56. Hidrojen teknolojileri enerji dönüşümünde bir diğer önemli unsur olarak öne çıkmaya başlamıştır. Günümüzde büyük çoğunlukla fosil kaynaklardan elde edilen hidrojen kullanımının ulaşım, ısı ihtiyacı ve elektrik üretimi gibi çeşitli alanlarda yaygınlaşacağı ve özellikle net sıfır emisyon hedefleri çerçevesinde yeşil hidrojen üretiminin daha önemli hale geleceği öngörülmektedir.

Gıda Güvenliği ve Suyun Etkin Kullanımı

57. Covid-19 küresel salgını, kuraklık başta olmak üzere sıklığı artan aşırı hava olayları ve Rusya-Ukrayna savaşı tarımsal girdi ve ürün fiyatlarında yüksek artışlara, arz kesintilerine ve gıda güvenliği konusunda ciddi sorunlara neden olmuş, küresel düzeyde tedbir alınması ihtiyacını artırmıştır.

58. Birleşmiş Milletler (BM)'in 2030 yılına kadar dünyada gıda kıtlığını, açlığı ve yetersiz beslenmeyi tüm biçimleriyle sona erdirmeye hedefinden giderek uzaklaşmaktadır. Küresel düzeyde açlıktan etkilenen insan sayısı, Covid-19 küresel salgınından sonra daha da artmıştır. Nüfus artışının yanında başta iklim değişikliği olmak üzere tarımsal üretimi olumsuz etkileyen gelişmelerin devam etmesi durumunda açlığın daha geniş kitleleri etkileme riski artmaktadır.

59. İklim değişikliğine yönelik uluslararası düzeyde alınan tedbirler ile su, gübre ve zirai ilaç kullanımında tasarruf sağlayarak sera gazı salımını azaltan ve verimliliği artıran modern tarım teknolojilerinin geliştirilmesinin yanı sıra topraksız tarım ve kent tarımı gibi yeni nesil uygulamalar gıda güvenliğinin tesisi yönünde önemli katkılar sağlayabilecektir.

60. Dünya nüfusunun üçte biri su stresi olan kurak ve yarı kurak iklim bölgelerinde yaşamaktadır. Gıda güvenliği, enerji arzı, ekosistemlerin su gereksinimi dikkate alındığında su miktarı ve kalitesinin yeterli olması sürdürülebilir kalkınma ve refah için son derece önemlidir. Dünyanın toplam su varlığının yüzde 1,2'sinden az olan erişilebilir tatlı su kaynakları kirlilik, kuraklık, iklim değişikliği, hızlı nüfus artışı, su kayıpları, sürdürülebilir olmayan aşırı kullanımlar gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca taşkın ve sel gibi afetlere bağlı olarak kullanılmış suyun yeterince arıtılmadan alıcı ortama bırakılması gibi durumlar su döngüsüne olumsuz etki etmektedir. Bu durum dünya üzerinde milyonlarca insanın temiz suya erişimini engelleyerek veya güçleştirerek çok boyutlu sorunları derinleştirebilecektir.

Demografik Yapıdaki Değişim ve Artan İnsan Hareketliliği

61. 2022 yılı sonu itibarıyla 8 milyara ulaşan küresel nüfusun, BM tarafından yapılan son tahminlere göre 2030 yılında yaklaşık 8,5 milyara, 2050 yılında 9,7 milyara ve 2100 yılında 10,4 milyara çıkacağı öngörülmektedir. Dünya nüfusu artmaya devam etmekle birlikte azalan doğurganlık nedeniyle nüfus artış hızı yavaşlamakta, küresel olarak doğumda yaşam beklentisi yükselmekte, yaşlı nüfusun payı artmaktadır.

62. Refahın artması, tıp ve teknoloji alanındaki gelişmeler, sağlık hizmetlerindeki iyileşmeler ve kentleşmeye bağlı olarak dünya genelinde yaşlanma kaynaklı demografik dönüşüm farklılaşarak hızlanmaktadır. Nüfusun yaşlanması ve ortanca yaşın yükselmesi, bazı ülkeler için dış göçün demografik yapı üzerindeki önemini artırmaktadır.

63. Yaşlı bağımlılık oranı nüfusun yaşlanmasıyla birlikte 1990 yılından bu yana küresel olarak artış göstermektedir. Dünyada ortalama olarak 2019 yılında çalışma çağındaki her 100 kişiye karşılık 16 yaşlı bulunurken 2050 yılında bu sayının 28'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. Ülkelerin demografik yapılarındaki bu değişimlerin işgücü piyasaları, sosyal güvenlik sistemleri,

kamu maliyesi, kamu hizmetleri ve finansmanı üzerinde daha fazla yük oluşturmaya devam etmesi beklenmektedir.

64. Demografik değişim sürecinde geleneksel aile bağları zayıflamakta, nesiller arası etkileşim azalarak yaşlı yalnızlığı artmaktadır. Bu durum aynı zamanda yaşlı ve palyatif bakım hizmetlerine olan ihtiyacı artırmakta, kamuya ilave maliyet oluşturmaktadır.

65. Gelişmiş ölkelerdeki nüfusun yaşlanması ve doğurganlığın azalmasıyla ortaya çıkan yüksek ve düşük nitelikli işgücü ihtiyacına bağlı olarak insan hareketliliği ivme kazanmaktadır. Nitelikli işçi, yatırımcı ve uluslararası öğrenci göçünü kolaylaştırma eğilimi görölmekte olup düzenli göçü teşvik eden politikalar çeşitlenerek artmaktadır.

66. Diğer yandan savaş, iklim değişikliği, bölgesel istikrarsızlık, gelir dağılımındaki bozulma ve daha iyi yaşam koşullarına erişme isteği gibi nedenlerle artan düzensiz göç, ölkelerin iç siyasetini, ulusal güvenlik politikalarını, bölgesel ve devletlerarası ilişkileri giderek daha fazla etkilemektedir. Göçmenlerin buldukları ölkede hak ve aidiyet arayışları tartışmalara ve gerginliklere yol açmakta, göçün ulusal güvenliğin yanı sıra iktisadi, sosyal ve kültürel yapıya tehdit oluşturduğu algısı artmaktadır. Düzensiz göçle mücadelede sınır kontrolleri ile sınır yönetimi ve güvenliği daha önemli hale gelmektedir.

İşgücü Piyasasında Ekonomik ve Sosyal Dönüşüm

67. Dijital ve yeşil dönüşümün etkisiyle günümüzün işlerinde, demografi ve göç boyutlarıyla emek arzında, işin niteliğindeki değişimlerin etkisiyle istihdam ilişkilerinde, gelirin bölüşümü ve güvencesiyle ilgili sosyal mutabakat alanlarında küresel ölçekte dönüşümler yaşanmakta, geleceğin işlerine yönelik tasarımlar çeşitlenmektedir.

68. Teknolojiye dayalı karmaşıklaşan üretim yapısı, nitelikli işgücü talebini artırmakta ve otomasyona bağlı olan işlerde orta ve düşük nitelikli emek talebini azaltmaktadır. Bu süreç işgücü piyasasında beceri ve fırsat eşitsizliklerini derinleştirirken gelişmiş ölkeler başta olmak üzere istihdamda orta düzey nitelikli işlerin ve ücretlerinin payı gerilemektedir.

69. Meslek tanımları değişmekte, meslekler arası geçişkenlik artmakta ve bu kapsamda mesleğin kendisi değil, beceri ve nitelikler ön plana çıkmaktadır. Covid-19 küresel salgınının etkisi ve dijital teknolojilerdeki gelişmelerle yeni meslekler ortaya çıkmakta; uzaktan, hibrit, kısmi ve geçici süreli çalışma ile platform çalışması gibi yeni nesil esnek çalışma modelleri yaygınlaşmaktadır.

70. Dijital dönüşüm çerçevesinde büyüyen sektörlere ve firmalara yönelik yeni işlerin gelişim süreci, yeni teknolojilere genç kuşaktan daha uzak olmaları nedeniyle tecrübeli eski kuşakların aleyhine gelişmektedir.

71. Emek arzının önemli bir unsuru haline gelen düşük nitelikli işlerde kontrolsüz göçmen yoğunlaşması, kayıt dışı istihdam başta olmak üzere iş koşullarının kötüleşmesine ve ücretler üzerinde aşağı yönlü baskı oluşmasına neden olmaktadır.

72. İşgücü piyasasında eşitsizlikler belirginleşmekte ve reel ücretler dünyanın birçok yerinde verimlilik artışlarının gerisinde kalmaktadır. Aynı zamanda işletme gelirleri işgücü

maliyetlerinden daha fazla artmakta ve işgücünün gelirden aldığı pay azalmaktadır. Küresel salgın sonrası dönemde ülkelerin uyguladığı mali destek programları sınırlı bir iyileşme sağlasa da düşük kazançlı işlerde çalışanların satın alma güçleri gerileme eğilimindedir.

73. Günümüzde iklim değişikliği ve çevresel bozulma, ekonomik büyüme ve istihdam açısından önemli tehditler olarak görülürken yeşil dönüşümle birlikte bu risklerin adil geçiş programlarıyla uygun bir biçimde yönetilmesi halinde, mevcut çalışanlar güvence altına alınırken yeni işlerin oluşması beklenmektedir.

Gelir Dağılımında Bozulma ve Artan Eşitsizlikler

74. Dünya genelinde ekonomik büyüme süreçleri, teknolojik değişimler, küreselleşme ve sosyoekonomik politika tercihlerinin karmaşık etkileşimi sonucu gelir ve servet eşitsizliği artış göstermektedir. Diğer taraftan ABD, Rusya ve Hindistan'da gelir ve servet eşitsizliğinde yüksek artışlar yaşanırken Avrupa ülkeleri ve Çin'de nispeten daha düşük artışlar olduğu görülmektedir.

75. Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere ülkelerin borçluluk oranlarının artması, sıkı maliye politikalarına bağlı olarak kamunun eşitsizlikle mücadeleye yönelik politika geliştirme yeteneğini zayıflatmakta ve ekonomik büyümeden üst gelir gruplarının daha fazla pay almasına neden olmakta, düşük ve orta gelirli kesimleri ise olumsuz etkilemektedir.

76. Gelir dağılımının iyileştirilmesi açısından emlak vergisi başta olmak üzere artan oranlı servet vergilendirmesi ve dijital vergilendirme gibi yeni gelir kaynaklarının çoğaltılması politika seçenekleri olarak daha fazla öne çıkmaktadır. Ayrıca, küresel işbirliklerinin artırılarak çok uluslu şirket kârları üzerinden asgari vergi alınması, en üst gelir grubu için sınır ötesi vergi veya küresel karbon vergisi gibi uygulamalar gündeme gelmektedir.

77. Covid-19 küresel salgını, iklim krizi, gıda ve enerji fiyatlarındaki artış ve artan bölgesel güvenlik sorunları küresel düzeyde yoksulluk oranının yükselmesine neden olmuştur. Temel gelir uygulamaları küresel düzlemde işgücü piyasalarında teknolojik gelişme ile değişen çalışma biçimleri, servet ve gelir dağılımındaki bozulma ve diğer sosyoekonomik istikrarsızlıklar nedeniyle iş ve gelir güvencesizliğindeki artışa karşı bir çözüm olarak daha fazla gündeme gelmektedir. Son dönemde birçok gelişmiş ülkede ihtiyaçtan bağımsız olarak herkesin yararlanabildiği standart programlar yerine belirli bir gelir eşliğine ve gelir testine dayalı asgari gelir desteği verilen programlar öne çıkmaktadır.

78. Otomasyonun artması ve teknolojik gelişmeler sonucu emek yoğun sektörlerin yerini giderek sermaye yoğun sektörlerle bırakması işgücü talebini azaltarak ücretler üzerinde aşağı yönlü baskı oluşturmakta ve gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir.

79. Sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmetlere yönelik fiyatlar enflasyondan fazla artarken orta sınıfın gelir artışı geride kalmaktadır. Özellikle, bir yandan yaşlanmanın ve yeni tıbbi teknolojilerin etkisiyle sağlık hizmetlerinin maliyeti artarken diğer yandan eğitim konusundaki rekabet eğitime yönelik harcamaları ve eğitim hizmetlerinin maliyetini daha da artırmaktadır.

Aynı zamanda, daha fazla iş imkânıyla nüfusun yoğunlaştığı kentlerde barınma maliyetleri yükselmektedir. Bu durum, orta sınıfın göreceli alım gücünü daha da sınırlamaktadır.

Eğitim Yaklaşımlarının Değişmesi

80. Uluslararası ölçekte okul öncesinden itibaren eğitimin her kademesinde kaliteli eğitime eşit erişim ve beceri eğitiminin gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Bir taraftan uluslararası kuruluşların eğitim alanındaki faaliyetleri artarken diğer taraftan eğitim politikalarının milli değerler temelinde yeniden yapılanması anlayışı güçlenmektedir.

81. Eğitim sistemlerinde yapay zekâ, artırılmış gerçeklik, nesnelerin interneti gibi bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT)'nin kullanımı önem kazanmakta, BİT aracılığıyla daha geniş öğrenci kitlelerine eğitim hizmeti sunma imkânı artmaktadır. Bununla birlikte, eğitimde BİT kullanımının öğretmenlerin üretkenliğini ve akademik başarıyı artırdığını ve maliyet etkinliği sağladığını gösteren kanıtların sınırlı olduğu görülmektedir.

82. Ekonomik daralma ve küresel salgın nedeniyle istihdam piyasasına daha hızlı geçişe yönelik talep artmış, bu kapsamda çıraklık eğitimi ve mesleki yükseköğretim önem kazanmıştır. Mesleki ve teknik eğitimde dijital, analitik ve sosyal becerilerin ağırlığı artmış, hayat boyu öğrenme kapsamında yetişkinlerin mesleki becerilerinin güncellenmesi ihtiyacı belirginleşmiştir.

83. Eğitim alanında giderek yaygınlaşan yapay zekâ teknolojisinin kullanımı, önemli fırsatlar sunarken aynı zamanda etik sorunlarının yanı sıra güvenlik ve bağımlılık ile öğrenmeyi engelleme gibi sorunlara da yol açmaktadır.

Dijitalleşen ve Şoklara Dirençli Sağlık Hizmetleri

84. Covid-19 küresel salgını nedeniyle dünya genelinde yaklaşık yedi milyon kişi hayatını kaybetmiş, salgının olumsuz etkileri toplumun kırılgan kesimleri üzerinde daha belirgin şekilde hissedilmiştir. Salgın sağlık alanındaki tüm gelişmelere rağmen bulaşıcı hastalıkların hala ciddi bir sorun olabileceğini göstermiş, sağlık sistemlerinin ani sağlık şoklarına ve acil durumlara hazırlıklı olmasının önemini ortaya koymuştur.

85. Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere ülkelerin sağlık altyapısı hastane ve hekim odaklı yapının yanı sıra, hizmeti alan kişiler ve onların tercihlerine dayanan, dijital sağlık uygulamalarının kullanılmasına imkân sağlamaktadır. Bunun bir parçası olarak uzaktan sağlık hizmetlerinin ve giyilebilir teknolojilerin kitlesel kullanımının yaygınlaşması beklenmektedir.

86. Genetik bilimindeki ilerlemeler sayesinde biyoteknolojik ürün ve bireyselleştirilmiş ilaçların kullanımının yaygınlaşması öngörülmekte, görece pahalı olacak bu tedavilere erişim ve tedavinin finansmanı konularının önemi artmaktadır.

87. Nüfusun yaşlanması, sağlık teknolojilerindeki ilerlemeler, niteliği ve kapsamı genişleyen sağlık hizmetleri ile bulaşıcı olmayan ve kronik hastalıkların toplam hastalık yükü içerisindeki oranının yükselmesi dünya genelinde sağlık sistemleri üzerinde mali sürdürülebilirlik baskısının artmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda, önümüzdeki dönemde ülkelerin sağlık harcamalarının milli gelir içerisindeki payının artması beklenmektedir.

88. Sağlıklı yaşam tarzlarının benimsenmesi çerçevesinde, dengesiz beslenme, fiziksel aktivite eksikliği, tütün ve uyuşturucu madde kullanımı gibi yaygın risk faktörlerine bağlı bulaşıcı olmayan hastalıklarla mücadele önemli bir gündem maddesi olarak yerini koruyacaktır.

Sürdürülebilir Şehirler ve Mega Kentler

89. 1950 yılında 10 milyonun üzerinde nüfusu olan şehir sayısı sadece iki iken, 2025-2030 döneminde dünya genelinde yaklaşık 630 milyon kişinin 40 mega kentte yaşaması beklenmektedir. 2050 yılı itibarıyla dünya nüfusunun üçte ikisinin kentsel alanda yaşayacağı öngörülmektedir.

90. Dünyadaki toplam arazinin yüzde 2'sini kaplayan kentlerde küresel hasılanın yaklaşık yüzde 80'i üretilmektedir. Küresel enerji tüketiminin yüzde 78'i, sera gazı emisyonunun ve atıkların yüzde 60'undan fazlası kent kaynaklıdır.

91. Küresel düzeyde akıllı, sürdürülebilir, iklim dostu, sakın ve dirençli kentler gibi yaklaşımlar önemini korumaktadır. Kentlerin sağlıklı, yaşam kalitesi yüksek ve doğayla uyumlu büyümesini hedefleyen bu yaklaşımlar doğrultusunda, karbon ayak izinin düşürülmesi için otomobil bağımlılığının azaltılması ile toplu taşımanın ve yürümenin teşvik edilmesine çalışılmakta, geleneksel ve modern şehir planlama ilkeleri sürdürülebilirlik yaklaşımıyla birleştirilmektedir.

92. Yenilenebilir enerji yatırımları, kent tarımı, girişimcilik yatırımları, çocuk dostu kent uygulamaları, döngüsel ekonomi, entegre atık yönetimi, emisyon azaltımında yeşil ve dijital dönüşüm gibi konular şehirleşme alanında ön plana çıkmaktadır. Bu konularda yerel yönetimlerin kapasitelerinin geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Afet Risk Yönetiminde Etkinlik

93. Geçtiğimiz 20 yılda küresel düzeyde afet olaylarının sayısı, sıklığı ve yol açtığı zararların; hızlı ve plansız kentleşme, kentlerdeki nüfus yoğunluğu, çevresel bozulmalar ve iklim değişikliğinin de etkisiyle arttığı görülmektedir. Yaşanan afetler can kayıplarına, yaralanmalara ve maddi hasarlara neden olmaktadır. Bunun yanı sıra afetler üretimin durması, yatırım ihtiyacının artması, bütçe dengesinin bozulması, ekonomik büyümenin yavaşlaması, refahın azalması gibi sonuçlar doğurarak kalkınma süreçlerini sekteye uğratmaktadır.

94. Kalkınmanın sürdürülebilir olması için afet risklerinin anlaşılması, risk azaltıcı tedbirlerin alınması, çoklu tehlikelere karşı hazırlık kapasitesinin artırılması ve kırılganlıkların azaltılması önem taşımaktadır. Afet farkındalığının artırılması, imar planlarında çoklu afet tehlikelerinin dikkate alınması, binalar ile kritik alt ve üstyapıların dayanıklılığının artırılması, erken uyarı ve tahmin sistemleri ile afet sigortalarının yaygınlaştırılması risk azaltmaya yönelik tedbirler olarak öne çıkmaktadır.

95. 2015 yılında BM öncülüğünde kabul edilen Afet Riskini Azaltma için Sendai Çerçeve Belgesi afetlere karşı dirençli toplumların oluşturulması ve afet risklerinin azaltılmasına yönelik hedef ve öncelikleri belirlemekte ve küresel düzeyde afet risk azaltma politikalarına yön vermektedir.

Hızlı Sosyokültürel Değişimler

96. Küreselleşme kültür açısından hem yerel hem de evrensel boyutların birlikte güçlendiği bir ortam meydana getirmektedir. Yeni medya araçlarının gelişimi ve dünya hakkında artan farkındalık hali bir yandan hâkim kültür lehine bir benzeşme ve yakınlaşmayı beraberinde getirirken diğer yandan milli kültür endüstrilerinin kendini dünya ölçeğinde ifade edebilmesine, kendine özgülük ve farklılaşmaya yönelik talebin artmasına yol açmaktadır.

97. Kültür ekonomisi; milli gelire, istihdama ve ticarete yaptığı katkılarının yanı sıra toplumsal bütünlük, sosyal içerme, kültürel çeşitlilik ve beşeri sermayeye yaptığı katkılar nedeniyle diğer ekonomik alanlardan ayrılmakta, ulusal ve uluslararası gündemdeki yerini sağlamlaştırmaktadır. Dijitalleşme, kültür ekonomisinde tasarımdan tüketime tüm aşamalar için fırsatların yanı sıra tehdit ve fırsat eşitsizliklerini de beraberinde getirmektedir.

98. Covid-19 küresel salgın süreci kültür ekonomisine hizmet eden sektörleri olumsuz etkilemiş, iptaller ve kapanmalar nedeniyle sektör temel büyüklükler itibarıyla önemli ölçüde gerilemiştir. Bunun yanında orta vadede salgının sebep olduğu genel ekonomik daralmanın sektöre yönelik devlet yardımlarını, yatırımları, bağış ve sponsorlukları ve genel talebi azaltarak sorunları daha da derinleştirebileceği değerlendirilmektedir.

Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesinin Artan Önemi

99. Artan yaşam maliyetleri, tekrarlanan ekonomik krizler ve afetler, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, şehirleşme sorunları, aile kurumunu hedef alan tehditler ve artan bireyselleşme aile birliği, refahı ve yapısı üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bu gelişmelere karşı milletlerin temel yapı taşı olan ailenin korunmasına ilişkin devletlerin sorumlulukları artmaktadır.

100. Dünya genelinde tektipleştirme ve cinsiyetsizleştirme akımları medya platformları ve sivil toplum kuruluşlarını kullanarak bireysel özgürlükler adı altında dayatmacı bir anlayışla aile kurumu ve toplum değerleri üzerinde tehdit oluşturmakta, başta çocuklar ve gençler olmak üzere aile bireylerinin korunması ihtiyacı artmaktadır.

101. İletişim teknolojilerinin daha yaygın kullanımı, aile bireylerinin internet üzerinden haberleşme imkânlarını yaygınlaştırmakta ve uzaktan çalışma imkânlarının artması gibi etkenlerle aile fertlerine daha çok vakit ayırabilmeyi mümkün hale getirmektedir. Diğer taraftan iş ortamına sürekli erişebilme iş ve aile yaşamı dengesini koruma sorunlarına, çevrimiçi platformlar ve sosyal ağların yoğun kullanımı aile üyeleri arasındaki etkileşimlerin azalmasına ve aile bağlarının zayıflamasına neden olmaktadır.

102. Uygun fiyatlı ve güvenilir barınma olanaklarına, çocuk ve gençler için spor, kütüphane gibi gelişimlerini sağlayacak mekânlara ve yeşil alanlara erişimin zorlaşması aileyi etkileyen önemli şehirleşme sorunları olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan hareketliliğinin artması, göçler ve şehirlerin büyümesi toplumsal yaşama katılımı zorlaştırmakta, ailenin ulaşım, sağlık ve güvenlik ihtiyaçlarını öne çıkarmaktadır.

103. Yaşam süresinin uzaması, daha uzun vakit geçirmeyi mümkün hale getirmesine rağmen küçük aileler daha yaygın hale gelmekte, farklı kuşakların birlikte yaşadığı geniş aile sayısı azalma eğilimi göstermektedir. Bu durum nesiller arası tecrübe, duygu, değer ve kültür aktarımını sekteye uğratmakta, akrabalık bağını zayıflatarak insanı yalnızlaştırmaktadır. Aile kurumunun zayıflaması aynı zamanda bireylerin yaşadığı topluma olan aidiyetlerini azaltarak toplumların millet olma vasfını aşındırmaktadır.

Düzenleyici, Denetleyici ve Güvenilir Kamu Yönetimi

104. Kamu politikalarının meşruiyetinin ve etkinliğinin artırılması, toplumsal uyum ve istikrarı sağlamak amacıyla vatandaşların kamu yönetimine azalma eğiliminde olan güveninin yeniden tesis edilmesine yönelik arayışlar güçlenmektedir.

105. Küresel düzeyde yaşanan finansal krizler, salgınlar, iklim değişikliği ve çevre sorunları, teknolojideki hızlı gelişmeler ve dijital dönüşümün yıkıcı etkileri devletlerin düzenleyici ve denetleyici rolünün önemini giderek artırmaktadır.

106. Büyük miktarda verinin toplanması, depolanması ve işlenmesini sağlayan teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme süreci; veri uygulamalarının güvenli, güvenilir ve etik bir şekilde yönetilmesini gerektirmekte, kişisel veri güvenliği ve mahremiyeti, siber güvenlik, yapay zekâ, dijital rekabet ve dijital etik gibi konularda kapsamlı ve yenilikçi kamu politikalarının geliştirilmesi ve yasal düzenlemelerin yapılması ihtiyacını doğurmaktadır.

107. Yanıltıcı, yanlış veya eksik bilgi, özellikle sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla hızlı ve kolay bir biçimde yayılmakta, demokratik süreçlerin sağlıklı işlenmesini, ekonomik istikrarı, kamu sağlığı ve güvenliğini, toplumun huzur ve refahını olumsuz etkileyerek ulusal ve küresel düzeyde bir tehdit oluşturabilmektedir. Yanıltıcı, yanlış veya eksik bilgiyle mücadelede, devletlerin etkili bir yasal ve düzenleyici çerçeve oluşturmasının yanı sıra uluslararası düzeyde işbirliği ve koordinasyonun sağlanması ihtiyacı da giderek artmaktadır.

108. Uluslararası ölçekte kamu yönetimindeki gelişme ve eğilimler de dikkate alındığında, dijital dönüşümü kurumsal yapısı ve personel rejimiyle içselleştirmiş, e-devlet omurga altyapısını sosyoekonomik gelişmenin merkezine konumlandırmış ve paydaşlarıyla işbirliği içerisinde süreci yürüten kamunun hizmet sunumunun dijitalleşmesi eğilimi söz konusudur.

109. e-Devlet çalışmaları çeyrek asra yakın bir süredir ülkelerin ve uluslararası kuruluşların gündeminde olup zaman içerisinde öncelikler güncellenmektedir. Günümüzde uluslararası toplumun e-devlet yaklaşımı “bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu hizmet sunumunda etkin şekilde kullanımı” olarak tarif edilen başlangıç çerçevesinden kullanıcı deneyimi ve katılımının öncelikler arasına dâhil edildiği bir anlayışa doğru genişlemiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi

110. Kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarına dengeli şekilde odaklanan, ülkeler arasında ve ülke içinde eşitliğe ve adalete vurgu yapan ve “kimseyi geride bırakmamak” ilkesini benimseyen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), tüm ülkelerin kalkınma gündemlerinde belirleyici rol üstlenmiştir. Ancak Covid-19 küresel salgını, birbirini izleyen jeopolitik gerilimler,

afetler, mülteci krizleri, ekonomik dalgalanmalar, yeterli finansmanın oluşturulamaması gibi küresel zorluklar amaçların arzu edilen düzeyde gerçekleştirilmesine imkân sağlamamıştır.

111. Uluslararası toplumda SKA'lara ulaşılmasına yönelik çabalara yeni bir ivme kazandırılmaya çalışılmakta ve ülkelerin uygulama taahhütlerini güçlendirmeleri beklenmektedir. Kimsenin geride bırakılmaması ilkesi doğrultusunda yeterli ve iyi yönlendirilmiş finansmanın sağlanması, ulusal düzeyde uygulamanın genişletilmesi ve her düzeyde politika tutarlılığının oluşturulması, kurumların güçlendirilmesi ve uluslararası işbirliklerinin artırılması öncelikli başlıklar olarak öne çıkmaktadır.

Küresel Gelişmelerin Türkiye Etkileşimi

112. Küresel belirsizlikler, jeopolitik gerilimler, iklim değişikliği ve afet kaynaklı riskler ve ticari korumacılık eğilimleri karşısında uluslararası işbirliği ve etkin politika koordinasyonuna duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Ülkemizin kalkınma dinamiklerine sağlıklı ve sürdürülebilir bir çerçeve oluşturmak üzere küresel salgın sonrasında artan jeopolitik gerginliklerin sürdüğü bu dönemde uluslararası düzeyde politika oluşturulmasında gözlenen aksaklıklara yönelik diplomasi kanallarını etkin kullanarak riskleri fırsata çevirebilmesi önem taşımaktadır. Türkiye, daha adil bir uluslararası düzen arayışı çerçevesinde bölgesinde ve dünyada barışın ve istikrarın güç kazanması, paylaşılan refahın artırılması ile artan eşitsizliklerle mücadele için destekleyici ve öncü bir şekilde uluslararası kurumlarda reform yapılması ve politika oluşturulmasında yapıcı bir rol üstlenmektedir.

113. Dünya genelinde bir taraftan korumacılık eğilimi artarken diğer taraftan uluslararası kuruluşların öncülüğünde kurallılık yaklaşımı öne çıkarılmaktadır. Bu yöndeki küresel ve bölgesel gelişmelere hızlı ve etkin tepkiler vererek çözüm süreçlerinde aktif rol alacak şekilde kurumsal kapasitenin daha da güçlendirilmesi, ülkemizi uluslararası düzeyde daha avantajlı konuma taşıyacaktır.

114. Küresel risklere karşı dayanıklılığın artırılması, kendine yeterliliğin desteklenmesi, stratejik bakış açısıyla öncelikli sektörlere yönelik uzun vadeli politikaların geliştirilmesi ve etkin bir şekilde uygulanmasına devam edilmesi önem taşımaktadır.

115. Başlıca ticaret koridorlarında transit ülke konumunda olan ve AB ile yakın ekonomik ve ticari ilişkilere sahip olan ülkemizin, özellikle küresel değer zincirlerinin yeniden yapılandığı salgın sonrası dönemde, yeşil ve dijital dönüşüm sürecinin ortaya çıkardığı yeni fırsatlardan azami ölçüde yararlanması ve olası riskleri yönetmesi önem arz etmektedir.

116. Avrupa Yeşil Mutabakatıyla küresel düzeyde hız kazanan yeşil dönüşüm sürecinde ülkemiz açısından sektörel kapasite geliştirme, finansman destekleri ve karbon fiyatlandırma mekanizmasına yönelik alanlarda uluslararası düzenlemelere uyum ihtiyacı doğmuştur. Türkiye 2021 yılında taraf olduğu Paris Anlaşması sonrasında 2053 net sıfır emisyon hedefini ortaya koymuş, 2022 yılında güncellenmiş Ulusal Katkı Beyanını BM'ye sunmuştur.

117. Uluslararası düzeyde ivme kazanan yeşil dönüşüm süreci, yeşil teknolojilerin henüz yeterli seviyede gelişmediği Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ticaret ve üretimleri

üzerinde etkili olmaya başlamıştır. AB'nin öncülüğünde uluslararası ticarete yeşil dönüşüme yönelik getirilen kural ve standartlara uyum ihtiyacı, üretim ve istihdam yapımız üzerinde rekabet baskısı oluştururken sürdürülebilir üretim biçimleri ve yeşil işler bağlamında ülkemize yeni fırsatlar sunmaktadır.

118. Yeşil ve dijital dönüşümü destekleyecek şekilde yeni finansman ve teşvik modellerinin kurgulanması, bilim ve araştırma altyapılarının güçlendirilmesi, temel bilimler ve mühendislik alanlarında mezun sayısının artırılması, sosyal ve dijital becerilerin geliştirilmesi ve daha etkin uygulama, izleme-değerlendirme ve koordinasyon sistemlerinin oluşturulması gibi politikalar ülkemiz açısından önem kazanmaktadır.

119. Son dönemde uluslararası finans piyasalarında sürdürülebilir ve yeşil temalı finansal ürünlerin oluşturulmasına yönelik faaliyetler ön plana çıkmakla birlikte, ülkemizde özellikle yeşil dönüşümün finansmanına yönelik mevzuat altyapısı, taksonomi, ölçüm, doğrulama ve raporlama ile risk yönetimi ve veri üretimi konusundaki çalışmaların hız kazanması, yeşil dönüşüme yönelik uluslararası finans kaynaklarının Türkiye ekonomisine yönelmesi açısından önem arz etmektedir.

120. Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma çabaları kapsamında başlattığı Sıfır Atık Projesi küresel bir harekete dönüşmüş, BM Genel Kurulunda 2022 yılının Aralık ayında "sıfır atık" kararı kabul edilerek 30 Mart günü Uluslararası Sıfır Atık Günü olarak ilan edilmiştir. Bu karar, üye devletlerin yanı sıra BM ile diğer uluslararası ve bölgesel örgütleri sıfır atık girişimleri konusunda teşvik etmektedir.

121. Başta AB olmak üzere uluslararası alanda uygulamaya konulan dijital ekonomi düzenlemeleri ülkemizde bir taraftan uyum ihtiyacını ortaya koyarken diğer taraftan dijitalleşme sürecinin hızlanması için fırsatlar sunmaktadır.

122. Üretim süreçlerinde yapay zekâ ve büyük veri kullanımı, dijital ikizler, üç boyutlu yazıcılar, nesnelerin interneti uygulamaları, makine öğrenmesi ve robotik gibi yeni dijital teknolojiler rekabetin zorunlu unsurları haline gelmektedir. Yeni dijital teknolojilerin en etkin şekilde geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılarak üretici ve tüketici arasındaki etkileşimin artırılması, başta küçük ve orta büyüklükteki işletme (KOBİ)'ler olmak üzere sanayideki dijital dönüşümün sağlanması ve desteklenmesi önem arz etmektedir.

123. Yeni dijital teknoloji alanlarında yerli ve millilik gözetilerek Ar-Ge ve yenilikçilik kabiliyetlerimizin geliştirilmesi dijital dönüşüm sürecinde rekabet gücümüzün kalıcı şekilde artırılmasına önemli katkı sağlayabilecektir. Bu teknolojilerin stratejik önemi ve hızlı gelişimi dikkate alındığında, Türkiye'nin yerli dijital teknolojilerin gelişimine öncelik vermesi, önümüzdeki dönemde ülkemizin teknoloji ithalatına bağımlılığının kontrol altına alınması, teknoloji adaptasyonunun hızlı ve etkin gerçekleştirilmesi ve bu teknolojilerde ihracatçı olmasına katkı sağlayarak kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi için itici güç olacaktır. Yeni dijital teknolojilerin gerek ekonomik gerekse sosyal fayda ve risklerinin analiz edilerek etkin kullanımına yönelik bütüncül politikaların geliştirilebilmesi için kamunun yetkinliği artırılarak

ekosistemdeki aktörler arasında güçlü bir koordinasyon ve yönlendirici rol oynaması elzem hale gelmiştir.

124. Dijital dönüşüm süreci için gerekli alternatif darbant ve özel genişbant altyapılarının yaygınlaştırılması ve bulut bilişim kaynaklarının kullanımı vasıtasıyla dijital altyapıya erişimin güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, haberleşme sektöründe kısa vadede tamamlayıcı, orta ve uzun vadede ikame potansiyeli taşıyan alçak yörünge uydu teknolojisinin yakından izlenerek bu alanda yerleşme imkânlarını da içerecek şekilde politikalar geliştirilmesi öne çıkmaktadır. Kamuda bulut bilişim kullanımı giderek yaygınlaşmakta olup Kamu Bulut Stratejisi ve Eylem Planı ile birlikte kamu kurumları için süreç ve kurallar netleştirilmiş olacaktır. Başta KOBİ'ler olmak üzere işletmelerin bulut bilişim kaynaklarını kullanımının teşvik edilmesi, dijital dönüşüme yönelik desteklerin buna imkân tanıyacak şekilde güncellenmesi, dış ticaret açığı verdiğimiz yazılım, donanım ve altyapı harcamalarında tasarruf ve etkinlik ile kısıtlı insan kaynağının daha etkin kullanımına hizmet edecektir.

125. Yapay zekâ alanındaki hızlı değişim ve dönüşümün diğer sektörlerle olumlu ve olumsuz yansımalarının sistematik olarak takip edilmesi gerekmektedir. Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025) bu alandaki çalışmaların önceliklendirilmesine ve hızlandırılmasına zemin hazırlamıştır.

126. Ulusal güvenliğin önemli bir unsuru haline gelen siber güvenliğe ilişkin farkındalık çalışmalarına ağırlık verilmesi, ulusal ölçekte yürütülen projelerde askeri-sivil etkileşiminin artırılması, yerlilik ihtiyacının karşılanması ve bilgi birikimi geçişkenliğinin sağlanması, yapay zekâ ile büyük veri ve siber güvenlik politikalarının bütüncül hale getirilmesi öncelikli bir hal almaktadır.

127. Yerli dijital platformların büyüyüp gelişimini mümkün kılacak rekabet ortamının oluşması ve kullanıcıların kişisel verileri üzerindeki haklarını temsil eden veri egemenliği gibi hususlarda, AB dijital düzenlemeleriyle uyum gözetilerek gerekli önlemlerin alınması ihtiyacı bulunmaktadır. Kamu sektörünün en önde gelen veri sağlayıcı olduğu da dikkate alınarak mahremiyeti zedelemeyecek kamu verisi paylaşımı girişimlerinin hayata geçirilmesi yapay zekâ alanında yerli ve milli çözümler için önemli görülmektedir.

128. Başta yeşil ve dijital dönüşüme uyumun sağlanması için öncelikli sektör ve alanlarda nitelikli Ar-Ge insan kaynağının zenginleştirilmesi, özel sektörün bu dönüşüme yönelik organizasyon ve yenilik kabiliyetlerini geliştirmesi, Ar-Ge ve yeniliğin finansmanına yönelik etkin mekanizmaların ve alternatif finansman kaynaklarının oluşturulması ülkemizin rekabet gücünü artırması açısından kritik önemi haizdir.

129. Toplumsal ihtiyaçlara yönelik çözümler içeren ve kamunun yönlendirici-kolaylaştırıcı rolünün etkin olduğu ürün ve teknoloji platformlarının yaygınlaştırılması, temel araştırmadan ticarileştirmeye kadar teknolojilerin kesintisiz desteklenmesi ve ülkemiz açısından katma değer oluşturulması ön plana çıkmaktadır.

130. Yenilikçi, verimli, sürdürülebilir üretim yöntemleriyle başta emisyon yoğun sektörler olmak üzere imalat sanayiinde yeşil dönüşümün, hizmet sektörleri ağırlıklı olmak üzere dijital dönüşümün hızlandırılması önem arz etmektedir.

131. Dijitalleşme sürecinde Covid-19 küresel salgınının hızlandırdığı elektronik ticaret, platform ekonomileri ve paylaşım ekonomileri gibi hizmet sunum kanallarının çeşitlenmesiyle ülkemizde de geleneksel pazar yerleri, ticaret ağları ve alışveriş biçimlerinin hızlı bir dönüşüm geçirdiği, küresel ölçekte başarılı uygulamaların geliştiği, üretici ve tüketici davranışlarının yeni eğilimlere hızlı uyum sağladığı bir süreç yaşanmaktadır. Bununla birlikte hizmet sunumunun yaşlanan nüfus, yeni neslin istekleri, kişiselleşmiş hizmet beklentileri gibi farklılaşan taleplere cevap verebilecek şekilde güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

132. Küresel tedarik zincirlerinin yeniden yapılandırılması sürecinde girdi tedarikinde coğrafi çeşitlilik yaratılması ve yerli alternatiflerin oluşturulması, arz kesinti risklerinin azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Diğer taraftan, stratejik konumu ve lojistik tecrübesiyle üretim ve hizmet ağlarında kesintisiz, hızlı, esnek ve kaliteli ürün sunumunun sağlanması ülkemizin başta yakın coğrafya olmak üzere güvenilir tedarikçi olma konumunu güçlendirecektir.

133. Özellikle son 10 yılda artan yatırımlar sonucunda Türkiye'nin enerjide süregelen dışa bağımlılığı azalmakla birlikte halen önemini korumakta, Paris Anlaşması'yla küresel düzeyde hızlanan dönüşümün etkisi ve Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle yaşanan enerji krizi sonrasında enerji arz güvenliği önemli bir politika alanı olarak yeniden öne çıkmaktadır.

134. Ülkemizdeki sera gazı emisyonlarının yaklaşık yüzde 70'inin enerji kaynaklı olduğu dikkate alındığında yeşil hidrojen gibi alternatif temiz enerji teknolojilerinin kullanımı ve enerji verimliliğini artırma ile özellikle elektrik üretimi için yenilenebilir kaynakların yanı sıra nükleer enerjiye yönelik politika ve uygulamaların hızlandırılması, yeşil ve dijital dönüşüm sürecinde rekabet gücümüzün artırılmasının yanı sıra küresel şoklara karşı arz güvenliğine katkı sağlayacaktır.

135. Enerji alanında olduğu gibi gıda alanında da arz güvenliğinin güçlendirilmesinin daha önemli hale geldiği günümüzde iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması çabalarının yanı sıra toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı, tarımsal nüfusun yerinde muhafaza edilmesi, tarımda yeni teknoloji, girdi kullanımı ile verimliliğin artırılması ülkemiz açısından öncelik teşkil etmektedir.

136. Küresel gıda güvenliği üzerinde her geçen gün artan endişelere karşın, yürüttüğü aktif diplomasi çerçevesinde Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması benzeri girişimler sonucunda uluslararası alanda oluşturduğu güvenle küresel fiyat dalgalanmalarının önlenmesi, düşük gelirli ülkelerin gıdaya erişiminin, orta ve yüksek gelirli ülkelerin hammadde temininin devam etmesine yönelik katkılarını sürdürmesi, Türkiye'nin arabulucu rolüyle uluslararası bir aktör olarak önemini perçinlerken ülkemizden beklentileri de artırmaktadır.

137. Türkiye'de nüfus artış hızının yavaşlaması başta olmak üzere küresel düzeydeki demografik değişim sürecine benzer bir eğilim görülmektedir. Doğurganlık hızının 1,62 ile dünya ortalamasının altında seyrettiği ülkemizde yenilenme kapasitesinin altına düşülmüş

olmasının etkisiyle nüfus giderek yaşlanmakta, doğuştan beklenen yaşam süresi uzamakta, yaşlı bağımlılık oranı ve ortalama evlenme yaşı artmaktadır. Kalkınma hızının yavaşlamaması, iktisadi ve sosyal olarak daha dinç ve dirençli bir toplum yapısının korunması için sağlıklı ve dinamik nüfus yapısının sürdürülmesinin önemi artmaktadır.

138. Küresel düzeyde ve bölgesindeki insani müdahale gerektiren gelişmelere kayıtsız kalmayan ve geçmişte olduğu gibi günümüzde de uluslararası ve geçici koruma statüsü altındaki insanlara yardım elini uzatan Türkiye, zorla yerinden edilen kişilerin en fazla sığındığı ülkelerin başında yer almaktadır. Başta AB olmak üzere özellikle gelişmiş ülkeler üzerinde baskı oluşturma potansiyeli yüksek olan küresel düzensiz göç hareketlerinin ülkemizde ortaya çıkardığı yüksek sosyal ve iktisadi maliyetlerin karşılanmasına yönelik uluslararası katkılar sınırlı kalırken Türkiye insani yaklaşım anlamında değerli bir sınav verdiği bu süreçte önemli maliyetler üstlenmiştir. Bu çerçevede küresel düzensiz göçün maliyetlerinin uluslararası işbirliği çerçevesinde daha adil bir biçimde paylaşılması, göç politikalarının ülkemizin kalkınma hedef ve önceliklerine uygun yaklaşımlarla sosyal ve ekonomik hayata daha uyumlu hale getirilmesi ve düzensiz göçle etkin bir biçimde mücadele edilmesi önem arz etmektedir.

139. Türkiye'deki işgücü piyasasında son yıllarda yeni çalışma modelleri ve teknolojik gelişmelerle birlikte önemli değişimler görülmektedir. Salgın döneminde daha yaygın hale gelen uzaktan ve karma çalışma modelleri çalışan verimliliğinin artması, trafik ve ulaşım gibi sorunların azalması, iş-aile-yaşam dengesini sağlaması gibi avantajları nedeniyle özellikle büyük ölçekli firmalar tarafından tercih edilmeye başlanmıştır. Ayrıca serbest çalışma ve dijital platformlar üzerinden iş yapma eğilimi de güçlenmekte, belirli veya geçici süreli çalışma imkânı sunan sektörlerde talep artmaktadır.

140. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de döngüsel ekonomi, yeşil teknoloji, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, su ve atık yönetimi, geri dönüşüm, sürdürülebilir tarım gibi alanlarda yeni iş imkânları ve yeşil istihdam fırsatları doğmaktadır. Bu bağlamda mühendislik, bilgi teknolojileri, çevre bilimleri gibi alanlarda uzmanlaşmış nitelikli işgücüne olan talep artmaktadır.

141. İkiz dönüşüm çerçevesinde özellikle yetişkin nüfusun düşük eğitim düzeyi dikkate alındığında hayat boyu öğrenmenin önemi artarak devam etmektedir. Benzer şekilde mesleki eğitim ve yükseköğretim başta olmak üzere eğitimin tüm kademelerinde dijital ve yeşil dönüşüme uyumlu müfredatın ve programların güncellenmesi ihtiyacı önemini korumaktadır. Her iki dönüşümün hem eğitimde hem de işgücü piyasasında birlikte ele alınması dönüşüme uyumu kolaylaştıracaktır.

142. Ortalama ücretlerin taban ücretlere yakınsaması beceri-verimlilik-ücret dengesini bozarak orta ve uzun vadede eğitim ve becerinin önemini azalması ile işgücü piyasasında arz talep dengesinin bozulması gibi olumsuz sonuçlara sebep olma eğilimi göstermektedir. Bu durum çalışma modellerinin dönüşümünde beceri-verimlilik-ücret dengesinin dikkate alınmasını daha fazla gerekli kılmaktadır.

143. Doğurganlığın azalması ve yaşlanma olguları işgücü piyasalarında demografik fırsat penceresinden daha fazla faydalanılmasını sınırlamakta, ülkemizin kalkınma potansiyeli ve uzun dönemli refahı üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu çerçevede, kadınların işgücüne katılımı, kayıt dışılık ve eğitim düzeylerinde sağlanan ilerlemenin önümüzdeki dönemde de sürdürülmesi önemini korumaktadır. Ayrıca mesleki ve teknik eğitim ile yükseköğretim süreçlerinin işgücü piyasalarının ihtiyaçlarına uygun şekilde özel sektörle işbirliği içerisinde güncellenmesi önemli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

144. Artan refah ve değişen çalışma algısına da bağlı olarak işgücü piyasasının farklı vasıflardaki ihtiyaçlarının yurtiçinden karşılanması güçleşirken göç ve istihdam politikalarının dengeli bir şekilde uyumlaştırılması bu güçlüğün aşılmasında kolaylık sağlayabilecektir.

145. Küresel finans krizinden sonra dünya genelinde süregelen düşük büyüme performansı, üretim üzerinde yükselen maliyet baskısı, küresel enflasyon, artan jeopolitik riskler ve makroekonomik gelişmeler Türkiye’de işgücü piyasasını olumsuz etkilemiş, ücret gelirlerinin gayrisafi katma değer içerisindeki payının gerilemesine ve gelir dağılımının kötüleşmesine neden olmuştur.

146. Türkiye’nin küresel değer zincirlerine katılımındaki artış, sermaye ve teknolojiye erişimi kolaylaştırmış, üretkenliği ve büyümeyi artırarak yaşam standartlarının yükselmesini sağlamış ve yoksulluğun azaltılmasında önemli rol oynamıştır.

147. Covid-19 küresel salgını, artan afetler ve fiyat artışlarına bağlı olarak yaşanan ekonomik şokların özellikle yoksul kesim üzerindeki etkisinin hafifletilmesi amacıyla başlatılan yeni gelir desteği programlarının yanı sıra sosyal yardım programlarının etkinliğinin ve doğrudan vergilerin payının artırılması gelir dağılımının iyileşmesine katkı sağlayacaktır.

148. Ortalama eğitim süresinin 9,2 yıla, eğitimde kalma beklentisinin 18,3 yıla yükseldiği ve erişim sorununun azaldığı ülkemiz eğitim sistemi, dijitalleşmenin önemli bir faktör olduğu küresel düzeydeki yeni yaklaşımlardan etkilenmekte ve sistemin mekân, müfredat, eğitim teknolojileri ile eğitici müktesebatı alanları dönüşüm yaşamaktadır. Bununla birlikte, geleneksel eğitim metotları önemini korumakta ve öğretmen eğitimin başat unsuru olarak öne çıkmaya devam etmektedir.

149. Değişen dünya ve gelişen imkânlar dikkate alınarak önümüzdeki dönemde ülkemizde kaliteli okul öncesi eğitim hizmetlerine erişim, eğitim hizmetlerinin olası krizlere cevap verebilmesini sağlayacak şekilde esnek ve dayanıklı yapıda sunulması, mesleki teknik eğitim ve yükseköğretimin öğrencilere mezuniyet sonrası meslek edinmeyi kolaylaştıracak müfredatı sunması ve beceri kazandırması, her bireyin eğitimin ilk basamağından itibaren topluma karşı sorumlu bir birey olarak yetiştirilmesi eğitimin öncelikleri arasında yer almaktadır.

150. Sağlık sisteminde yapılan reformlar sonucunda fiziki ve beşeri altyapının güçlendirilerek kaliteli sağlık hizmetlerine erişimin sağlandığı ülkemiz, Covid-19 küresel salgını sürecinde de başarılı bir sınav vermiştir. Oluşturulan kapasitenin bulaşıcı hastalıklar, sağlık şokları, afet ve acil durumlara hazırlık ve müdahale açısından güncel bir yeterlilikte olması sağlık sistemimizin gelişmiş pek çok ülkenin sağlık sisteminden olumlu ayrışmasını sağlamıştır. Diğer taraftan,

nüfustaki yaşlanmanın da etkisiyle bulaşıcı olmayan hastalıkların hastalık yükü içerisindeki oranı ve sağlık sistemi üzerindeki mali yükü artmaktadır. Bu hastalıkların yanı sıra dengesiz beslenme, fiziksel aktivite eksikliği, tütün, alkol ve uyuşturucu madde kullanımına yönelik risk faktörleriyle mücadele ve koruyucu ve önleyici hizmetlerin güçlendirilmesi sağlık alanındaki temel öncelikler arasında yer almaktadır. Bunun yanında dijital sağlık hizmetlerinin ve biyoteknolojik ürünlerin sağlık sistemine entegrasyonu önemli politika alanları arasında bulunmaktadır.

151. Niteliği artan ve kapsamı giderek genişleyen sağlık hizmetleri nedeniyle ülkemizde sağlık sisteminin mali sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için sağlık harcamalarında ve hizmet sunumunda etkinlik ve verimliliğin artırılması, kanıta dayalı yaklaşımları temel alacak şekilde geri ödeme sisteminin etkinliğinin artırılması önem arz etmektedir.

152. Türkiye’de iç ve dış göç olgusunun yanı sıra hızlı iktisadi ve sosyolojik dönüşümün de etkisiyle artan şehir nüfusu, hizmet sektörleri ağırlıklı olarak farklı iş kollarıyla kent ekonomilerini büyütürken çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğinin sağlanmasına olan ihtiyacı artırmaktadır.

153. İklim değişikliği ve afet kaynaklı riskler dikkate alınarak kentsel dirençliliğin artırılması giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla refahın kapsayıcı bir şekilde geliştirilmesine, etkin hizmet sunumunun sağlanmasına ve kent kimliği ile aidiyetini dikkate alan planlama süreçlerine katılımı sağlamaya yönelik politikaların uygulanması önem arz etmektedir.

154. Akıllı kentler için önemli bir adım olan kentsel planlama ve hizmet sunumunda dijital teknolojilerin kullanımı yaygınlaşmakta, coğrafi veri altyapısının geliştirilmesi ve kadastro altyapısının modernizasyonu yönünde önemli gelişmeler kaydedilmektedir.

155. Büyükşehirlerde insan ve çevre sağlığını tehdit eden gürültü ve karbon emisyonları, trafik tıkanıklığının getirdiği zaman ve buna bağlı ekonomik kayıplar ile trafik kazaları sonucu oluşan can ve mal kayıpları gibi ulaşım kaynaklı sorunlar önemini korumaktadır. Bu çerçevede kentiçi ulaşımında türler arası entegrasyona, düşük emisyonlu, elektrikli veya otonom taşıtlar gibi ulaşım araçlarına olan talep artmakta, toplu taşıma, mikro mobilite ve yaya hareketliliğini içeren sürdürülebilir kentsel ulaşım planlaması öne çıkmaktadır.

156. Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerle birlikte afet risklerini azaltmaya yönelik yaklaşımlar toplumsal dirençlilik boyutunda yoğunlaşmış, bulunduğu coğrafyanın jeolojik özellikleri ve iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalma düzeyi nedeniyle afetlere karşı duyarlı olan ülkemizde afet kaynaklı can ve mal kayıplarının en az seviyede tutulabilmesi için risk azaltmaya öncelik veren bütüncül bir afet yönetiminin uygulanması ihtiyacı öne çıkmıştır.

157. Afet sonrası müdahaleden afet öncesi risk yönetimine yönelen yeni yaklaşımlarla ülkemizde de afet tehlikelerini dikkate alan risk azaltımı konusuna ulusal politikalarda daha çok yer verilmektedir. Bu çerçevede beşeri, idari ve finansal kapasitenin geliştirilmesi ve afet yönetimi mevzuatının kapsamının güçlendirilmesi yönünde hızlı adımlar atılmaktadır.

158. Türkiye kültürel zenginliği ve tarihi derinliği sayesinde bölgesel ve küresel çapta etki ve çekim merkezi olma potansiyeline sahiptir. Türk kültürünün tanıtımı ve milli kültür endüstrisinin uluslararası pazarlara ulaşması ve uluslararası düzeyde rekabetçiliğin sağlanabilmesi için daha etkin bir kültürel diplomasi yürütülmesi ihtiyacı sürmektedir.

159. Kültür ekonomisi ülkemizde hızlı büyüme performansı, yüksek katma değeri, nitelikli işgücü istihdamı, kültürün yeniden üretimi ve zenginliğine katkısı sayesinde sürdürülebilir kalkınma için önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu alanın kapsayıcı ve sistemli bir şekilde yönetimi, izlenmesi ve desteklenmesi bu potansiyelin gerçekleştirilmesi için önem arz etmektedir.

160. Covid-19 küresel salgını sebebiyle yüz yüze etkileşimin yoğun olduğu kültür-sanat faaliyetleri başta olmak üzere kültür ekonomisi göstergelerinde yaşanan gerileme, sağlanan desteklerin de etkisiyle salgın öncesi seviyeye yaklaşmıştır.

161. Türkiye’de tek kişilik hanehalkları ve tek çekirdek ailelerin oranı yükselirken en az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan geniş ailelerin oranı düşmektedir. Bu eğilimin önümüzdeki yıllarda devam edeceği öngörülmektedir. Ortalama yaşam sürelerinin uzaması, doğurganlık oranlarının azalması, kurumsal bakım hizmetlerinin ihtiyacı yeterince karşılamaması gibi nedenler aile profilini değiştirmektedir.

162. Küresel düzeyde artan cinsiyetsizleştirme akımları çeşitli medya kanalları üzerinden Türkiye’de de etki oluşturma çabasında olup dayatmacı bir anlayışla çocuklar ve gençler başta olmak üzere aile kurumu üzerinde tehdit oluşturmaktadır.

163. Toplumun bilinçli ve sağlıklı nesiller üzerinden varlığını sürdürmesini teminen aile kurumunun güçlendirilmesi için eğitim, kültür ve medya kanalları aracılığıyla etkili politikaların geliştirilerek iş hayatı ve sosyal hayatın her alanına nüfuz edecek şekilde uygulamaya konulması ihtiyacı sürmektedir.

164. Küresel eğilim ve gelişmelerin güven sarsıcı etkileri karşısında, vatandaşların kamuya itimadının güçlendirilmesi amacıyla kamusal politikaların veriye dayalı ve katılımcı yöntemlerle geliştirilmesi, kamu hizmetlerinin kaliteli, adil ve kapsayıcı bir şekilde sunulması, kamu yönetiminin hesap verebilir, şeffaf ve vatandaş odaklı bir yapıya dönüştürülmesine yönelik çalışmalar önem taşımaktadır.

165. Türkiye, e-devletin başlangıç dönemi uygulamalarını doğru yaklaşım ve politikalarla benimseyerek başarılı biçimde hayata geçirmiştir. Bu alandaki kazanımların korunması ve uluslararası ölçekte daha üst sıralarda yer alınması; doğru politikaların benimsenerek kararlı biçimde uygulanması, önceliklerin belirlenmesi, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ile kaynakların etkin ve verimli biçimde kullanılmasına bağlıdır. Kamu yönetiminin iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde geliştirilmesinin önemli araçlarından biri olan dijital devlet anlayışının, diğer kalkınma politikalarına yansıtılması önem arz etmektedir. Ayrıca, ülke sınırlarını aşan hizmetler, yanıltıcı bilginin yayılmasına karşı mücadele, siber güvenlik, kişisel veri güvenliği ve mahremiyeti gibi alanlarda uluslararası düzeyde işbirliği ve koordinasyon içerisinde hareket edilmesi gerekmektedir.

166. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ülkemizin insan odaklı kalkınma çabalarında kapsamlı ve bütüncül bir referans olmuş, Türkiye bu kapsayıcı küresel gündem etrafında uluslararası toplumla birlikte hareket etmiştir. On İkinci Kalkınma Planı ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla SKA'ların bir bütün olarak gerçekleştirilmesine yönelik ülkemizin çabalarını güçlendirmek için önemli bir fırsat sunmaktadır.

2.2. DÜNYA EKONOMİSİNDE MAKROEKONOMİK GELİŞMELER VE BEKLENTİLER

167. Dünya ekonomisi son yıllarda, çok kutupluluk arayışlarının bir sonucu olarak uluslararası ticarete korumacılık eğilimleri ve Rusya-Ukrayna savaşı başta olmak üzere jeopolitik gerilimler ile Covid-19 gibi küresel salgın ve afetlerin yanı sıra iklim değişikliği kaynaklı sorunlar nedeniyle olağanüstü koşullar altında sınanmaktadır. Özellikle salgın, dünya ekonomisinde reel ve finansal bir çöküntü olasılığını gündeme getirmiş ve son bir asırlık dönemin en ciddi sağlık krizlerinden birine dönüşmüştür. Salgına karşı tüm ülkelerde zorunlu olarak uygulanan ekonomik ve sosyal kapanma önlemleri küresel üretim imkânlarını keskin bir biçimde sınırlamıştır. 2020 yılının ilk yarısında tedarik zincirlerinde görülen aksamalar ve kırılmalar, arz-talep dengesizlikleri, emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar, finansal piyasalarda güvenli limanlara olan yönelim ile risk iştahında yaşanan belirgin düşüşler, karar alıcıları yeni ve hızlı tedbirler geliştirmeye zorlamıştır.

168. Böyle bir ortamda olası bir ani duruşu ve finansal çöküşü önlemek ve salgının istihdam, tedarik zincirleri ve üretim kapasitesi üzerinde kalıcı tahribat oluşturmasını önlemek için küresel çapta mali destekler ve parasal teşvikler benzersiz bir kapsamla uygulanmıştır. Bu süreçte, birçok ülkede merkez bankaları faiz indirimleri gerçekleştirmiş, gelişmekte olanlar da dâhil olmak üzere ülkeler varlık alımları, likidite destekleri ve kredi programlarıyla salgından etkilenen sektörlerle ve hanehalklarına yönelik daha önce görülmemiş boyutlarda istihdam ve gelir destek programlarını hayata geçirmiştir.

169. Bu dönemde portföy yatırımları, salgının ciddi boyutlara ulaşması ve küresel risk iştahındaki gerileme neticesinde olumsuz etkilenmiş, daha garantili ancak daha düşük getiriye razı olarak gelişmekte olan ülkelere doğru tarihi yüksek çıkışlar göstermiştir. Böylece gelişmekte olan ülkelerin risk primlerinde de belirgin artışlar izlenmiştir. Bununla birlikte, rezerv para birimi cinsi varlıklardan da çıkış yaşanmasıyla altın ve alternatif kıymetli metal fiyatlarında da tarihi yüksek seviyeler görülmüştür. Ancak sonraki süreçte hem küresel ekonomik aktivitedeki yavaşlamanın, hem de petrol ihracatçısı ülkeler arasında yaşanan anlaşmazlıkların etkisiyle başta petrol olmak üzere emtia fiyatlarında sert düşüşler yaşanmıştır. Petrol fiyatları üreticiler arasındaki uzlaşma çabaları ve arz kesintileriyle toparlanma kaydetmiştir.

170. Alınan tedbirler küresel bir ekonomik felaketi önlese de 2020 yılında dünya ekonomisi yüzde 2,8, küresel mal ve hizmet ticaret hacmi ise yüzde 7,8 oranında keskin bir biçimde daralmıştır. Aynı dönemde küresel enflasyon yüzde 3,2'lik oranla nispeten sınırlı yükselmiştir.

171. 2021 yılında aşı uygulamalarının yaygınlaşması, salgın tedbirlerinin esnetilmesi ve salgın döneminde uygulanan makroekonomik teşviklerin sonuç vermeye başlamasıyla dünya ekonomisinde V-tipi bir toparlanma gözlenmiştir. 2021 yılı aynı zamanda gelişmiş ekonomiler ile yükselen ve gelişmekte olan ekonomiler arasındaki ayrışmanın belirginleştiği bir yıl olmuştur. Aşıya erişimi ve makro finansal dengeleri daha iyi olan ekonomiler nispeten daha kolay toparlanmıştır. Ancak arz sorunları ve uygulanan politikaların yan etkisi olarak küresel emtia fiyatları sert bir şekilde artış eğilimine girmiştir. Söz konusu yılda küresel büyüme yüzde

6,3'e kadar çıkarken küresel ticaret yüzde 10,9 oranında artmış, küresel enflasyonun yüzde 4,7'ye yükselmesiyle enflasyonla mücadele küresel gündemde ön sıralarda yer almaya başlamıştır.

172. 2022 yılında Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte küresel emtia fiyatlarının daha kritik hale gelmesinin de etkisiyle artan enflasyonist eğilimler başlıca merkez bankalarının politika faizlerini artırmalarına neden olmuştur. İktisadi faaliyetlerdeki toparlanmanın ivme kaybetmekle birlikte devam etmesi merkez bankalarının sıkılaştırma yönündeki adımlarını sürdürmesini kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte, finansal piyasalarda durgunluk ihtimalinin fiyatlanması, faiz artışının hız kesmesini veya faiz indirimi olasılığını ön plana çıkarmıştır.

173. 2022 yılı bir yandan toparlanma devam ederken diğer yandan enflasyonun tüm dünyada en öncelikli sorun haline geldiği, dış ticaret hacminin zayıfladığı ve işsizlik oranlarının yatay seyrettiği bir yıl olmuştur. Bu yılda küresel ekonomi yüzde 3,5 büyürken küresel enflasyon yüzde 8,7'ye yükselmiş, dış ticaret hacmi ise yüzde 5,1 oranında artmıştır. İşgücü piyasalarındaki sorunların devam etmesiyle işsizlik oranı yüzde 5,8 olarak gerçekleşmiştir.

174. Küresel şokların süregelen etkileri ile yeni riskler ekonomilerin büyümesinin şekillenmesinde belirleyici olmaya devam etmektedir. 2023 yılında arz kesintileri ve yüksek emtia fiyatlarıyla beslenen küresel enflasyon dirençli bir soruna dönüşmüştür. Emtia fiyatları gevşemiş olsa da salgın öncesi döneme göre hala yüksek seyretmektedir. Gelişmiş ekonomilerde parasal sıkılaştırma hız kesmesine rağmen küresel büyümeyi sınırlamaktadır. Bu ülkelerde süregelen parasal sıkılaştırma ve bankacılık sektörü sorunları kredi koşullarını kötüleştirmekte ve buna bağlı olarak küresel büyümenin 2023 yılında yavaşlaması beklenmektedir.

175. 2014-2018 döneminde yıllık ortalama yüzde 3,5 oranında büyüyen dünya ekonomisinin 2019-2023 döneminde ancak yüzde 2,5 oranında bir büyüme sağlaması beklenmektedir. Beş yıllık dönemler itibarıyla ortalama büyüme hızında gözlenen yaklaşık 1,0 puanlık yavaşlamanın özellikle gelişmekte olan ekonomilerin büyüme hızındaki 1,3 puanlık düşüşten kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Küresel büyümenin 2023 yılında yüzde 3,0 oranında gerçekleşmesi öngörülmektedir.

176. 2019-2023 döneminde yıllık ortalama yüzde 1,4 oranında büyümesi beklenen gelişmiş ekonomiler ile yüzde 3,3 oranında büyümesi öngörülen yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomilerin 2024 yılında sırasıyla yüzde 1,4 ve yüzde 4,0 oranlarında büyümeleri beklenmektedir.

177. 2024-2028 döneminde ise küresel enflasyon baskısındaki azalmayla birlikte yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomilerin görece toparlanma kaydederek yıllık ortalama yüzde 4,0 oranında büyümesi öngörülmektedir. Bu dönemde gelişmiş ekonomilerde iktisadi faaliyetlerdeki ivme kaybının yavaşlaması ve büyümenin yüzde 1,7 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

178. Dünya genelinde ekonomik ve politik belirsizlikler ile yüksek enflasyon pek çok ülkede büyüme beklentilerini olumsuz etkilemektedir. 2021 ve 2022 yıllarında sırasıyla yüzde 5,6 ve

yüzde 3,3 oranında büyüyen Avro Bölgesi'nin ivme kaybederek 2023 yılında yüzde 0,7 oranında büyümesi beklenmektedir. 2024-2028 döneminde ise Avro Bölgesi'nin yıllık ortalama yüzde 1,5 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.

179. ABD ve Çin arasındaki ticaret gerilimlerinin yanı sıra küresel salgın ve jeopolitik riskler dünya ticaret hacminin 2019-2023 dönemindeki artış hızını belirgin bir şekilde sınırlamıştır. Ancak ilgili dönemde yıllık ortalama yüzde 1,9 olan dünya ticaret hacmi artışının, devam eden bölgesel gerilimlere rağmen 2024-2028 döneminde yıllık ortalama yüzde 3,5 oranında gerçekleşeceği öngörülmektedir.

180. Gelişmiş ekonomilerde küresel kriz sonrası uygulanan büyüme ve istihdam odaklı politikaların süregelen etkisiyle 2014-2018 döneminde ortalama yüzde 6,2 olan işsizlik oranının 2019-2023 döneminde ortalama yüzde 5,2 seviyesine gerilemesi beklenmektedir. Söz konusu ekonomilerde işsizlik oranının 2024-2028 döneminde ortalama yüzde 4,5 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.

181. Gelişmiş ekonomilerde 2014-2018 döneminde yüzde 1,2 olan yıllık ortalama enflasyonun, 2019-2023 döneminde yüzde 3,4'e yükselmesi beklenmektedir. Yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomiler grubunda 2014-2018 döneminde yıllık ortalama yüzde 4,7 olarak gerçekleşen enflasyonun 2019-2023 döneminde yüzde 6,9'a yükselmesi tahmin edilmektedir. 2023 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla çekirdek enflasyon iyileşme emareleri göstermekle birlikte küresel enflasyonist beklentilerde belirgin bir iyileşme gözlenmemektedir.

182. Borç stoku son dönemde özellikle yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomilerde büyük ölçüde artmıştır. Yüksek borçluluk seviyeleri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde uygulanan maliye politikasının etkinliğini azaltmaktadır. Söz konusu borçlanma eğiliminin önümüzdeki dönemde de devam etmesi ve 2024-2028 döneminde genel devlet brüt borç stokunun GSYH'ya oranının gelişmiş ekonomilerde yüzde 113,1'e, yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomilerde ise yüzde 68,5 seviyesine yükselmesi beklenmektedir.

183. Finansal sektör kırılganlıkları, çok kutupluluk arayışlarının bir sonucu olarak Rusya-Ukrayna savaşı başta olmak üzere bölgesel ve küresel gerginliklerin yanı sıra korumacılık eğilimlerinin süregelen etkileri, yüksek enflasyon ve Covid-19 küresel salgınının uzun dönemli tahribatı küresel ekonomiyi şekillendirmeye devam etmektedir.

Tablo 1: Dünya Ekonomisine İlişkin Temel Makroekonomik Göstergeler

(Yüzde)

	2014-2018 ¹	2019-2023 ¹	2024-2028 ¹
Dünya GSYH Değişimi	3,5	2,5	3,1
Gelişmiş Ekonomiler	2,2	1,4	1,7
Avro Bölgesi	1,9	0,9	1,5
ABD	2,4	1,9	1,9
Japonya	1,0	0,1	0,6
Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	4,6	3,3	4,0
Çin	7,0	4,9	3,9
Hindistan	7,4	4,0	6,3
Brezilya	-0,7	1,7	1,9
Rusya	0,7	1,0	1,0
Türkiye ²	5,0	4,7	5,0
ASEAN-5 ³	4,8	2,6	4,5
Orta Doğu	2,7	1,9	3,0
Kuzey Afrika	3,5	2,9	4,6
Dünya Ticaret Hacmi	3,7	1,9	3,5
Dünya Enflasyon Oranı	3,1	5,4	4,5
Gelişmiş Ekonomiler	1,2	3,4	2,2
Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	4,7	6,9	6,0
Genel Devlet Bütçe Dengesi/GSYH			
Gelişmiş Ekonomiler	-1,1	-4,4	-2,0
Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	-2,0	-3,8	-2,7
Genel Devlet Brüt Borç Stoku/GSYH			
Gelişmiş Ekonomiler	104,5	110,1	113,1
Yükselen Piyasalar ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	41,5	57,5	68,5
Dünya İşsizlik Oranı⁴			
Gelişmiş Ekonomiler	6,2	5,2	4,5
Avro Bölgesi	10,0	7,3	6,4

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Ekim 2023.

(1) Dönem ortalaması

(2) Türkiye rakamları ulusal veri ve tahminleri ifade etmektedir.

(3) ASEAN-5 ülkeleri Malezya, Endonezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam'dır.

(4) Uluslararası Çalışma Örgütü, Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm: Eğilimler 2023.

3. PLAN ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRKİYE'DE EKONOMİK VE SOSYAL GELİŞMELER

184. Küresel ekonomide risklerin ve belirsizliklerin devam ettiği On Birinci Kalkınma Planı dönemi başlangıcında kur atakları, yaygınlaşan korumacılık eğilimleri ve jeopolitik gerginliklerin olumsuz etkisiyle Türkiye ekonomisinde büyüme görünümü bir miktar zayıflamıştır. Yaşanan ekonomik ivme kaybı 2019 yılının ilk yarısında yerini ılımlı toparlanmaya bırakmış, finansal koşulların iyileşmesi ve enflasyondaki düşüşle birlikte azalan risk primi ve belirsizlikler yurt içi talebin hızlanmasını desteklemiştir.

185. 2020 yılında ortaya çıkan küresel salgın; başta tedarik zincirleri, üretim, istihdam ve ticaret kanalları üzerinden birçok sektörü olumsuz etkilemiş, ekonomi genelinde arz ve talep şoku bir arada yaşanmıştır. Salgının seyrine bağlı olarak sosyal hareketliliği kısıtlayıcı tedbirler ve kısmi kapanmalar nedeniyle ekonomik faaliyetlerin durdurulması ya da düşük kapasiteyle çalışılması üretimi olumsuz etkilemesine rağmen, Türkiye ekonomisi normalleşme adımlarıyla güçlü bir toparlanma yaşamıştır. Salgının etkisinde geçen 2020 yılında pek çok ekonomi küçülürken yüzde 1,9 oranındaki büyüme performansı ile diğer ülkelerden olumlu ayrılan Türkiye ekonomisi, 2021 yılında aşılamanın yaygınlaşmasıyla güçlenen iç ve dış talebin katkısıyla yüzde 11,4 seviyesinde büyümüştür.

186. Salgının ardından 2022 yılı Şubat ayında Rusya ve Ukrayna arasında başlayan savaşın bölgesel değer zincirlerinde aksamaya yol açması gıda ve enerji başta olmak üzere emtia fiyatlarının yükselmesine neden olmuş, küresel ölçekte belirsizlik ve riskleri artırmıştır. Salgınla birlikte alternatif üretim üssü olma potansiyeli artan Türkiye, Rusya-Ukrayna savaşı sonrasında da ihracattaki bölgesel kayıpların telafisinde ön plana çıkmış ve dış talep katkısıyla ihracat performansını artırmıştır. Net ihracatın ve yurt içi talebin katkısıyla 2022 yılında yüzde 5,5 oranında büyüme kaydedilmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda, 2019-2022 döneminde yıllık ortalama yüzde 4,8 oranıyla yüzde 4,3 olan On Birinci Kalkınma Planı hedefinin üzerinde büyüme sağlanmıştır.

187. Gelişmiş ülkelere yakınsama sürecine devam eden Türkiye'nin genel olarak artış eğiliminde olan satın alma gücü paritesi (SAGP) cinsinden kişi başına milli geliri, 2022 yılında AB ortalamasının yüzde 69'una ulaşmıştır. OECD tanımlı SAGP cinsinden kişi başına milli gelir de 2018 yılındaki 28.299 dolar seviyesinden 2022 yılında 37.445 dolara yükselmiştir.

188. 2019-2022 döneminde sanayi sektörünün GSYH içerisindeki payı yıllar itibarıyla artarken hizmetler sektörünün payı azalmıştır. 2022 yılı itibarıyla tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin cari GSYH içerisindeki payları sırasıyla yüzde 6,5, yüzde 26,4 ve yüzde 56,6 olarak gerçekleşmiştir. Sanayi sektörünün verimlilik artışlarında üstlendiği öncü rolle önümüzdeki dönemde de milli gelir içerisindeki payının artış eğilimini sürdürmesi öngörülmektedir.

189. On Birinci Kalkınma Planı döneminin ilk dört yılında özel kesim tüketim harcamaları ekonomik aktivite içindeki önemini korumuş ve dönem boyunca yıllık ortalama yüzde 9,5 oranında artış göstermiştir. Bu dönemde sürdürülebilir büyümenin sürükleyicilerinden olan net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı ise ortalama 0,7 puan olmuştur. Ayrıca, 2021

yılında yüzde 11,4 seviyesinde gerçekleşen büyümeye 5,0 puanla son on yılın en yüksek net mal ve hizmet ihracatı katkısı sağlanmıştır.

190. 2019-2022 döneminde, sabit sermaye yatırımları ortalama yüzde 0,5 oranında sınırlı bir artış gösterirken 2019 yılı hariç tutulduğunda sabit sermaye yatırımı artışı yüzde 5,2 seviyesine kadar yükselmektedir. Bu dönemde makine ve teçhizat yatırımları üst üste büyüyerek istikrarlı bir yapı sergilerken inşaat yatırımlarındaki yüksek oranlı daralmanın yatırımları sınırladığı görülmüştür. Yüksek katma değerli üretim, rekabet edebilirlik ve sürdürülebilirlik için önemli bir kalem olan makine ve teçhizat yatırımları potansiyel büyümenin sürükleyicisi niteliğindedir. Ekonominin potansiyel büyüme oranının artırılması ve ülkemizin küresel değer zincirlerindeki konumunun yükseltilmesi için üretken alanlara yönelik daha fazla yatırım ihtiyacı devam etmektedir.

191. 2019-2022 döneminde GSYH büyümesine harcamalar yönüyle tüm alt bileşenler pozitif katkı sağlamıştır. Ortalama yüzde 4,8 oranında gerçekleşen büyümeye özel tüketimin katkısı 5,9 puan olurken sabit sermaye yatırımları 0,1 puan, net mal ve hizmet ihracatı ise 0,7 puan katkı vermiştir. Önümüzdeki dönemde büyümede tüketimin ağırlığının azaltılarak dengeli bir ekonomik yapıyla net mal ve hizmet ihracatının katkısının artırılması büyümenin kalitesi açısından önem arz etmektedir.

192. Sürdürülebilir büyüme yapısı için verimlilik artışları önemini korumaktadır. 2019-2022 döneminde büyümeye sermaye stokunun katkısı yüzde 42,1, istihdamın katkısı yüzde 21,9 olarak gerçekleşirken toplam faktör verimliliğinin katkısı yüzde 36,0 olmuştur.

193. 2023 yılı Şubat ayında yaşanan ve son yüzyılın en büyük felaketlerinden olan Kahramanmaraş ve Hatay depremleri, çok sayıda can kaybına yol açmanın yanı sıra ekonomik aktiviteyi de olumsuz etkilemiştir. Bölge ekonomisinde sürükleyici olan sanayi ve hizmetler sektörlerine yönelik zayıf görünüme ek olarak bölgede öne çıkan ihracat ve kültür turizmi gelirlerinde de zayıflama yaşanmıştır. Depremin olumsuz etkilerinin azaltılması için, GSYH'ya katkısı yaklaşık yüzde 10 olan bölgeye beşeri ve ekonomik kaynaklar ivedilikle yönlendirilmiş olup bölge ekonomisinin canlandırılmasına yönelik çabalar sürdürülmektedir. Büyük yıkıma sebep olan depremin büyüme üzerinde aşağı yönlü baskı oluşturması beklenmesine rağmen 2023 yılı talep koşullarındaki güçlü seyrin ve alınan tedbirlerin etkisiyle Türkiye ekonomisi ilk çeyrekte yüzde 3,9, ikinci çeyrekte yüzde 3,8 oranında büyümüştür.

194. On Birinci Kalkınma Planı döneminde, küresel salgınla birlikte piyasalarda oluşan arz-talep uyumsuzluğu ve sonrasında ekonomik aktiviteyi canlandırmak amacıyla uygulamaya konulan genişleyici para ve maliye politikaları küresel düzeyde enflasyonu yükseltmiştir. Bununla birlikte iklim değişikliği ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi etkenler başta gıda ve enerji fiyatlarında olmak üzere küresel enflasyonist dalganın gücünü artırmıştır. Söz konusu olumsuz küresel görünüme yurt içinde döviz kurlarında gözlenen dalgalanmanın da eklenmesiyle Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) artış oranı öngörülen seviyelerin üzerine çıkmıştır. Yıllık ortalama tüketici fiyatları artış hızı 2019-2022 döneminde yüzde 29,8 olarak gerçekleşmiştir.

195. Küresel ticaret hacminin artış hızı On Birinci Kalkınma Planı döneminde ticaret savaşları, küresel salgın ve jeopolitik gerilimler gibi unsurların etkisiyle baskılanmıştır. Salgın sonrası yaşanan hızlı toparlanma süreci ve küresel değer zincirlerindeki değişimden elde edilen kazanımlar sonrasında Türkiye'nin küresel mal ticaretinden aldığı pay ilk defa yüzde 1'in üzerine çıkmıştır. Uluslararası turizm gelirleri ise salgından olumsuz etkilense de sonraki süreçte hızlı bir toparlanma yaşamış, cari işlemler dengesine olumlu katkı vermeyi sürdürmüştür. Küresel koşullara göre değişim göstermekle beraber enerji ve emtia fiyatlarındaki yüksek seyirle ithalat öngörülen seviyelerin üzerinde gerçekleşmiştir. 2019-2022 döneminde dalgalı bir seyir izleyen cari işlemler dengesi milli gelire oranla ortalama yüzde 2,3 seviyesinde açık vermiştir.

196. Salgın nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de mali piyasalara yönelik birçok önlem alınmıştır. Bu dönemde, kredi kanallarının açık kalmasına ve hanehalkı ile şirketlerin finansal yükümlülüklerini ertelemeye yönelik önlemlerle mali piyasalar desteklenmiştir. Reel sektörün krediye erişiminin kesintiye uğramamasını ve kredi maliyetlerinin makul seviyelerde kalmasını sağlayacak tedbirler alınmıştır.

197. Reel sektör şirketlerini halka açılmaya teşvik eden düzenlemelerin sürdürülmesiyle 2022 yılında sermaye piyasasının derinliğini artıran birincil halka arzlarında 40 işlem gerçekleşmiş ve yaklaşık 19,3 milyar TL'lik fon elde edilmiştir. 2023 yılında ise halka arzlarına yönelik ilgi ivmelenmeye devam etmektedir. Sürdürülebilir finansa ilişkin bankacılık ve sermaye piyasalarında düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Ayrıca, 2023 yılı dış finansman programı çerçevesinde, Nisan ayında Hazine tarafından uluslararası Çevresel, Sosyal ve Yönetişimsel (ÇSY) piyasalarındaki ilk yeşil tahvil ihracı gerçekleştirilmiştir. Alternatif finansman araçlarından kitle fonlaması borçlanmayı da içerecek şekilde geliştirilmiştir.

198. Borçluluk oranlarında ülkemiz uluslararası karşılaştırmalara göre dünya genelinden olumlu ayrılarak finansal riskleri düşük tutmayı başarmıştır. 2023 yılının ilk çeyreğinde genel devlet borcunun GSYH'ya oranı gelişmiş ülkelerde yüzde 109,1, gelişmekte olan ülkelerde yüzde 67,4 iken Türkiye'de yüzde 31,1 seviyesindedir. Hanehalkı borcunun milli gelire oranı ise gelişmekte olan ülkelerde ortalama yüzde 48,4 iken Türkiye'de bu oran aynı dönemde yüzde 11,4 olarak gerçekleşmiştir. Reel sektör borcunun milli gelire oranında da aynı durum söz konusu olup gelişmiş ülkeler ortalaması yüzde 90,9, Çin hariç gelişmekte olan ülkeler ortalaması yüzde 62,3 iken Türkiye'de aynı oran yüzde 51,9'dur.

199. Türkiye'de 2022 yılı itibarıyla yüzde 53,1 seviyesinde olan işgücüne katılım oranı kadınlarda yüzde 35,1, erkeklerde ise yüzde 71,4 düzeyindedir. 2019-2022 döneminde toplam net ilave 2 milyon 61 bin istihdam oluşturulmuş ve istihdam düzeyi 30 milyon 752 bin kişi ile tarihi yüksek seviyesine ulaşmıştır. Salgın döneminde uygulanan tedbirlerle istihdamdaki kayıplar sınırlı tutulmuş, sonrasında hızlı bir toparlanma kaydedilmiştir. 2023 yılının ilk çeyreğinde yaşanan deprem felaketi sonrasında da işgücü piyasalarında uygulamaya konulan tedbirlerle birlikte istihdam kaybının sınırlı düzeyde kalması sağlanmıştır.

200. Başta dijital beceriler olmak üzere, piyasanın ihtiyaç duyduğu alanlarda işgücünün niteliğinin geliştirilmesi, aktif işgücü programlarının yaygınlaştırılması ve etkinliğinin artırılması, esnek çalışma biçimlerinden daha geniş kesimlerin faydalanması, özel politika gerektiren grupların işgücü ve istihdama katılımlarının artırılması hususları önemini korumaktadır.

201. 2022 yılında GSYH'ya göre yüzde 30'a yükselen yurtiçi tasarruf oranı 2023 yılı Plan hedefine yakınsamıştır. 2022 yılında GSYH'ya oranla yüzde 20,6'ya ulaşan şirketler tasarrufları toplam yurtiçi tasarrufların büyük kısmını oluşturmaktadır.

202. Toplam yurtiçi tasarruf oranının OECD, AB ve Yüksek Gelirli Ülkeler ortalamasının üzerinde ancak Orta-Gelirli ve Üst-Orta Gelirli Ülkeler ortalamasının altında seyrettiği görülmektedir. Yatırımların finansmanının salgın ve jeopolitik gerilimler gibi dış şoklara karşı daha az kırılgan ve sürdürülebilir kaynaklardan sağlanması bakımından yurt içi tasarruflar önemini korumaktadır.

203. Plan döneminde yaşanan Covid-19 küresel salgını, döviz kurunda ve enflasyonda ortaya çıkan artışlar, Rusya-Ukrayna savaşı, küresel emtia fiyatlarında yaşanan artış ile Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinin yol açtığı hasarın onarımına yönelik harcamalar ve alınan tedbirlerin yanı sıra personel giderleri ve emekli aylıklarına ilişkin düzenlemeler nedeniyle kamu mali dengeleri olumsuz etkilenmiştir. Bu gelişmelerin etkisiyle, 2019-2022 yılları arasında GSYH'ya oranla merkezi yönetim bütçe açığı yıllık ortalama yüzde 2,5, kamu kesimi borçlanma gereği ise yüzde 3,0 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, faiz giderleri hariç genel devlet açığının GSYH'ya oranı yıllık ortalama yüzde 0,1 olmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ortalamalarının ve Maastricht kriterinin oldukça altında olan AB tanımlı genel yönetim borç stokunun GSYH içindeki payı ise 2022 yılında yüzde 31,7 olarak gerçekleşmiştir.

204. Plan döneminde, kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki ortalama payı yaklaşık yüzde 3,4 olarak gerçekleşmiştir. Kamu yatırımlarından en yüksek payı ulaştırma-haberleşme, eğitim, madencilik, enerji, tarım ve sağlık sektörleri almıştır.

205. Mevcut kaynakların daha etkin kullanımının sağlanması ve daha etkili projelere yönlendirilmesi için kamu yatırım projelerinin planlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerini kapsayan kamu yatırım yönetim sürecinin güçlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Sabit sermaye stokundaki artışa paralel olarak eskiyen ve yıpranan varlıkların bakım-onarım ihtiyacı ve mevcut sermaye stokunun korunmasına dönük yatırım ihtiyaçları artmaktadır. Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremler, gerek hasarların giderilmesi gerek olası afetlere karşı daha dirençli altyapılara olan ihtiyacı artırması nedeniyle kamu yatırımlarına daha fazla kaynağın tahsisini zorunlu hale getirmiştir.

206. Tarım sektöründe Plan döneminde arz ve talep dengesini sağlamak amacıyla üretim planlaması ve sözleşmeli tarım konularında yasal düzenlemeler yapılmıştır. Tarım işletmelerinin modernizasyonu, bitki ve hayvan sağlığının korunması, yeni ırk ve çeşitlerin geliştirilmesine yönelik ıslah çalışmaları ile Ar-Ge altyapısının iyileştirilmesi, tarım arazilerinin

korunması ve etkin kullanımı konuları başta olmak üzere sektörde yapısal dönüşümün sağlanmasına yönelik çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Çayır ve mera tespit ve tahdit çalışmaları yerleşim birimi bazında tamamlanmış, toplam 611 bin hektar çayır ve mera alanı ıslah edilmiştir. Organize tarım bölgelerinin sayısının artırılması amacıyla yatırımlar hızlandırılmıştır. Arazi toplulaştırma çalışmalarında 8,5 milyon hektar ve tescil edilen toplulaştırma alanında 6,3 milyon hektar olan Plan dönemi hedeflerinin üzerinde gerçekleşme sağlanmıştır. Ayrıca sulama altyapısının iyileştirilmesi amacıyla yatırımlara hız verilerek Plan döneminde net 420 bin hektar tarım arazisi sulamaya açılmıştır.

207. Orman varlığında ülke yüzölçümünün yüzde 30'u olarak belirlenen Plan dönemi hedefine ulaşılmıştır. Bu hedefe ulaşmada, iklim değişikliğine bağlı olarak son dönemde dünyanın çeşitli yerlerinde büyük çapta kendisini gösteren orman yangınları 2021 yılında ülkemizi de önemli ölçüde etkilemiş olmasına rağmen orman varlığının korunması ve geliştirilmesine yönelik çabalar etkili olmuştur. Yine bu dönemde yangınlarla mücadele kapasitesinin artırılmasına yönelik projeler uygulamaya alınmış, kara ve hava taşıt filosu güçlendirilmiştir.

208. Plan döneminde su kaynaklarının korunması, suyun etkin ve adil bir şekilde dağıtılması, su verimliliğinin artırılması ve atıksu yönetiminin geliştirilmesi kapsamında altyapı yatırımları, tesis inşası ve sürdürülebilir su yönetimi politikalarına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

209. Tarım sektörünün veriye dayalı olarak takibinin sağlanarak etkin politika önlemleri geliştirilebilmesi için tarım bilgi sistemlerinin iyileştirilmesi halen önemini korumaktadır.

210. İmalat sanayii küresel rekabet gücünü korumaya devam etmekte; imalat sanayiinde üretim, istihdam ve ihracat gibi temel göstergelerde artış eğilimi görülmektedir. Ülkemiz imalat sanayii katma değerinin GSYH içindeki payı yükselme eğilimine girmiş ve 2019 yılında yüzde 18,4 olan bu pay 2022 yılında yüzde 22,1'e ulaşmıştır. 2019 yılında 171,2 milyar dolar olan imalat sanayii ihracatı ise 2022 yılında 240,4 milyar dolara yükselmiştir. Plan döneminde planlı sanayi bölgelerine ayrılan kaynaklar önemli oranda artırılmıştır. Bu dönemde imalat sanayii alt sektörleri itibarıyla verimlilik artışı yaşanmış olmakla birlikte küçük ölçekli firmalarda verimlilik artışı istenilen seviyelere ulaşmamıştır. Orta-düşük ve düşük teknoloji alt sektörler imalat sanayii içinde önemli paya sahip olup sanayinin teknoloji ve yenilikçilik odaklı gelişimi önem arz etmektedir.

211. Türkiye ekonomisi KOBİ ağırlıklı bir yapı arz etmektedir. Ülkemizde 2021 yılı itibarıyla yaklaşık 3 milyon 568 bin KOBİ bulunmaktadır. Çalışan sayısı bakımından toplam girişimlerin yüzde 99,7'sini KOBİ'ler oluşturmakta; istihdamın yüzde 71'i, katma değerinin yüzde 35,5'i, ihracatın yüzde 30,4'ü ve Ar-Ge harcamalarının yüzde 27,1'i KOBİ'lerde gerçekleştirilmektedir. Haziran 2023 itibarıyla banka kredilerinin yüzde 28'i KOBİ'ler tarafından kullanılmıştır. Rekabet gücü, yenilikçilik ile istihdam açısından KOBİ'lerde verimlilik, ölçek ve kurumsallaşma önemini korumaktadır.

212. Plan döneminde özel kesim yatırımlarının artırılması ve üretken alanlara yönlendirilmesi amacıyla iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesine, yabancı sermayenin teşvik edilmesine ve yatırım desteklerine yönelik faaliyetler sürdürülmüştür. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütünün

hazırladığı Küresel Yenilikçilik Endeksi Raporuna göre 2019 yılında 131 ülke arasında 49'uncu sırada olan Türkiye, 2022 yılında 132 ülke arasında 37'nci sıraya yükselmiştir. Dünya Rekabet Edebilirlik sıralamasında Türkiye 2019 yılında 51'inci sırada yer alırken Haziran 2023 itibarıyla 47'nci sıraya yükselmiştir. Ülkemiz uluslararası doğrudan yatırım (UDY) girişi 2019 yılında 9,5 milyar dolar iken, 2022 yılında 13,4 milyar dolara yükselmiştir. Küresel UDY'den aldığımız pay 2019 yılında yüzde 0,6 iken, 2022 yılında bu pay yaklaşık yüzde 1'e yükselmiştir. Bununla birlikte, öngörülebilirliğin artırılması ve nitelikli UDY'nin ülkemize çekilmesi önemini korumaktadır.

213. Plan döneminde toptan ve perakende ticaret belirgin bir biçimde gelişmiş, elektronik ticaret sektöründeki ağırlığını artırmıştır. 2022 yılında toplam e-ticaret hacmi 801 milyar TL olarak gerçekleşirken perakende e-ticaret hacmi 458 milyar TL'ye ulaşmıştır. Aynı yılda e-ticaretin genel ticarete oranı yüzde 18,6 olarak gerçekleşmiştir.

214. İnşaat sektöründe, 2019-2022 döneminde Covid-19 salgını ile küresel ekonomik ve siyasi gelişmelerin olumsuz etkileri yoğun olarak hissedilmiştir. Bu dönemde sektörde istihdam 166 bin kişi azalmış, sektörün toplam istihdam içindeki payı ise yüzde 7'den yüzde 6'ya düşmüştür.

215. Gümrük hizmetlerinin hızlandırılması ve basitleştirilmesi için bilişim teknolojileri daha fazla kullanılarak çok sayıda proje hayata geçirilmiş, fiziki altyapı iyileştirilmiş, gümrük idarelerinde işlem gören ihracat beyannamesi sayısı Ekim 2022 itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla yüzde 5,6 artarak 4 milyonu aşmıştır.

216. Covid-19 küresel salgının etkilerinin henüz görülmediği 2019 yılında ülkemize gelen ziyaretçilerin sayısı 51,8 milyon kişi, elde edilen turizm geliri ise 38,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Salgından olumsuz etkilenen ülkemiz turizmi, 2021 yılı itibarıyla toparlanma sürecine girmiş ve 2022 yılında Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı bir önceki yıla göre yüzde 75 oranında artarak 51,4 milyon kişiye ve turizm geliri ise yüzde 54 artarak 46,5 milyar dolara ulaşmıştır.

217. Plan döneminde Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin güçlendirilmesi yönünde ilerleme sürmüştür, Ar-Ge harcamalarının 2017 yılında yüzde 1,18 olan GSYH içindeki payı 2021 yılında yüzde 1,40'a yükselmiştir. Ar-Ge ve yenilik destek programları güçlendirilmiş, özel sektör Ar-Ge harcamalarında ve araştırmacı insan gücü sayısında artış yaşanmış, araştırma altyapıları yaygınlaştırılmış ve etkinliklerinin artırılmasına yönelik mekanizmalar geliştirilmiştir. 6550 sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanunla yeterli karar verilen araştırma altyapılarının desteklenmesine devam edilmiştir. Başta araştırma üniversiteleri olmak üzere üniversitelerin küresel rekabet gücünü artırmak, etkinlik ve performans artışını sağlamak için çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Bununla birlikte, Ar-Ge ve yenilik kapasitesinin artırılması, özellikle Ar-Ge sonuçlarının ekonomik ve sosyal faydaya dönüşmesini sağlayan bilgi ve teknoloji transferi ile girişimcilik ve ticarileştirme faaliyetlerinin geliştirilmesine ve ekosistemdeki paydaşların etkileşiminin artırılmasına olan ihtiyaç sürmektedir.

218. Plan döneminde BİT sektörü büyümesini sürdürerek 11 milyar dolara ulaşmıştır. İlk defa 2021 yılında bilgi teknolojilerinin sektör içindeki payı iletişim teknolojilerini geçmiştir. e-Ticaret

ve dijital oyun sektörü kayda değer ilerlemeler sağlamış, iki yerli oyun şirketi Türkiye'nin bir milyar dolar değeri aşan ilk girişimleri olmuştur. Ayrıca yazılım ve ilgili hizmetler ihracatı önemli ölçüde artmıştır. Plan döneminde iletişim altyapısı yaygınlığı ve iletişim hizmetlerinin kullanımı artış göstermiştir. Ülkemizin haberleşme altyapısındaki fiber kablo uzunluğu 2018 yılında 355 bin km iken 2022 yılı itibarıyla 517 bin km'ye yükselmiştir. Bu dönemde genişbant abone yoğunluğu yüzde 90,8'den yüzde 106,3'e çıkmıştır. Bu artış içerisinde yüzde 104'lük artışla 5,7 milyon haneye ulaşan fiber bağlantılar ve 64 milyon aboneye ulaşan 4.5G hizmetleri dikkat çekmektedir. BİT alanında altyapı yatırımlarına dair hızlı gelişmeler katedilmekle birlikte nitelikli işgücü ihtiyacı devam etmektedir.

219. e-Devlet hizmet sunumunda ihtiyaç duyulan temel bilgi sistemleri ile ortak altyapılar büyük oranda kurulmuş; kamu mali yönetimi, sosyal güvenlik, adalet, eğitim, sağlık, ulaştırma, asayiş, çevre, kültür, spor ve belediye hizmetleri gibi pek çok alanda kamu kurumları, vatandaşlar ve iş dünyası tarafından yaygın şekilde kullanılan hizmetlere yönelik uygulama projeleri gerçekleştirilmiştir. e-Devlet Kapısından sunulan kamu hizmetlerinin sayısı Temmuz 2023 itibarıyla 7.177'ye, mobil hizmetlerin sayısı ise 4.136'ya ulaşmış; çalışma hayatı, ikametgâh, araçlar gibi başlıklar etrafında sunulan bütünleşik hizmetlerin sayısında artış kaydedilmiştir. Bu hizmetlerden aynı dönem itibarıyla 63,5 milyon kayıtlı kullanıcı istifade edebilmekte olup Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre e-devlet hizmetlerini kullanan bireylerin oranı 2022 yılında yüzde 68,7 seviyesine yükselmiştir.

220. Plan döneminde, ulaştırma ve lojistikte etkinliğin ve verimliliğin artırılması, maliyetlerin düşürülmesi ve modlar arası entegrasyonun sağlanması yönünde çalışmalar yürütülmüştür. Bu çerçevede Kağıthane-İstanbul Havalimanı, Sabiha Gökçen Havalimanı-Kaynarca gibi metro hatlarının hizmete sunulmasıyla kentiçi raylı sistem hat uzunluğu Ekim 2023 itibarıyla 880 km'ye ulaşmıştır. Filyos Limanı'nın altyapısı tamamlanmış, Tokat ve Rize-Artvin Havalimanları hizmete sunulmuştur. Ankara-Sivas ve Konya-Karaman demiryolu hatlarının tamamlanmasıyla hızlı tren hat uzunluğu 2.251 km'ye ulaşmıştır. Demiryollarında elektrikli hat oranı yüzde 52, sinyalli hat oranı ise yüzde 58 seviyesine yükselmiş olup hâlihazırda önemli ölçekte modernizasyon çalışmaları devam etmektedir. Eylül 2023 itibarıyla 1915 Çanakkale Köprüsü, Zigana Tüneli ve Eyiste Viyadüğü gibi önemli projeler tamamlanmış; Ankara-Niğde, Kuzey Marmara Otoyolu'nun eksik kalan kesimleri, İstanbul-İzmir gibi otoyol projelerinin hizmete açılmasıyla toplam otoyol uzunluğu 3.633 km'ye, otoyol dâhil bölünmüş yol uzunluğu 29.139 km'ye ulaşmıştır. Karayollarında geometrik ve fiziki standartlar yükseltilmiş, sektörel hedefler büyük ölçüde yakalanmıştır.

221. Plan döneminde yük ve yolcu taşımacılığında karayolu ağırlıklı sistem devam etmiştir. Karayolu trafik güvenliğinin artırılması, çevresel etkilerin azaltılması ile demiryolu bağlantılı çok modlu sistemlere geçişi teminen yük taşımacılığını odağa alan ulaştırma yatırımlarının önceliklendirilmesi ihtiyacı sürmektedir. Ayrıca, kurumlar arasında yetki ve sorumlulukların netleştirilmesi, mevzuatın iyileştirilmesi ve fiziki altyapıda geliştirme ihtiyaçları devam etmektedir.

222. Plan döneminde ülkemizin üretici ve tüketici bölgeler arasındaki jeostratejik konumundan faydalanılarak enerji sektöründe bölgesel düzeyde önemli bir aktör olması yönünde çalışmalar yürütülmüştür. Öte yandan ülkemiz enerji talebi ekonomik gelişmeye bağlı olarak artış göstermektedir. Birincil enerji tüketimimiz 2018-2021 döneminde yıllık ortalama yüzde 3,5 artış gösterirken elektrik enerjisi talebi ise 2018-2022 döneminde yıllık ortalama yüzde 2,1 artmıştır. Elektrik piyasasında serbestleşme süreciyle özel sektörün elektrik üretimindeki payı yüzde 86 seviyesine yaklaşmıştır.

223. 2018 yılında yüzde 16,5 olan yerli kömürden üretilen elektriğin toplam elektrik üretimindeki payı 2022 yılında yüzde 15,7 seviyesinde gerçekleşirken, aynı dönemde yenilenebilir enerjinin toplam elektrik üretimindeki payı yüzde 32,4'ten yüzde 42,4'e çıkmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının verimli kullanılması amacıyla toplam 5.850 MW kapasiteli güneş ve rüzgâr enerjisine dayalı Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) ihale süreçleri tamamlanmıştır. Enerji arz güvenliğinin artırılması amacıyla yenilenebilir enerji üretiminin desteklenmesi, yerli kömür kaynaklarının elektrik üretiminde kullanımı ve doğal gaz yeraltı depolama kapasitesinin artırılmasına yönelik çalışmalara devam edilmiştir. 2018 yılında temeli atılan Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS)'nde dört ünitenin inşaat süreci devam etmekte olup yeni nükleer santrallerin kurulmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

224. 2022 yılında madencilik sektöründe ihracat 4,6 milyar dolara, ithalat ise 75,3 milyar dolara yükselmiş, sektörün ithalatının toplam ithalat içindeki payı yüzde 21'e ulaşmıştır. Plan döneminde petrol, doğal gaz, taşkömürü başta olmak üzere enerji hammadde ithalatı sektör ithalatının yüzde 80'den fazlasını oluşturmaya devam etmiştir. Madencilik sektörü faaliyetlerinin sağladığı katma değer in ülke ekonomisi içerisindeki yeri düzenli bir şekilde artış göstererek 2018 yılındaki yüzde 1,0 seviyesinden 2022 yılında yüzde 1,4'e yükselmiştir.

225. Plan döneminde denizlerimizde petrol ve doğal gaz arama faaliyetleri yoğunlaştırılmıştır. Bu kapsamda, 2020 ve 2021 yıllarında temin edilen iki sondaj gemisiyle toplam sondaj gemisi sayısı dörde çıkarılmıştır. Yoğunlaştırılan arama faaliyetleri sonucunda Karadeniz'deki Sakarya Gaz Sahası'nda 710 milyar m³ doğal gaz rezervi keşfedilmiştir. Keşfedilen doğal gaz rezervinin ekonomiye kazandırılması amacıyla Sakarya Doğal Gaz Sahası Geliştirme Projesine yönelik yatırımlar devam etmektedir. Ayrıca Gabar Dağı'nda zengin petrol yatakları keşfedilerek ekonomiye kazandırılmaya başlanmıştır. Plan döneminde başlanan maden işleme tesisi kurulum şartlı ruhsat ihaleleri ve bu tesislere verilen teşvikler ile büyük ölçekli firmaların son dönemde başladıkları altın, demir dışı metal, taş kömürü, başta fosfat olmak üzere endüstriyel hammadde üretimi projeleri de madencilik sektörü yatırımlarını olumlu yönde etkilemiştir. 2053 net sıfır emisyon hedefinin ülkemiz enerji dengesi ve kömür politikalarının geleceğini etkileyeceği değerlendirilmektedir.

226. Plan dönemi boyunca eğitimde erişim ve kalitenin artırılması kapsamında fiziki altyapı güçlendirilmiştir. Öğretmenlik Meslek Kanunu çıkarılarak öğretmenlik mesleğinin kariyer basamakları tanımlanmıştır. Müfredat ve öğretim programları güncellenmiş, okulların bilişim ve teknoloji altyapısı güçlendirilerek uzaktan eğitim imkânları geliştirilmiştir. Özel mesleki ve teknik eğitim veren okullarda eğitim-öğretim desteği verilmesi uygulamasına devam

edilmiş, özel sektörle işbirliğinin güçlendirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Kamu eğitim harcamaları eğitimin tüm kademelerinde artış göstermiştir.

227. Eğitim sisteminde kaydedilen iyileşmelere rağmen bölgeler ve okullar arasındaki başarı düzeyi farklılıkları önemini korumaya devam etmiştir. Öğrenme ortamlarının niteliğinin eşitlik ve hakkaniyet çerçevesinde iyileştirilmesi, öğretmen yetiştirme ve geliştirme sisteminin yeterlilikler esas alınarak geliştirilmesi, eğitim faaliyetlerinin izleme ve değerlendirmesinde etkinliğin artırılması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kaliteyi artıracak şekilde eğitime entegrasyonunun geliştirilmesi, öğrencilerin ve eğiticilerin dijital yeterliliklerinin yükseltilmesi, eğitim sisteminin olası krizlere karşı cevap verebilirliğinin artırılması ve ölçme ve değerlendirme sisteminin esnek şekilde tasarlanması ihtiyacı devam etmektedir.

228. Plan döneminde yükseköğretim sistemine erişimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesine yönelik yükseköğretim kurumlarının niceliği ve fiziki kapasiteleri yükseltilmiş, kadınların yükseköğretime erişimi iyileştirilmiş ve lisans düzeyindeki mezun öğrenci sayıları artırılmıştır. Ülkemizde 129'u devlet, 75'i vakıf üniversitesi ve 4'ü vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplam 208 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Güçlü yönleri ve özgün misyonlarını öne çıkaran Yükseköğretimde Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Programıyla üniversitelerin farklı alanlarda uzmanlaşmaları ve bu uzmanlıklarla eğitim, araştırma ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmaları sağlanmaktadır. Bununla birlikte, yüksek lisans ve doktora mezunu öğrenci sayıları göz önünde bulundurulduğunda lisansüstü eğitimin teşvik edilmesi önem arz etmektedir.

229. Yükseköğretimde küreselleşme sürecinde yükseköğretim sisteminin uluslararası entegrasyonunun sağlanabilmesine yönelik çabalarla uluslararası öğrenci sayısı artmıştır. Yükseköğretim Kalite Kurulunun Avrupa Yükseköğretim Kalite Güvencesi Tescil Kuruluşu kaydını tamamlamasıyla Türk yükseköğretim sistemi, Avrupa Yükseköğretim Alanının kalite tanımlarıyla uyumlu hale getirilmiş, küresel eğilimler ve teknolojik gelişmelerin yakından takibiyle yükseköğretim sistemindeki kalite yeterlilikleri iyileştirilmiştir. Ayrıca, araştırma odaklı ihtisaslaşma özel önem verilerek araştırma altyapıları başta olmak üzere üniversitelerin niteliksel dönüşümüne yönelik yatırımlar hızlandırılmıştır. 2018 yılında 125 bin olan uluslararası öğrenci sayısı 302 bine ulaşmıştır.

230. Plan döneminde bireylerin bedenen ve ruhen tam bir iyilik halinde olması, ekonomik ve sosyal hayata aktif biçimde katılımlarının sağlanması amacıyla bulaşıcı olmayan hastalıklar ve bağımlılıkla mücadele, sağlıklı yaşam tarzının geliştirilmesi, hizmet sunum kalitesinin artırılması ve sağlık turizminin güçlendirilmesine yönelik gelişme sağlanmış, fiziki altyapı ve insan kaynağı kapsamında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 2018 yılında 28,3 olan on bin kişiye düşen yatak sayısı 2022 yılında 30,7'ye, Sağlık Bakanlığı hastanelerine ait nitelikli yatak oranı yüzde 67,4'ten yüzde 79,6'ya, yüz bin kişiye düşen hekim sayısı 187'den 228'e, yüz bin kişiye düşen hemşire ve ebe sayısı da 232'den 356'ya yükselmiştir.

231. Dünya genelinde yaklaşık 7 milyon kişinin hayatını kaybetmesine neden olan Covid-19 küresel salgınıyla mücadele kapsamında güçlü fiziki altyapı, hızlı uyum kapasitesi ve süreç

yönetimi desteklenmiş, aşılama faaliyetleri başarılı bir şekilde yürütülmüştür. Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerden sonra bölgedeki sağlık hizmet sunum ihtiyacının ivedilikle karşılanması için tıbbi ekipman, malzeme ve personel sevki sağlanmış, bölgede çok sayıda sahra hastanesi ve eczanesi devreye alınmış, hastaların bölge dışına transferi gerçekleştirilmiş ve bölgede hasar görmüş sağlık tesislerinin yeniden yapımı amacıyla acil durum hastane modeli geliştirilerek hizmete alınmaya başlanmıştır.

232. Plan döneminde toplumun özel politika gerektiren gruplarının güçlendirilmesine yönelik etkili politikalar geliştirilmiş, daha kapsayıcı bir sosyal güvenlik sistemi ile daha etkin ve yaygın sosyal yardım ve hizmet sistemi oluşturulmuştur. Covid-19 küresel salgını ve Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremler başta olmak üzere yaşanan afetler doğrultusunda ihtiyaç sahibi ailelere ilave nakdi yardımlar yapılmıştır.

233. Plan döneminde yaşanan Covid-19 küresel salgını, yangın, deprem, sel gibi afetlerin toplumun değişik kesimleri üzerinde farklı etkileri ortaya çıkmış, özellikle çocuk ve gençlerin yaşamları derinden etkilenmiş, günlük rutinleri eğitimden sosyal yaşama kadar pek çok alanda önemli değişikliklere uğramıştır. Ülkemizin güçlü aile yapısı ve toplumsal dayanışma kültürü ile değişime uyum sağlamaya yönelik üretilen politikalar sonucunda afetlerin olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi sağlanmıştır. Çocukların aile ortamında büyüyerek ruhen ve bedenen sağlıklı bir biçimde yetişmeleri ve topluma dinamizm kazandıran nesiller oluşturmaları amacıyla program ve projeler yürütülmüş, çocukların ve gençlerin potansiyellerini gerçekleştirmeleri desteklenmiştir. Çocukların eşit ve sağlıklı koşullarda hayata başlamaları, erken yaşlardan itibaren nitelikli eğitim imkânlarına eşit fırsatlarda erişebilmeleri, sağlıklı bir şekilde beslenmeleri, barınmaları ve gelişmeleri için en uygun ortamın oluşturulması hedeflenmiştir.

234. İş ve aile hayatının uyumunun geliştirilmesi, evliliklerin ve nesillerin sağlıklı şekilde devamı ve aile bağlarının güçlendirilmesi Plan döneminde önem verilen politikalar arasında yer almıştır. Plan döneminde toplumda kadının güçlenmesi ve kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Aktif yaşlanma anlayışını esas alan ve yaşlıların sosyal çevreyle etkileşimini amaçlayan bakım faaliyetleri geliştirilerek daha etkin, yaygın ve çeşitlendirilmiş bir sosyal yardım ve hizmet modeline yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Engellilere sunulan sosyal hizmetler çeşitlendirilerek yaygınlaştırılmış, engellilerin eğitime, sosyal hayata ve işgücü piyasasına bağımsız şekilde katılımına yönelik politikalar sürdürülmüştür.

235. Göç hareketleri açısından kritik konumda olması nedeniyle karmaşık bir göç dinamiğine sahip olan ülkemizde göç yönetimi Göç İdaresi Başkanlığı altında yeniden yapılandırılmış, kurumsal kapasite güçlendirilmiş, koordinasyon ve uluslararası işbirliğinin artırılması, güvenilir ve kapsamlı veri üretimi ile politikaların kanıta dayalı geliştirilmesi çalışmaları yürütülmüştür. Düzensiz göçle mücadele kapsamında ihtiyaç duyulan geri gönderme merkezleri faaliyete geçmiş, uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki nüfusa insani ve acil yardım desteği sonrasında eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinden yararlanma imkânı sunulmuştur.

236. Covid-19 küresel salgınının yanı sıra yaşanan afetler ve ekonomik dalgalanmalar toplumsal dayanıklılığı artırmada güçlü, planlı, koordineli ve sistemli sivil toplum önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Sivil toplum sektöründe toplam çalışan sayısı 40 bine ulaşmış, toplam gelir ise 40 milyar TL'yi aşmıştır. Plan döneminde güçlü bir sivil toplum oluşturmaya yönelik aktif vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi, gönüllülüğün yaygınlaştırılması, karar alma süreçlerine STK'ların etkin katılımının sağlanması, sivil toplum-kamu-özel sektör işbirliğinin artırılması ve sosyal diyalog ortamının geliştirilmesi ile STK'ların kurumsal, beşeri, finansal ve dijital kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik faaliyetler öne çıkmıştır. STK'ların dinamik ve esnek yapıları ile ulusal ve yerel düzeydeki ihtiyaç ve sorunlara cevap verebilme potansiyelinden daha fazla yararlanması demokratik katılımın güçlenmesi, kamusal hizmetlerde verimlilik ve kalitenin yükseltilmesi açısından önemini korumaktadır.

237. Ülkemizde yeşil büyümenin sağlanması, emisyon artış eğiliminin sınırlandırılması ve iklim değişikliğine uyum kabiliyetinin geliştirilmesi doğrultusunda gerekli adımlar atılmaktadır. Bu çerçevede, Plan dönemindeki en önemli gelişmelerden biri Paris Anlaşması'nın ve mekanizmalarının ülkemiz ekonomik ve sosyal kalkınma hakkına hanel getirilmeden uygulanacağı beyan edilerek onaylanmasıdır. Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadele politikalarına uyumunu sağlamayı ve yeşil dönüşümün desteklenmesini hedefleyen bir yol haritası niteliğindeki Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021 yılı Temmuz ayında yayımlanmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin emisyon azaltımına ve iklim değişikliğine uyumuna katkı sağlayacak yatırımlara olan ihtiyacı artmıştır.

238. Sürdürülebilir kalkınma hedeflenerek çevre mevzuatı ve standartları geliştirilmiş, kurumsal ve teknik altyapı iyileştirilmiş, çevre yönetimini güçlendirmeye yönelik projeler yürütülmüştür. Ülkemizin sahip olduğu zengin biyolojik çeşitlilik ile genetik kaynakların korunması için değişik statülerde korunan alan sayısı artırılmış, iller bazında biyolojik çeşitliliğin tespiti yapılarak ulusal biyolojik çeşitlilik envanteri geliştirilmiştir.

239. Belediyeler tarafından katı atık yönetimde toplama, taşıma ve bertaraf konusunda önemli gelişmeler kaydedilmiş, bu tesislerin çevresel sorunlara yol açmaması için usulüne uygun olarak işletilmesi ve düzenli olarak denetlenmesi çalışmaları sürdürülmüştür. Düzenli depolama tesisi sayısı artmakla birlikte faaliyetlerdeki tesislerin dolan kapasitesinin artırılması için ilave depolama alanı ve ön işlem tesislerinin yapımına devam edilmektedir. Ayrıca düzensiz döküm sahalarının rehabilitasyonu ve kırsal alanda katı atıkların yönetimiyle ilgili çalışmalar yürütülmektedir. Katı atık yönetimde belediyelerin zaman ve finansman kaynaklarını daha verimli kullanmaları amacıyla mahalli idare birlik modelinin etkin uygulanması önemli görülmektedir. Bu yöntemle yürütülen katı atık projeleri artmakla birlikte kurulan tesislerin etkin işletilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

240. Atık yönetimde ekonomik ve çevresel faydalar açısından geri dönüşüm ve kazanıma yönelik farkındalığın ve çevre bilincinin artırılması, geri kazanılmış ikincil ürüne ait standartların geliştirilmesi, teşvik ve yönlendirme sisteminin iyileştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Ambalaj atıklarının azaltılması, tekrar kullanımı, geri dönüşüm ve kazanımı, kaynağında ayrı toplanması, taşınması ve ayrıştırılması önemini korumaktadır.

241. Yerel yönetimlerde stratejik planla kaynak tahsisi arasındaki uyumun artırılması, hizmet standardizasyonunu ve bu standartlara uyumun denetimini sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi, insan kaynağının uzmanlaşma düzeyi ve kapasitesinin artırılması, karar alma süreçlerinde vatandaşların katılım ve denetim rolünün güçlendirilmesi, afetlerle mücadele kapasitesinin geliştirilmesi, kent esenliği ve güvenliğinin güçlendirilmesi ve yerelde girişimciliğin desteklenmesi hususları önemini korumaktadır.

242. Plan döneminde Düzey-2 bölgelerinde öne çıkan sektörler desteklenmeye devam edilmiştir. 2021-2023 dönemini kapsayan Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP), Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve Konya Ovası Projesi (KOP) kalkınma programları yürürlüğe konulmuştur. Cazibe Merkezleri Destek Programı'nın ve Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı'nın uygulanmasına devam edilmiştir. Şehirlerimizde afet tehlikesi ve riski altındaki alanlar ile yapıların sağlıklı ve güvenli yaşamayı esas alacak şekilde dönüşümünü sağlamak amacıyla kentsel dönüşüm çalışmalarına devam edilmiş, kentsel planlama ve hizmet sunumu alanında bilgi sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması yönünde çalışmalar yürütülmüştür. Coğrafi veri altyapısının geliştirilmesi ve kadastro altyapısının modernizasyonu kapsamında önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

243. Plan döneminde konut stoku artma eğilimini sürdürmüştür. 2023 yılı Eylül sonu itibarıyla Türkiye'de toplam konut sayısı 41,3 milyondur. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)'nce 2019-2022 döneminde 153.198 konutun inşaatı tamamlanarak hak sahiplerine teslim edilmiştir. TOKİ tarafından üretilen konutların yüzde 88,75'i sosyal konut niteliğindedir.

244. Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremler sonrasında acil yıkılacak, yıkık, ağır hasarlı veya orta hasarlı kategorilerine giren toplam konut sayısı 680 bin olarak tespit edilmiş olup yaklaşık 2,4 milyon kişi doğrudan barınma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Depremden zarar gören vatandaşlarımıza acil ve geçici barınma hizmeti sağlanmasının yanında yapılan planlama çerçevesinde kalıcı afet konutlarının yapımına ivedilikle başlanmış, yerleşme ve yapılaşmayı düzenleyen mevzuat değişiklikleri hayata geçirilmiştir.

245. Türkiye, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA)'nı hayata geçirmek için planlanan adımların yer aldığı ilk Gönüllü Gözden Geçirme Raporu'nu 2016 yılında, ilerleme durumunu ortaya koyduğu ikinci raporunu ise 2019 yılında BM'ye sunmuştur. SKA'ların ilerlemesini sağlamak üzere merkezi yönetim, yerel yönetimler, sivil toplum, özel sektör ve üniversiteler arasında planlama, hazırlık, koordinasyon, uygulama ve izleme süreçlerinde kapsamlı çalışmalar yürütülmüştür.

246. SKA'ların uygulanmasını ulusal düzeyde takip etmek ve koordinasyonu sağlamak üzere Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. SKA göstergelerinin etkin bir şekilde takibi ve kullanıcı odaklı bir sunumla yaygınlaştırılmasına yönelik TÜİK tarafından bir portal hazırlanmıştır. Ayrıca, SKA'lar konusunda uluslararası işbirliğini geliştirmek ve tecrübe paylaşımını sağlamak amacıyla ikili ve çok taraflı çalışmalar yürütülmektedir.

247. Teknoloji hızla değişirken küresel düzeyde siyasi, ekonomik ve sağlık krizlerinin yaygınlaştığı ve sıklığının arttığı günümüzde öngörülebilirlik güçleşmekle birlikte, gerekli dönüşümleri sağlayarak krizlere karşı dayanıklılığı artırmak için istikamet belirlemede planların işlevi artmakta, vizyon, hedef ve politikaların yön göstericiliği daha fazla önem kazanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

UZUN VADELİ (2024-2053) GELİŞMENİN STRATEJİSİ VE ON İKİNCİ KALKINMA PLANININ (2024-2028) TEMEL AMAÇ VE İLKELERİ İLE HEDEF VE POLİTİKALARI

1. UZUN VADELİ (2024-2053) GELİŞMENİN STRATEJİSİ

1.1. 2053 YILINDA DÜNYA GÖRÜNÜMÜ

248. Yarının dünyası, ekonomik, sosyal, çevresel dengesizliklerle birlikte artan jeopolitik gerilimlere karşı yeni denge arayışlarına ve köklü değişim ve dönüşümlere işaret etmektedir. Yeni küresel düzenin ima ettiği 2053 görünümü, tamamen iyimser ya da tamamen kötümser bir tasavvuru aynı imkân dairesinde barındırmaktadır.

249. Gelişmiş ekonomilerin oluşturduğu güç merkezlerinin görece ağırlığının azalacağı, uluslararası sisteme yeni oyuncuların katılımı ve stratejik ittifakların kurulmasıyla küresel düzenin daha kapsayıcı ve çok kutuplu bir çerçeveye yeniden şekilleneceği, genç ve artan nüfuslarının yanında ekonomik büyüklükleriyle de Afrika ve Asya ülkelerinin ağırlık kazanacağı geleceğin dünyası, daha dengeli, adil ve uzlaşmacı bir görünüm arz edebileceği gibi, yeni üstünlük kurma çabalarının güç kazanabileceği daha çatışmacı olma risklerini de beraberinde getirmektedir.

250. Bugünün yapay zekâ uygulamalarının farklı bir teknoloji çağının kapısını aralayarak insanlığın geleceğini ve uygarlığı dönüştürüp şekillendirmesi, yeni bir bilimsel dalgayla beraber bilginin ve teknolojinin katlanarak gelişmesi muhtemeldir. Yenilikçi teknolojilerin gelişim hızının artmasıyla 21'inci yüzyılın ortalarına gelindiğinde kitlesel üretim ve tüketim yapısının yerini büyük ölçüde üç boyutlu baskı, makine öğrenmesi, robotik, artırılmış gerçeklik teknolojilerinin gelişmiş türleriyle kişiselleştirilmiş, yerinde üretim ve tüketim yöntemlerine bırakması söz konusu olacaktır.

251. Teknolojik gelişmelere paralel olarak, veri ekonomisi ile beşeri ve entelektüel sermayenin hareketliliği önem kazanırken mekân bağımlılığı azalacak, görünmez ticaret olan hizmetlerin ön plana çıkmasıyla mal ticareti toplam ticaretteki geleneksel ağırlığını kaybedecektir. Bununla birlikte, yeni küresel ticaret haritasında ancak her iki alanda da rekabet edebilecek ve uluslararası sermayeyi bu alanlara çekebilecek ülkeler gücünü koruyabilecektir.

252. Yenilikçi teknolojilerin gelişimiyle, merkez bankaları dijital paralarının ekonomi genelinde hâkim değişim aracı haline gelmesi ve farklı para birimleri ile finansal enstrümanların kullanımının yaygınlaşması beklenmektedir. Tamamen dijitalleşme, paranın hedefli kullanımına imkân verecek ve böylece programlanabilir paralar devletler ve finans kuruluşlarınca hedefi dışında kullanıma izin vermeyecek şekilde hedefli kullanılabilir. Kişisel verilerin güvenliği ve özel hayatın gizliliği çerçevesinde dijital paralar, ekonomik aktiviteyi tam olarak takip etme imkânı sunarak şeffaflık sağlayacak ve böylece kayıt dışılığın azaltılmasının önemli bir aracı haline gelecektir.

253. Yeşil ve dijital dönüşümle beraber yeni iş yapma biçimlerinin ve farklı mesleklerin ortaya çıkması, uzaktan, bağımsız ve esnek çalışmanın norm haline gelmesi muhtemeldir. Robotik ve yapay zekâ gibi dijital teknolojilerde sağlanacak ilerlemelerle işgücü piyasası tarihi bir değişim geçirecek, bu yüzyılın ortasında bazı meslek ve işlerin kazanması bazılarının kaybetmesi belirginleşecek, bazı meslek grupları ise ortadan kalkacaktır. Gelecekte varlığını sürdürecektir işlerin çoğunlukla insanların üstünlüklerini koruyabileceği özellikler gösteren sezgisel, duygusal ve sosyal zekâ, sosyal etkileşim, ortak akıl ya da sağduyu gerektirecek işler olması beklenmektedir. Meslekler dönüşürken bugün ismi dahi bilinmeyen pek çok yeni meslek ortaya çıkacak, düşük nitelikli işlere olan talep keskin bir şekilde azalırken sürekli eğitim ve beceri gelişimi daha önemli hale gelecektir.

254. Bu gelişmelere bağlı olarak eğitimde belirli bilgi ve becerileri öğretmeye odaklanmak yerine, bilgiyi en doğru yerden elde etme becerilerinin kazandırılması öne çıkacaktır. Analitik, sistematik, eleştirel düşünme, karar alma, sorun çözme, etkin iletişim kurabilme, çevreyle uyum becerisi ve liderlik gibi yetkinlikler edinilmesinin gelecekte daha çok önem kazanacağı öngörülmektedir. Eğitimin genelinde, dijital teknolojilerin ileri düzeyde kullanımı, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri, sanal ve artırılmış gerçeklik ve yapay zekâ uygulamaları yaygınlaşırken bireyin yetişmesinde yüksek donanımlı öğretmenlik ve yönderlik ile sosyal etkileşim önemini artırarak koruyacaktır. Geleceğin eğitim uygulamaları erişilebilirlik, çeşitlendirme ve kişiselleştirme üzerine odaklanacak, eğitim müfredatı yeni bilgi ve becerilerin geliştirilmesini önceliklendirecektir.

255. Bugünün üretim yapılarında yüksek maliyetlerle kısıtlı kaynaklardan karşılanan enerjinin, yeni teknolojik dönüşümler ile bağımsız ve çok çeşitli yeni ve temiz kaynaklara erişimin sağlanması sonucunda, üretim ve tüketim denklemindeki rolünün azalması mümkün olabilecektir. Petrol bağımlılığı gelecekte tümüyle sona ermesede güneş, rüzgâr, nükleer dâhil olmak üzere temiz enerji kaynaklarının kullanımı daha da yaygınlaşacaktır. Buna paralel olarak, karbon yakalama, kullanma ve depolama, yeşil hidrojen, batarya gibi yeni teknolojik imkânlar daha çok öne çıkacak, küresel emisyonların büyük oranda azaldığı dünyamız sürdürülebilirlik ve çevre dostu uygulamaların hâkim olduğu bir yer haline gelebilecektir. Öte yandan, temiz enerjiye geçiş hızlandıkça enerji sektöründeki kritik minerallere olan talebin önemli ölçüde artacağı öngörülmekte olup kritik minerallerin uygun maliyetli ve sürdürülebilir tedarikini güvence altına almanın önemi artacaktır.

256. 2053 dünyasında şehirleşmenin ve 10 milyon üzeri nüfusa sahip kentlerin artması beklenirken çevre dostu ve akıllı kentlerde ulaşım otonom araçlarla sağlanacak, gıda ihtiyacı susuz tarım, dikey tarım, topraksız tarım ve kent tarımı gibi uygulamalarla karşılanabilecektir. Teknolojik çözümler dünya nüfusunun temiz suya ve gıdaya erişim kısıtını büyük ölçüde ortadan kaldıracak, ayrıca yapay zekâ gibi teknolojilerin katkısıyla afetler ve salgın hastalıklarla etkin mücadele ve yapay organ gibi biyoteknolojik devrimlerle nüfusun ortalama yaşam süresinin uzaması söz konusu olacaktır.

257. 21'inci yüzyılın ortasında 10 milyara ulaşması beklenen dünya nüfusunun bölgesel dağılımı bugünkünden önemli ölçüde farklılaşacaktır. Mevcut öngörülere göre, Orta ve Güney

Asya 2037 yılına kadar dünyanın en kalabalık bölgesi olacak, 2050 yılına kadarki dönemde küresel nüfus artışının yarısından fazlası Afrika'da gerçekleşerek Sahra-altı Afrika'nın nüfusu iki katına çıkacaktır. Bölge ve ülkeler arası demografik dengesizlikler işgücü arzını da baskılayacak, iklim değişikliği kaynaklı aşırı hava olayları ve doğal afetler ile jeopolitik gerginliklerin etkisiyle küresel ve bölgesel göç hareketleri hızlanabilecektir.

258. 65 yaş ve üstü nüfusun payının 2050 yılında dünyada yüzde 16'ya, gelişmiş ülkelerde ise yüzde 27,8'e ulaşması beklenmekte, 80 yaş ve üstü nüfusun daha da hızlı artarak 2050 yılına kadar 460 milyona yaklaşacağı tahmin edilmektedir. Yaşlı nüfusun artacağı ülkelerde sosyal güvenlik ve emeklilik sistemleri, evrensel sağlık hizmetleri ve akıllı bakım yöntemleri kritik önem arz edecek, kamu programlarının artan yaşlı nüfusa uyarlanması gerekecektir.

259. Bilim ve teknolojinin öncü rol üstleneceği yeni küresel düzende pek çok alandaki dönüşüm tüm dünyada aynı anda ve aynı mahiyette yaşanmayabilecek, ülkelerin ve bölgelerin gelişmişlik düzeyleri, doğal kaynakları ve hazırlıklı olma durumları geçiş sürecini ve süresini belirleyecektir. Gelecekte başarılı olacak ülkeler, yaşanabilecek bu değişimleri ve barındırdığı fırsatları öngörüp bunlardan azami düzeyde yararlanabilecek olanlardır.

260. Teknolojik ilerlemelerin insan, toplum ve mekân bakımından yeni sosyo-tekniik değişimleri mümkün kıldığı bir gelecek ülkemiz için de önemli kazanımlar getirebilecek, ortaya çıkacak fırsat penceresinden etkin bir biçimde faydalanmak için bir taraftan geleceğin üretim biçimlerinde ve hizmet sunumunda beşeri sermayeyi en üst düzeye çıkaracak güçlü bir eğitim sistemini oluşturmak, diğer taraftan mevcut üretim yapısını yeni nesil teknolojilerle donatacak doğru yatırımları yapmak kritik önem arz edecektir.

1.2. 2053 YILINDA TÜRKİYE

261. Dünyada yaşanan köklü değişim ve dönüşüm sürecinin ülkemize sunabileceği imkânlardan en üst düzeyde faydalanılabilmesi için uzun vadeli bir yol haritası oluşturulmuştur. 2024-2053 dönemini kapsayan uzun vadeli gelişme stratejimizin temel amacı; ülkemizi muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkarma hedefi doğrultusunda, Türkiye'nin dünyadaki başlıca bilim, teknoloji, üretim, ticaret, kültür ve sanat merkezlerinden biri olarak insanlığa katkı sunan, milli ve manevi değerlerini koruyarak bölgesinin ve dünyanın barış, huzur ve refahı için küresel gelişmelere yön veren etkili, güçlü ve müreffeh bir ülke olmasıdır.

262. Ülkemiz, güçlü beşeri ve fiziki altyapısı, genç, dinamik ve girişimci nüfusu, tarihi ve kültürel birikimi, toplumsal dayanışma ruhu, zengin doğal kaynakları ve tabiat güzellikleri, kıtalararası bağlantı noktası olarak eşsiz jeopolitik konumu, uluslararası rekabetçi ve esnek üretim ve ticaret yapısı, yaygın ulaştırma ve lojistik ağlarıyla bu amaca ulaşabilecek potansiyel güce sahiptir.

263. Uzun vadeli amacımıza ulaşmada, yerel kaynakları harekete geçiren, bilgi ve teknoloji yoğun, katma değeri yüksek, ihracata dönük, dünya standartlarında bir üretim yapısı büyük önem arz etmektedir. Tarım, sanayi, enerji ve hizmetlerin tüm süreçlerinde yeşil ve dijital

teknolojilerle yaşanacak yapısal dönüşümlerle 2053 yılında ülkemizin üretim ve ticaretle dünyanın ağırlık merkezlerinden biri olması sağlanacaktır. Türkiye, gıda ve enerjide arz güvenliği ile birlikte doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini sağlamış, yüksek katma değerli üretimiyle istikrarlı büyüyerek cari işlemler fazlası veren ve fiyat istikrarını kalıcı şekilde tesis etmiş bir ekonomi olacaktır.

264. Türkiye ekonomisinin üst gelir grubunda bir ülke olarak küresel ölçekte rekabetçiliği ve yenilikçiliği teşvik eden yapısal dönüşümleri gerçekleştirerek 2053 yılında ilk 10 ekonomi, satın alma gücü paritesine göre ise ilk 5 ekonomi arasında yer alması hedeflenmektedir.

265. 2053 yılında dijital dönüşümde öncü, sürdürülebilirlik kriterlerine uygun, rekabetçi ve verimli üretim yapan imalat sanayiimizin yüksek teknoloji üretim ve ihracatta OECD ortalamalarının üzerine çıkması hedeflenmektedir. Dönem sonunda imalat sanayiinin GSYH içindeki payının yüzde 30'u aşarak, imalat sanayii üretimi açısından dünyanın ilk 10 ülkesi arasında yer alınması, yüksek teknoloji sanayilerin imalat sanayii ihracatında yüzde 3 civarında olan payının dönem sonunda yüzde 17'ye yükseltilmesi, savunma sanayii ihracatında ise ilk 5 ülke arasında yer alan güçlü ve nitelikli üretim kapasitesine sahip bir ülke olunması amaçlanmaktadır. Yüksek katma değerli üretim yapısının sağlanmasının yanı sıra markalaşmanın desteklenerek dünyanın en değerli 100 markası arasında en az 5 markaya sahip olunması hedeflenmektedir.

266. 2053 yılına doğru Türkiye'nin ihracat vizyonu, teknolojik gelişmelerin ve çevresel unsurların ön plana çıktığı küresel eğilimleri dikkate alarak, bilgi ve teknoloji yoğun, çevre dostu, markalı, katma değeri yüksek ürün ve hizmetlerle uluslararası mal ve hizmet ticaretinde sürdürülebilir bir şekilde fazla veren bir yapıya dönüşmek üzerine inşa edilecektir. Bu kapsamda, ülkemizin küresel değer zincirlerinde hâkim konuma gelmesi, dost ve yakın ülkelerle tedarik ilişkilerini geliştirerek arz güvenliğini sağlaması, hizmet ihracatını çeşitlendirerek turizm, sağlık, eğitim, lojistik, danışmanlık, yazılım ve finans gibi pek çok hizmet alanında küresel merkezlerden biri olması hedeflenmektedir. Bu hedeflere ulaşmada, geleneksel ticaret ortaklarımızın yerine 2050'li yıllarda küresel milli gelirin önemli bir oranını oluşturması beklenen gelişmekte olan ekonomiler ve uzak ülke pazarları önem arz etmektedir. Yeni pazarlar ve teknoloji yoğun ürünlerdeki artış ile birlikte, 2053 yılında küresel mal ticaretinden alınan payın yüzde 2'nin üzerine çıkması, hizmet ticareti dâhil edildiğinde bu oranın da artması beklenmektedir.

267. Hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkelerinden ödün vermeden hızlı işleyen, güvenilir, insanı önceleyen, temel hak özgürlüklere tam koruma sağlayan ve dijital imkânlardan azami ölçüde yararlanan adaletin esas alınması 2053 vizyonunun temel unsurudur. Aynı zamanda, yatırım, istihdam, üretim ve ihracat süreçlerindeki bürokratik en iyileştirme ve hukuki öngörülebilirliğin tesisi ile Türkiye'nin doğrudan yatırım yapılacak ilk ülkeler arasında tercih edilen bir konuma gelmesi hedeflenmektedir.

268. Ülkemizin uzun dönemli gelişim stratejisi çerçevesinde, istihdamın yapısındaki temel değişimlerle sektörel dağılımda hizmetler sektörünün ağırlığının artarak devam etmesi ve

dönem sonunda yüzde 70 seviyesinin üzerine çıkması beklenmektedir. 2053 ufkunda işgücü piyasasının yeşil ve dijital dönüşüme uyumu sağlanacak, yaşanan dönüşümün ortaya çıkardığı beceri ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde beşeri sermaye güçlendirilecektir. Başta işgücü piyasasında aktif çalışanlar ve özel politika gerektiren gruplar öncelikli olmak üzere yeşil ve dijital dönüşüm sürecinde iş kaybı maliyetlerini en aza indirgeyecek politikalar uygulanarak adil bir geçiş sağlanacaktır. Bu süreçte yeni nesil iş olanakları desteklenecek, yeni eğilimler doğrultusunda iş dünyasının ihtiyaç duyduğu yeni mesleki beceriler kazandırılacaktır. İşgücüne katılım oranı 2053 yılında yüksek gelirli ekonomiler ortalamasının üzerine çıkarken istihdamdaki güçlü artış ile işsizlik oranı kademeli olarak gerileyecek ve yüksek gelirli ekonomiler ortalamasının altına inecektir. Otuz yıllık dönem sonunda, işgücünün niteliği gelişmiş ülkeler seviyesine ulaştırılarak çalışma çağındaki her bireyin üretkenliğinden faydalanılması sağlanacak ve işsizlik oranı yüzde 5'in altına indirilecektir.

269. İstihdam, ücretler ve mesleki gelişimde fırsat eşitliğinin tam olarak sağlandığı, iş-yaşam dengesinin aktif işgücündeki tüm bireyler için tesis edildiği, sosyal güvenlik sistemlerinin etkin işleyişiyle dünyada örnek gösterilen bir Türkiye'ye ulaşmak temel hedeflerimiz arasındadır. Kadınların çalışma hayatına girişini kolaylaştıracak kapsamlı bir dönüşümle kadın işgücüne katılım oranı yüzde 60'ın üzerine çıkmış olacaktır. İşgücü içerisinde yükseköğretim mezunlarının payı nitelikli istihdamın daha hızlı artmasıyla 2053 yılına gelindiğinde yüzde 55'e yaklaşacak, 15-24 yaş grubunda eğitimde ve istihdamda olmayanların oranı ise tek haneye düşürülecektir.

270. Önümüzdeki dönemde ülkemiz bilim ve araştırma temelini güçlendirerek bilgi ve teknoloji üretimini artıracak, buluş ve yenilikçilikte iddialı ülkeler arasına girecektir. Bu çerçevede, temel bilimlere özel önem verilerek başta doktoralı olmak üzere araştırmacı insan gücü nicelik ve niteliğinin artırılması, yapay zekâ, robotik, biyoteknoloji, kuantum ve uzay araştırmaları gibi kritik alanlarda ülkemizin bölgesinde ve dünyada bilim insanları için çekim merkezi haline gelmesi önem taşımaktadır. Türkiye'nin 2053 vizyonu, bilim ve teknoloji alanında kimseyi geride bırakmayan, yenilikçiliği içselleştirerek teknoloji girişimlerini ve Ar-Ge yatırımlarını teşvik eden bir ekosistemi güçlendirmek suretiyle ileri teknolojilerin merkezi haline gelmektir. 2053 ufkunda en az 5 üniversitemizin dünyanın ilk 100 üniversitesi arasında yer alması, ülkemizin küresel yenilik endeksi içinde ilk 10 ülke arasına girmesi ve Ar-Ge harcamalarının milli gelirdeki payının yüzde 4 düzeyine yükselmesi hedeflenmektedir.

271. 2053 ufkunda, uzay alanında önde gelen ülkelerden biri olma vizyonu doğrultusunda uluslararası işbirlikleri artırılabilecek, genç nesiller uzay alanında çalışmaya teşvik edilecek, uzay araştırmaları yaygınlaştırılacak, uydu teknolojileri, gözlem sistemleri ve keşif programlarına yönelik olmak üzere altyapı ve teknolojik yetkinliklerin geliştirilmesi sağlanacak, ülkemizin uzay teknolojilerini üretme ve ticarileştirmede rekabetçi bir konuma gelmesi sağlanacaktır.

272. Okullaşma oranındaki artışla uyumlu biçimde eğitimin her kademesinde kalitenin artırılması hedefi doğrultusunda, beşeri sermayemiz işgücü talebine uygun yeni yetkinliklerin yanında ortak akıl ve birlikte iş yapma kültürünün gerektirdiği sosyal ve duygusal yetkinlik ve becerilerle donatılacaktır. Ülkemizin ihtiyaç duyduğu tüm alanlarda nitelikli insan gücünün

artırılması, eleştirel düşünebilen ve sorunlara sürdürülebilir çözümler sunabilen, kişisel ve mesleki alanda kendini sürekli yenileyen, sosyal sorumluluk bilinci ile ülke ve dünya sorunlarına duyarlı, ahlaki değerleri gözeterek, toplumun kalkınmasına katkıda bulunmayı görev edinmiş bireyler yetiştirmek temel amaçlarımızdan olacaktır.

273. İnsani Gelişme Endeksi sıralamasında ülkemizin 2053 yılında ilk 20 ülke arasına girmesi hedeflenmektedir. Önümüzdeki otuz yıllık dönemde, yoksulluğun tamamen ortadan kalkması, gelişmiş ülke refahının yurt sathına adil ve dengeli bir biçimde yayılarak Gini katsayısının 0,30 seviyesine gerilemesi beklenmektedir.

274. Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi, enerji dönüşümü, yeşil altyapı ve döngüsel ekonomi yatırımları, çevre koruma ve yeşil teknolojilerin yerli üretim imkânlarıyla yaygınlaştırılması gibi alanlarda kararlı adımlar atılarak küresel ölçekte etkili bir oyuncu olarak kalkınma önceliklerimize hâlel getirmeden 2053 yılına kadar net sıfır emisyon hedefine ulaşılabilecektir. Bu çerçevede, enerji, binalar, sanayi, ulaştırma, tarım ve ormancılık sektörlerinde Plan öncesi eğilimlerin devam ettiği mevcut senaryoya kıyasla yapılması gereken ilave yatırımların milli gelire oranla en az yıllık ortalama yüzde 1,7 seviyelerinde olması, bunun yaklaşık 1 puanının özel sektör, 0,7 puanının ise kamu kesimi kaynaklı olması öngörülmektedir. Bununla beraber, söz konusu yatırımlarla sağlanacak yeşil dönüşümün, enerji ithalatı, fosil yakıt kaynaklı hava kirliliği, tarımda hasat kaybı ve trafik sıkışıklığı ile kazalarındaki azalışlar kanalıyla milli gelirin yıllık ortalama yüzde 7,8'ine kadar ulaşabilecek ekonomik ve çevresel fayda potansiyeli bulunmaktadır.

275. Yenilenebilir enerji, elektrifikasyon, enerji verimliliği, yeşil hidrojen ve enerji depolama yatırımları 2053 yılı net sıfır emisyon hedefi için kritik rol oynayacaktır. Ayrıca Akkuyu NGS'ye ilave yeni nükleer santraller ve yerli küçük modüler reaktörler (SMR)'le elektrik üretimi artırılarak nükleer enerjinin ülkemizde kullanımı yaygınlaşacaktır. Ülkemiz yerli ve yenilenebilir kaynaklarıyla arz güvenliğini sağlamış bir ülke konumuna gelecektir.

276. 2053 yılına gelindiğinde gen kaynakları başta olmak üzere tarımda sahip olduğumuz doğal kaynaklar etkin şekilde korunacak, tarım ve gıda ürünlerinde verimlilik ile üretim artışı, kendine yeterlilik ve arz güvenliği sağlanmış olacaktır. Su kaynaklarının sürdürülebilir ve etkin kullanımıyla yağmur suyu ve gri su gibi alternatif su kaynaklarından istifade edilecek, sulanabilecek tarım arazilerinin tamamının sulanması sağlanacak, ormanlarımızın iklim değişikliğine uyum kabiliyeti geliştirilerek karbon yutak alanları artırılacaktır. Yaşam kalitesinin en üst düzeye yükseltildiği daha güçlü, bağlantılı, esnek ve müreffeh kırsal alanlar oluşturulacak, kır ve şehir arasında refah farkı kalmayacaktır. Türkiye 2053 yılında tarımsal milli gelir bakımından Avrupa'nın en büyük ülkesi olmaya devam ederken dünya ülkeleri arasında 7'nci sıraya yerleşecektir.

277. Doğu-Batı ve Kuzey-Güney akslarında önemli ticaret koridorları üzerinde yer alan ülkemiz, üretim ve pazar büyüklüğüyle birlikte tüm ulaştırma modlarında sahip olduğu önemli potansiyelini kullanarak 2053 hedeflerine küresel bir lojistik güç olarak ulaşacaktır. Güvenli, konforlu, entegre, afetlere dirençli, çevreci ve erişilebilir bir sistemle demiryolunun

şehirlerarası yük ve yolcu taşımacılığındaki payının sırasıyla yüzde 21 ve yüzde 6'nın üzerine çıkarılması, havayolu taşımacılığında hava kargo trafiğinin 7,2 milyon tona, havayoluyla taşınan yolcu sayısının yaklaşık 600 milyon yolcuya yükseltilmesi öngörülmektedir. Türkiye'nin dünya konteyner taşımacılığında önemli bir transit merkez olarak limanlarda elleçlenen toplam konteyner 49 milyon TEU seviyesine çıkarılacak ve Türk deniz ticaret filosu geliştirilerek dijitalleşme ve enerji verimliliği temelinde yeşil limanların sayısı artırılabilecektir. Önümüzdeki otuz yıllık dönemde, karayolları elektrikli araçlar, akıllı ulaşım sistemleri ve otonom sistemlere uygun yeni akıllı yollarla daha da geliştirilecektir.

278. Gelişmiş yeşil altyapısı ve sürdürülebilir bir yaklaşımla 2053 yılına doğru turizmde vizyonumuz, yapay zekâ ve gelişmiş dijital teknolojileri en üst seviyede kullanarak turizm gelirlerinde dünyadaki ilk üç ülke arasında yer almaktır. Türk turizmi turist sayısından ziyade kaliteyi ve turizm gelirini önceleyerek, doğal kaynaklarını ve benzersiz turizm değerlerini koruyarak nitelikli işgücü, teknolojik ve fiziki altyapısı ve geleceğin turizm alanlarına yönelik yenilikçi hizmet sunumlarıyla eşsiz bir uluslararası marka haline gelecektir. Ülkemiz spor altyapısı ve ev sahipliği yapacağı büyük organizasyonlarla spor turizminin geliştirilmesini sağlayarak uluslararası spor organizasyonlarında önde gelen ülkeler arasında yer alacaktır. Türkiye'nin dünyanın sağlık turizmi başkenti olacağı 2053 yılında ileri ağ teknolojileriyle mekândan bağımsız, robotik sağlık hizmeti uygulamalarının Türkiye öncülüğünde dünyaya yayılması hedeflenmektedir.

279. 2028 yılında fiziksel parayla birlikte kullanıma sunulacak olan dijital Türk lirası tüm ekonomik, sosyal ve toplumsal boyutlarıyla geliştirilerek tedavüldeki tek para haline gelecek, finans sektörü, 2053'e giden süreçte teknoloji ihraç eder konumda olacaktır. Karbon ayak izinin sıfırlanmasına yönelik yeşil teknolojik yatırımlara finansman sağlanacak ve Türkiye küresel yeşil finansa öncü ülkelerden biri haline gelinecektir. İstanbul Finans Merkezi (İFM)'nin öncülüğünde finansal teknolojilerin gelişimi sağlanarak fintek faaliyetlerinin ölçek ve etkinliğinde Türkiye dünyada önde gelen ülkeler arasında yer alacaktır. 2053 Türkiye'sinde özel sektör yatırımlarının ağırlıklı sermaye piyasalarınca fonlandığı, kitle fonlama platformlarının yaygınlaştığı ve derinleştiği bir sermaye piyasası faaliyet gösterecek, özkaynak ağırlıklı fonlamaya öncelik verilecektir. Sermaye piyasalarının derinleşmesi ile birlikte borsada işlem gören şirketler milli gelir seviyesi büyüklüğünün üzerinde bir piyasa değerine ulaşacaktır.

280. Ülkemiz 2053 yılında yapı stokunu ve kentsel altyapısını tamamen dönüştürerek afetlere karşı dirençli ve hazırlıklı hale gelmiş, iklim değişikliğinin etkilerine sağladığı uyum ve sürdürülebilir ekonomik, sosyal yapısıyla etkin afet yönetimi konusunda dünyada lider bir ülke haline gelecektir.

281. Kadim medeniyetimizin binlerce yıllık özgün değerlerini geleceğe taşıyan ve mimari anlayışla şekillenen şehirlerimiz iklim değişikliği ve afetlere karşı dirençli, akıllı enerji ve ulaşım altyapısıyla yeşil ve yenilikçi teknolojileri kullanan nitelikli ve kapsayıcı hizmetler sunan ve herkes için yaşam kalitesinin yükseldiği sürdürülebilir yerleşimler olacaktır. Güçlü sağlık ve eğitim altyapısı ve kültür mirasıyla 2053 yılında spor, sanat, bilim ve iş insanları için çekim

merkezi haline gelmiş marka şehirleriyle dünya şehirleriyle yarışırken medeniyetimizin şehir kültürü, şuuru ve ruhu korunacaktır.

282. 2053 vizyonunun ilham kaynağı olan, iki kıtayı ve medeniyetleri buluşturan kadim şehrimiz İstanbul'un dünya bilim, kültür ve sanat tarihindeki rolünün yanı sıra önemli geçiş yollarındaki merkezi konumuyla ekonomi ve ticaretteki üstün gücü onu dünyada benzersiz bir yerleşim kılmaktadır. Medeniyetlerin varisi İstanbul, sahip olduğu eşsiz tarihi ve kültürel zenginliklerin yanı sıra güçlü altyapı ve hizmet kapasitesiyle, 2053 ufkunda bilim, teknoloji, kültür, sanat, ticaret, turizm ve finans alanlarında küresel gündemin belirlendiği merkez haline gelecektir.

283. İleri teknolojilerin kullanımıyla kültürel mirasımız yeni nesillere sağlıklı ve güvenilir araçlarla aktarılacak ve kültürümüzü koruyan, yeniden üreterek geliştiren tüm unsurların tanıtımına yönelik iletişim çalışmaları küresel ölçekte yapılarak ülkemiz kültür ekonomisinde dünyanın önde gelen ülkelerden biri olacaktır.

284. Türkiye, 2053'e giden süreçte ileri kabiliyet, donanım ve güvenlik teknolojilerinde lider konumuyla küresel düzeyde çeşitlenen ve artan güvenlik risk ve tehditlerine karşı öngörülü bir yaklaşım izleyecek, bölgesinde ve dünyada barış, huzur ve güven ortamının tesisinde istikrarlı ve uzlaşmacı bir rol oynayacak, daha adil bir dünya için tarihten gelen sorumluluğuyla mazlum milletlerin yanında olmayı sürdürecektir.

2. ON İKİNCİ KALKINMA PLANININ VİZYONU, TEMEL AMAÇ VE İLKELERİ

285. On İkinci Kalkınma Planının vizyonu; “Türkiye Yüzyılında çevreye duyarlı, afetlere dayanıklı, ileri teknolojiye dayalı yüksek katma değer üreten, geliri adil paylaşan, istikrarlı, güçlü ve müreffeh bir Türkiye”dir.

286. Uzun vadeli gelişme stratejisinin ilk beş yıllık dönemini kapsayacak olan On İkinci Kalkınma Planında, milletimizin temel değerlerini ve beklentilerini esas alarak ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak suretiyle ülkemizin uluslararası konumunun yükseltilmesi ve refahın artırılması amaçlanmaktadır.

287. Bu çerçevede, Türkiye’nin yüksek gelir grubu ülkeler ile en yüksek insani gelişmişlik seviyesindeki ülkeler arasına girmesi hedefleri doğrultusunda Planda;

- Hukukun üstünlüğü, demokrasi, temel hak ve hürriyetlerin güçlendirilmesi,
- İyi yönetim anlayışının pekiştirilmesi ve kurumsallaştırılması,
- Ailenin, beşeri ve sosyal yapının güçlendirilmesi,
- Afetlere dirençli yaşam alanları ve medeniyet temelli akıllı, sürdürülebilir şehirler,
- Makroekonomide istikrar ve sürdürülebilirlik,
- Her alanda yeşil ve dijital dönüşüm odaklı rekabetçilik,
- Verimlilik temelli, sanayi ağırlıklı, ihracata dayalı nitelikli büyüme,
- Aktif sanayi politikaları, imalat sanayiinde teknoloji odaklı yapısal dönüşüm, sektörel önceliklendirme,
- Enerji ve gıdada arz güvenliği ve kendine yeterlilik,
- Uluslararası işbirliklerinin ve stratejik ortaklıkların güçlendirilmesi

sağlanacaktır.

288. Bu doğrultuda, makroekonomik ve finansal istikrar ile dengeli bir büyüme sağlanırken cari işlemler dengesinde kalıcı iyileşme ve güçlü kamu mali dengeleri önceliklendirilecektir. Rekabetçi üretime yönelik sağlıklı işleyen Ar-Ge ve yenilik ekosistemiyle yeşil ve dijital ekonomiye geçiş gerçekleştirilecek, öngörülebilirliği yüksek kamu politikalarıyla iş ve yatırım ortamı iyileştirilerek kurumsal ve fiziki altyapı güçlendirilecek, etkin devlet yardımlarıyla sermaye yapısı güçlü ve verimli KOBİ’ler, sürdürülebilir ve güvenli girdi tedarikiyle güçlü değer zincirleri kurulacaktır.

289. Ekonomik refahla birlikte, insan odaklı ve kapsayıcı kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, nitelikli insan, nesiller ve bireyler arası bağları kuvvetli, güçlü aile yapısı ile sağlıklı bir toplum esas alınmaktadır. Plan dönemi boyunca, demografik fırsat penceresinden en iyi biçimde yararlanılarak bireysel ve toplumsal nitelik ve yetkinlik düzeylerinin yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, temel kapsayıcı, kaliteli sağlık ve eğitim başta olmak üzere, vatandaş odaklı ve etkin kamu hizmetleri imkânları sağlanacak, sosyal hizmet ve donatılara tüm vatandaşlarımıza eşit erişim hakkı gözetilecektir. Nitelikli ve yüksek istihdam ile gelir dağılımının iyileştirilmesi ve kapsayıcı sosyal koruma ile krizlere dayanıklı toplum temel amaçlarımız arasındadır.

290. Ülkemizin ekonomik ve sosyal alanda sağlayacağı kazanımlardan azami ölçüde faydalanılarak, afetler başta olmak üzere risklere karşı dirençli yaşam alanları ve sürdürülebilir çevre öncelikli alanlar olacaktır. Plan döneminde afetlere karşı dirençli yaşam alanları ve kentsel dönüşüm ile temel altyapı hizmetlerine sahip konuta erişim sağlanacak, çevre ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı esas alınacaktır. Yaşam kalitesi yüksek kırsal kesim ve daha yaşanabilir ve değer üreten şehirler ile bölgesel gelişmişlik düzeylerinde yakınsama sağlanarak toplumsal refah yaygınlaştırılacaktır.

291. On İkinci Kalkınma Planı döneminde adaleti esas alan demokratik, iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde, temel hak ve özgürlüklerin adil ve hızlı çalışan bir hukuk sistemiyle korunmasının yanı sıra liyakat esaslı güçlü kurumsal yapılar ve güçlü, aktif ve katılımcı bir sivil toplum ve katılımcı, şeffaf ve mali yapısı sağlam yerel yönetimlere öncelik verilecektir. Plan döneminde ülkemizin etkin kamu diplomasisi ile küresel toplumun güçlü ve saygın üyesi olma konumunun güçlenerek sürdürülmesi, kalkınma için uluslararası işbirliği ile küresel ve bölgesel sorunların çözümüne yönelik etkili ve uzlaşmacı politikalar üretmeye devam etmesi esas olacaktır.

292. On İkinci Kalkınma Planı vizyonuna ulaşmada insan odaklılık, katılımcılık, kapsayıcılık, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik, şeffaflık, verimlilik ve etkinlik ilkeleri esas alınarak, Plan dönemi boyunca öngörülen amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesinde toplumun tüm kesimleri tarafından sahiplenilerek gerekli adımların atılması sağlanacaktır.

3. PLANIN HEDEFLERİ VE POLİTİKALARI

3.1. İSTİKRARLI BÜYÜME, GÜÇLÜ EKONOMİ

293. On İkinci Kalkınma Planı döneminde, Türkiye ekonomisinin mevcut kaynaklarının en etkin şekilde kullanılarak büyüme potansiyelinin artırılması temel önceliklerden olacaktır. Bu kapsamda, verimlilik ve rekabetçiliği odağına alan üretim yapısıyla, sanayi sektörünün tarım ve hizmetler sektörüyle etkileşimini artırarak başat rol üstlendiği ihracata dayalı istikrarlı bir büyüme ile artan refahın adil paylaşımı hedeflenmiştir.

294. Ekonomi politikaları kurala dayalı ve öngörülebilir zeminde yürütülmeye devam edilerek para, maliye ve gelirler politikaları arasındaki eşgüdüm ve uyum güçlendirilecek, başlıca makroekonomik hedeflerden biri olan tek haneli enflasyona ulaşmak için tüm politika araçları kararlılıkla kullanılacaktır.

295. Maliye politikası, mali disiplini esas alan, israfı engelleyen bir yaklaşımla yürütülerek enflasyonla mücadelede para politikasını destekleyecektir. Salgın ve afet gibi acil durumların getirdiği mali yüklerin dışında, bütçe gelir-gider dengesinin sağlıklı bir yapıda sürdürülmesi sağlanacaktır.

296. Piyasa aksaklıklarının giderilmesine öncelik verecek şekilde kurala dayalı serbest piyasa ekonomisinin işleyişi desteklenecek, iş ve yatırım ortamı iyileştirilecektir.

297. Net sıfır emisyon hedefleri doğrultusunda iklim değişikliğiyle mücadelenin ekonomiye maliyetlerini en aza indirecek ve dijital dönüşümle birlikte yeşil dönüşümün getirdiği fırsatlardan azami düzeyde faydalanılmasını sağlayacak düzenlemeler hayata geçirilecektir.

298. Sanayide öncelikli sektörler başta olmak üzere ithalata bağımlılığı azaltacak, verimliliği artıracak ve daha rekabetçi üretim kapasitesine ulaştıracak teknoloji, yeşil ve dijital dönüşüm odaklı büyük ölçekli ve yenilikçi yatırımlar desteklenecektir.

299. Tarım sektöründe sanayiyle etkileşimi daha yüksek bir yapı içinde gıda arz güvenliğinin sağlandığı, verimliliğin artırıldığı, risklere karşı dayanıklı bir üretim yapısı tesis edilecektir.

300. Enerji ve madencilik sektöründe doğal kaynaklardan azami ölçüde faydalanılmasını sağlayacak yatırımlar, yeşil dönüşüm de dikkate alınarak hayata geçirilecektir. Doğal zenginliklerimizin ve enerji kaynaklarımızın atıl bırakılmayarak ekonomiye kazandırılması sağlanacaktır.

301. Hizmetler sektöründe döviz kazandırıcı alanlar çeşitlendirilerek artırılabilecek, turizmde Türkiye'nin bir dünya markası olması ve sektörün uluslararası pazarda turizm gelirleri bakımından üçüncü sıraya yerleşmesi sağlanacaktır.

302. Başta doğrudan yatırımlar olmak üzere uluslararası sermaye aracılığıyla ülkemizde yatırımların artırılması için çalışmalar hızlandırılacaktır.

303. Mali piyasaların, reel sektöre uygun maliyetli finansman ile farklı nitelikteki finansal araçları kullanıma sunan bir yapıya dönüştürülmesi sağlanacaktır.

304. Ülkemizin küresel bir finans merkezi ve uluslararası sermaye için güvenli bir liman olması amacı doğrultusunda, sermaye piyasalarını geliştirecek, fintek ekosistemini güçlendirecek, katılım finansın kurumsal yapısını güçlendirecek ve mevzuat altyapısını geliştirecek adımlar atılacaktır.

305. Yurtiçi tasarrufların artırılmasına yönelik yeni araçlar iç taleple uyumlu olacak şekilde geliştirilecek, artan tasarruflar üretken alanlarda yatırıma yönlendirilecektir.

306. İşgücüne dâhil olmayan nüfusun ekonomide aktif hale gelmesi amacıyla kadın ve gençler başta olmak üzere işgücüne katılımın teşvik edilmesine, yeşil ve dijital dönüşümün de gerektirdiği mesleki becerilerin kazandırılmasına ve işgücü piyasasının esnekleştirilmesine yönelik programlar hayata geçirilecektir. Çalışma çağındaki her bireyin üreterek gelir elde edeceği beceriler ile aidiyet hissedeceği meslekleri edinmesine yönelik politikalar uygulamaya konulacaktır.

307. Plan döneminde büyüme oranının yıllık ortalama yüzde 5,0 oranında gerçekleşmesi ve Plan dönemi sonunda kişi başına gelirin 17 bin 554 dolara ulaşması, SAGP cinsinden kişi başına milli gelirin ise 58 bin doları aşması hedeflenmektedir. Plan dönemi boyunca 5 milyon ilave istihdam sağlanarak işsizlik oranının dönem sonunda yüzde 7,5'e gerilemesi öngörülmektedir.

308. Plan döneminde uygulamaya konulacak politika ve tedbirlerle ihracatın 375,4 milyar dolara, ithalatın ise 481,4 milyar dolara ulaşması ve turizmde hedeflenen gelir artışıyla cari işlemler açığının milli gelire oranının dönem sonunda yüzde 0,2 olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir.

309. Kamu maliyesi araçları, enflasyon hedefi ve cari işlemler dengesiyle uyumlu büyüme ortamını destekleyecek şekilde kullanılacaktır. Bu kapsamda, harcama gözden geçirmeleri yoluyla harcamaların rasyonelleştirilmesine devam edilecek, vergi adaletini güçlendirici ve vergi tabanını genişletici reformlar yapılacak, harcamaların finansmanında sağlıklı ve sürekli kaynakların payı artırılacaktır. Plan dönemi sonunda GSYH'ya oranla kamu kesimi borçlanma gereğinin yüzde 1,8, genel devlet açığının yüzde 1,8, merkezi yönetim bütçe açığının ise yüzde 2,0 olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

310. Sosyal güvenlik sisteminde aktüeryal denge gözetilerek emeklilik ve sağlık harcamalarının uzun dönemli mali sürdürülebilirliği güçlendirilecektir. Kayıt dışı istihdam ve ücretle etkin şekilde mücadele edilerek prim tahsilatları artırılabilecektir. Değişen işgücü piyasası ve nüfus yapısıyla uyumlu politikalar aracılığıyla sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi ve sistemin daha sade, etkin ve adil olması sağlanacaktır.

311. Kamu işletmeleri kurumsal yönetim anlayışıyla faaliyetlerine etkin ve verimli bir şekilde devam edecektir. Bu kapsamda kamu işletmelerinin kurumsal ve mali yapıları güçlendirilecek, birbirleriyle olan koordinasyonu artırılacak ve nitelikli personel ihtiyacını karşılayacak bir istihdam politikası izlenecektir. Diğer taraftan, ekonomide etkin bir piyasa mekanizması oluşturma hedefi doğrultusunda özelleştirme uygulamalarına devam edilecektir.

3.1.1. Makroekonomik Politika Çerçevesi

312. On İkinci Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda, Türkiye'nin verimlilik ve rekabetçiliği odağına alan üretim yapısıyla, sanayi sektörünün tarım ve hizmetler sektörüyle etkileşimini artırarak büyümede başat rol üstlendiği, demografik fırsat penceresinden azami ölçüde yararlanarak istihdam oluşturan, sağlıklı bir ödemeler dengesi yapısıyla kaliteli finansman imkânlarının sağlandığı, ihracata dayalı istikrarlı bir büyüme yaklaşımı izlenecektir.

313. Türkiye'nin büyüme perspektifi, beşeri sermaye başta olmak üzere fiziki, finansal ve doğal kaynakların tamamının ekonomik aktivitede etkin ve verimli bir şekilde kullanılarak potansiyel büyümenin sınırlarını daha da yükseltmektir.

314. Dünya ticaretinde bölgesel bir üs ve çekim merkezi olma hedefi doğrultusunda kurula dayalı serbest piyasa ekonomisinin işleyişini destekleyecek politikalar sürdürülecek, öngörülebilir, şeffaf ve kolaylaştırıcı piyasa koşulları tesis edilecektir.

315. Dışsal ekonomik gelişmelerin serbest piyasa koşullarını bozucu etkilerine karşı piyasaya giriş ve çıkışları kolaylaştırıcı, rekabeti güçlendirici ve piyasa aksaklıklarını giderici düzenleme ve uygulamalar güçlendirilecektir.

316. Yatırım, üretim ve ticaret altyapıları yeşil ve dijital dönüşüm odağında rekabetçiliğe katkı sunacak şekilde geliştirilecektir.

317. Başta enerji, ulaştırma, sanayi ve tarım sektörleri olmak üzere sürdürülebilir, düşük emisyonlu, dijital üretim teknikleriyle bütünleşik ve çevre dostu politikalar benimsenecek, net sıfır emisyon hedefleri doğrultusunda yeşil dönüşüme yönelik gerekli düzenlemeler hayata geçirilecektir.

318. Devlet yardımları seçici, belirli bir süreyle sınırlı, aynı zamanda müteşebbisin yatırım ve/veya üretim kararı almasında etkili olacak şekilde sürdürülecektir.

319. Üretimde yapısal dönüşümün sağlanmasına yönelik sektörel önceliklendirme yaklaşımı aktif sanayi politikalarıyla sürdürülecektir. İthalata bağımlılığı azaltacak, verimliliği artıracak ve daha rekabetçi üretim kapasitesine ulaştıracak büyük ölçekli, yenilikçi, yeşil ve teknoloji odaklı yatırımların desteklenmesine devam edilecektir. Bu doğrultuda fiziki, beşeri ve teknolojik altyapı güçlendirilecektir.

320. Sanayi sektörü ve sanayi sektörünü destekleyen hizmet ve tarım sektörleri bütüncül bir anlayışla yönlendirilerek Ar-Ge, yatırım, işgücü ve kurumsallaşmaya dayalı verimlilik artışları ekonomi geneline yaygınlaştırılacaktır.

321. Tarım sektöründe, sanayi sektörüyle etkileşim içerisinde, gıda arz güvenliğini sağlayan, verimliliğin arttığı, risklere karşı dayanıklı bir üretim yapısı tesis edilecektir. Tarımda kaynakların bilinçli kullanımı ve sürdürülebilir yönetimi için stratejiler geliştirilecek ve yeni teknolojilerden faydalanılmasına yönelik politikalar uygulamaya konulacaktır.

322. Hizmetlerin niteliği ve çeşitliliği artırılarak turizm sektöründeki kazanımlar daha ileri bir seviyeye çıkarılacaktır. Türkiye'nin uluslararası bir çekim merkezi ve dünya markası olması

doğrultusunda yeni yaklaşım ve uygulamalar hayata geçirilecektir. Sektörün uluslararası pazarda önemli bir varış noktası haline gelmesi ve cari işlemler dengesine katkısının artması sağlanacaktır.

323. Enerji ve madencilik sektöründe yeşil dönüşüm dikkate alınarak doğal kaynaklardan azami ölçüde faydalanılmasını sağlayacak yatırımlar hayata geçirilecektir. Doğal kaynaklarımızın bütüncül bir bakış açısıyla sanayi ve tarım sektörlerinin üretim süreçlerinde kullanımı artırılacaktır.

324. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tek haneli enflasyon hedefine ulaşmada tüm araçları kararlılıkla kullanmaya devam edecektir. Dalgalı döviz kuru rejimi sürdürülecek, finansal istikrarın fiyat istikrarını gözetecek şekilde ekonomiyi desteklemesi sağlanacaktır. Bu çerçevede para, maliye ve gelirler politikaları arasındaki uyum gözetilmeye devam edilerek makroekonomik istikrarın kalıcılığı temin edilecektir.

325. Uluslararası sermayenin ülkemize çekilmesine yönelik sermaye hareketlerinin serbestliği ilkesi doğrultusunda uygulamalara devam edilecektir. Sağlıklı finansman kanalları güçlendirilerek cari işlemler açığının finansmanında orta ve uzun dönemli kaynakların miktar ve çeşitliliğinin artırılması sağlanacaktır. Böylelikle, Türkiye'nin potansiyel büyüme sınırlarının artırılmasına yönelik dış tasarrufların ekonomiyi kazandırılmasında ivmelenme sağlanacaktır.

326. Maliye politikası mali disiplini temel alan, harcamaları rasyonelleştiren, nitelikli büyümeyi destekleyen ve kaynakların sürdürülebilirliğine, etkinlik ve verimlilik ilkesine dayanan bir yaklaşım çerçevesinde uygulanacaktır. Gelir dağılımında adaletin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir gelirlerin artırılması için verginin tabana yayılması amacı doğrultusunda politikalar geliştirilecektir.

327. Mahalli idarelerde yönetim süreçleri geliştirilecek, insan kaynağının niteliği artırılacak, harcama sorumlulukları, gelir kapasiteleri ve borçlanmaya ilişkin mevzuat ve uygulamalar sürdürülebilirlik çerçevesinde gözden geçirilecektir.

328. Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ekonominin rekabet gücünü artıracak ve kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini destekleyecek şekilde faaliyetlerini sürdürecektir.

329. Borçlanma politikası, makul bir risk düzeyi çerçevesinde, iç ve dış piyasa koşulları ile maliyet unsurları göz önünde bulundurularak orta ve uzun vadede en uygun maliyetli finansmanı esas alan stratejik ölçütlere dayalı olarak gerçekleştirilecektir.

330. Kamu yatırımlarının tahsisinde başta deprem olmak üzere afetlerden etkilenen bölgelere ve yeşil ve dijital dönüşümün sağlanmasına yönelik alanlara öncelik verilecek, fiziki ve sosyal sermaye yatırımları özel kesim yatırımlarını tamamlayıcı bir şekilde geliştirilecektir.

331. Kamu Özel İşbirliği (KÖİ) yöntemi makroekonomik politikalar, sektörel öncelikler ve bütçe prensipleriyle uyumlu olarak ve özel kesim ile kamu kesimi arasında etkin ve yerinde risk paylaşımı sağlanarak uygulanacaktır.

332. İstikrarlı ve güçlü büyümenin önemli finansman kaynağı olan yurtdışı tasarrufların artışına yönelik yeni araçlar, ekonomik aktivitenin dışsal şoklara karşı önemli bir dengeleyicisi olan iç taleple uyumlu olacak şekilde geliştirilecektir.

333. Beceri uyumsuzluğunun azaltılması ve işgücü piyasasında arz talep dengesinin sağlanması amacıyla kamuda ve özel sektörde beceri-verimlilik-ücret dengesinin bozulmasına neden olabilecek unsurların azaltılması sağlanacaktır.

334. Nitelikli insan kaynağı, Plan döneminde öngörülen istikrarlı büyümenin başat unsurlarından birisi olacaktır. İşgücünün niteliklerinin artırılması, daha verimli sektörlerle ve alanlara yönlendirilmesi, eğitim ve istihdam ilişkisinin gözetilmesi, kadın ve gençlerin işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan mesleki beceriler ile donatılarak istihdama dâhil edilmesi temel öncelikler arasındadır.

335. Ücretli ve işveren kesimlerinin yararına olacak uygulamalarla işgücü piyasasının güvenceli esnekleştirilmesine yönelik atılacak adımlar bir taraftan işgücüne katılımı artırarak diğer taraftan iş ve iş arayanlar arasındaki eşleşme mekanizmalarını daha etkin hale getirerek büyümeye katkı sağlayacaktır.

336. Çalışma koşulları, işgücü piyasalarına katılımı, verimlilik artışını, kayıtlılığı, nitelik geliştirmeyi ve mesleki eğitimi özendirici şekilde geliştirilecektir. Çalışma çağındaki her bireyin üreterek gelir elde edebilmesine imkân tanıyan istihdam artışı ve nitelikli iş olanakları, yoksullukla mücadelede ve gelir dağılımında iyileşme sağlanmasının asli aracı olacaktır.

337. İşgücü piyasasının esnekliğini geliştiren düzenlemeler, artan çocuk bakım hizmetleri ile eğitim olanakları ve istihdam odaklı politikalar kadınların işgücü piyasasına konu yetkinliklerini geliştirecek ve iş hayatına daha yoğun katılımlarını destekleyecektir. Kadınların daha iyi işlerle, işgücüne daha yüksek oranda katılması hanehalkı gelirlerini artırarak toplumsal refah artışına katkı sağlayacaktır.

338. Toplam istihdam içinde yeşil dönüşüme uyumlu işgücünün payının artırılması için gerekli politikalar uygulamaya konulacak, yeşil dönüşüm sürecinden çalışanların olumsuz etkilenmemesine yönelik adil geçiş mekanizmaları kurulacaktır.

339. Plan döneminde uygulanacak verimlilik ve rekabetçilik odaklı politikalar sonucunda reel GSYH'nin yıllık ortalama yüzde 5,0 oranında artması hedeflenmektedir. Planın kapsadığı ilk yıl için öngörülen dengelenme sürecinin ardından, üretim seviyesinin potansiyeline yakınsaması ve verimlilik kazanımları neticesinde büyüme potansiyelinin artması beklenmektedir.

340. Plan dönemi sonunda cari GSYH'nin 1.589 milyar dolara, kişi başına gelirin 17 bin 554 dolara ulaşarak ülkemizin yüksek gelirli ülkeler sınıfına girmesi öngörülmektedir. OECD tanımlı SAGP cinsinden kişi başına milli gelirin ise 58 bin doları aşarak gelişmiş ülke ekonomilerine yakınsama eğilimini sürdürmesi ve AB ortalamasının yüzde 79,8'ine yükselmesi beklenmektedir.

341. Büyümenin üretim faktörleri, üretim sektörleri ve harcama bileşenleri yönünden dengeli bir patikada gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Plan döneminde üretim faktörleri yönüyle

verimlilik, üretim sektörleri yönüyle sanayi ve harcamalar yönüyle ise yatırımlar ve ihracat önceliklendirilmiştir. Bu dönemde büyümenin arz yönünden kaynakları arasında TFV'nin, talep bileşenleri arasında ise yatırım ve net ihracatın katkısının görece olarak hızlanması, GSYH içerisinde sanayi katma değeri payının önemli oranda artması öngörülmektedir.

342. İmalat sanayii odaklı rekabet gücünün ve verimliliğin artırılması ile teknoloji kapasitesinin geliştirilmesine yönelik atılacak ilave adımlarla sanayinin yıllık ortalama yüzde 5,9 oranında büyümesi ve üretimin sektörel kompozisyonunda önemli bir değişim yaşanarak sanayinin GSYH içerisindeki payının Plan dönemi sonunda yüzde 26,9'a çıkması hedeflenmektedir. Tarım sektörünün yıllık ortalama yüzde 3,1 oranında büyümesi ve GSYH içerisindeki payının yüzde 6,2 olması, hizmetler sektörünün GSYH içindeki payının yüzde 57,0 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

343. Sanayi sektöründe küresel ticaretteki dönüşüme uyum sağlayan, teknoloji yoğun ve yerli yenilik kapasitesi yüksek üretime bağlı olarak ihracat pazarlarındaki çeşitlenme ve başta turizm olmak üzere hizmet gelirlerinde beklenen artış ile net mal ve hizmet ihracatının dönem boyunca büyümeye ortalama 0,4 puanla pozitif katkı vermesi öngörülmektedir. Türkiye'nin 2022 yılında dünya mal ihracatından aldığı yüzde 1'lik payın dönem sonunda yüzde 1,3'e yükselmesi beklenmektedir.

344. Sanayi sektöründe yüksek katma değerli üretim odaklı politikaların olumlu etkisiyle, sabit sermaye yatırımlarının Plan döneminde ortalama yüzde 5,5 oranında artacağı öngörülmektedir. Yatırımlardaki bu artışa hem özel kesim hem kamu kesimi yatırımlarının katkı vermesi beklenmektedir. Özel kesim sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payının Plan dönemi sonunda yüzde 28,2'ye kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payının ise yüzde 4,3'e ulaşacağı tahmin edilmektedir.

345. Plan döneminde, yıllık ortalama yüzde 3,0 oranında artışla, 5 milyon yeni istihdam oluşturulması öngörülmektedir. Sağlanacak ekonomik büyümeye bağlı olarak hızlı istihdam artışının yanında, işgücü piyasasında özellikle kadınlara yönelik politikaların desteğiyle işgücüne katılma oranının yüzde 56,7 seviyesine yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda, Plan dönemi sonunda işsizlik oranının yüzde 7,5 seviyesine gerilemesi öngörülmektedir.

346. Teknolojik kapasitenin artırılmasına, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine ve beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik adımlar çerçevesinde TFV'nin Plan döneminde yıllık ortalama yüzde 1,1 artması ve büyümeye yaklaşık yüzde 22,5 oranında katkı sağlaması beklenmektedir.

347. Önümüzdeki dönemde daha dengeli bir büyüme yapısının sağlanması, tüketimin katkısının azaltılarak sabit sermaye yatırımı ve net mal ve hizmet ihracatının katkısının artırılması büyümenin kalitesi açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda, Plan dönemi sonunda harcamalar yönüyle GSYH büyümesinde tüketimin payının azalarak yüzde 66,7'ye düşmesi, sabit sermaye yatırımlarının payının artarak yüzde 32,5, mal ve hizmet ihracatının payının ise yüzde 34,1 olması beklenmektedir.

Tablo 2: Büyüme ve İstihdam Gerçekleşme ve Hedefleri

	2022	2023	2028
Temel Göstergeler			
GSYH (2009=100 Zincirlenmiş Hacim, Milyar TL)	2.122	2.215	2.820
GSYH (Cari, Milyar TL)	15.012	25.483	78.875
GSYH (Cari, Milyar Dolar)	906	1.067	1.589
Nüfus (Yıl Ortası, Bin Kişi)	84.980	85.917	90.538
Kişi Başına GSYH (Cari, Dolar)	10.659	12.415	17.554
Kişi Başına GSYH (SAGP, Dolar)	37.445	41.354	58.555
Katma Değerin Sektörel Dağılımı¹ (Cari GSYH'ya Oran, Yüzde)			
Tarım	6,5	6,9	6,2
Sanayi	26,4	24,7	26,9
Hizmetler	56,6	57,7	57,0
İşgücü Piyasası			
İşgücüne Katılma Oranı (%)	53,1	53,7	56,7
İşgücü (Bin Kişi)	34.334	35.196	39.621
İstihdam (Bin Kişi)	30.752	31.654	36.638
İstihdam Oranı (%)	47,5	48,3	52,5
İşsizlik Oranı (%)	10,4	10,1	7,5

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Vergi-sübvansiyon kalemine yer verilmemiştir.

Tablo 3: Büyümenin Kaynaklarına İlişkin Gerçekleşme ve Hedefler

	2019-2023 ¹	2024-2028 ¹
Büyüme (%)	4,7	5,0
Üretim Faktörleri Artışları (%)		
Sermaye Stoku²	4,8	5,0
İstihdam	2,0	3,0
TFV	1,6	1,1

Kaynak: 2019-2023 dönemi ortalaması gerçekleşme tahmini olup 2024-2028 dönemi verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Dönem ortalaması

(2) Kapasite kullanım oranı ile düzeltilmiştir.

Tablo 4: Ekonominin Genel Dengesi

(Cari Fiyatlarla, GSYH'ya Oran, Yüzde)

	2022	2023	2028
TOPLAM TÜKETİM	69,0	70,2	66,7
Kamu	8,2	9,7	9,4
Özel	60,8	60,5	57,3
TOPLAM YATIRIM	35,0	33,0	32,6
Kamu	3,9	4,1	4,3
Özel	31,1	29,0	28,2
SABİT SERMAYE YATIRIMI	29,2	31,5	32,5
Kamu	3,6	3,8	4,3
Özel	25,6	27,7	28,2
STOK DEĞİŞİMİ	5,9	1,5	0,0
Kamu	0,3	0,3	0,0
Özel	5,6	1,3	0,0
TOPLAM YURTIÇI TALEP (TOPLAM KAYNAKLAR)	104,0	103,2	99,2
Net Mal ve Hizmet İhracatı	-4,0	-3,2	0,8
Mal ve Hizmet İhracatı	38,6	33,8	34,1
Mal ve Hizmet İthalatı	42,6	37,0	33,4
GAYRİ SAFİ YURTIÇI HÂSILA (GSYH)	100,0	100,0	100,0
Net Faktör Gelirleri	-1,0	-0,7	-1,0
Net Dış Âlem Cari Transferleri	0,0	0,0	0,1
GAYRİ SAFİ MİLLİ HARCANABİLİR GELİR (GSMHG)	99,0	99,3	99,1
KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	10,2	9,8	11,7
Kamu Tüketimi	8,2	9,7	9,4
Kamu Tasarrufu	2,0	0,1	2,3
Kamu Yatırımı	3,9	4,1	4,3
Kamu (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-1,9	-4,0	-2,0
ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	88,8	89,6	87,4
Özel Tüketim	60,8	60,5	57,3
Özel Tasarruf	28,0	29,1	30,1
Özel Yatırım	31,1	29,0	28,2
Özel (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-3,1	0,1	1,9
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	30,0	29,2	32,4

Kaynak: 2023 yılı verileri Strateji ve Bütçe Başkanlığı hesaplamalarına göre gerçekleşme tahminidir. 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

Not: Rakamlar virgülden sonra tek basamağa yuvarlanmıştır. Toplam değerler, alt bileşenlerin toplamından farklılık gösterebilir.

3.1.2. Yurtiçi Tasarruflar

a. Amaç

348. Plan döneminde yurtiçi tasarrufların artırılması ve artan tasarrufların öncelikli sektörler ve üretken alanlardaki yatırımların finansmanına yönlendirilmesi temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

349. Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) daha cazip hale getirilerek fon tutarı ve katılımcı sayısı artırılacak, Otomatik Katılım Sistemi (OKS) işveren katkısını içerecek şekilde geliştirilecek ve fon çeşitliliği sağlanacaktır.

349.1. OKS'nin işveren katkısını da içeren ikinci basamak emeklilik sistemine dönüşeceği tamamlayıcı emeklilik sistemi kurulacaktır.

349.2. OKS'de fon çeşitliliği katılımcıların farklı risk algısı ve tercihlerini dikkate alacak şekilde artırılacaktır.

349.3. BES'te yapılan kesintilerin sadeleştirilmesi ve azaltılması sağlanacaktır.

349.4. Yaş ve yıl şartlarını karşılayan BES katılımcılarının fonları, Plan döneminde ihdas edilecek sigorta ürünü kapsamında, isteğe bağlı olarak uzun dönem bakım teminatına dönüştürülecektir.

349.5. Yükseköğretim kurumlarına kayıtlı 25 yaş altı öğrencilerin BES'e katılımlarını ve sistemde kalmalarını teşvik edici uygulamalar hayata geçirilecektir.

349.6. OKS'de olduğu gibi BES'ten emekli olan bireylerin birikimlerini toplu olarak çekmeleri yerine programlı geri ödeme veya yıllık gelir sigortası şeklinde almaları özendirilecektir.

350. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları arasında yer alan sorumlu üretim ve tüketim davranışlarının (SKA 12) toplumda yaygınlaştırılması özendirilecektir.

350.1. Sorumlu tüketimin unsurları olan enerji ve su tasarrufu, atığı azaltma, dayanıklı ve sürdürülebilir ürün kullanımı, geri dönüşüm, ikinci el ürün satın alma, tamir etme, yürüyüş, bisiklet ve toplu taşıma kullanımını artırmaya yönelik tüketim davranışlarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

350.2. Sürdürülebilir üretim ve tüketim davranışlarının kazandırılmasına yönelik eğitimler müfredata ve kamu kurumları ile özel sektör bünyesindeki programlara dâhil edilecektir.

351. Harcama öncesinde tasarruf etme davranışı desteklenecek, hedefli birikim hesaplarına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

351.1. Hedefli birikim hesaplarına yönelik çerçeve belirlenecek ve ilgili düzenlemeler yapılacaktır.

352. Finansal okuryazarlığın artırılması ve finansal tabana yayılma amacıyla hanehalkı ve firmalarda tasarruf yapma farkındalığı sağlanacak ve finansal tasarruf araçlarına, aile bütçesi ve risk yönetimine yönelik bilgi düzeyi dijital platformlar da kullanılarak artırılacaktır.

352.1. Aile bütçesi yönetimi, tasarruf ve yatırım araçları ile risk yönetimi konularında danışmanlık ve eğitim hizmeti verilecektir.

352.2. Tüm eğitim, yaş ve gelir grubundan kişilere ulaşacak şekilde elektronik ortamda ücretsiz olarak finansal eğitim içerikleri sunularak hanehalkı ve firmaların tasarruf etme bilinçleri geliştirilecektir.

352.3. Finansal okuryazarlık içeriği ilk ve orta öğretim müfredatına yansıtılacaktır.

352.4. Gençlerin ve çocukların tasarruf ve yatırım konularında bilinç düzeylerinin artırılması amacıyla sosyal medya dâhil olmak üzere iletişim araçlarından ve rol modellerden faydalanılacaktır.

Tablo 5: Yurtiçi Tasarruf Hedefleri

	2022	2023	2028
Yurtiçi Tasarruf Oranı (GSYH İçindeki Payı, %)	30,0	29,2	32,4
Kamu Kesimi Tasarruf Oranı (GSYH İçindeki Payı, %)	2,0	0,1	2,3
Özel Kesim Tasarruf Oranı (GSYH İçindeki Payı, %)	28,0	29,1	30,1
BES Katılımcı Sayısı (Milyon Kişi)¹	14,5	16,0	19,5
BES Fonları¹/GSYH (%)	2,9	3,1	4,5

Kaynak: 2022 yılı verileri Strateji ve Bütçe Başkanlığı hesaplamalarına ve Emeklilik Gözetim Merkezi verilerine dayanmaktadır. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahminleri olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Gönüllü ve otomatik katılıma dayalı sistemlerin toplamıdır. Yılsonu değerleridir.

3.1.3. Ödemeler Dengesi

a. Amaç

353. Küresel ticarete yeşil dönüşüm ve dijitalleşme odağında şekillenen koşullar dikkate alınarak değer zincirlerindeki konumumuzun daha ileri seviyelere taşınması yoluyla katma değeri yüksek ihracat potansiyelinin artırılması, enerji ve imalat sanayiinde ithalat bağımlılığının düşük seviyelere indirilmesi, turizmin yanı sıra yazılım gibi alanlarda hizmet gelirlerinin çeşitlendirilerek üst seviyelere çıkarılması yoluyla cari işlemler dengesinde sürdürülebilir bir iyileşme sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

354. Stratejik ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi, taraf olunan ticaret anlaşmalarında ülkemizin menfaatleri doğrultusunda gerekli düzenlemelerin hayata geçirilmesi, bölgesel bağlantılılığın artırılması ve enerji ve gıda arz güvenliğinin teminine yönelik çalışmalar sürdürülecek, ikili, bölgesel ve çok taraflı ticaret diplomasisi faaliyetleri yürütülecektir.

354.1. Mal ve hizmet ihracatında “Uzak Ülkeler Stratejisi” başta olmak üzere pazar çeşitliliğini sağlamaya yönelik politikalar uygulanmaya devam edilecek, komşu, yakın ve dost ülkelerle bölgesel ve ikili işbirlikleri geliştirilecek, bölgesel ve çok taraflı işbirliği platformlarından etkin şekilde istifade edilerek ticari ilişkilerin yoğunlaştırılmasına yönelik çalışmalar etkili bir biçimde sürdürülecektir.

354.2. Türkiye'nin imzalayacağı veya kapsamını genişleteceği tercihli ticaret anlaşmalarında Türk firmalarının bölgesel ve küresel değer zincirlerine entegrasyonu ve konumunun yükseltilmesine yönelik hususların yer alması sağlanacaktır.

354.3. Karma Ekonomik Komisyon ve Ortak Ekonomik ve Ticaret Komisyonları çerçevesinde ilgili ülkelerle ekonomik ve ticari ilişkiler güçlendirilecektir.

354.4. Firmaların pazarlara erişim imkânlarının iyileştirilmesi ve adil rekabet ortamında çalışmalarının sağlanması amacıyla ikili platformlarda ülkeler arası diyalog güçlendirilecektir.

354.5. Ülkemizin tercihli ticaret ağı güçlendirilecek, yeni serbest ticaret anlaşmaları müzakere edilecek ve yürürlükteki serbest ticaret anlaşmalarının kapsamının genişletilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

354.6. Afrika açılımı çerçevesinde Afrika ülkeleri ile diplomatik, ticari ve ekonomik ilişkiler daha da güçlendirilecek ve ülkemiz ile bölge ülkeleri arasında dış ticaret hacmi artırılabilecektir.

355. İthalatın yerli üretim üzerinde neden olduğu zarar ve tehditlere karşı uluslararası yükümlülüklerimiz de değerlendirilerek yerli üretimin korunması sağlanacaktır.

356. Ülkemizin ulusal hak ve menfaatleri gözetilerek Gümrük Birliği'nin güncellenmesine yönelik Avrupa Birliği kurumları ve üye ülkeler nezdinde çalışmalar yürütülecektir.

356.1. Gümrük Birliği'nin güncellenmesi kapsamında Türkiye-AB rekabet gücü analizi çalışmaları yapılacaktır.

356.2. Gümrük Birliği'nin güncellenmesi müzakereleri yürütülecek ve kamu, özel sektör, STK'lar ve akademisyenlerin görüşleri alınarak ulusal müzakere hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.

356.3. Gümrük Birliği'nin güncellenmesi kapsamında ilgili STK'larla istişare edilerek ülkemiz hizmet sektörleri ve hizmet ihracatına yönelik etkileri tespit edilecektir.

357. İç ve dış pazarlarda rekabetçiliğin korunmasına yönelik yeşil dönüşüm kapsamında ortaya çıkan üretim ve ticarete ilişkin standartlara uyum sağlanması için gerekli önlemler alınacaktır.

357.1. Başta AB olmak üzere ihracat pazarlarında rekabetçiliğin artırılması ve tedarik zincirlerinde Türkiye'nin konumunun yükseltilmesi amacıyla AB Yeşil Mutabakatına uyum kapsamında üretim ve ticarete yönelik sektörel dönüşüm adımları hayata geçirilecektir.

357.2. Dış ticarete rekabetçiliğin korunarak daha ileriye taşınması için ulusal karbon fiyatlandırma mekanizmaları oluşturulacak, öncelikli olarak AB ile uyumlu bir Emisyon Ticaret Sistemi (ETS) uygulamaya konulacaktır.

357.3. AB'nin sınırdaki karbon düzenlemesi mekanizmasından etkilenecek sektörler için en düşük maliyetle emisyon azaltımına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

357.4. Firmalarımızın ihracat odaklı yeşil dönüşümlerini sağlamak üzere ihtiyaç duyabilecekleri konularda kapsamlı bir danışmanlık modeli oluşturulacaktır.

357.5. Sınırdaki karbon düzenlemesi mekanizmasıyla ilgili sektörlerin emisyonlarının izlenmesi ve raporlanması konularında rehberlik faaliyetleri yürütülecektir.

358. İthalat bağımlılığı yüksek, istihdama katkı oranı ve döviz geliri potansiyeline sahip öncelikli sektörlerle yönelik yeşil dönüşüm yatırımlarının finansman ihtiyaçları çeşitlendirilmiş finansman ürünleriyle karşılanacaktır.

358.1. Devlet yardımları yeşil dönüşümün finansmanını kolaylaştıracak şekilde bütüncül bir yaklaşımla gözden geçirilerek geliştirilecektir.

358.2. Yeşil dönüşümün uluslararası finansman imkânları konusunda güncel rehber dokümanlar hazırlanacaktır.

359. Mal ve hizmet ihracatını etkileyen yönleriyle dijitalleşme alanında rekabetçiliğin korunması ve artırılması için gerekli mevzuat, destek politikaları ve uluslararası anlaşmalara yönelik hazırlıklar tamamlanacaktır.

359.1. AB tarafından yürürlüğe konulan dijital düzenlemelerin mal ve hizmet ihracatımıza etkileri incelenecek ve atılacak adımların tespitine yönelik yol haritası hazırlanacaktır.

359.2. Kişisel Verilerin Korunması Kanununun Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) başta olmak üzere AB müktesebatına uyum sürecine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.

359.3. Türkiye'nin bir bağlantı noktası olarak AB bulut sistemi olan GAIA-X katılımcı ülkeleri arasında yer almasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

359.4. Elektronik ticaret alanında dijital altyapının geliştirilmesi, ödeme ve lojistik altyapısının güçlendirilmesi sağlanarak e-ihracat desteklenecek, elektronik ticaret pazarında daha fazla ihracatçı firmanın etkin şekilde faaliyet göstermesi sağlanacaktır.

360. Sürdürülebilir ihracat artışını sağlamak amacıyla mal ve hizmetlerin Ar-Ge'ye ve yenilikçiliğe dayalı, yeşil ve döngüsel ekonomiye uyumlu, üretim, markalaşma, tanıtım ve pazarlama süreçleri desteklenecektir.

360.1. Küresel değer zincirlerindeki ileri katılımın artırılmasına yönelik destekler kurgulanacak, teknoloji ve bilgi transferi sağlayabilecek firma işbirlikleri güçlendirilecektir.

360.2. Mal ve hizmet ihracat potansiyeli olan ve yüksek katma değer sağlayacak ürün ihracatının artırılmasına yönelik firmaların devlet yardımlarından daha etkin yararlanmaları sağlanacaktır.

360.3. Mal ve hizmet ihracatının artırılmasına yönelik tüm kurum ve kuruluşlar tarafından yapılacak uluslararası tanıtım faaliyetleri **Türkiye** "Türkiye-Gücünü Keşfet" logosu kullanılarak etkin bir biçimde yürütülecektir.

360.4. Uluslararası pazarlara tutunma sürecinde firmaların ihracatta sürekliliğini sağlayacak destek ve faaliyetlere özel önem verilecektir.

361. İhracatta yurtiçi katma değer ve çıktı ürünün teknolojik seviyesini artırmak üzere Dâhilde İşleme Rejiminin öncelikli hedef ürün ve sektör kapsamına ilişkin düzenleme yapılacaktır.

362. Üretim ve ticaret bakımından stratejik konumdaki girdilerin arz güvenliği ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik uygulamalar hayata geçirilecektir.

362.1. Başta dijital ve yeşil dönüşüm alanlarında olmak üzere ithalata bağımlılığı azaltmaya ve arz güvenliğini temin etmeye yönelik ulusal kritik hammaddeler stratejisi hazırlanacaktır.

362.2. Stratejik sektörler ve girdiler belirlenerek desteklenecek, ithalata bağımlılığın azaltılması sağlanacaktır.

362.3. Arz şoklarının görülebildiği tarımın her bir alt sektöründe ürün bazında arz risklerini ortaya koyarak yerli üretim ve ekonomik dış alım tedarikine yönelik Üretim-ihracat-ithalat Konsolidasyon Programı hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.

363. Türkiye'nin küresel tedarik zincirindeki rolünün artırılmasına yönelik lojistik kabiliyetleri güçlendirilecektir.

363.1. Lojistik Ana Planı dâhilinde, Türkiye'nin yakın coğrafyasında ve bölgesinde etkin lojistik üs olma hedefi doğrultusunda, lojistik altyapıları güçlendirilecek, ulaşım ağları genişletilecektir.

363.2. Endüstri bölgeleri, organize sanayi bölgeleri (OSB), serbest bölgeler ve özel yatırım yerlerinin, tedarik zincirine uygun, çevreye duyarlı ve sürdürülebilir şekilde dış ticarete lojistik, demiryolu ve liman bağlantıları güçlendirilecektir.

363.3. Türkiye'nin ulusal ve bölgesel lojistik kabiliyetleri uluslararası koridorlardan en iyi biçimde faydalanarak geliştirilecek, ülke önceliklerimize uygun yeni koridorlar oluşturulacaktır.

363.4. Komşu ülkelere ihracatı kolaylaştırıcı önlemlerin alınması ve demiryolu taşıma altyapısının iyileştirilmesi yönünde gerekli adımlar atılacaktır.

363.5. Lojistik açıdan uygun bölge ve ülkelerde yurt dışı lojistik dağıtım ağlarının yaygınlaştırılması ve etkin işletilmesine yönelik destek sağlanacaktır.

364. Turizm, taşımacılık, finansal hizmetler ve danışmanlık, bilişim, eğitim, sağlık, fuarcılık, dizi ve film başta olmak üzere kültür endüstrileri, yurt dışı müteahhitlik ve teknik müşavirlik alanlarında verimlilik ve rekabet gücünü esas alan döviz kazandırıcı hizmet ticaretine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

364.1. Turizmin çeşitlendirilerek 12 aya ve tüm ülkeye yayılması amacıyla alternatif turizm ürünlerinin tanıtım çalışmaları başta dünyada yükselen pazar konumundaki ülkeler ile Amerika ve Uzak Doğu gibi uzak pazarlardaki ülkeler ve öncelikle üst gelir grubuna yönelik olarak yürütülecek, ziyaretçi başına geliri artıracak şekilde nitelikli turizm faaliyetlerine odaklanılacaktır.

364.2. Turizmde hizmet kalitesini artırmak üzere sektörde çalışan personelin nitelikli istihdam imkânlarının yıl geneline yayılması sağlanacak, mesleki ve teknik eğitim ile işbaşı programlarının aktif bir biçimde uygulanmasıyla beceri düzeyi yükseltilecektir.

364.3. Sağlık turizmi alanında hizmet kapasitesi nitelik ve nicelik olarak geliştirilecek, akreditasyon faaliyetleri yürütülecek, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri artırılacaktır.

364.4. Spor diplomasisi araçları kullanılarak bölgesel ve çok taraflı spor organizasyonlarıyla hizmet gelirini artırıcı faaliyetler düzenlenecektir.

364.5. Kültür endüstrileri ihracatını artırmak amacıyla yeni alt sektörler tespit edilerek devlet yardımları gözden geçirilecektir.

364.6. Türkiye'yi önemli bir film yapım merkezi haline getirmek üzere ülke içinde gerçekleştirilecek uluslararası yapımlar desteklenecektir.

364.7. Yurt dışında gerçekleştirilen kalkınma işbirliği proje ve faaliyetleri aracılığıyla mal ve hizmet alımları ile yapım işlerini yüklenen firmaların daha geniş pazarlara yönelmeleri zendirilecektir.

364.8. Finansal hizmet ihracatı hacmini artırmak üzere, değişen küresel ve bölgesel ihtiyaçlara yönelik İstanbul Finans Merkezi odağında rekabetçi bir finansal ekosistem oluşturulacaktır.

364.9. demeler dengesinde yer alan hizmet ihracatı istatistiklerinin kalitesinin ve kapsamının iyileştirilmesi sağlanacaktır.

365. Türk Eximbank'ın iş modeli ve kurumsal altyapısı uluslararası en iyi uygulamalar dikkate alınarak geliştirilecek, Eximbank destekleri yüksek teknolojik ve katma değerli ihracatın finansmanında yeşil ve dijital dönüşümü önceleyerek kullanılacaktır.

365.1. Türk Eximbank'ın mevzuat altyapısının güçlendirilmesi için diğer kamu bankalarında olduğu gibi kendine ait kanunun yapılması sağlanacaktır.

365.2. Türk Eximbank destekleri yüksek teknolojik ve katma değerli ihracatın finansmanında kullanılacaktır.

366. Serbest bölgelerde sunulan hizmetler ve bilişim altyapısı geliştirilerek bu bölgelerin yüksek teknolojiye dayalı doğrudan yabancı yatırımların çekilmesine, sanayinin rekabetçiliğine ve verimliliğine daha etkin katkı vermesi sağlanacaktır.

366.1. Serbest bölge idare ve işlemlerinde bilgi teknolojilerinin kullanımının artırılması suretiyle iş süreçlerinin hızlandırılması ve serbest bölge faaliyetlerinin takibinin yapılması sağlanacaktır.

366.2. Doğrudan yabancı yatırımlara yönelik yurt içi ve yurt dışında yapılacak tanıtım faaliyetleri yoluyla serbest bölgelerin marka değeri ve bilinirliğinin artırılması sağlanacaktır.

366.3. Serbest bölgelerde yüksek katma değerli ihracata yönelik üretim faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.

366.4. Serbest bölgelerde yeşil dönüşümün gerçekleştirilebilmesi amacıyla yenilenebilir enerji kullanımının artırılması sağlanacaktır.

367. Uluslararası helal ürün ve hizmet pazarlarından daha fazla pay alınmasını teminen helal kalite altyapısı geliştirilerek piyasalarda güvenli ürün arzının temini ve ticarete teknik engellerin azaltılması sağlanacaktır.

367.1. Helal Akreditasyon Kurumu (HAK) tarafından akredite edilen kuruluşlarca düzenlenen helal belgelerin uluslararası tanınırlığını artıracak girişimler yürütülecektir.

367.2. Ulusal ve uluslararası helal uygunluk değerlendirme kuruluşları akredite edilecektir.

367.3. Helal belgeli ürün ve hizmet ticaretinde teknik engellerin giderilmesine yönelik akreditasyon, eğitim, işbirliği ve tanıtım faaliyetleri artırılacaktır.

367.4. Helal kalite altyapısında çalışacak beşeri sermayenin güçlendirilmesi ve kurumsal kapasitenin artırılmasını teminen eğitimler düzenlenecektir.

Tablo 6: Ödemeler Dengesine İlişkin Hedefler

	2022	2023	2028
İhracat (Fob, Milyar Dolar)	254,2	255,0	375,4
İthalat (Cif, Milyar Dolar)	363,7	367,0	481,4
Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)	-48,9	-42,5	-2,8
Cari İşlemler Dengesi/GSYH (%)	-5,4	-4,0	-0,2
Seyahat Gelirleri (Milyar Dolar)	41,4	49,0	82,8
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	69,9	69,5	78,0
Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi (Milyar Dolar)	13,4	12,8	27,0

Kaynak: 2022 yılı verileri TÜİK ve TCMB'ye aittir. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.1.4. Enflasyon ve Para Politikası

a. Amaç

368. Bütüncül bir anlayış içerisinde para ve maliye politikası araçlarının etkin şekilde kullanımıyla enflasyonla mücadeleye kararlılıkla devam edilerek enflasyonun orta vadede tek haneli rakamlara düşürülmesi ve fiyat istikrarının sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

369. Para politikası araçları enflasyon oranını düşürme amacıyla güçlü bir şekilde kullanılmaya devam edilecek, maliye ve gelirler politikaları, para politikasıyla koordineli olarak yürütülecektir.

369.1. Enflasyon hedefi doğrultusunda TCMB tüm politika araçlarını etkin bir biçimde kullanırken maliye ve gelirler politikalarının para politikası ile eşgüdümü sağlanacaktır.

369.2. Mali disiplin gözetilerek yönetilen/yönlendirilen fiyatlar geçmiş enflasyona endeksleme davranışının azaltılmasına yardımcı olacak şekilde belirlenecektir.

369.3. Ekonominin üretken yatırım artışları yoluyla enflasyonist baskı oluşturmayacak şekilde potansiyel büyümeyi destekleyici bir yapıya kavuşturulmasına yönelik politikalarla ekonomik aktivitenin ivmesi yönlendirilecektir.

369.4. Ekonomik dengeleri bozucu mahiyette olan ve enflasyonu besleyen tüketim artışlarını önleyecek uygulamalar hayata geçirilecektir.

369.5. Fiyat istikrarına yönelik yatırım-istihdam-üretim-ihracata dayalı büyüme politikaları doğrultusunda reel sektöre uygun maliyetlerle hedef odaklı finansman imkânı sağlanacaktır.

370. TCMB, fiyat istikrarının sağlanması temel amacı doğrultusunda parasal aktarım mekanizmasının etkin işleyişi için tüm araçlarını kararlı ve bağımsız bir şekilde kullanmaya devam edecektir.

370.1. Para politikası kararları enflasyon beklentileri ve fiyatlama davranışları başta olmak üzere enflasyonu etkileyen tüm unsurlardaki gelişmeler dikkate alınarak oluşturulacaktır.

370.2. Politika kararlarının iletişimi kapsamında, fiyatlama davranışları ve enflasyonu etkileyen unsurlardaki gelişmeler ile bu gelişmelerin kararları ne yönde etkilediği konularında kamuoyu şeffaf bir biçimde bilgilendirilmeye devam edilecektir.

370.3. Finansal istikrarın gözetilmesine yönelik rezerv artırıcı uygulama ve araçlar çeşitlendirilerek güçlendirilecek, söz konusu adımlar atılırken rezerv birikiminin ilave parasal genişlemeye yol açması engellenecektir.

371. Dalgalı döviz kuru rejimi sürdürülecek, finansal istikrarın fiyat istikrarını gözetecek şekilde ekonomiyi desteklemesi sağlanacaktır.

372. Finansal sistemde temel değer saklama aracının Türk lirası cinsinden varlıklar olması ve hanehalkı, firma ve bankacılık kesimlerinin varlık ve yükümlülüklerinde Türk lirası cinsinden kalemlerin ağırlıklarının artırılması desteklenecektir.

373. Konut kira ve satışlarındaki fiyat artışlarının enflasyon üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesine yönelik konut arzını artırıcı ve konuta erişimi kolaylaştırıcı uygulamalar hayata geçirilecektir.

373.1. Kira ve konut fiyatlarındaki gelişmeleri de göz önünde bulundurarak, salgın döneminde daralan konut arzı hızla artırılacak, depremin oluşturduğu konut stokundaki kayıpların telafisine yönelik yeni sosyal konut projeleri geliştirilecek ve dar gelirli vatandaşların konuta erişimi kolaylaştırılacaktır.

373.2. Kamunun uygun koşullarda sağladığı konut kredileri ilk kez konut edinimini destekleyecek, dar ve orta gelirli vatandaşlar için belirli standartlarda ve uygun fiyat aralığında olacak şekilde yeni başlayan projelere yönlendirilecektir.

373.3. Belirli bir sayının üstünde konut sahipliğine yönelik kredi kısıtlaması gibi uygulamaların etkinliği artırılacaktır.

374. Üretim maliyetlerini artıran, ekonomik büyüme potansiyelini olumsuz yönde etkileyen hizmet fiyatlarında düşüş sağlanacak ve hizmet fiyatlarında katılık oluşması engellenecektir.

375. Enflasyonun ekonomik ve sosyal yaşama dair olumsuz etkileri konusunda farkındalık artırılacak, enflasyonla mücadeleye yönelik toplumsal mutabakat güçlendirilecektir.

375.1. Enflasyonla mücadele konusunda daha anlaşılır, açık ve şeffaf bir iletişim stratejisi izlenecek, beklentilerin daha etkin bir şekilde yönetilmesi sağlanacaktır.

375.2. Piyasalarda rekabeti bozucu yapı ve davranışlar daha yakından takip edilerek uluslararası rekabet hukuku standartları korunacaktır.

376. Enflasyon dinamiklerinin daha detaylı analiz edilebilmesi için istatistik altyapısı güçlendirilecektir.

376.1. Konut ve işyeri kiralari ile ikinci el araçların satışına ilişkin idari kayıt eksikliklerinin giderilmesi sağlanacaktır.

376.2. Kayıt dışılığa bağlı olarak enflasyon hesaplamalarına dâhil edilemeyen hizmetlere yönelik kayıtlılık artırılarak veri altyapısı iyileştirilecektir.

Tablo 7: Enflasyon Tahminleri

	2022	2023	2028
TÜFE (Yıl Sonu, %)	64,3	65,0	4,7

Kaynak: 2022 yılı verisi TÜİK'e aittir. 2023 yılı verisi gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verisi On İkinci Kalkınma Planı hedefidir.

3.1.5. Mali Piyasalar

a. Amaç

377. Başta sürdürülebilir ve dijital finans olmak üzere tüm finans alanlarında küresel piyasalarla uyumlu ve rekabetçiliği yüksek, kalkınma sürecine uygun maliyet ve koşullarda katkı verebilen, verimliliği yüksek ve kurumsal yapısı güçlü bir finansal sektörün oluşturulması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

378. Finansal sektörde etkinlik ve ürün çeşitliliği artırılabilecektir.

378.1. Yatırım bankacılığı faaliyetleri geliştirilecektir.

378.2. Kalkınma ve yatırım bankacılığı, stratejik ürün ve öncelikli sektörlerle odaklanılarak yatırım projelerinin finansmanında daha etkin hale getirilecek şekilde geliştirilecektir.

378.3. Reel sektörün yatırım finansmanına erişimi kolaylaştırılacaktır.

378.4. Sermaye piyasalarında finansal ürün ve hizmet çeşitliliği geliştirilecek ve küçük yatırımcı hakları gözetilerek yatırımcı tabanı genişletilecektir.

378.5. Şirketlerin, sermaye piyasalarının sunduğu imkânlardan yaşam döngülerinin her aşamasında daha fazla yararlanması temin edilecek ve halka arzların artırılması için gerekli adımlar atılacaktır.

378.6. Yastık altındaki altınların ekonomiye kazandırılması için geliştirilen Fiziki Altın Tasarruf Sistemi (FATSİ) uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

378.7. Sigortacılık sektörünün gelişimi desteklenecek, ileri yaşlarda bakım hizmetlerinin karşılanmasına yönelik "Tamamlayıcı Uzun Süreli Bakım Sigortası" ihdas edilecektir.

378.8. Ürün ihtisas borsalarının ürün ve hizmet çeşitliliği geliştirilecek, emtia piyasalarında risk yönetimine yönelik rolü artırılabilecektir.

378.9. Üçüncü ülkelerle ekonomik ve finansal ilişkiler geliştirilecek, karşılıklı ticarete yerel para birimlerinin kullanımı artırılacaktır.

378.10. Finansal işlemler ile finansal ürün ve hizmetlere yönelik bireysel veya kurumsal müşterilerin finans kuruluşlarıyla uyumsuzluklarına yönelik başvuruların hızlı ve tek elden değerlendirilerek çözüme kavuşturulacağı alternatif uyumsuzluk çözüm merkezi kurulacaktır.

378.11. Finansal okuryazarlık faaliyetleri daha da yaygınlaştırılacaktır.

379. Fintek ve dijital finans altyapısı güçlendirilecektir.

379.1. Veri tanımları ve erişim yöntemleri belirlenecek, veri tabanları oluşturulacaktır.

379.2. Fintek sektöründe yazılım alanında çalışmak üzere insan kaynağı yetiştirilecektir.

379.3. Yerli finansal teknolojilerin gelişimi desteklenecektir.

379.4. Düzenleyici ve denetleyici otoriteler tarafından yerleşik finansal oyuncuların fintek kuruluşlarıyla ilişkilerinde uygulanmak üzere kural setleri güçlendirilecektir.

379.5. Dijital Türk lirasının geliştirilerek kullanıma sunulması ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

379.6. Merkez Bankası Dijital Parası ile menkul kıymet işlemleri takasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

379.7. Ödemeler alanında verimliliği ve birlikte çalışabilirliği destekleyecek adımlar atılmaya devam edilecek, sektörde faaliyet gösteren tüm kuruluşların kurumsallık seviyesi ve güvenlik düzeyi artırılacak ve bankalar ile banka dışı ödeme hizmeti sağlayıcıları arasında rekabeti engelleyici uygulamaların oluşmasını engelleyecek tedbirler alınacaktır.

379.8. Dijital kimlik doğrulama ve hesap yönetim süreçleri geliştirilecektir.

379.9. Finans sektöründe ortak dijital altyapı kullanımı ve çeşitli operasyonların ortaklaştırılması yoluyla maliyetlerin azaltılması sağlanacak, bankaların ve banka dışı finansal kuruluşların ihtiyaç duydukları altyapılara eşit şartlarda ulaşmaları için gerekli önlemler alınacaktır.

380. Finansal sektörde sürdürülebilirlik çalışmaları desteklenecek, Çevresel, Sosyal ve Yönetişimsel (ÇSY) kriterlere yönelik farkındalık artırılarak sürdürülebilir finans alanında yeni ürün ve hizmetler geliştirilecektir.

380.1. Sürdürülebilirlik ve emisyon verilerinin sunumunda standardizasyon sağlanacak, bu veriler paylaşımına açılacaktır.

380.2. Sürdürülebilir ekonomik faaliyetlerin tanımlanmasına ilişkin ulusal taksonomi ve ilgili mevzuat hazırlanacaktır.

380.3. Bankacılık sektörü için sürdürülebilir bankacılık, geçiş planları ve iklim risklerinin yönetimi konularında düzenleme yapılacaktır.

380.4. Finansal otoritelerin sürdürülebilir finans konusundaki kurumsal kapasiteleri artırılacaktır.

380.5. Sürdürülebilir finansal ürünler geliştirilecek ve konusunda uzman personel yetiştirilecektir.

380.6. Reel sektörün sürdürülebilir finansa yönelik farkındalık ve bilgi düzeyinin artırılmasına ilişkin çalışmalar yapılacaktır.

380.7. Karbon emisyon kullanım hakkına ilişkin piyasalar geliştirilecek ve firmalar tarafından kullanımı teşvik edilecektir.

380.8. Ekonomik faydanın yanı sıra sosyal ve çevresel fayda oluşturmaya yönelik sosyal etki tahvilleri ve mavi bonolar gibi “etki yatırımı” araçları geliştirilecek ve kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

380.9. Sürdürülebilir finansman araçlarına kurumsal yatırımcı talebinin güçlendirilmesi için sorumlu yönetim çerçevesi oluşturularak uygulamaya geçirilecektir.

381. Finansal istikrarın güçlendirilmesi amacıyla kurumsal altyapı iyileştirilecek, serbest piyasanın işleyişini bozabilecek müdahalelerden kaçınılacaktır.

381.1. Bankacılık sektörünün sermaye yeterliliğine ilişkin Basel III Final düzenlemelerine uyum sağlanacaktır.

381.2. Finansal sektör ve araçlar arasında düzenleme arbitrajı oluşmasının önüne geçilecektir.

381.3. Uluslararası işbirliklerine, entegrasyonlara ve standartlara uyum sağlanacaktır.

381.4. Mali suçlarla mücadele güçlendirilecektir.

382. Katılım finansa ilişkin uygulamalar ve mevzuat altyapısı geliştirilecektir.

382.1. Katılım finans sisteminin kurumsal yapısını daha da güçlendirecek dönüşüm sağlanacaktır.

382.2. Katılım finansı destekleyici mekanizmalar tesis edilecektir.

382.3. Katılım finans sisteminin bütüncül fıkhi yönetim yapısı oluşturulacaktır.

382.4. Katılım finans kuruluşlarının beşeri sermaye kapasitesi geliştirilecektir.

382.5. Katılım sigortacılığı mevzuat altyapısı ve ekosistemi geliştirilecektir.

382.6. Katılım sigortacılığının ve katılım emeklilik planlarının kapsayıcılığı geliştirilecektir.

383. İstanbul Finans Merkezinin finansal piyasaların derinleşmesine daha etkin bir biçimde katkı vermesi sağlanacaktır.

383.1. İstanbul Finans Merkezinin uluslararası finans sistemine entegrasyonu güçlendirilecektir.

383.2. İstanbul Finans Merkezi kapsamında yenilikçi, kapsayıcı ve dinamik bir katılım finans ekosisteminin oluşturulmasına yönelik katılım esaslı faaliyet gösteren fintek kuruluşları desteklenecektir.

384. Banka dışı finansal kuruluşların yasal altyapısı güçlendirilecektir.

384.1. Banka dışı finansal kuruluşların itibarının korunması amacıyla düzenlemeler yapılacaktır.

384.2. Aracılık maliyetleri düşürülecektir.

384.3. Varlık yönetim şirketlerinin faaliyetlerini geliştirecek düzenlemeler yapılacaktır.

384.4. Tasarruf finansman hizmeti yaygınlaştırılacaktır.

384.5. Banka dışı finansal kuruluşlar için dijitalleşmeyi teşvik edici düzenlemeler yapılacaktır.

385. Finansal tüketicilerin korunmasına ilişkin uygulamalar güçlendirilecektir.

385.1. Sermaye piyasalarına ilişkin tüm verileri yatırımcılar ile kamu ve özel sektör paydaşlarına etkin bir şekilde sunacak bir altyapı oluşturulacaktır.

385.2. Kaydi saklama verilerinin merkezi kayıt kuruluşunda konsolidasyonu sağlanacaktır.

385.3. Sermaye piyasaları risk merkezi kurulacak ve yatırımcı takip sistemi oluşturulacaktır.

385.4. Finansal ürün ve hizmetlerden yararlananlara yönelik koruyucu uygulamalar güçlendirilecektir.

386. Uzun vadeli yatırımların finansman imkânları güçlendirilecektir.

386.1. Ulaştırma, enerji, imalat sanayii ve sağlık gibi sektörlerdeki büyük ölçekli projelerin finansmanında katılım finansmanı yöntemlerinin de kullanılması sağlanacaktır.

386.2. Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği projelerine yönelik kredi garanti mekanizması başta olmak üzere uzun vadeli finansman imkânları geliştirilecektir.

387. Mali piyasalara ilişkin siber güvenlik konusunda standartlar oluşturulacaktır.

387.1. Mali piyasalara yönelik siber güvenlik tehditlerine karşı siber dayanıklılık ve güvenlik olgunluk seviyesi artırılacaktır.

387.2. Dijital hizmetlerin sunumunda kişisel bilgilerin mahremiyetinin sağlanmasına yönelik mekanizmalar güçlendirilecektir.

Tablo 8: Mali Piyasalara Yönelik Hedefler

(Yüzde)

	2022	2023	2028
Borsada İşlem Gören Şirketlerin Piyasa Değeri/GSYH	41,4	48,8	70
Finansal Varlık Tercihleri İçinde Sermaye Piyasası Araçlarının Payı¹	44,4	45,5	50
Finansal Hizmet İhracatı/Toplam İhracat	0,3	0,4	2
Katılım Bankaları Toplam Varlıkları/GSYH	7,9	8,2	15

Kaynak: 2023 yılı verileri Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), TCMB, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), TÜİK ve Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği (TSPB) verileri kullanılarak Strateji ve Bütçe Başkanlığınca hesaplanan gerçekleşme tahminleri olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Toplam finansal varlıklardan TL mevduat, döviz tevdiat hesabı ve kıymetli madenler depo hesabı kalemleri çıkarılarak sermaye piyasası ürünlerinin payı hesaplanmaktadır. Sermaye piyasası ürünleri şu şekildedir: DİBS, Eurobond, Pay Senedi, Özel Sektör Borçlanma Aracı, Kira Sertifikası, VDMK, VTMK, Varant, Sertifika.

3.1.6. Maliye Politikası

a. Amaç

388. Kamu maliyesinde öngörülebilir bir yaklaşımla istikrarlı ve sürdürülebilir yapının güçlendirilmesi ve mali disiplinin korunması temel amaçtır.

b. Kamu Maliyesinin Temel Çerçevesi

389. Plan döneminde kamu maliyesinin güçlü ve sürdürülebilir yönü devam ettirilecektir. Bu çerçevede 2022 yılında GSYH'ya oranı yüzde 1,0 olan merkezi yönetim bütçe açığının 2023 yılında özellikle depreme yönelik harcamaların etkisiyle yüzde 6,4 olması, Plan dönemi sonunda ise yüzde 2,0 olması öngörülmektedir. GSYH'ya oranla, 2022 yılında yüzde 0,1 açık veren program tanımlı merkezi yönetim bütçe dengesinin, Plan dönemi sonunda 0,7 puan fazlaya geçmesi; yüzde 2,4 olan kamu kesimi borçlanma gereğinin ise yüzde 1,8 olması hedeflenmektedir.

390. Afet sonrası iyileştirmeye ve risklerin azaltılmasına yönelik harcamalar hariç kamu açığı, mali konsolidasyon uygulamalarıyla kontrol altında tutularak kamu mali göstergelerinde iyileşme sağlanacaktır. Mali disiplin, Plan döneminde makroekonomik istikrarın önemli bir çıpası olmaya devam edecektir.

391. 2022 yılında GSYH'ya oranı yüzde 8,2 olan kamu tüketiminin Plan dönemi sonunda yüzde 9,4'e, kamu tasarrufunun ise yüzde 2,0 seviyesinden yüzde 2,3'e yükselmesi öngörülmektedir.

392. Kamu maliyesi, para politikasıyla uyumu gözetilerek fiyat istikrarının sağlanması, yeşil ve dijital dönüşümü yakalayan sürdürülebilir kalkınma ve büyüme ortamının tesisi, cari işlemler açığının kontrol altında tutulması ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasında etkin bir araç olarak kullanılmaya devam edilecektir.

393. Ekonominin uzun dönemli üretkenliği ve verimliliğini artırmak amacıyla öncelikli sektör ve gelişme alanlarında belirlenen hedefler için gerekli kaynaklar, kamu gelir ve giderlerinde alınacak tedbirler sonucu oluşturulacak mali alandan karşılanacaktır.

394. Emeklilik ve sağlık harcamaları kontrol altında tutulacak, kayıt dışı istihdam ve ücretle etkin bir şekilde mücadele edilerek prim tahsilatları artırılacak ve sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesi güçlendirilecektir.

395. Döner sermayelerin ve bütçe dışı fonların harcama ilkeleri belirlenecek, bütçenin birlik, âdemi tahsis ve gayrisafilik ilkelerinin uygulamasının güçlendirilmesine yönelik özel gelir, özel ödenek, bütçe içi fon ve benzeri uygulamalar gözden geçirilecektir.

396. Etkinlik ve verimliliğin artırılmasıyla KİT'lerin daha fazla özkaynak oluşturması ve yatırımlarının daha büyük bir kısmını kendi kaynaklarından karşılaması sağlanacaktır.

c. Politika ve Tedbirler

397. Harcama gözden geçirmeleri yoluyla verimsiz harcama alanlarının tasfiye edilmesi, kaynakların etkin, etkili ve ekonomik kullanımı sağlanacaktır. Harcama programlarının uygulama süreçlerinde etkinlik artırılacaktır.

- 397.1.** Uygulamaya konulan performans esaslı program bütçe sistemi geliştirilecektir.
- 397.2.** Harcama gözden geçirmelerinin etkin bir şekilde yapılabilmesini temin etmek üzere yöntem ve araçlar geliştirilecektir.
- 397.3.** Harcama gözden geçirmeleri sistematik hale getirilerek verimsiz harcama alanları tasfiye edilecek ve yeni harcama alanları sınırlandırılacaktır.
- 397.4.** Sosyal yardımlarda mükerrerlikler engellenecek ve bilgi sistemleri uyumlu hale getirilecek, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarının daha etkin kullanımı sağlanacaktır.
- 397.5.** Kamu hizmetlerinde dijital uygulamalar yaygınlaştırılacak, muhasebe ve harcama sistemlerinin bilişim altyapısı güçlendirilecek, ortaya çıkacak yeni hizmetlerin mevcut kamu idarelerince yerine getirilmesi sağlanacak ve böylece kamu harcamalarında verimlilik artırılacaktır.
- 397.6.** Kamu ihale mevzuatı uluslararası norm ve standartlara uyumlu olacak şekilde dijitalleşmeyi, yenilikçiliği ve sürdürülebilirliği destekleyen ve önceleyen satın alma yaklaşımıyla güncellenecek, sektörel kamu alımları düzenlemesi hayata geçirilecektir.
- 397.7.** Kamu alımlarına yönelik harcamaların rasyonelleştirilmesi anlayışıyla tasarruf odaklı merkezi kamu alım politikaları, kapsamı genişletilerek sürdürülecektir.
- 397.8.** Kamu taşıtlarının kullanımı ihtiyaç analizleri çerçevesinde sistematik olarak gözden geçirilecek, taşıt ihtiyaçları öncelikle geçici tahsile ya da ihtiyaç fazlası taşıtların devri suretiyle karşılanacak ve yeni taşıt edinimlerinde ekonomiklik gözetilerek yerli üretim ile çevreci araçlara öncelik verilecektir.
- 397.9.** Hazine nakit rezervinin güçlendirilmesi ve daha etkin kullanımı için Tek Hazine Kurumlar Hesabının kapsamı daha da genişletilecektir.
- 397.10.** Tarımsal destekler girdi maliyetlerinin azaltılması, finansman yükünün hafifletilmesi, teknoloji odaklı dönüşümün hızlandırılması, stratejik üretimin artırılması ve bu yolla gıda arz güvenliğinin temini doğrultusunda uygulanmaya devam edilecek, etkin olmayan uygulamalar sonlandırılacaktır.
- 398.** Yeşil dönüşüm kapsamında emisyon azaltımına yönelik uluslararası taahhütlerin gerçekleştirilmesinde maliye politikası araçlarından yararlanılacaktır.
- 398.1.** Karbon vergisi niteliği taşıyan vergiler gözden geçirilecek ve tamamlayıcı karbon vergisi dâhil karbon fiyatlandırma araçlarının kalkınma ve yatırım ortamı üzerinde yol açacağı ekonomik ve sosyal etkiler analiz edilecektir.
- 398.2.** Enerji tüketiminde verimliliğin artırılması, iklim değişikliği ve çevre kirliliği ile mücadele edilmesine yönelik vergi uygulamalarına devam edilecektir.
- 399.** Vergi sosyolojisi dikkate alınarak gönüllü uyum, öngörülebilirlik ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde vergi hizmetleri geliştirilecektir.

399.1. Kamuoyunun ve paydaş kurumların daha çok yararlanabileceği çeşitli vergi istatistikleri ve analizlerinin detaylı ve düzenli olarak yayımlanacağı bir mekanizma oluşturulacaktır.

400. Vergi sistemi, uluslararası normlara uygun ve ülke menfaatlerini azami ölçüde koruyarak dijital ekonominin gelişmesi ve derinleşmesine katkı sağlayacak, dijital faaliyetlerdeki kayıt dışılığı kavrayacak ve yatırım ortamının cazibesini artıracak şekilde geliştirilecektir.

400.1. Vergi sisteminde dijital dönüşüme daha hızlı uyum sağlanması, dönüşümle sağlanan fırsat ve kolaylıklardan daha fazla yararlanılabilmesi ve risklere karşı gerekli önlemlerin hızla alınabilmesi için ihtiyaç duyulan fiziki, beşeri ve teknolojik altyapı geliştirilecektir.

400.2. Teknolojik gelişmelerden yararlanılarak vergi idaresinin dijital kapasitesi artırılacak, kamu kurumları arasındaki koordinasyon güçlendirilecektir.

400.3. Temassız ve kâğıtsız vergi daireleri hayata geçirilecektir.

400.4. Mükelleflere sunulan hizmetlerin ve uygulamaların etkinliği artırılacak, son teknolojik gelişmeleri kapsayan yeni nesil iletişim kanalları kullanılarak mükelleflere 7/24 gerçek zamanlı hizmet sunulması sağlanacaktır.

400.5. Dijital olarak alınıp satılabilen ve transfer edilebilen, dijital bir değeri temsil eden sanal varlıklar kullanılarak yapılan işlemlere yönelik mevzuat çalışmaları sürdürülecektir.

400.6. Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde müktesebata ve üyesi olduğumuz diğer uluslararası kuruluşlarca vergisel alanda belirlenen standartlara uyum çalışmalarına devam edilecektir.

401. Gelirin dengeli dağılımı gözetilerek vergi adaletinin güçlendirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi ve vergi tahsilatının artırılması sağlanacaktır.

401.1. Vergi harcamaları gözden geçirilecek, etkin olmayan istisna, muafiyet ve indirimler kaldırılacaktır.

401.2. Gelir, kurumlar, katma değer vergileri kanunları ile vergi usul kanununun, vergilemede adalet, eşitlik, öngörülebilirlik ve şeffaflık ilkeleri temelinde, vergi tabanının genişletilmesine ve gönüllü uyumun artırılmasına destek veren, sade ve kolay uygulanabilir bir yapı oluşturmaya yönelik düzenlemeler hayata geçirilecektir.

401.3. Kamu gelirlerinin tahsilat performansı artırılacak, vergi cezaları caydırıcılığı güçlendirecek şekilde gözden geçirilecektir.

401.4. Kayıt dışılıkla mücadele, yapay zekâ, büyük veri gibi teknolojik imkânlar destekli risk analiz faaliyetleriyle ve tüm tarafların etkin katılımıyla yürütülecektir.

402. Yerel yönetimlerde kaynakların daha etkin kullanımı sağlanacak ve mali sürdürülebilirlik güçlendirilecektir.

402.1. İdareler arası mali ilişkiler yetki ve sorumluluk dengesi gözetilerek yeniden düzenlenecektir.

402.2. Yerel yönetimlerin gelirleri içerisinde öz gelirlerinin payını artırmaları sağlanacaktır.

402.3. Yerel yönetimlere hizmetlerini aksatmalarına mani olmayacak şekilde borçlanma imkânı sağlanacak, mevzuat borç gelir ilişkisi sürdürülebilirliğini destekleyecek şekilde güçlendirilecektir.

Tablo 9: Kamu Maliyesine İlişkin Hedefler

(GSYH'ya Oran, Yüzde)

	2022	2023	2028
Kamu Kesimi			
Kamu Tüketimi	8,2	9,7	9,4
Kamu Tasarrufu	2,0	0,1	2,3
Kamu Sabit Sermaye Yatırımı	3,6	3,8	4,3
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ¹	2,4	6,4	1,8
Kamu Kesimi Program Tanımlı Dengesi ²	-1,7	-4,9	0,9
Genel Devlet			
Genel Devlet Gelirleri	27,8	30,2	32,6
Genel Devlet Harcamaları	28,6	36,7	34,4
Genel Devlet Dengesi	-0,8	-6,5	-1,8
Merkezi Yönetim Bütçesi			
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	18,7	19,3	21,2
Merkezi Yönetim Bütçe Harcamaları	19,6	25,8	23,2
Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi	-1,0	-6,4	-2,0
Merkezi Yönetim Bütçesi Faiz Dışı Dengesi	1,1	-3,9	1,4
Merkezi Yönetim Bütçesi Program Tanımlı Dengesi ²	-0,1	-4,8	0,7

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

Not: Kamu kesimi; merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kurum ve kuruluşlar, mahalli idareler, sosyal güvenlik kuruluşları ile genel sağlık sigortası, fonlar, döner sermayeler, İşsizlik Sigortası Fonu ve KİT'lerin toplamından oluşmaktadır. Kamu kesimi kapsamından KİT'ler çıkarıldığında ise genel devlet tanımına ulaşılmaktadır.

(1) (-) işaret fazlayı göstermektedir.

(2) Faiz gelirleri ve giderleri, özelleştirme gelirleri, kamu bankaları kâr payları ve bazı özelliikli gelirler ile giderler hariç tutularak hesaplanmaktadır.

3.1.7. Sosyal Güvenlik Sistemi ve Finansmanı

a. Amaç

403. Sosyal güvenlik sisteminin kapsamının artırılması, daha adil ve etkin bir yapıya kavuşturulması ile uzun dönemli mali sürdürülebilirliğinin güçlendirilmesi temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

404. Sosyal güvenlik kapsamı genişletilerek prim tabanı güçlendirilecektir.

404.1. Sisteme girişlerin kolaylaştırılması için farklı meslek ve gelir gruplarına yönelik yeni uygulamalar geliştirilecektir.

404.2. Kolay işverenlik uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

404.3. Düşük gelirli esnaf, sanatkâr, çiftçiler ve mevsimlik çalışanlar gibi gruplara özel sosyal sigorta programları oluşturulacaktır.

405. Sosyal güvenlik mevzuatı ve uygulamaları değişen işgücü piyasası koşullarına ve yeni nesil esnek çalışma modellerine uyumlu hale getirilecektir.

405.1. Dijitalleşmeyle birlikte geleneksel işyeri kavramının dışında ortaya çıkan yeni çalışma modellerinin sosyal güvenlik sistemiyle uyumlaştırılması için teknik ve hukuki altyapının güçlendirilmesine ilişkin çalışmalar yapılacaktır.

405.2. Sosyal güvenlik uygulamalarının başta kısmi süreli çalışma olmak üzere esnek çalışma modelleriyle uyumu artırılacaktır.

406. Kişilerin daha çok istihdamda kalmasını teşvik eden, hakkaniyeti ve aktüeryal dengeyi önceleyen düzenlemeler hayata geçirilerek sosyal güvenlik sisteminin mali sürdürülebilirliği güçlendirilecektir.

406.1. Sosyal güvenlik sisteminde hakkaniyeti ve aktüeryal dengeyi güçlendirecek reformlar hayata geçirilecektir.

406.2. Aylık bağlama sistemi kişilerin daha çok istihdamda kalmasını teşvik edecek ve mali yük getirmeyecek şekilde yeniden düzenlenecektir.

406.3. Sosyal güvenlik sisteminin mali sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla emeklilik kriterlerinin belirlenmesinde doğušta beklenen yaşam süresi artışı ile uyumlu otomatik ayarlama mekanizmalarına ilişkin çalışmalar yapılacaktır.

406.4. Sosyal güvenlik sisteminin uzun dönemli mali sürdürülebilirliğine ilişkin göstergelerin düzenli olarak izlenmesi ve buna yönelik raporların oluşturulması sağlanacaktır.

407. Nüfusun yaşlanması sosyal güvenlik sistemi üzerindeki etkilerinin azaltılması için bakım sigortası ve mesleki rehabilitasyon uygulamaları hayata geçirilecektir.

407.1. Yaşlı bakım hizmetlerinin finansmanı için bakım sigortası kurulacaktır.

407.2. Sürekli iş göremezlik geliri veya maluliyet aylığı alan kişilerin yeniden işgücü piyasasına dönmesi için mesleki rehabilitasyon uygulaması hayata geçirilecektir.

408. Sosyal güvenlik sisteminde prim tahsilatları artırılacaktır.

408.1. Prim borçlarının takip ve tahsilat süreçleri etkinleştirilecektir.

408.2. Denetimler yoluyla sosyal güvenlik sisteminin etkinliği artırılacaktır.

408.3. Kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı ücretle mücadelede veri analizine dayalı risk odaklı denetim faaliyetleri artırılarak prim tabanı genişletilecektir.

409. Sosyal güvenlik sisteminin sade ve etkin bir yapıya kavuşturulması için istihdam teşvikleri gözden geçirilecek, hizmet sunumunun kalitesi artırılacaktır.

409.1. İstihdam teşviklerinden etkin olmayanlar sonlandırılacak, kadın, genç ve engellilere yönelik teşviklerin ağırlığı artırılarak teşvik sisteminin sade ve etkin bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır.

409.2. Kişilerin etkin bir sosyal güvenlik hizmeti alabilmeleri için Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'nın bilişim teknolojileri kapasitesi artırılacaktır.

409.3. Bürokrasinin azaltılması ve sigortalılara daha etkin hizmet verilebilmesi amacıyla SGK'nın diğer kurum ve kuruluşlarla yaptığı veri paylaşım işlemlerinin sayısı artırılacaktır.

410. Sosyal güvenlik sistemi, emekli refahının artırılması ve kişilere ilave sağlık güvencesi sağlanması amacıyla tamamlayıcı emeklilik ve sağlık sistemleriyle desteklenecektir.

410.1. Genel Sağlık Sigortası sisteminin sürdürülebilirliğinin güçlendirilmesi, kişilere alternatif bir sağlık güvencesi sağlanması ve sağlık hizmet sunumundaki kapasitenin etkin kullanımı için tamamlayıcı sağlık sigortacılığı teşvik edilecektir.

411. Sağlık hizmetlerinde öngörülebilirlik ve sürdürülebilirlik dikkate alınarak ilaç ve tedavi harcamaları daha etkin hale getirilecektir.

411.1. İlaç ve tedavi hizmetlerinde daha etkin fiyatlandırma mekanizmaları oluşturulacaktır.

411.2. Beşeri tıbbi ürünlerin geri ödeme sisteminde alternatif modellerin kullanılması sağlanacaktır.

411.3. Sağlık hizmetlerinin finansmanında değer bazlı geri ödeme yöntemlerinin kullanılması sağlanacak, ödenen ilaç ve tedavilere yönelik düzenli aralıklarla geriye dönük analizler yapılarak ödeme listelerinin etkinliği artırılacaktır.

411.4. Yurt dışından temin edilen ilaçlar gibi hızlı artış gösteren gruplarda harcamalar etkinleştirilecektir.

411.5. Akılcı ilaç kullanımı teşvik edilerek ilaç ve tedavi harcamalarını rasyonelleştirecek tedbirler alınacaktır.

411.6. Devlet Malzeme Ofisi ile birlikte "Sağlık Market" uygulamasının kapsamı genişletilerek ilaç ve tıbbi malzeme tedarik zinciri daha da güçlendirilecektir.

411.7. Sağlık hizmetlerinin gereksiz ve etkin olmayan kullanımını önlemeye yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

411.8. Sağlık ürün ve hizmetlerinde talep kontrolü daha etkin sağlanacaktır.

411.9. Sağlık hizmetlerinin geri ödemesinde risk analizini ve hizmet sunucularının davranışlarını dikkate alan denetim modelleri geliştirilecektir.

Tablo 10: Sosyal Güvenlik Sistemine İlişkin Hedefler

	2022	2023	2028
SGK'ya Yapılan Bütçe Transferlerinin GSYH'ya Oranı (%)	2,6	3,6	3,0
Dosya Bazında Aktif-Pasif Oranı¹	1,9	1,6	1,7
Toplam Prim Tahsilat Oranı (%)	85	85	90
Sosyal Sigorta Kapsamı (%)	89	89	92

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Stajyerler, kursiyerler ve çıraklar hariç tutulmuş, kişi sayısı yerine dosya sayısı esas alınmış ve sosyal güvenlik destek primine tabi olanlar aktif sigortalı kapsamına dâhil edilmiştir.

3.1.8. Kamu İşletmeciliği ve Özelleştirme

a. Amaç

412. Kamu işletmelerinin faaliyetlerini makroekonomik, sektörel, sosyal politikalarla uyum içerisinde ve kamu maliyesinde sürdürülebilirliği destekleyen bir anlayışla etkin ve verimli bir şekilde sürdürmesi temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

413. KİT yönetim reformuna yönelik düzenlemeler hayata geçirilerek KİT’lerde iyi uygulama örnekleri ışığında etkinliği ve verimliliği artıracak kurumsal yönetim anlayışı güçlendirilecektir.

413.1. KİT’lerin üst yönetiminde kurumsal yönetim anlayışı güçlendirilecektir.

413.2. Kamu işletmelerinin ve yönetim kurullarının hesap verebilirliğinin artırılması amacıyla KİT’lerin statü ve konumları yeniden belirlenecektir.

414. KİT’lerde istihdam politikası insan kaynağı kalitesini ve kurumsal kapasiteyi geliştirecek şekilde uygulanacaktır.

414.1. KİT’lerin insan kaynakları yönetimi, faaliyetlerinde devamlılığı sağlayacak ve kurumsal hafızayı koruyacak şekilde uygulanacaktır.

414.2. KİT’lerde nitelikli personel istihdamı sağlanacaktır.

414.3. KİT’lerde bilgiyi ve liyakati esas alan uzmanlık kapasitesi geliştirilecektir.

415. Kamu işletmelerinin organizasyon yapıları güçlendirilecek ve aralarındaki koordinasyon artırılacaktır.

415.1. Benzer fonksiyonları icra eden birimler veya işletmeler birleştirilerek kamu kaynaklarının kullanımında etkinlik sağlanacaktır.

415.2. Yeni hizmet alanlarının ortaya çıkması halinde kamu işletmesi kurmak yerine mevcut işletmelere öncelik verilecektir.

415.3. Faaliyetleri nedeniyle sektörel, idari ve mali alanlarda birbirleri ile etkileşim içerisinde olan kamu işletmeleri arasında eşgüdümü sağlayacak mekanizmalar kurulacak ve yapılar tesis edilecektir.

416. Kamu mali disiplini güçlendirmek amacıyla farklı statülerde yer alan kamu işletmeleri izlenecek, KİT’lerin muhasebe sistemlerinin etkinliği artırılacak ve mali yapıları güçlendirilecektir.

416.1. 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname haricinde faaliyet gösteren kamu işletmelerinde mali disiplinin sağlanması ve mali riskin takip edilmesi amacıyla kuruluşların finansal ve finansal olmayan bilgilerinin takibi için çerçeve düzenleme yapılacaktır.

416.2. KİT’lerin kamusal ve ticari faaliyetlerinin ayrıştırılmasını sağlayacak etkin bir maliyet muhasebe sistemine geçilecektir.

416.3. KİT'lerin mali durumları ve finansman giderlerindeki artışa bağlı olarak Hazine borçlanma maliyetini en iyi koşullarda sağlayan KİT borçlanma politikası izlenecektir.

416.4. Dijital dönüşüm perspektifiyle KİT'lerin mevcut bilgi sistemi altyapısı iyileştirilecektir.

417. KİT'ler tedarik ve satış faaliyetlerini piyasa şartları çerçevesinde kamu maliyesine daha az yük getirecek şekilde kârlılık ve verimlilik esaslarına göre sürdürecektir.

417.1. KİT'lerin faaliyet ve yatırımlarında girdi temininin hızlı, ekonomik, kaliteli ve rekabetçi bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla sektörel kamu alımları düzenlemesi hayata geçirilecektir.

417.2. KİT'lerin fiyat ve tarifeleri ticari esaslara göre belirlenecektir.

418. Etkin bir piyasa mekanizması oluşturma hedefi doğrultusunda özelleştirme uygulamalarına devam edilecektir.

418.1. Özelleştirme uygulamalarında uzun vadeli sektörel öncelikler çerçevesinde ve belirlenmiş bir program kapsamında halka arz dâhil olmak üzere yeni ve alternatif modeller kullanılacaktır.

418.2. Plan döneminde özelleştirme portföyünde bulunan şirket ve varlıkların özelleştirilmesine devam edilecek, özelleştirme potansiyeli olan yeni şirket ve varlıkların portföye dâhil edilmesi sağlanacaktır.

Tablo 11: KİT'lere İlişkin Hedefler

(GSYH'ya Oran, Yüzde)

	2022	2023	2028
Toplam Katma Değer	0,6	0,6	0,9
Satış Hasılatı	5,7	3,7	3,4
Toplam Bütçe ve Fon Transferleri	1,4	1,8	0,2
Temettü ve Hasılat Payı	0,2	0,1	0,4
Yatırım	0,7	0,6	0,5
Borçlanma Gereği¹	3,0	1,7	0,2

Kaynak: Tablodaki veriler 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamındaki KİT'ler ile özelleştirme programında bulunan ve yüzde 50'den fazla kamu payı olan işletmeleri kapsamaktadır. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Bütçe ve fon transferleri hariçtir.

3.2. YEŞİL VE DİJİTAL DÖNÜŞÜMLE REKABETÇİ ÜRETİM

419. Küresel ekonomide yeni denge arayışları, BİT başta olmak üzere teknolojik gelişmelerin hız kazanması, üretim merkezleri ve tedarik zincirinde alternatif oluşumlar, enerji ve gıda başta olmak üzere artan emtia fiyatları kaynaklı enflasyonist baskı ve arz güvenliği sorunları, iklim değişikliği, yeni iş yapma biçimleri ve çalışma modelleri, üretim ve tüketim kalıplarında yaşanan değişim gibi gelişmeler yeni risk ve fırsatları beraberinde getirmektedir. Mevcut küresel eğilimler dikkate alındığında, üretim süreçlerinde daha rekabetçi ve yüksek katma değer oluşturmaya yönelik dijitalleşme ve yeşil dönüşüm odaklı politikalar önem arz etmektedir. Türkiye'nin değişen rekabet koşullarına uyum sağlaması dijitalleşme ve yeşil dönüşüm odağında, nitelikli insan kaynağının, katma değerli üretim ve ihracat kapasitesinin artırılmasını gerektirmektedir.

420. Sürdürülebilir ve güçlü bir büyüme dinamiğinin yeşil ve dijital dönüşümle uyumlu bir şekilde tesis edilmesi amacıyla 2053 yılı net sıfır emisyon hedefleriyle uyumlu enerji, imalat sanayii, ulaştırma ve tarım sektörlerinin ihtiyaç duyduğu teknoloji ve altyapı yatırımlarının desteklenmesi, yeşil ve dijital becerilerin geliştirilmesinin sağlanması, finansman ve teşvik mekanizmalarının kurgulanması önemini korumaktadır.

421. Plan döneminde ihracata dönük, teknoloji yoğun, katma değeri yüksek, yerel kaynakları azami seviyede kullanan, yeşil ve dijital dönüşümü odağına alan bir üretim yapısıyla ülkemizin en önemli üretim merkezlerinden birisi olması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda Planda imalat sanayiinde yatırımı, üretimi, istihdamı ve ihracatı artırmaya yönelik politikalara öncelik verilmiştir.

422. Milli gelirimizin 2003-2022 dönemindeki yüzde 5,4'lük reel ortalama büyüme hızına karşın aynı dönemde imalat sanayii yüzde 6,1 büyüyerek refaha daha fazla katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda son on yıla bakıldığında ülkemiz imalat sanayii, üst-orta gelir grubu ülkelerin ortalamasından daha yüksek bir büyüme oranına sahiptir. Küresel tedarik zincirlerindeki değişimler ve büyük pazarlara yakınlık büyüme hedeflerine ulaşmada sanayi politikalarının önemini artırmıştır.

423. İmalat sanayii, verimlilik artışındaki kritik rolü nedeniyle ülkelerin kalkınmasında ve sürdürülebilir büyümesinde büyük önem arz etmekte, ihracat potansiyeli sayesinde döviz geliri ve teknoloji transferine imkân sağlamaktadır. İmalat sanayiindeki dışa açık rekabetçi üretim yapısı emek piyasasına yön vermekte, Ar-Ge faaliyetlerinin önemli kısmı imalat sanayiinde gerçekleşmektedir. İmalat sanayiinin pozitif dışsallıkları hem kendi alt sektörlerinde hem de hizmet ve inşaat sektörlerinde üretim ve istihdam oluşturmaya ve cari işlemler açığının azaltılmasına katkı sunmaktadır.

424. Bu kapsamda, sektörel önceliklendirme yaklaşımıyla verimlilik artışını dinamik kılacak teknolojik yenilenmenin hızlandırılması ve istikrarlı büyümenin dinamiği olarak değerlendirilen imalat sanayiinde yapısal dönüşümün sağlanması amacıyla öncelikli sektör olarak belirlenen aşağıdaki sektörlerde aktif sanayi politikaları yürütülecektir.

- Kimya
- İlaç ve tıbbi cihaz
- Elektronik
- Makine
- Elektrikli teçhizat
- Otomotiv
- Raylı sistem araçları

425. Plan dönemi boyunca başta öncelikli sektörler olmak üzere sanayide teknoloji, yenilikçilik, ürün kalitesi, verimlilik ve ihracat kapasitesi artışı, endüstriyel kapasitenin dönüştürülmesi, iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi ve rekabetçiliğin artırılması hedeflenmektedir. Yeşil ve dijital dönüşümü destekleyecek politikalarla uluslararası doğrudan yatırımlar için daha cazip, Ar-Ge ve teknoloji transferinin sağlandığı dinamik bir üretim yapısı oluşturularak küresel düzeyde ortaya çıkan imkânlardan azami ölçüde faydalanılacaktır. Bu çerçevede oluşturulacak ve uygulanacak politika ve tedbirlerin etkin şekilde takibi ve koordinasyonu sağlanacaktır.

3.2.1. İmalat Sanayii

a. Amaç

426. İmalat sanayiinde başta öncelikli sektörler olmak üzere tüm sektörlerde yeşil ve dijital dönüşüm ekseninde rekabet gücünün ve verimliliğin artırılması suretiyle yüksek katma değerli üretim yapısına geçişi sağlamak temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

427. İmalat sanayiinde yeşil dönüşüm desteklenecek, döngüsel ve sürdürülebilir üretim uygulamalarının artırılması sağlanacaktır.

427.1. Sürdürülebilir üretim ve yeşil dönüşüm teknolojilerinin benimsenmesi, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için Ar-Ge faaliyetleri ve teknoloji transferi desteklenecektir.

427.2. Mevcut OSB'lerde, endüstri bölgelerinde (EB) ve küçük sanayi sitelerinde (KSS), ortak kullanıma yönelik yeşil dönüşüm projeleri tasarlanacak, Yeşil OSB ve Yeşil EB'ler yaygınlaştırılacaktır.

427.3. Temiz enerji üretimi ve kullanımı teşvik edilecektir.

427.4. Atıkların endüstriyel kullanımı ve döngüsel ekonomi uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

427.5. KOBİ'lerin yeşil dönüşüme yönelik farkındalıkları artırılacak ve sektörel dönüşüm profilleri oluşturulacaktır.

427.6. Başta yeşil mutabakat olmak üzere yeşil dönüşümle ilgili sektörel değerlendirmelerin yapılması ve dönüşüm stratejilerinin hayata geçirilmesi sağlanacaktır.

427.7. İşletmelerin enerji verimliliği uygulamalarına yönelik destekler artırılacak, tesis ve süreç optimizasyonuna katkı sağlayan enerji verimliliği ve tasarruf potansiyeli yüksek teknolojik yatırımlar desteklenecektir.

427.8. Karbon ve su ayak izi hesaplama ve doğrulamasında standartlaştırılmış ulusal uygulamalar geliştirilecektir.

427.9. Yeşil sanayi işletmelerinin yetkin dönüşüm danışmanlarının belgelendirilmesi ve desteklenmesi sağlanacaktır.

427.10. Sanayinin yeşil dönüşümüne yönelik gelişmelerin izlenmesi ve değerlendirilmesi için altyapı oluşturulacaktır.

427.11. Sıfır kirlilik hedefine yönelik emisyonlarını azaltarak enerji ve kaynak verimli üretim yaptığını raporlayan tesislerin temiz üretim yaptıklarını gösterecek şekilde sertifikalandırılmaları sağlanacaktır.

427.12. Sanayinin faaliyetleri sonucu ortaya çıkan atıkların kaynağında ayrı toplanması sağlanacaktır.

427.13. Yeşil dönüşüm kapsamında başta hidrojen değer zinciri içerisindeki üretim, depolama, taşıma ve sanayide kullanım süreçleri ile ilgili olarak bileşen, ekipman ve sistemlerin yerli ve milli imkânlarla geliştirilmesi ve ticarileştirilmesi desteklenecektir.

428. İmalat sanayiinde dijital dönüşümün gelişimi desteklenecektir.

428.1. İmalat sanayiinde sektörel analizler yapılarak, yapay zekâ, büyük veri analitiği, ileri otomasyon vb. gibi dijital teknolojilerin imalat süreçlerine entegre edilmesi ve imalat sanayiinde dijital dönüşüm teşvik edilecektir.

428.2. İmalat sanayiinde yer alan KOBİ'lerin dijital teknolojileri daha etkin kullanması amacıyla bilgilendirilmesi ve desteklenmesi sağlanacaktır.

428.3. KOBİ'lerde yaygın olarak ihtiyaç duyulan dijitalleşme uygulamaları merkezi bir altyapı ve destekleyici yazılım araçlarıyla karşılanacaktır.

428.4. Verimlilik artışı amacıyla kurulan "model fabrika"ların bölgesel bazda ve dijital dönüşüme yönelik yeni hizmetler verecek şekilde tasarlanması sağlanacak ve etkinliği artırılacaktır.

428.5. 5G ve sağlayacağı yeni nesil teknolojilerin gelişimi için gereken altyapı oluşturulacak ve bu teknolojilerin imalat sanayiinde kullanılması için uygun ortam hazırlanacaktır.

429. İmalat sanayiini geliştirmek ve güçlendirmek, üretimde dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla kurumsal kapasite ve veri altyapısı etkin kullanılacaktır.

429.1. Sanayi sicil sistemi geliştirilerek sanayi envanteri oluşturulacak, sanayi ana planı hazırlanacak, veriye dayalı sanayi politikaları ile yatırım kararlarının daha sağlıklı alınması ve kaynakların etkin kullanılması sağlanacaktır.

429.2. Ürün bazlı çalışmalar yapılarak ara malı, stratejik ürün ve teknolojiler için yatırım yol haritaları hazırlanacaktır.

429.3. Başta proje bazlı teşvikler olmak üzere tüm devlet yardımlarının ürün bazlı yapılan çalışmalar çerçevesinde yürütülmesi, seçilen alanlardaki projelerin takibi ve yönlendirmesi sağlanacak, ürün ve teknoloji geliştirme süreçleri iyileştirilecektir.

430. İmalat sanayiine uygun yatırım yerlerinin yaşam alanlarına erişilebilirlik, beşeri ve sosyal imkânlar gözetilerek geliştirilmesi, artırılması ve tahsis süreçlerinin kolaylaştırılması sağlanacaktır.

430.1. Yatırımcıların faydalanması için uygun yatırım yerlerini içeren yatırım yeri envanteri oluşturulacaktır.

430.2. Endüstri bölgeleri, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri, hammaddeye erişim, lojistik, enerji, demiryolu, liman bağlantısı ve çevre boyutu açısından tedarik zincirine uygun ve sürdürülebilir şekilde oluşturulması amacıyla alternatif yöntemler geliştirilecektir.

430.3. OSB'lerdeki yer sahipliğinin el değiştirmesi suretiyle değer artışlarına izin vermeyecek şekilde maliyet etkin kullanılmasına yönelik düzenleme yapılacak, OSB'lerdeki yatırımcılara kiralanabilir arazi ve hazır fabrika binası imkânlarının sağlanması için çalışmalar yürütülecektir.

430.4. Deprem başta olmak üzere afetlere karşı dirençli sanayi bölge ve tesisleri oluşturulacak, mevcut bölge ve tesislerde dirençliliğin artırılmasına yönelik faaliyetler yürütülecektir.

431. İmalat sanayiinin ihtiyaçları doğrultusunda etkin desteklerin sağlanması için devlet yardımları gözden geçirilecektir.

431.1. Stratejik sektörlere ve kritik ürünlere sağlanan devlet yardımlarının etkinliği gözden geçirilecektir.

431.2. Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı kritik ürün ve teknolojilerin yerli imkânlarla geliştirilmesi ve üretilmesi için etkin şekilde kullanılacaktır.

431.3. Farklı kurumlar tarafından verilen benzer devlet yardımları birleştirilerek sadeleştirilmesi sağlanacaktır.

431.4. Türkiye Varlık Fonu ve özel sektör tarafından gübre ve petrokimya başta olmak üzere sanayinin ihtiyaç duyduğu yeni yatırımlar hayata geçirilecektir.

432. İmalat sanayiinin ikiz dönüşüm çerçevesinde ihtiyaç duyduğu nitelikli beşeri sermayenin geliştirilmesi sağlanacaktır.

432.1. Mesleki eğitimde kamu-özel sektör işbirliğinin artırılması, meslek liseleri ve meslek yüksekokullarının yönetiminde özel sektörün daha etkin rol alması sağlanacaktır.

432.2. İmalat sanayii alt sektörleri bazında beceri envanteri oluşturulacaktır.

432.3. Mevcut işgücünün becerilerinin geliştirilmesi desteklenecek, işgücünde yer almayanların sanayinin ihtiyaç duyduğu becerilerle donatılması kamu-özel işbirliğiyle sağlanacaktır.

432.4. Sanayinin yeşil dönüşümü konusunda kamu ve özel sektörün kurumsal kapasitesi geliştirilerek farkındalık artırılacaktır.

433. İmalat sanayiinin uluslararası rekabet gücünün geliştirilmesine yönelik altyapı güçlendirilecektir.

433.1. Uluslararası işbirliği ve anlaşmalar ile ölçek probleminin aşılması için diplomatik faaliyetler ve teknik çalışmalar yürütülecektir.

433.2. İmalat sanayii lojistiğinde demiryolu yük taşımacılığının payı artırılacak, üretim yerleri ile limanlar ve lojistik merkezler arasında iltisak hatlarının kurulması sağlanacaktır.

433.3. Yatırım malı makinelerinin tescil sistemi iyileştirilerek makinelerin daha güçlü bir teminat aracı olarak kullanımına imkân sağlanacaktır.

433.4. Firmalarımızın tabi olacağı uluslararası standartlar ve teknik düzenlemelerin belirlenme aşamasında etkin şekilde yer alınarak fırsat ve tehditleri dikkate alan bir perspektifle gerekli çalışmaların yapılması sağlanacak, buna yönelik insan kaynağı ve kurumsal kapasite güçlendirilecektir.

434. İmalat sanayiine yönelik tedarik zincirinin güçlendirilmesi sağlanacaktır.

434.1. Tedarik zincirinin güçlendirilmesine yönelik sektörel ve uluslararası pazar analizleri yapılacaktır.

434.2. Yerli tedarik zincirini güçlendirecek şekilde KOBİ'lerin büyük ölçekli firmalar etrafında kümelenmeleri teşvik edilecektir.

434.3. Tedarik zincirinin karbonsuzlaşması ve yeşil dönüşüm için farkındalık ve danışmanlık destekleri artırılabilecektir.

435. Haksız rekabeti önlemek, kaliteyi artırmak için ihtiyaca uygun etkili piyasa gözetimi yapılacak ve standart oluşturma altyapısı iyileştirilecektir.

435.1. Farklı idareler tarafından yürütülen piyasa gözetim ve denetim faaliyetlerinin toplulaştırılması, uygulama yeknesaklığının sağlanması ve mükerrerliklerin engellenmesi amacıyla Piyasa Gözetim ve Denetim Kurumu kurulacaktır.

435.2. Standart dışı ve taklit ürünlerin piyasaya arzını engellemek için idari para cezaları, kamuoyuna duyurma, ticari faaliyetlerin sonlandırılması gibi tedbirler sektör kuruluşlarıyla birlikte yürütülecektir.

435.3. Uluslararası standardizasyon komitelerine sanayi temsilcilerinin katılımları sektör kuruluşları vasıtasıyla desteklenecektir.

435.4. Standart çalışma gruplarının ve ayna komitelerinin etkin çalışması sağlanacaktır.

435.5. Sertifikasyon ve belgeleme hizmetlerine uygun fiyatlarla erişim kolaylaştırılacaktır.

435.6. Türk Standardları Enstitüsü tarafından verilen sertifika ve belgelerin diğer ülkeler ve bölgelerde de geçerli olabilmesini sağlayacak girişimlere ve çalışmalara devam edilecektir.

Tablo 12: İmalat Sanayiinde Hedefler

	2022	2023	2028
İmalat Sanayii/GSYH (Cari, %)	22,1	20,5	22,8
İmalat Sanayii İhracatı (Milyar Dolar)	240,4	241,0	356,0
Öncelikli Sektörlerin İmalat Sanayii İhracatı İçerisindeki Payı (%)	35,0	38,0	46,0
Orta-Yüksek Teknolojili Sanayilerin İmalat Sanayii İhracatındaki Payı (%)	33,8	37,0	44,0
Yüksek Teknolojili Sanayilerin İmalat Sanayii İhracatındaki Payı (%)	3,1	3,7	5,5
Toplam Kredilerde Orta-Yüksek ve Yüksek Teknoloji Sektörlerinin Payı (%)	10	6,11	9,82
KOSGEB Destekleri İçinde İmalat Sanayiinin Payı (%)	69,2	75	77,5
Türk Eximbank Kredi Hacminde Yüksek ve Orta Yüksek Teknolojili İhracatın Payı (%)	38,5	40,0	45,5
İmalat Sanayiinde Çalışılan Saat Başına Üretim Endeksi (2015=100)	123,4	123,7	126

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.1.1. Öncelikli Sektörler

3.2.1.1.1. Kimya

a. Amaç

436. Katma değeri yüksek rekabetçi ve sürdürülebilir ürünlerin üretilmesi, yeşil ve dijital dönüşüme uyumlu entegre yatırımların yapılması ile ülkemizin dünya üretim ve ihracatındaki payının artırılarak ithalat bağımlılığının azaltılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

437. Sektöre yönelik hazırlanacak strateji çerçevesinde kümelenmenin ve büyük ölçekli yatırım imkânlarının geliştirilmesi sağlanacaktır.

437.1. Kamu, özel sektör ve üniversite işbirliğiyle kimya sanayiinde ihtiyaç duyulan yatırım yol haritaları belirlenecektir.

437.2. Hammadde bağımlılığını azaltacak, kümelenme modeline uygun, liman ve demir yolu bağlantısı olan büyük ölçekli entegre tesis kurulması desteklenecektir.

437.3. Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesinde büyük ölçekli yatırımlar tamamlanarak entegre üretim yapısı kurulacaktır.

438. Sektörün yeşil ve dijital dönüşümü desteklenecektir.

438.1. Yeşil ve dijital dönüşüm için sektörel ihtiyaçlar belirlenerek gerekli yatırımlar teşvik edilecektir.

438.2. Başta hidrojen ve amonyak olmak üzere yakıt ve kimyasalların yeşil teknolojilerle üretimine yönelik yatırımlar desteklenecektir.

438.3. Sınırdaki karbon düzenleme mekanizmasına, Emisyon Ticaret Sistemi (ETS)'ne ve AB REACH Tüzüğündeki güncellemelere uyum sağlanacaktır.

438.4. Döngüsel ekonomiye geçiş kapsamında ürün yaşam döngüsü yöntemi yaygınlaştırılacaktır.

438.5. Uçucu organik bileşik ölçümü yapabilecek akredite laboratuvar kurulacaktır.

438.6. Atık yönetim süreci, kaynağında ayrıştırma aşamasından başlamak üzere kirliliği önleyecek şekilde iyileştirilecektir.

439. Kimya sanayinde yerli hammadde kullanımı artırılacaktır.

439.1. Karadeniz doğal gazını girdi olarak kullanarak üre üretecek bir tesis kurularak yerli doğal gazın katma değeri artırılacaktır.

439.2. Kimyasal analizlerin kalitesinin artırılmasına yönelik kullanılan (sertifikalı) referans malzemelerin ulusal kaynaklarla üretimi sağlanacaktır.

439.3. Kömür ve biyokütleden değerli kimyasalların üretilmesi sağlanacaktır.

439.4. Kenevir gibi doğal üründen üretilen ve doğada tamamıyla çözünen ürünlerin üretimine ve sektörde kullanımına yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

439.5. Katma değeri yüksek, bor ve bor türevi ürünlerin üretim ve ihracat miktarı artırılacak, Ar-Ge kapasitesi ve yetkinliği güçlendirilecektir.

439.6. Nadir toprak elementleri ve lityum üretim teknolojilerinin geliştirilmesi ve bu alanda büyük ölçekli üretim tesisinin faaliyete geçirilmesi sağlanacaktır.

Tablo 13: Kimya Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
İmalat Sanayii İhracatı İçindeki Pay (%)	7,7	7,2	9,0
İhracat (Milyar Dolar)	18,4	17,4	32,1
İthalat (Milyar Dolar)	46,5	40,7	46,4
Sanayi Katma Değeri İçindeki Pay, Reel (%)	5,2	4,7	7,5

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.1.1.2. İlaç ve Tıbbi Cihaz

a. Amaç

440. İlaç ve tıbbi cihaz sektöründe kamu alımlarının kaldıraç etkisinden yararlanılarak küresel pazardaki rekabet gücümüzü artırmak, ithalat bağımlılığımızı azaltmak ve arz güvenliğini sağlamak temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

441. Aşı başta olmak üzere ilaç ve tıbbi cihaz sektöründe üretim, Ar-Ge ve ihracat altyapısı desteklenecek ve arz güvenliği güçlendirilecektir.

441.1. Aşı gibi kritik önem arz eden ürünlere yönelik sektörde arz güvenliğinin etkin sağlanması için klinik araştırmalar desteklenecektir.

441.2. Bağışıklık kazandırma programı kapsamındaki aşıların ülkemizde üretilebilmesi sağlanacaktır.

441.3. Yeni aşıların ve ilaçların üretilebilmesini ve kendine yeterliliğin sağlanmasını desteklemek üzere aşı ve ilaç teknolojisine özgü fiziki ve beşeri kapasite geliştirilecektir.

441.4. Aşı ile ilaç, tıbbi cihaz ve tanı amaçlı moleküllerin geliştirilerek pilot ölçekli üretimini yapılması sağlanacaktır.

441.5. Aşı, ilaç, tıbbi cihaz, referans malzeme, tanı kiti ve yapay zekâ tabanlı sağlık teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik özel sektör ile işbirliği oluşturarak girişimcilik faaliyetleri desteklenecektir.

441.6. Gümrük Birliği'nin güncellenmesi çerçevesinde ilaç ihracatımıza ilişkin kısıtlamaların kaldırılması ve AB ile karşılıklı tanıma anlaşmalarının hayata geçirilmesi sağlanacaktır.

441.7. AB dışı ülkelerle iyi üretim uygulamaları ve uluslararası işbirlikleri çerçevesinde karşılıklı tanıma anlaşmaları yapılacaktır.

441.8. Hedef ilaç ihracat pazarlarında firma satın alınması zendirilecektir.

441.9. Yurt dışında ülkemiz tarafından kurulan sağlık kuruluşlarında ilaç ve tıbbi cihaz tedariki yerli olarak sağlanacaktır.

441.10. İlaç ve tıbbi cihaz ürün grupları ve hedef pazarlar özelinde ihracat stratejileri belirlenecektir.

441.11. Olası afet ve salgın durumlarında sağlık hizmetinin sürdürülebilirliğini temin etmek amacıyla yerli retilimi devam ettirebilmek üzere ilaç ve tıbbi cihaz üretim tesisleri için gerekli önlemler alınacaktır.

441.12. Performans, akademik atama ve yükselme kriterleri arasına klinik araştırmanın da yer alması sağlanacaktır.

441.13. İlaç hammaddesi olarak kullanılabilir tıbbi aromatik bitki kaynakları tespit edilecek, ilaç sanayinin üretim sürecinde değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

441.14. Biyoyararlanım, biyoedeğerlik, klinik/biyoanalitik merkezlerin açılması ve sürdürülebilirliği teşvik edilecektir.

442. İlaç ve tıbbi cihaz sektöründe katma değeri yüksek yerli üretim ve ihracatı artırmak üzere kurumsal yapılanma güçlendirilecektir.

442.1. İlaç ve tıbbi cihaz sektöründe yerli üretim süreci uluslararası yükümlülükler de gözetilerek yeniden ele alınacak, yatırım, üretim ve ihracatın artırılması ile teknolojinin geliştirilmesi için kurumlar arası koordinasyon etkin bir biçimde sağlanacaktır.

442.2. Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumunun uluslararası alanda tanınırlığını artırmak amacıyla uluslararası üyelik ve işbirliklerinde aktif rol oynanacak, yeni işbirlikleri gerçekleştirilecektir.

442.3. İlaç ve tıbbi cihaz sektörünün üretiminde yurtiçinde üretilen hammadde ve ara malı kullanımı teşvik edilecek ve ulusal hammadde ve ara malı üretim planı oluşturulacaktır.

442.4. Laboratuvar, test ve ekipman envanterinin oluşturulmasına yönelik internet tabanlı bir sistem geliştirilecektir.

442.5. İlaç ve tıbbi cihaz sektörüne yönelik dış ticaret veri altyapısı kamu kurumları arasında eşgüdüm sağlanarak geliştirilecektir.

443. Tıbbi cihaz sektöründe uluslararası standartlara uygun yatırım, üretim ve ihracat kapasitesi artırılabilecektir.

443.1. Tıbbi cihaz üreticilerinin AB Tıbbi Cihazlar Tüzüğüne uyumu desteklenecektir.

443.2. Tıbbi cihazlarla ilgili mevzuat altyapısı ulusal ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenecek ve güçlendirilecektir.

443.3. Tıbbi cihazlarda Ar-Ge, prototip geliştirme, üretim ve üretim sonrası süreçlere yönelik analiz, doğrulama, test ve ölçüm faaliyetlerini gerçekleştirebilen akredite mükemmeliyet merkezi kurulacaktır.

443.4. Dijital sağlık uygulamalarının sağlık sistemimize entegrasyonu ile ilgili düzenlemeler yapılacaktır.

443.5. Tıbbi cihaz sektörü için yerli malı belgesi alım koşulları Ar-Ge, belgelendirme, test, klinik araştırma gibi ilave kriterleri de içerecek şekilde yeniden düzenlenecektir.

443.6. Kamu tarafından desteklenerek geliştirilen yenilikçi tıbbi cihaz ürünlerinin ticarileşmesini kolaylaştırmak için kamu alımları etkin olarak kullanılacaktır.

443.7. Başta savunma sanayii olmak üzere diğer sektörlerden tıbbi cihaz sektörüne teknoloji transferi sağlayan projeler desteklenecektir.

443.8. Dış ticaret açığı üzerinde etkisi ve katma değeri yüksek, ileri teknoloji yerli ürünlere küresel rekabetçilik unsurları gözetilerek kamu alım garantisi verilecektir.

443.9. Belgelendirmeye esas olup ülkemizde yapılamayan test ve analiz işlemlerinin ülkemizde yapılabilmesi sağlanacaktır.

444. Ülkemizin biyoteknolojik ilaçların üreticisi ve ihracatçısı olma hedefine katkı sağlayacak şekilde ruhsatlandırma, fiyatlandırma ve geri ödeme ile Ar-Ge, yatırım ve ihracata yönelik devlet yardımları gözden geçirilecektir.

444.1. İlaç, tıbbi cihaz ve biyoteknolojik ürünlere yönelik test, sertifikasyon ve ruhsatlandırma alanında uluslararası akreditasyona sahip test ve analiz altyapısı oluşturulacaktır.

444.2. Biyoteknolojik ilaçların üretiminde kamu hastanelerinin klinik araştırma kapasitesi kullanılacaktır.

444.3. Ülkemizde sık görülen hastalıkların tedavisi amacıyla kullanılan veya kullanılması ihtiyacı bulunan etkin maddelerin yanı sıra biyobenzer ilaçların geliştirilmesi ve üretilmesi sağlanacaktır.

444.4. Türkiye’de geliştirilen biyoteknolojik ilaçlara ait ruhsat başvuruları piyasa arz süreçleri göz önünde bulundurularak öncelikli bir biçimde değerlendirilecektir.

444.5. İlaça erişimin artırılması amacıyla patent kuralları göz önünde bulundurularak patent süresi yeni dolan veya yakın sürede dolacak biyoteknolojik ilaçların ülkemizde üretilmesi için mali ve altyapı destek mekanizmaları oluşturulacaktır.

445. Ürün geliştirme ve talep planlamasında sağlık hizmet sunumu verisinden yararlanılacaktır.

445.1. Sağlık hizmeti ve harcamalarına yönelik anonimleşmiş veriler işlenerek uzun vadeli ihtiyaç planları hazırlanacaktır.

445.2. Piyasaya arz sonrası klinik çalışmalarda kullanılacak kamu verilerinin mahremiyete halel getirmeyecek şekilde paylaşılması sağlanacaktır.

446. Sağlık Vadisi hayata geçirilerek ilaç ve tıbbi teknolojiler alanında Ar-Ge, klinik araştırmalar ve üretim hazırlık aşamalarını içeren entegre bir sağlık ekosistemi oluşturulacaktır.

446.1. Akredite test ve analiz merkezi ile büyük veri işleme merkezi kurulacaktır.

446.2. İlkaşama firmalarının da faaliyet gösterebileceği TGB kurulacaktır.

Tablo 14: İlaç ve Tıbbi Cihaz Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
İmalat Sanayii İhracatı İçindeki Pay (%)	0,8	0,9	1,6
İhracat (Milyar Dolar)	1,9	2,2	5,8
İthalat (Milyar Dolar)	5,0	5,3	6,2
Sanayi Katma Değeri İçindeki Pay, Reel (%)	3,9	3,9	6,0

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

Not: Temel eczacılık ürünlerinin imalatı dâhildir.

3.2.1.1.3. Elektronik

a. Amaç

447. Ar-Ge’ye dayalı, rekabetçi, yüksek katma değerli ve yüksek teknolojili ürünlerin üretiminin ve ihracatının artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

448. Sektörde uluslararası rekabetçiliğin artırılmasına yönelik gerekli yatırımlar hayata geçirilecektir.

448.1. Yüksek teknoloji yoğunluklu ürünlerin ihracatını özendirecek tedbirler alınacaktır.

448.2. Savunma elektronikğinde tasarımı ve üretimi yerli olarak gerçekleştirilen teknolojilerin sivil alandaki uygulamalara transferi ve ticarileşmesine yönelik destekler sağlanacaktır.

449. Elektronik sektöründe ithal bağımlılığı yüksek ara malların yerli üretimi desteklenecektir.

449.1. Elektronik bileşenlerin, iletişim ekipmanlarının ve test aletlerinin imalatı alanında faaliyet gösteren KOBİ sayısının artırılması ve mevcut KOBİ'lerin büyümesi sağlanacaktır.

449.2. Tıbbi görüntüleme cihazları alanında kullanılan kritik teknolojileri içeren alt bileşenlerin üretimi desteklenecektir.

450. 5G ve ötesi teknolojiler başta olmak üzere yerli elektronik haberleşme şebeke ve altyapı bileşenlerinin Ar-Ge ve üretim faaliyetleri desteklenecektir.

450.1. 5G ve ötesi teknolojilerde sanayi, tarım, ulaşım, enerji gibi dikey sektörlerin gereksinimlerinin uçtan uca karşılanmasına yönelik çalışmalar yapılarak cihaz ve uygulamalar geliştirilecektir.

450.2. 5G baz istasyonlarının yerli üretimi desteklenecek, kurulumu yaygınlaştırılarak altyapı yetersizlikleri giderilecektir.

450.3. 6G teknolojilerine yönelik Ar-Ge ve yatırım çalışmaları yapılacaktır.

451. Yarı iletkenler ve bileşenleri teknolojilerinin geliştirilmesi sağlanacak ve bu alandaki yatırımlar desteklenecektir.

451.1. Mikroelektronik alanında tasarım ve üretim altyapısının güçlendirilmesi sağlanacaktır.

451.2. Üniversite, kamu ve özel sektör arasında yarı iletken çip tasarımı ve üretimi konusundaki işbirlikleri desteklenecektir.

452. Yapay zekâ, siber güvenlik, kuantum bilişim ve nesnelerin interneti gibi alanlardaki yeniliklere uyum sağlanacak ve bu alanlardaki yetkinlik artırılacaktır.

452.1. Yapay zekâ ve nesnelerin interneti ekosistemlerinde kullanılan donanım ve yazılım ürünlerinin yerli imkânlarla üretilmesi desteklenecektir.

452.2. Savunma, havacılık ve uzay sistemlerinde kullanılan "ileri seyrüsefer destek sistemleri" alanındaki yapay zekâ çiplerinin tasarımı ve üretimi sağlanacaktır.

452.3. Siber güvenlik alanında uluslararası standartlara uyum sağlanması ve Türkiye'nin uluslararası ortak projelere katılım sağlaması desteklenecektir.

453. Algılayıcı teknolojilerinin uygulama alanı bulduğu sağlık, savunma, enerji, lojistik, ulaşım ve tarım gibi çeşitli sektörlerde etkinliği artıran ileri ve yenilikçi teknolojiler içeren çalışmalar teşvik edilecektir.

453.1. Hava basınç algılayıcıları ve biyo-algılayıcı alanlarında ithalat bağımlılığını sonlandıracak çalışmalar desteklenecektir.

454. Enerji depolama ve güç elektronikğine yönelik yatırımların artırılması sağlanacaktır.

454.1. Enerji depolama kapasitesinin artırılması ve daha ekonomik teknolojilerin geliştirilmesi için Ar-Ge faaliyetleri desteklenecektir.

454.2. Yenilenebilir enerji kaynakları için gerekli olan güç devreleri ve elektronik bileşenlerin ihtiyacı olan yarı iletken tasarımı ve üretimine yönelik çalışmalar teşvik edilecektir.

454.3. Elektrik motorlarının alt bileşenlerinden olan kalıcı mıknatıs gibi tedariki kritik bileşenlerin üretimi desteklenecektir.

Tablo 15: Elektronik Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
İmalat Sanayii İhracatı İçindeki Pay (%)	1,2	1,4	2,0
İhracat (Milyar Dolar)	3,0	3,5	7,2
İthalat (Milyar Dolar)	16,2	20,0	24,0
Sanayi Katma Değeri İçindeki Pay, Reel (%)	3,4	4,0	6,0

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.1.1.4. Makine

a. Amaç

455. Makine sektöründe verimlilik ve dayanıklılık artırılarak rekabetçi ve teknoloji düzeyi yüksek üretim altyapısının geliştirilmesi, ikiz dönüşümün sağlanması ve ürün yerleştirilmesi ile küresel pazardan alınan payın artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

456. Makine sektöründe işletmelerin verimlilik ve dayanıklılıkları artırılarak küresel rekabet gücü geliştirilecektir.

456.1. Makine sektörü firmalarının verimlilik düzeyini ölçen, sertifikalandıran ve verimlilik artıran faaliyetleri desteklenecektir.

457. Makine sektörünün ölçek yapısı geliştirilecektir.

457.1. Makine sektöründe piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetlerinin etkinliği sektörel kuruluşlarla işbirliğine gidilerek artırılabilecektir.

457.2. "Makine Kalite Belgesi" uygulaması teşvik unsurlarıyla desteklenerek yaygınlaştırılacaktır.

458. Makine sektörünün Ar-Ge ve yenilik kapasitesi geliştirilecektir.

458.1. Makine imalatçılarının ortak mühendislik ve Ar-Ge çalışmaları desteklenecektir.

458.2. Üniversite ve kamu destekli mevcut teknoloji ve araştırma enstitülerinin hizmet envanteri hazırlanacaktır.

458.3. Makine sektöründe akademik ve sektörel uzman veri tabanı oluşturulacaktır.

458.4. Yerlileştirme programlarında kullanılmak üzere makine sektörünün ihtiyaç duyduğu ara malı envanteri hazırlanacaktır.

458.5. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı destekli makine sektörü Ar-Ge ve tasarım merkezlerinin niteliklerinin iyileştirilmesine yönelik programlar tasarlanacaktır.

458.6. Makine sektörünün ihtiyacı olan endüstriyel tasarımcı ve yazılımcılara yönelik programlar oluşturulacaktır.

459. Kamu alımları ve devlet yardımlarının sektörün gelişimine katkısı artırılacaktır.

459.1. Makine sektörü desteklerinin orta ve büyük ölçekli firmalara odaklanması sağlanacaktır.

459.2. Sektör açısından kritik teknolojiler için yerli makine kullanımını sağlayan devlet yardımları oluşturulacaktır.

459.3. Devlet yardımlarına konu olan makinelerde öncelikli olarak yerli malı ürünlerinin tercih edilmesi sağlanacaktır.

459.4. Kamu İhale Kanunundaki yerli istekliler ve yerli malı tercihinin dair uygulamalar etkinleştirilecek ve sektör kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde belirlenecek istatistikler paylaşılacaktır.

459.5. KÖİ projelerinde yerli malı kullanımını teşvik eden düzenlemeler oluşturulacaktır.

459.6. İşletmelerin dijital ve yeşil dönüşümleri yerli teknoloji ve teçhizatın geliştirilmesi ve kullanılması yoluyla desteklenecektir.

Tablo 16: Makine Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
İmalat Sanayii İhracatı İçindeki Pay (%)	6,6	7,7	8,3
İhracat (Milyar Dolar)	15,8	18,5	29,5
İthalat (Milyar Dolar)	25,9	30,7	33,9
Sanayi Katma Değeri İçindeki Pay, Reel (%)	6,9	7,5	8,5

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.1.1.5. Elektrikli Teçhizat

a. Amaç

460. Elektrikli teçhizat sektöründe yüksek katma değerli ürünler üretilerek yerlileşmenin artırılması, sürdürülebilirliğin sağlanması, uluslararası marka oluşturulması ve uluslararası ürün standartları hazırlanmasında söz sahibi olunması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

461. Elektrikli teçhizat üretiminde teknolojik, sektörel ve kurumsal işbirliği artırılacaktır.

461.1. Elektrik üretim, iletim ve dağıtımında kullanılan, dış ticaret açığı verilen ürün ve ekipmanların yurt içinde üretilebilmesi için sektör paydaşları ile birlikte yol haritaları oluşturulacaktır.

461.2. Akıllı şebekeler ve akıllı nesnelere için elektrikli teçhizat sektörü ile yazılım ve elektronik sektörleri arasında teknoloji geliştirme ve üretim alanında işbirliği modelleri geliştirilecektir.

462. Sektöre ilişkin mevzuat ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından gözden geçirilecek ve gerekli güncelleme yapılacaktır.

462.1. Kamu alımlarına ilişkin mevzuat sektörün ihtiyaçlarına göre verimlilik ve sürdürülebilirlik de göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenecektir.

462.2. Elektrik teçhizatlarına ilişkin teknik düzenlemeler, konularında uzman kişilerin ve paydaş kurumların katılımı ile hazırlanacak ve güncellenecektir.

462.3. Türkiye Elektrik İletim Sistemleri ve İletişim Tesisleri Deprem Yönetmeliğinin sektör ihtiyaçları çerçevesinde bütüncül bir şekilde incelenerek güncellenmesi sağlanacaktır.

462.4. Yapılarda kullanılacak elektrik teçhizatlarının sismik koruma ve sınırlaması için mevzuat çalışması yapılacaktır.

463. Elektrik altyapısının deprem dirençliliği artırılacaktır.

464. Sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli yan sanayiinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

464.1. Elektrikli teçhizat yan sanayii kuruluşları envanteri oluşturulacaktır.

464.2. Belirlenecek kriterler doğrultusunda elektrikli teçhizat yan sanayiinin niteliğin artırılmasına yönelik destek ve teşvikler sağlanacaktır.

464.3. Ana sektör ve yan sanayii işbirlikleri desteklenecektir.

465. Stratejik ürünlerin ve imalatta kullanılan ana hammaddelerin üretilebilmesi için gerekli altyapının oluşturulması sağlanacaktır.

465.1. Sektörün dış ticaret açığı verdiği stratejik ürünler tespit edilerek bu ürünlerin üretilebilmesi için gerekli altyapı oluşturulacaktır.

465.2. Rüzgâr elektrojen gruplarının üretilebilmesi için altyapı oluşturulacaktır.

465.3. Yönlendirilmiş silisli sacın yerli olarak üretilmesi için gerekli altyapının oluşturulması sağlanacaktır.

465.4. Kablo yalıtkanlarının yurt içinde üretilebilmesi için yapılacak Ar-Ge çalışmaları ve yatırımlar desteklenecektir.

465.5. Aydınlatma ekipmanları sanayiinin bölgesel üretim ve lojistik merkezi haline gelmesi ve sektörün ışık kaynağı ve ayrı kontrol donanımları tedariklerinin yerli üretimle karşılanması teşvik edilecektir.

466. Elektrikli ev aletleri sektörünün AB standart ve uygulamalarına uyumu sağlanacaktır.

466.1. “Avrupa Enerji Etiketleme Ürün Veri Tabanı”na dâhil olunması sağlanacaktır.

467. Sektörün döngüsel ekonomiye yönelik yol haritası belirlenecektir.

467.1. Elektrikli ve elektronik eşya ve bileşenlerinde eko tasarım gerekliliklerinin uygulanması sağlanacaktır.

467.2. Akümülatörlerin ana hammaddesi olan kurşunun geri kazanım yoluyla elde edilmesi bütüncül bir yaklaşımla ele alınacaktır.

467.3. Bataryaların toplanması ve geri dönüştürülmesine yönelik kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla AB Batarya ve Batarya Atıkları Tüzüğüne uyum sağlanacaktır.

467.4. Sanayide kullanılan verimsiz elektrik motorlarının verimli olanlarla değiştirilmesine yönelik olarak uygulanan “TEVMOT Projesi” kapsamı genişletilerek sürdürülecektir.

Tablo 17: Elektrikli Teçhizat Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
İmalat Sanayii İhracatı İçindeki Pay (%)	6,7	7,1	7,3
İhracat (Milyar Dolar)	16,1	17,1	26,0
İthalat (Milyar Dolar)	12,0	15,5	17,0
Sanayi Katma Değeri İçindeki Pay, Reel (%)	4,4	4,7	6,5

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.1.1.6. Otomotiv

a. Amaç

468. Gelişen küresel mobilite vizyonu çerçevesinde yeşil ve dijital dönüşüm sürecine uyum sağlanarak tasarımdan üretime tüm aşamalarda yerli tedarik ve teknolojik gelişmenin gerçekleştirilmesi, katma değer artırılması ve markalaşmanın sağlanmasıyla sektörün uluslararası piyasalardan aldığı payın yükseltilmesi temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

469. Otomotiv ana ve tedarik sanayiinde rekabet gücünü etkileyen yeni nesil üretim teknolojilerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

469.1. Mobilite Araç ve Teknolojileri Yol Haritası çalışması tüm araç grupları ve gelişmeler doğrultusunda güncellenecektir.

469.2. Hidrojen yakıt hücresi ve bileşenleri ile hidrojen temelli motorlara yönelik yatırım ve teknolojilerin geliştirilmesi çalışmaları yürütülecektir.

469.3. İleri sürücü destek sistemlerine sahip araçlara geçiş desteklenecektir.

469.4. Araç şarj istasyonu teknolojisinin asgari şartları AB uygulamalarına uyumlu olarak belirlenecektir.

469.5. Tüm araç gruplarını kapsayacak şekilde şarj altyapısı kurulumu için yol haritası belirlenecek ve devlet yardımları oluşturulacaktır.

469.6. Elektrikli otobüslerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

470. Otomotiv sektöründe döngüsel ekonomiye geçiş ve pazarın dönüşümü sağlanarak yeşil dönüşüm gerçekleştirilecektir.

470.1. 2053 net sıfır hedefine yönelik enerji ağı, altyapı teknolojileri ve erişim alanlarındaki ihtiyaçlar araç gruplarına göre belirlenecektir.

470.2. Batarya geri dönüşümü, ikincil kullanımı ve bertarafına ilişkin bir sistem oluşturulacaktır.

470.3. Tedarik sanayiinin yeşil dönüşümü için farkındalık artırılacak, danışmanlık ve bilgi desteği sağlanacak, bu konuda öncülük ve rehberlik eden ana üreticilerin rekabet öncesi nitelikte programları desteklenecektir.

470.4. Kirletici vasfı yüksek olan eski araçların trafikten çekilip yerine çevre dostu ve güvenli araçlara geçilmesine yönelik tüm araç türlerini dikkate alan bir araç parkı gençleştirme programı tasarlanacaktır.

471. Otomotiv sanayii tedarik zincirinde tasarımdan üretime tüm aşamalarda yerli tedarikin ve katma değer artırılması desteklenecektir.

471.1. Yeni nesil enerji araçlarında kullanılan kritik hammaddelerin yerli tedariki için yol haritası oluşturulacaktır.

471.2. Batarya, algılayıcı, elektronik kontrol üniteleri, elektronik gösterge, elektrikli motor sistemleri ve otomotiv yazılımı gibi alanlarda teknoloji ve üretim kabiliyetleri geliştirilecektir.

471.3. Otomotiv sanayiinin ihtiyaç duyduğu nitelik ve nicelikte sac ile araç hafifletmeye yönelik malzemelerin yerli üretimi sağlanacaktır.

471.4. Otomotiv yan sanayiinde küresel marka oluşması desteklenecektir.

471.5. Otomotiv yan sanayiine yönelik ihtisas OSB'lerin sayısı talep çerçevesinde artırılacaktır.

472. Otomotiv sanayiinde test ve belgelendirme sisteminin güçlendirilmesi sağlanacaktır.

472.1. Otomotiv sanayiinin küresel ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte test ve belgelendirme sistemi için bir yol haritası oluşturulacaktır.

472.2. Akıllı ve otonom ulaşım araçlarının kullanımının ve ekosistemin gelişiminin sağlanması için çeşitli üniversitelerdeki teknik bilgi ve birikimin birbirini tamamlayıcı şekilde bir araya getirilmesi sağlanacaktır.

472.3. İleri sürücü destek sistemlerine sahip araçların sistem onaylarının Türkiye'de yapılmasını sağlamak üzere gerekli yetkinliğin ülkemizde geliştirilmesi desteklenecektir.

473. Otomotiv sanayiine yönelik işgücü niteliğinin artırılması sağlanacaktır.

473.1. Müfredatın ve eğitim yöntemlerinin günümüz teknolojik gerekliliklerine uygun şekilde güncellenmesi sağlanacak, özel sektörün ülke rekabetçiliğine destek olacak şekilde yürüteceği programlar desteklenecektir.

474. Otomotiv sanayiinde uluslararası doğrudan yatırımların artırılması sağlanacaktır.

474.1. Otomotiv yan sanayii başta olmak üzere şirket ölçeklerinin büyütülmesi ve sermaye imkânlarının artırılmasını sağlamak üzere birleşme ve satın alma faaliyetleri özendirilecektir.

474.2. Vergi sisteminin alternatif yakıtlı tüm araç gruplarını gözeterek iklim hedeflerini destekleyecek ve pazarın genişlemesine olumlu katkı sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

Tablo 18: Otomotiv Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
İmalat Sanayii İhracatı İçindeki Pay (%)	11,7	13,5	16,2
İhracat (Milyar Dolar)	28,0	32,6	57,8
İthalat (Milyar Dolar)	21,4	33,6	41,3
Sanayi Katma Değeri İçindeki Pay, Reel (%)	6,3	7,9	10,0

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.1.1.7. Raylı Sistem Araçları

a. Amaç

475. Demiryolu ulaştırması ve kentiçi ulaşımında ihtiyaç duyulan raylı sistem araçlarının yerli imkânlarla tasarımı ve üretimi ile kritik bileşenlerindeki yerlilik oranının artırılması, yerli sanayinin Ar-Ge, tasarım ve üretim kabiliyetlerinin geliştirilmesi, her türlü raylı sistem araçlarının ve alt bileşenlerinin imalatı ile bakım ve onarımının yapılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

476. Kamu alımlarının raylı sistemlerde yerli üretimi daha etkin destekleyecek şekilde kullanılması sağlanacak, tasarım ve Ar-Ge faaliyetleri teşvik edilecektir.

476.1. Mahalli idareler tarafından yapılan alımlar da dâhil olmak üzere raylı sistem araç alımlarında yerli üretimi destekleyecek çerçeve şartname oluşturulacaktır.

476.2. Raylı sistem araçları üretiminde dışa bağımlılığı azaltacak mevzuat düzenlemeleri hazırlanacaktır.

476.3. Ar-Ge çalışmaları desteklenecek, güvenliği artıran ve çevresel olumsuzlukları azaltan projelere öncelik verilecektir.

476.4. Raylı sistem araç ve bileşenlerinin temininde yerli üreticinin karşılaşılabileceği kur kaynaklı riskin azaltılmasına yönelik finansal model ve ihale mevzuat çalışması yapılacaktır.

476.5. Yerli üretim raylı sistem araçlarının ihracat imkânlarının artırılması için finansal destek mekanizmaları kurulacak ve tanıtım faaliyetleri desteklenecektir.

476.6. Raylı sistem araçlarının yerli üretiminde mevcut tasarım, Ar-Ge ve üretim kabiliyetlerine ilişkin envanter çalışması yapılacak, orta vadede oluşması beklenen talep ve ihtiyaçlar belirlenerek mahalli idareler de dâhil olmak üzere yerli raylı sistem araçlarının tedarik edilmesi yönünde gerekli düzenleme ve finansal tedbirler hayata geçirilecektir.

476.7. TÜRASAŞ bünyesinde devam eden yerli tasarım ve prototip çalışmaları tamamlanarak demiryolu sektörünün raylı sistem araç ihtiyacı karşılanacaktır.

477. Ülkemizde üretilen raylı sistem araç ve bileşenlerinin sertifikalandırılabilmesi için dışa bağımlılığı ortadan kaldıracak çalışmalar yürütülecektir.

477.1. Yurt dışındaki test merkezlerine ve onaylanmış kuruluşlara bağımlılığın azaltılması için mevcut yerli test sistemlerinin kurulmasına ve yerli onaylanmış kuruluş görevlendirilmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.

477.2. Ülkemizde Karşılıklı İşletilebilirlik Teknik Şartnamesinin geçerli olmadığı yurt içi hatlarda işletilecek araçlar için ulusal kurallar belirlenecektir.

Tablo 19: Raylı Sistem Araçları Hedefleri

	2022	2023	2028
Hizmete Alınan TÜRASAŞ Marka Çeken Lokomotif ve Tren Seti Sayısı¹	0	3	260
Elektrikli Çeken (Anahat Lokomotif + Tren Seti) Araç Sayısının Toplam Çeken Araç Sayısına Oranı (%)²	32	32	40

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) TÜRASAŞ tarafından TCDD Taşımacılık A.Ş. ve belediyelere teslim edilen lokomotif ve tren seti sayısı.

(2) TCDD Taşımacılık A.Ş. envanterinde yer alan elektrikli çeken araç sayısı oranı.

3.2.1.2. Diğer İmalat Sanayii Sektörleri

3.2.1.2.1. Tekstil-Giyim-Deri Sanayii

478. Tekstil, deri ve giyim sektörlerinde yenilikçilik odaklı iş modelleriyle katma değeri yüksek ürünler üreterek rekabet gücünün artırılması ve sosyal sorumluluk bilincinin yaygınlaştırılması temel amaçtır.

479. Hammadde güvenliğinin artırılması için alternatif hammadde araştırmaları ve üretimi ile doğal ve sentetik elyaf hammaddelerine yatırım yapılması teşvik edilecektir.

480. Teknik tekstil üretim metotlarının teknoloji seviyesi artırılacak, teknik tekstil standardının oluşturulması ve kullanılması sağlanacak, teknik tekstil ve kompozit malzemelerin yeni binalarda ve mevcut binaların depreme karşı güçlendirmesinde kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

3.2.1.2.2. Metalik Olmayan Mineral Ürünler Sanayii

481. Metalik olmayan mineral ürünler sektöründe sürdürülebilir üretimin sağlanması, girdi tedarikinin güvence altına alınması, yeşil dönüşüme uyumun sağlanması, yüksek katma değerli ürün yelpazesinin ve rekabetçiliğinin geliştirilerek verimliliğinin artırılması temel amaçtır.

482. Yerli hammadde ve ara girdilerin üretiminin ve kullanımının artırılması, enerji maliyetlerinin düşürülmesi, yerli üretim teknolojisinin genişletilmesi sağlanacaktır.

3.2.1.2.3. Ana Metal Sanayii

483. Ana metal sanayiinde atıl kapasiteye yol açmadan katma değeri yüksek ürün çeşitliliğinin artırılması, girdi tedarikinin güvence altına alınması, yeşil üretime uyum çalışmalarının ve ileri teknoloji odaklı yatırımların gerçekleştirilmesi, sektörün ihracatının artırılması, ihraç pazarlarının çeşitlendirilmesi ve uluslararası piyasalarla adil rekabet şartlarının oluşmasına katkı sağlanması temel amaçtır.

484. Standart dışı, kalitesiz ürün ithalatının engellenmesi, yerli sanayinin ihtiyacı olan ve ülkemizde üretimi bulunmayan ana metal sanayi ürünlerinin üretilebilmesi sağlanacaktır.

485. Çelik ve alüminyum üretim tesislerinin demiryolu entegrasyonuna, sektör atıklarının ekonomiye kazandırılmasına, bakır ve alüminyum metalin arz güvenliğine ilişkin çalışmalar yapılacaktır.

3.2.1.2.4. Mobilya Sanayii

486. Mobilya sanayiinde çevre dostu mobilyaların üretiminin ve kullanımının, artırılmış gerçeklik ve e-ticaret uygulamalarının yaygınlaştırılması, yenilikçi tasarımlar, üretim yöntemleri ve markalaşma ile katma değer ve ihracatın artırılması sağlanacaktır.

3.2.2. Öncelikli Gelişme Alanları

3.2.2.1. Tarım ve Gıda

a. Amaç

487. Üretimin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını bütüncül olarak ele alan, teknoloji kullanım düzeyi ve verimliliği yüksek, örgütlü, rekabetçi, arz-talep dengesi çerçevesinde planlı üretim yapılan, doğal kaynakları etkin ve sürdürülebilir kullanan, toplumun yeterli ve dengeli beslenmesini sağlayan bir tarım sektörünün oluşturulması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

488. Tarım istatistikleri uluslararası standartlara uygun olarak geliştirilecek, tarım bilgi sistemleri tarımsal üretimin tüm süreçlerinin sağlıklı şekilde kayıt altına alınması ve izlenmesini temin edecek şekilde etkin işler hale getirilecektir.

488.1. Tarımsal Üretici Kayıt Sistemi diğer kayıt sistemleriyle entegre edilerek iyileştirilecek ve tarım sayımıyla kapsamlı tarım envanteri oluşturulacaktır.

488.2. Tarım istatistiklerinin ve bilgi sistemlerinin iyileştirilmesi amacıyla fizibilite raporları hazırlanacaktır.

488.3. Tarım istatistiklerinin derlenmesi, işlenmesi, analizi ve kontrolünün etkin bir şekilde yapılması amacıyla düzenlemeler yapılacaktır.

488.4. Kayıt ve bilgi sistemleri erken uyarı, piyasa kontrolleri, üretim planlaması ve stok yönetimini sağlayacak şekilde bütüncül bir yaklaşımla tasarlanacak, yazılım ve donanım altyapısı iyileştirilecektir.

488.5. Ürün ve tarım parseli bazında asgari ve azami üretim alanları belirlenecek, çiftçi başvurularının, üretim izinlerinin ve ekim kontrolünün çerçevesi ortaya konulacaktır.

489. Dijitalleşme, yapay zekâ ve veriye dayalı iş modelleriyle akıllı tarım uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

489.1. Tarım işletmeleri ve üretici örgütlerinin akıllı tarım uygulamaları konusundaki beşeri ve teknik altyapılarının geliştirilmesi desteklenecektir.

489.2. Akıllı tarım uygulamalarına yönelik yazılım ve ekipmanın yerli üretimi desteklenecektir.

490. Tarım arazilerinin korunması, sürdürülebilir kullanımı ve etkin yönetimi sağlanacaktır.

490.1. Tarımsal arazi kullanım planlarının hazırlanması tamamlanacaktır.

490.2. Tarım arazisi piyasalarının geliştirilmesi ve tarım arazilerinin etkin kullanılmasının sağlanması amacıyla arazi bankacılığı sisteminin kurulmasına yönelik düzenleme yapılacaktır.

490.3. Tarım arazilerinin kullanımı etkin şekilde izlenecek, kullanılmayan araziler üretime kazandırılacaktır.

490.4. Tarım arazilerinin tarım dışı amaçlı kullanımına yönelik denetimler artırılabilecektir.

490.5. Arazi toplulaştırma çalışmalarına sulama yatırımlarıyla entegre bir şekilde devam edilecektir.

490.6. Tarım arazilerinde toprağın organik madde içeriğinin artırılması ile toprak erozyonu ve kirliliğinin önlenmesine yönelik uygulamalar desteklenecektir.

491. Bitkisel üretimde planlı üretime geçilecek, nitelikli genetik materyal kullanılarak verimin yükseltilmesi ve başta nüfusu yüksek büyükşehirlerde olmak üzere örtü altı yetiştiriciliğinin geliştirilmesi yoluyla üretim artırılabilecektir.

491.1. Bitkisel ürünlerin arz talep dengesi, tarım arazilerinin kabiliyet sınıflarına uygun kullanımı ve stratejik ürünlerin üretiminde kendine yeterliliğin sağlanması amacıyla üretim planlaması yapılacaktır.

491.2. Sertifikalı tohumluk üretim ve kullanımının desteklenmesine devam edilecektir.

491.3. Ürün kayıplarının ve lojistik maliyetlerin azaltılarak tüketicilerin tarım ürünlerine uygun fiyatla ulaşabilmelerini temin etmek üzere önemli tüketim merkezi kentlerin çeperlerinde kent tarımının geliştirilmesine özel önem verilecektir.

491.4. Örtü altı yetiştiriciliğine yönelik mevcut seraların modernize edilmesine ve modern seraların kurulmasına yatırım ve işletme finansman desteği sağlanacak, jeotermal sera organize tarım bölgesi sayısı artırılabilecektir.

491.5. Yurt içinde geliştirilen çeşitler kullanılmak suretiyle endüstriyel amaçlı kenevir üretimi artırılabacaktır.

492. Hayvansal üretimde verim ve kalite yükseltilecek, en önemli hayvansal üretim girdisi olan yem maliyetlerinin azaltılmasına yönelik mera ıslah çalışmalarına hız verilecek, ürün ve pazar çeşitliliği artırılabacaktır.

492.1. Anaç hayvan sayısı artırılarak kırmızı et üretimindeki küçükbaş payının yükseltilmesi amacıyla küçükbaş hayvan yetiştiriciliği desteklenecektir.

492.2. Süt fiyatlarının, büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin maliyet ve gelirlerinin yanı sıra et ve süt üretim dengesi gözetilerek istikrarlı seyretmesi sağlanacaktır.

492.3. Mera ıslah çalışmaları otlatmaya yardımcı yapıların da kurulmasını içerecek şekilde bütüncül bir yaklaşımla sürdürülecek, yönetim (amenajman) planlarının etkin uygulanması sağlanacaktır.

492.4. Demografik dönüşümler ve kırsaldan göç neticesinde yeterince istifade edilmeyen meraların, orta ve büyük ölçekli besi ve süt sığırcılığı faaliyeti yürüten işletmelere münhasıran yem bitkileri üretimi amacıyla kiralama ve benzeri yöntemlerle kullanımını sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

492.5. Kanatlı hayvan ürünleri ihracatında ürün ve pazar çeşitliliği artırılabacaktır.

492.6. Arıcılıkta ürün çeşitliliği ve üretim artırılabacaktır.

492.7. İpekböceği yetiştiriciliğinde ürün kalitesinin ve üretimin artırılması amacıyla yaş koza, ipekböceği tohumu ve modern tesis kurulumunun desteklenmesine devam edilecektir.

493. Su ürünleri üretiminde sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla denetimler etkinleştirilecek, yetiştiricilik üretiminde doğal kaynaklar ve biyoçeşitlilik korunarak yapılacak yeni yatırımlar ile üretim ve ihracat artırılabacaktır.

493.1. Su ürünleri kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve yasadışı avcılığın önlenmesi ile istilacı ve yabancı türlerin yayılımının önlenmesine yönelik kontrol, denetim ve izleme faaliyetleri etkin şekilde yürütülecektir.

493.2. Ürün çeşitliliği ve markalaşma ile uluslararası rekabetçiliğin artırılması sağlanarak ihracat gelirleri artırılabacaktır.

493.3. Küçük ölçekli balıkçılık işletmeleri, ekonomik sürdürülebilirliklerinin sağlanması ve çevreye olan olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla desteklenecektir.

493.4. Yeni su ürünleri yetiştiricilik bölgeleri planlanacak, yetiştiricilik tesislerinin kapasite kullanım oranları ve üretim verimliliği yükseltilecektir.

494. Gıda güvenilirliğini teminen altyapının iyileştirilmesine yönelik yatırımlar sürdürülecek, gıda denetimi, bitki ve hayvan hastalık ve zararlılarıyla mücadele hizmetleri etkinleştirilecektir.

494.1. İşletme Odaklı Koruyucu Veteriner Hekimlik Sistemiyle insan ve hayvan sağlığına yönelik tek sağlık politikası hayata geçirilecektir.

494.2. Ülkemizde piyasaya arz edilen veteriner tıbbi ürünlerin tüm test ve analizlerini yapacak olan Veteriner Tıbbi Ürün Kontrol Merkezi kurulacaktır.

494.3. Veteriner aşılı ve teşhis kiti üretimi amacıyla güçlü Ar-Ge altyapısına ve aşı suş bankasına sahip bir aşı üretim merkezi kurulacaktır.

494.4. Veteriner aşılılarının sevkine yönelik, üretimden uygulamaya kadar tüm aşamalarda soğuk zincirin tesis edilmesi amacıyla lojistik altyapı iyileştirilecektir.

494.5. Bitkisel üretimde bilinçsiz zirai ilaç kullanımına yönelik denetim ve eğitimler artırılacak, kimyasal uygulamalara alternatif biyolojik ve biyoteknik mücadele yöntemleri desteklenerek yaygınlaştırılacaktır.

494.6. Gıda kontrol hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla yapılacak ihtiyaç analizi kapsamında laboratuvar altyapısı güçlendirilecektir.

495. Gıda güvenliğini teminen israfın önlenmesi, etkin stok yönetimi ile pazarlamaya yönelik altyapı ve uygulamaların geliştirilmesi sağlanacaktır.

495.1. Tarım ürünleri soğuk zincir lojistik altyapısının iyileştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir.

495.2. Tarım ve sanayi etkileşiminin güçlendirilmesi amacıyla sözleşmeli üretim desteklenerek yaygınlaştırılacaktır.

495.3. Gıda kayıp ve israfının önlenmesine yönelik farkındalık artırma çalışmaları yapılacaktır.

495.4. Yöresel ve coğrafi işaretli ürünlerin tanıtımına yönelik faaliyetler artırılacaktır.

496. Tarımsal amaçlı üretici örgütlerinin beşeri ve kurumsal yapıları güçlendirilerek üretimden pazarlamaya kadar tüm süreçlerde etkin rol alabilmeleri sağlanacaktır.

496.1. Üretici örgütlerinin etkinleştirilmesi amacıyla profesyonel yönetici ve tarımsal yayım konusunda uzman personel istihdamı desteklenecek, organizasyon altyapıları geliştirilecektir.

496.2. Üretici birliklerinin ticari faaliyette bulunabilmelerinin kolaylaştırılması amacıyla düzenlemeler yapılacaktır.

496.3. Tarımsal amaçlı kooperatif ve üretici birliklerinin fiziki altyapılarının iyileştirilmesi desteklenecektir.

497. Çevrenin korunması ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında tarım sektöründe sera gazı salımının azaltılması için çevre dostu tarımsal uygulamalar desteklenerek yaygınlaştırılacaktır.

497.1. Kimyasal gübrelerin yapılacak toprak analiz sonuçlarına göre kullanımı, organik ve organomineral gübre üretimi ve kullanımının artırılması sağlanacaktır.

497.2. Nadas alanlarının daraltılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecek, baklagillerin içinde yer aldığı münavebe uygulamaları teşvik edilecektir.

497.3. Pestisit ve antimikrobiyallere alternatif ürünlerin geliştirilmesi ve kullanımı desteklenecektir.

497.4. Ürün güvenilirliğini artırmak ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına katkı sağlamak amacıyla iyi tarım uygulamaları ve organik tarım desteklenecektir.

497.5. Doğrudan ekim ve azaltılmış toprak işleme metotlarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

497.6. Hayvancılık kaynaklı metan emisyonlarının azaltılması amacıyla hayvan ıslah çalışmalarının yanında metan üretimini baskılayıcı alternatif yem kaynaklarının tespiti ve yem rasyonlarına uygun katkı maddelerinin ilavesi konularında Ar-Ge çalışmaları yapılacaktır.

497.7. Hayvansal atıkların uygun koşullarda depolanması ve biyogaz tesislerinde işlenmesini sağlamak amacıyla altyapı desteklenerek geliştirilecektir.

498. Tarımsal araştırmalar ile eğitim ve yayım çalışmalarında kurumlar arası koordinasyon sağlanarak etkinlik artırılabilecek, tarımsal Ar-Ge ve yayımın bağı güçlendirilecektir.

498.1. Tarımsal araştırma projelerinin seçilmesi ve sonuçlandırılmasında mevcut kurulların üye sayıları ilgili kesimlerin yeterli sayıda ve dengeli temsilini temin edecek şekilde genişletilecektir.

498.2. Kamu, üniversite ve özel sektör işbirliği çerçevesinde hayvan ve bitki ıslahı, hassas tarım, biyoteknoloji, biyoçeşitliliğin korunması ile iklim dostu ürün ve uygulamaların geliştirilmesi alanları öncelikli olmak üzere yürütülen Ar-Ge çalışmaları desteklenecektir.

498.3. Tarımsal Ar-Ge çalışmalarında nitelikli personelin çalışmasının teşvik edilmesi amacıyla araştırmacıların performans kriterlerine göre desteklenmesine yönelik düzenleme yapılacaktır.

498.4. Ar-Ge sonuçlarının uygulamaya yansıtılması için yayımı yapılacak, araştırma personelinin katılımı ile eğitim ve yayım programlarının nitelikleri artırılabilecek, Ar-Ge ile eğitim ve yayımdan sorumlu kurumlar arasında işbirliği sağlanacaktır.

498.5. Gıda güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanmasına yönelik başta tarımda girdi kullanımı, bitki ve hayvan sağlığı, örgütlenme, pazarlama ve sulama konularında olmak üzere eğitim ve yayım faaliyetleri sosyal medya dâhil bilgi ve iletişim teknolojilerinden etkin bir şekilde faydalanılarak artırılabilecektir.

499. Çiftçilerin risklerden korunması ve gelirlerinin garanti altına alınmasına yönelik uygulamaların kapsamı genişletilerek etkinleştirilecektir.

499.1. Tarım sigortacılığında ürün ve risk bazında kapsamın genişletilmesine devam edilecektir.

499.2. Gelir koruma sigortası ülke genelinde yaygınlaştırılacaktır.

500. SKA'lar, BM Küresel Orman Hedefleri ve Rio Sözleşmeleri dâhil ilgili uluslararası sözleşmeler ve ulusal taahhütlerimiz dikkate alınarak ormanlarımız sürdürülebilir orman yönetimi kriter ve göstergelerine uygun şekilde yönetilecek ve orman alanları artırılabilecektir.

500.1. İklim değişikliğine dayanıklı ormanlar kurulacak ve ormanların yutak alan fonksiyonlarını artıracak şekilde yönetim planları geliştirilecektir.

500.2. Ormanların afetler, kuraklık ve çölleşmeyle mücadele edilmesi, biyoçeşitliliğin ve su kaynaklarının korunması, ekosistem hizmetlerinin geliştirilmesi ve arazi tahribatının dengelenmesi konuları ile sağlık, gıda, turizm ve enerji sektörlerine katkısı artırılabilecektir.

500.3. Toprağın korunması ve erozyonla mücadele için yukarı havzalarda heyelan, sel ve çığ kontrol projeleri yürütülecektir.

500.4. Orman ürünlerinin döngüsel ekonomi çerçevesinde mümkün olan en uzun süreli kullanımı teşvik edilecek, tekrar kullanımı ve geri dönüşümü artırılabilecektir.

500.5. Ormanlıkla ilgili gönüllü karbon piyasası ve yeşil sertifikasyon uygulamaları geliştirilecektir.

500.6. Ülkemiz firmalarının ormanlık sektöründe uluslararası alanda faaliyet göstermesi desteklenecektir.

500.7. Ormanlık istatistiklerinin uluslararası standartlara uyumu sağlanacaktır.

501. Orman kaynaklı ürün ve hizmetler sürdürülebilir orman yönetimi ilkeleri çerçevesinde ihracat odaklı çeşitlendirilecek, sektörün ekonomideki payı artırılabilecektir.

501.1. Orman varlığının yoğun olduğu bölgelerde orman ürünleri ihtisas OSB'leri kurulacak, sektörde kümelenme sağlanacaktır.

501.2. Sertifika uygulamaları yaygınlaştırılarak orman ürünlerinin ticareti kolaylaştırılacaktır.

501.3. Konut ve iş yerlerinde ahşap kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

501.4. Genetiği iyileştirilmiş ve hızlı gelişen türler kullanılarak özel sektör tarafından yapılan endüstriyel ağaçlandırma uygulamaları desteklenecektir.

501.5. Toplumsal refahın artırılması ve orman köylerinden göçün önlenmesi amacıyla orman köylüleri yerinde istihdam edilecek ve kalkındırılacaktır.

501.6. Orman ürünlerinde başta girdi maliyetlerine yönelik olmak üzere gerekli düzenlemeler yapılarak fiyat istikrarı sağlanacaktır.

501.7. Orman ürünlerinin daha fazla istihdam ve katma değer sağlayan sektörlerde kullanımı artırılabilecektir.

501.8. Orman ekosistem hizmetlerine erişim kolaylaştırılarak çevreye duyarlı bir yaklaşımla ekolojik turizm alanları artırılabilecektir.

502. Orman yangınlarını önleyici tedbirler artırılabilecek, yangınlara müdahale kapasitesi güçlendirilecektir.

502.1. Orman yangınları ile etkin mücadele, biyoçeşitliliğin geliştirilmesi ve karbon depolamanın sağlanması için başta genç meşcereler olmak üzere tüm bakım müdahalelerine öncelik verilecektir.

502.2. Yangınlarla mücadele kapasitesini artırmak amacıyla yerli imkânlarla üretilecek yangın söndürme helikopterleri kullanılacaktır.

502.3. Orman alanları ile yerleşim yerleri ve tarım alanları arasında yangına dirençli türler kullanarak tampon bölgeler oluşturulacaktır.

503. Sulama alanlarının genişletilmesine yönelik yatırımlar önceliklendirilecek ve finansman imkânları yeni modellerle artırılabilecektir.

503.1. Kamu sulama yatırımları, mevcut proje stokunun sürdürülebilirliği, ilerleme yüzdesi, depolama tesisi durumu, cazibeli sulama sistemine sahip olması, emsal sulama oranları yüksekliği, ekonomiye en kısa sürede kazandırılabilme imkânı ve diğer projeler ile eş zamanlı yürütülme gerekliliği kriterleri dikkate alınarak önceliklendirilecektir.

503.2. Sulama yatırımlarının finansmanında özel sektör katılımını teşvik eden yeni iç ve dış finansman modelleri geliştirilecektir.

504. Mevcut sulama sistemlerinin rehabilitasyonuna devam edilecek, suyun kalite ve miktar olarak korunması ve etkin kullanımının sağlanmasına yönelik uygulamalara öncelik verilecektir.

504.1. Sulama sistemlerinin rehabilitasyonu ve modernizasyonuna yönelik yatırımlarda sulama oranı, sulanmama sebepleri, projeli durumda öngörülen zirai gelir artışı ve rantabilite katsayısı kriterleri dikkate alınacaktır.

504.2. Tarımda suyun verimli kullanılmasına yönelik su tasarrufu sağlayan yağmurlama ve damla sulama gibi modern sulama sistemleri yaygınlaştırılacaktır.

504.3. Suyun kullanım miktarını esas alan yöntemlere göre fiyatlandırılması sağlanacaktır.

504.4. Tarımsal kaynaklı su kirliliğini önlemeye yönelik uygulamalar yaygınlaştırılacaktır.

504.5. Tarımsal sulamada alternatif su kaynakları kullanımının artırılması için yağmur sularının hasadı, arıtılmış atık suların sulama suyu kalitesine getirilmesi ve deniz suyunun tuzdan arındırılarak sulamada kullanımına yönelik Ar-Ge faaliyetleri yürütülecektir.

505. Sulama yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

505.1. Uzaktan algılama teknolojisi ile coğrafi bilgi sistemi tabanlı tekniklerin sulama programlarının oluşturulmasında kullanımına yönelik Ar-Ge faaliyetleri yürütülecektir.

505.2. Sulama suyunun verimli kullanılması amacıyla işletmedeki mevcut sulama tesislerinde otomasyon ve karar destek sistemleri faaliyete geçirilecektir.

Tablo 20: Tarım Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
Arazi Topplulaştırma Faaliyet Alanı (Milyon Hektar, Kümülatif)	8,78	9,20	11,70
Tescil İşlemleri Tamamlanan Arazi Topplulaştırma Alanı (Milyon Hektar, Kümülatif)¹	6,78	7,30	10,0
Merkezi Yönetim Bütçesinden Yapılan Tarımsal Desteklerin Tarımsal Katma Değere Oranı (%)	4,1	4,3	5,0
Yağlı Tohum Üretimi (Milyon Ton)	4,75	4,50	4,95
Hububat Ekiliş Alanı (Milyon Hektar)	11,2	11,4	11,7
Sığır Varlığı İçinde Kültür İrki Oranı (%)	49,2	49,0	56,0
Mera Islah ve Amenajman Alanı (Bin Hektar, Kümülatif)	1.553	2.000	3.000
Büyükbaş Hayvan Sayısı (Milyon Baş)	17,0	16,8	18,0
Küçükbaş Hayvan Sayısı (Milyon Baş)	56,3	56,4	63,4
Orman Alanlarının Ülke Yüzölçümüne Oranı (%)	29,8	30,0	30,3
Endüstriyel Ağaçlandırma (Bin Hektar, Yıllık)	17	5	15
Ekoturizm Alan Sayısı (Adet, Kümülatif)	74	98	200
Sulamaya Açılan Brüt Tarımsal Alan (Milyon Hektar, Kümülatif)¹	6,96	7,10	7,85
Sulama Oranı (%)	69	68	72
Yenilemesi Yapılan Brüt Sulama Alanı (Bin Hektar, Kümülatif)	39	66	303

Kaynak: 2023 yılı verileri Tarım ve Orman Bakanlığı ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) ve Orman Genel Müdürlüğü gerçekleştirme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Tarım ve Orman Bakanlığı ve DSİ faaliyetleri esas alınmıştır.

3.2.2.2. Enerji

a. Amaç

506. Enerjinin sürekli, kaliteli, sürdürülebilir, güvenli ve karşılanabilir maliyetlerle arzını, enerji temininde kaynak çeşitlendirmesini ve 2053 yılı net sıfır emisyon hedefini esas alarak yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarını değerlendirerek enerjide kendine yeterliliğini en üst seviyeye yükselten, nükleer teknolojiyi elektrik üretiminde kullanan, enerji verimliliğini artıran, enerji teknolojilerinde yerleşmeyi önceleyen, yeni teknolojileri entegre eden, uluslararası enerji ticaretinde stratejik konumumuzu güçlendiren rekabetçi bir yapıya ulaşılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

507. Enerji sektöründe rekabete dayalı yatırım ortamı geliştirilecek ve mali açıdan güçlü, istikrarlı, şeffaf, öngörülebilir, tüketicinin korunduğu ve sürdürülebilirliği de dikkate alan bir enerji piyasasının sürekliliği gözetilecektir.

507.1. Elektrik ve doğal gaz piyasalarında maliyet bazlı fiyatlandırma uygulamaları benimsenecek, belirli gelir seviyesinin altındaki tüketici gruplarının desteklenmesi uygulamasına geçilecektir.

507.2. Talep tarafı katılımının sağlanmasına yönelik mevzuat geliştirilecek ve talep tarafına katılım teşvik edilecektir.

508. Enerjinin her alanda verimli kullanımına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

508.1. Kamu binalarının daha verimli hale getirilmesine yönelik uygulamalara devam edilecektir.

508.2. Binaların enerji dönüşümünün hızlandırılması amacıyla yenilenebilir enerjiyle desteklenen enerji verimli binaların yaygınlaştırılması sağlanacak ve buna yönelik düzenlemeler geliştirilecektir.

508.3. Başta binalarda olmak üzere enerji verimliliği alanında enerji performans sözleşmeleri, enerji hizmet şirketleri modeli ve kredi garanti fonunun kullanılması gibi alternatif yöntemler yaygınlaştırılacaktır.

508.4. Isı piyasası mevzuatına ilişkin çalışmalar tamamlanacak, teknik ve ekonomik olarak uygun yerlerde bölgesel ısıtma/soğutma sistemlerinin ve ısı pompalarının kullanımı yaygınlaştırılacak ve jeotermal kaynaklı ısıtmanın artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

508.5. Enerji yoğun sektörler öncelikli olmak üzere rekabetçilik ve yerli üretim dikkate alınarak enerji verimliliği yatırımları desteklenecektir.

508.6. Toplumdaki enerji verimliliği farkındalığının geliştirilmesi amacıyla bilinçlendirme, tanıtım ve eğitim gibi faaliyetler yürütülecektir.

508.7. Enerji verimliliği alanındaki kurumsal yapı ve insan kaynağı güçlendirilecektir.

509. Enerji arz güvenliğinin sağlanması kapsamında çevresel etkiler azami ölçüde göz önünde bulundurularak yerli kömürün kullanımına devam edilecektir.

509.1. Mevcut kömür yakıtlı santrallerde gerekli olan rehabilitasyonlar yapılarak çevresel etki ve verimlilik açısından iyileştirmeler sağlanacaktır.

509.2. Kömürün hidrojen, metanol ve amonyak üretimi gibi daha çevreci şekilde kullanılabilmesine yönelik Ar-Ge faaliyetleri ve rezervlerimizin temiz kömür teknolojileriyle değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

510. Nükleer enerji, elektrik üretim portföyüne dâhil edilecek, nükleer teknolojilerin kurulumu ve yerleştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

510.1. Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) bütün üniteleri ile elektrik üretimine başlayacaktır.

510.2. Nükleer santral kurulu gücünün artırılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.

510.3. Küçük modüler reaktörler, füzyon teknolojileri ve ileri nesil reaktörler gibi yeni teknolojilere yönelik çalışmalar yapılacaktır.

510.4. Nükleer atıkların güvenli bir şekilde bertarafı için atık tesisi kurulmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

511. 2053 yılı net sıfır emisyon hedefi kapsamında artan elektrifikasyonun daha temiz kaynaklarla karşılanması amacıyla yenilenebilir enerji kaynaklı elektrik üretimi artırılacak ve şebekeye entegrasyonu sağlanacaktır.

511.1. Yerli aksam yükümlülüğü olan yeni Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) ihaleleri yapılacak, deniz üstü YEKA projeleri geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

511.2. Meskenlerde yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılmasına yönelik potansiyel belirlenecek, fayda-maliyet etkinliğini de içerecek şekilde atılacak adımların tespit edilmesine yönelik yol haritası oluşturulacak ve uygulamaya geçirilecektir.

511.3. Elektrik şebekelerinin, potansiyel yenilenebilir kaynak alanları ile yenilenebilir enerji ve elektrikli araçların gelişim hızı da dikkate alınarak geliştirilmesine yönelik planlama ve yatırım çalışmaları yürütülecektir.

511.4. Kesintili yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğin maliyet etkin ve yüksek verimlilikte sağlanmasını teminen en doğru şekilde tahmin edilebilmesine yönelik kurumsal kapasite geliştirilecektir.

512. Kesintili yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanan üretimin şebeke üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerin azaltılması amacıyla elektrik şebekelerinin esnekliği artırılabilecektir.

512.1. Pompaj depolamalı HES'ler de dâhil olmak üzere enerji depolama sistemleri tesis edilecektir.

512.2. Uluslararası elektrik enterkoneksiyon kapasitesi artırılabilecektir.

512.3. Akıllı şebeke altyapısının güçlendirilmesini teminen akıllı sayaçlar yaygınlaştırılacak, SCADA sistemleri geliştirilecektir.

513. Doğal gaz arz güvenliği güçlendirilecek, yerli doğal gazın ekonomiye kazandırılmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir.

513.1. Karadeniz'deki Sakarya Gaz Sahasında keşfedilen doğal gaz rezervinin ekonomiye kazandırılması amacıyla sahanın geliştirilmesi ve üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik faaliyetler sürdürülecektir.

513.2. Tuz Gölü Doğal Gaz Yeraltı Depolama projesinde depolama kapasitesi 8,8 milyar m³'e, geri üretim kapasitesi ise 80 milyon m³/gün'e çıkarılacaktır.

513.3. Mevcut doğal gaz iletim ve dağıtım altyapısı güçlendirilecek, yenilenebilir kaynaklar ve atık ısıya dayalı bölgesel ısıtma/soğutma sistemlerinin teknik ve ekonomik açıdan yapılabılır olmadığı yerlerde doğal gaza erişim sağlanacaktır.

514. Ülkemizin, enerjide üretici ve tüketici bölgeler arasında bulunan jeostratejik konumu etkin bir biçimde kullanılarak enerji ticaret merkezi olması için faaliyetler sürdürülecektir.

514.1. Ülkemizin enerji üretici ve tüketici ülkelerin bulunduğu bir ticaret merkezi olması amacıyla yakın coğrafyamızdaki enerji kaynaklarının pazara ulaştırılmasını sağlayacak şekilde piyasanın ve teknik altyapının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

514.2. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP)'nın kapasitesi iki katına çıkarılarak 32 milyar m³/yıl'a yükseltilecek, Hazar havzasından Avrupa'ya gaz iletilmesine yönelik altyapı güçlendirilecektir.

515. Ülkemizin enerji teknolojileri alanındaki yetenekleri ve rekabetçiliği artırılacak, ihracat potansiyeli güçlendirilecektir.

515.1. Yenilenebilir, nükleer, enerji depolama ve hidrojen teknolojilerinde mevcut durumdaki yerli üretim kabiliyetimize ilişkin envanter çalışması yapılacak ve yol haritası belirlenecektir.

515.2. Kritik ve katma değerli ekipmanların yerli olarak üretilmesi desteklenecek, yerli ürünlerin geliştirilmesine ilişkin Ar-Ge ve Ür-Ge faaliyetleri yürütülecek ve pilot tesisler hayata geçirilecektir.

516. Başta yeşil hidrojen olmak üzere hidrojen teknolojilerinin ve altyapısının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacak ve ihtiyaç duyulan alanlarda uluslararası işbirlikleri desteklenecektir.

516.1. Hidrojenin teknik ve ekonomik açıdan kullanılabilirliğine ilişkin sektörel analizler yapılacaktır.

516.2. Yeşil hidrojen üretiminin sağlanabilmesi için yerli elektrolizör geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

516.3. Hidrojenin taşınmasına ve depolanmasına yönelik Ar-Ge çalışmaları sürdürülecektir.

517. Enerji teknolojilerinde kullanılan hammaddelerin arz güvenliğinin artırılması ve söz konusu hammaddelerin çevreye olumsuz etkilerinin asgari düzeye indirilebilmesi amacıyla çalışmalar yürütülecektir.

517.1. Kullanım ömrü tamamlanan güneş paneli ve batarya gibi ekipmanların çevreye olumsuz etkilerinin azaltılabilmesi ve dögüsel ekonomiye geçişin sağlanması amacıyla geri dönüşüm tesisleri yaygınlaştırılacaktır.

517.2. Enerji teknolojilerinde kullanılan hammaddelerin geri dönüşümüne ilişkin kapsamlı düzenlemeler yapılacak, imalatçı firmalar ve tüketiciler nezdinde farkındalık ve ödöl mekanizmaları oluşturulacaktır.

518. Enerji sektöründe ihtiyaç duyulan nitelikli personel sayısının artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

518.1. Yükseköğretim programlarının yeni gelişen teknolojilerle uyumu sağlanacak, bu alanlarda lisansüstü dereceye sahip personel istihdamı artırılacaktır.

518.2. Enerji alanındaki eğitim ve öğretim ile stajların niteliği artırılacaktır.

Tablo 21: Enerji Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
Birincil Enerji Talebi (BTEP)	159.500 ¹	165.350	190.000
Kişi Başı Birincil Enerji Tüketimi (TEP/Kişi)	1,87 ¹	1,90	2,0
Elektrik Enerjisi Talebi (TWh)	331	325	430
Kişi Başı Elektrik Enerjisi Tüketimi (kWh/Kişi)	3.883	3.780	4.700
Elektrik Kurulu Gücü (MW)	103.809	106.800	136.000
Rüzgâr Kurulu Gücü (MW)	11.396	11.700	18.000
Güneş Kurulu Gücü (MW)	9.425	11.350	30.000
Yerli Kaynaklardan Üretilen Elektrik Enerjisi Miktarı (TWh)	190,4	176,0	270,0
Yenilenebilir Kaynakların Elektrik Üretimindeki Payı (%)	42,4	40	50
Doğal Gazın Elektrik Üretimindeki Payı (%)	22,9	23	15
Yer Altı Doğal Gaz Depolama Kapasitesi (Milyar m³)	5,8	5,8	13
Enerji Verimliliğinden Sağlanan Tasarruf Miktarı² (BTEP)	-	-	4.500
Batarya Depolama Kapasitesi (MW)	0	0	5.000

Kaynak: 2022 yılı verileri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile TEİAŞ'a aittir. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

Not: TEP: Ton Eşdeğer Petrol, BTEP: Bin TEP, kWh: Kilowatt-saat, TWh: Milyar Kilowatt-saat, MW: Megawatt.

(1) 2022 yılı tahminidir.

(2) Plan dönemi boyunca sağlanacak toplam tasarruf miktarını ifade etmektedir.

3.2.2.3. Savunma Sanayii

a. Amaç

519. Ülkemizin savunma ve güvenlik ihtiyaçlarını milli teknolojilerin ve yeteneklerin azami ölçüde kullanımını temin ederek karşılamak, savunma ve havacılık sanayiinin rekabetçiliğini küresel ölçekte artırmak, savunma sanayiinde edinilen becerilerin sivil sektöre yayılımını da sağlayarak ülkemiz için önemli ekonomik değer üreten bir seviyeye taşımak temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

520. Türk savunma sanayii gerek yurt içi savunma ve güvenlik ihtiyaçlarını gerekse dost ve müttefik ülkelerin bu alandaki taleplerini yurt içi imkânlarla karşılayabilecek yetkinliğe ulaştırılacaktır.

520.1. Ülkemiz savunma ve güvenlik ihtiyaçlarında dışa bağımlılığı azami ölçüde ortadan kaldırmak amacıyla başta alt bileşenler olmak üzere yerli üretim yetkinlikleri geliştirilecektir.

520.2. Kuantum teknolojileri, yapay zekâ, otonom sistemler, hipersonik teknolojiler gibi derin ve çığır açan teknolojilerde askeri ve sivil kullanıma yönelik Ar-Ge ve Ür-Ge faaliyetleri desteklenecektir.

520.3. Sektörün artan nitelikli insan kaynağı ihtiyacını karşılamak amacıyla eğitim altyapısı güçlendirilecek, teknoloji yarışma ve programları yoluyla savunma sanayiine yönelik ilgi artırılacaktır.

520.4. Savunma sanayiinde yüksek teknoloji geliştiren yenilik tabanlı girişimci firmaların sayısının artırılması ve büyük ölçekli savunma sanayii firmalarının yerli tedarik ekosistemlerini geliştirmesi ve girişimciliği desteklemesi sağlanacaktır.

520.5. Sektörün ülkemizin dijital dönüşümüne öncülük etmesi amacıyla savunma sanayii şirketlerinin dijital dönüşüm olgunluğu artırılacak, verinin etkin kullanımı ve güvenliği sağlanacaktır.

520.6. Sektör genelinde yeşil dönüşüm alanında farkındalık artırılacak, sektörün ihracat potansiyelinin küresel ölçekte atılan düzenleyici adımlardan etkilenmemesi için yeşil dönüşüm yükümlülüklerine ilişkin bilgilendirici faaliyetler düzenlenecektir.

521. Savunma sanayii ihracatı artırılacak, uluslararası işbirliği güçlendirilecek, yüksek teknolojili alanlarda yetenek kazanımı ve kullanımı çerçevesinde sivil pazarla etkileşimi desteklenerek ülkemizin sanayileşme hedefleri ve dış ticaret dengesi ile sektörün sürdürülebilirliğine katkı sağlanacaktır.

521.1. Türk savunma sanayiini küresel ölçekte rekabetçi bir konuma ulaştırmak amacıyla çalışmalar yürütülecektir.

521.2. Askeri alanda teknoloji yoğun ürün ve hizmetler için kazanılan yeteneklerin sanayileşme hedefleri doğrultusunda sivil alanda etkin kullanımı sağlanacaktır.

521.3. Sektör paydaşları arasında işbirliğini güçlendirmeye yönelik platformlar oluşturulacaktır.

521.4. Gerek savunma ve güvenlik gerekse sivil alanda siber güvenlik ihtiyaçları, azami ölçüde yerli ve yetkin çözümlerle karşılanacaktır.

Tablo 22: Savunma Sanayii Hedefleri

	2022	2023	2028
Savunma ve Havacılık Sanayii Ciroosu (Milyar Dolar)	12,2	15,0	26,0
Savunma ve Havacılık Sanayii İhracatı (Milyar Dolar)	4,4	6,0	11,0
Savunma ve Havacılık Sanayii İstihdamı (Bin Kişi)	81,1	90,0	158,0
Savunma Sanayii Yerlilik Oranı (%)	73,4	80,0	85,0

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.2.4. Turizm

a. Amaç

522. Değişen tüketici eğilimleri doğrultusunda turizmin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi, sezon süresinin uzatılması, hizmet kalitesinin yükseltilmesi ve daha fazla harcama eğilimi olan ziyaretçinin ülkemize çekilmesiyle ziyaretçi başına turizm gelirinin artırılması, varış noktası yönetimi yaklaşımıyla sektörde yeşil ve dijital dönüşümün gerçekleştirilerek rekabetçiliğin geliştirilmesi ve koruma/kullanma dengesi gözetilerek ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

523. Turizm sektörünün sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde doğal, tarihi ve sosyal çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde olması sağlanacak ve sektörde yeşil dönüşüm hızlandırılacaktır.

523.1. Turizm faaliyetlerinin çevre üzerinde olabilecek olumsuz etkileri su ve atık yönetimi ile enerji verimliliği dikkate alınarak en aza indirilecektir.

523.2. Turizm sektörünün iklim değişikliğine uyum kapasitesi artırılacaktır.

523.3. “Sürdürülebilir Turizm Programı” kapsamında turizmde yeşil dönüşümün sağlanması için çalışmalar yürütülecektir.

523.4. Yeşil dönüşümün sağlanması amacıyla turizm sektörüne yönelik yenilikçi finansman modelleri geliştirilecektir.

523.5. Ekosistemin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını sağlamaya yönelik planlama ve uygulamalarla korunan alanların etkin yönetimi gerçekleştirilecektir.

523.6. Yerel ekonomilerin desteklenmesi sağlanarak kapsayıcı bir turizm sektörü oluşturulacaktır.

523.7. Turizmin çevreye, sosyal ve kültürel dokuya karşı oluşturabileceği olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla ziyaretçilerin “sorumlu turizm anlayışı”na sahip olmaları için bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecektir.

524. Turizm sektörünün hızlı değişen talebi karşılayabilen rekabetçi bir yapıya kavuşması için dijital dönüşüme uyum sağlaması desteklenecektir.

524.1. Turizm sektöründe dijital teknolojilerin etkin kullanımı sağlanacak, turizm değer zincirindeki tüm paydaşların dijital ortamda birbirine bağlanmasıyla “kesintisiz uçtan uca seyahat” yaklaşımı sektöre kazandırılacaktır.

524.2. Mikro ve küçük işletmeler başta olmak üzere turizm işletmelerinin teknolojik altyapısı ve çalışanların dijital beceri düzeyinin yükseltilmesi desteklenecektir.

524.3. Ziyaretçilere doğru kanallardan uygun içeriklerin ulaştırılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilecek ve yenilikçi çözümlerle kullanıcı deneyimi iyileştirilecektir.

525. Rekabetçi ve hızla değişen talebi karşılayabilen bir turizm sektörü için hizmet kalitesi iyileştirilecektir.

525.1. Hizmet kalitesini iyileştirerek daha rekabetçi bir turizm sektörü oluşturmak üzere personelin mevcut becerilerini geliştirmesi ve yeni beceriler edinmesi sağlanacaktır.

525.2. Turizm sektöründe çalışma koşulları iyileştirilecek ve çalışanların yıl boyunca istihdamının sağlanmasına yönelik tedbirler alınacaktır.

525.3. Mesleki eğitim müfredatı sektörün ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlenecektir.

525.4. Turizm sektörünün ihtiyacı olan nitelikli ara eleman ihtiyacının karşılanmasına yönelik uygulamalı eğitim programları geliştirilerek sürdürülecektir.

525.5. Hizmet kalitesinin ve turist memnuniyetinin artırılması amacıyla turizm tesislerinde fiziki şartların iyileştirilmesine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacak ve denetim faaliyetleri artırılabacaktır.

526. Tutarlı ve bütüncül turizm gelişimini sağlamak, varış noktalarının özgün kimliklerini oluşturmak ve yerel ekonomik döngüyü güçlendirmek üzere varış noktası yönetim örgütleri hayata geçirilecektir.

526.1. Varış noktası yönetim örgütlenmesine ilişkin hukuki altyapı oluşturulacaktır.

526.2. Varış noktası yönetimine ilişkin pilot uygulamalar gerçekleştirilecektir.

526.3. Varış noktası yönetim örgütlenmesinde ihtiyaç duyulan insan kaynağı kapasitesi oluşturulacaktır.

527. Ziyaretçi başına turizm gelirin artırılması amacıyla daha fazla gelir bırakan turizm çeşitleri geliştirilecektir.

527.1. Turizm ürünlerinin çeşitlendirilmesine yönelik yatırımların ve işletmeciliğin desteklenmesi amacıyla mevzuat çalışmaları gerçekleştirilecektir.

527.2. Turizm çeşitlerinin planlı gelişimini sağlamak üzere ana plan ve strateji çalışmaları yürütülecektir.

527.3. Belirlenecek turizm alanlarında karma kullanım modelinin uygulanabilirliğine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

527.4. Turizm yatırımlarının sürdürülebilir bir anlayışla gerçekleştirilmesine yönelik planlama ve arazi tahsis çalışmalarına devam edilecek, turizm altyapı yatırımları gerçekleştirilecektir.

527.5. Kültür ve turizm güzergâhları geliştirilerek ziyaretçi kalış süresinin ve harcamalarının artırılması sağlanacaktır.

528. Turizm gelirin artırılması, mevcut pazarların güçlendirilmesi, yeni pazarların oluşturulması ve harcama eğilimi yüksek ziyaretçilere ulaşılması amacıyla tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.

528.1. Türkiye markası altında ve odaklı bir biçimde yapılan etkin tanıtım faaliyetlerine devam edilecektir.

528.2. Değişen tüketici eğilimleri ile teknolojik gelişmeler doğrultusunda yeni tanıtım stratejileri belirlenecektir.

528.3. Yeni pazarlar oluşturulması amacıyla başta Amerika ve Uzak Doğu ülkeleri olmak üzere turist potansiyeli yüksek ülkelerde tanıtım çalışmaları yürütülecektir.

529. Turizm sektörünün daha etkin analiz edilebilmesi için gerekli veri altyapısı oluşturulacak ve mevcut turizm istatistikleri geliştirilecektir.

529.1. Turizm sektörüne ilişkin verilerin toplanması, analizi ve raporlanması için dijital araçlardan yararlanılarak turizm karar destek platformu oluşturulacaktır.

529.2. Turizmin sürdürülebilirliğini ölçmek için oluşturulan uluslararası istatistiki çerçeveye uygun ölçüm araçları geliştirilecek ve yeni veri setleri oluşturulacaktır.

529.3. Turizmin ekonomik etkilerini arz ve talep yönüyle dikkate alan turizm uydu hesapları çalışması tamamlanacaktır.

Tablo 23: Turizm Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
Turizm Geliri (Milyar Dolar)	46,5	55,6	100
Ziyaretçi Sayısı (Milyon)	51,4	56,7	82,3
Turizm Gelirinin GSYH İçerisindeki Payı (%)	5,1	5,2	6,3
Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (Dolar)	905	980	1.215
Ortalama Konaklama Süresi (Gece)	10,3	9,8	9,4
Ziyaretçi Başına Gecelik Gelir (Dolar)	88	100	129

Kaynak: 2022 yılı verileri TÜİK ile Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.3. Sektörel Politikalar

3.2.3.1. Kamu Yatırım Politikaları

a. Amaç

530. Kamu yatırımlarıyla ekonominin rekabetçiliğinin ve verimliliğinin artırılması, kamu hizmetlerinin daha etkin sunulması yoluyla toplumun tüm kesimlerinin yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve refahının yükseltilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, dijital dönüşümün desteklenmesi, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması, özel sektör yatırımlarının ihtiyaç duyduğu altyapının temin edilmesi ile afetlere ve küresel risklere karşı dayanıklılığın artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

531. Kamu yatırımlarına ayrılan kaynak artırılabacaktır.

531.1. Bütçe imkânları çerçevesinde ekonomik olarak yapılabilir projelere ayrılan kamu kaynakları artırılacak, ortalama tamamlanma süresinin kısaltılması sağlanacaktır.

531.2. Özel sektörün ve kurumsal yatırımcıların finansman kaynaklarının, kamu özel işbirliği modeli dâhil alternatif ve yenilikçi finansman yöntemleri aracılığıyla altyapı yatırımlarının finansmanında etkin bir şekilde kullanılması için uygun ortam oluşturulacak, bu yöntemler yaygınlaştırılacaktır.

531.3. Gelir getiren kamu altyapı yatırımlarının finansmanının risk paylaşımına dayalı kira sertifikası ihracı üzerinden sağlanması için yeni bir finansal ürün modeli geliştirilecektir.

531.4. Afetlere ve olası risklere karşı dayanıklılığın artırılmasını sağlayacak yatırımlar, planlı sanayi alanlarına ilişkin yatırımlar ile çevre, teknolojik araştırma, BİT ile demiryolu ve denizyolu ulaştırma sektörlerindeki yatırımlara öncelik verilecektir.

532. Kamu yatırımlarına ayrılan kaynakların daha etkin şekilde kullanılması sağlanacaktır.

532.1. Bakım, onarım ve iyileştirme yatırımlarına öncelik verilerek mevcut sermaye stokundan azami fayda sağlanacak, varlık yönetimi ve koruyucu bakım konusunda farkındalığın artırılmasına yönelik faaliyetler yürütülecektir.

532.2. KÖİ projeleri, makroekonomik politikalar, sektörel öncelikler, kamu yükümlülükleri ve bütçe dengeleri dikkate alınarak sosyoekonomik yapılabirlik, maliyet etkinlik, bütçe prensipleriyle uyum ve dengeli bir risk paylaşımı gözetilerek planlanacak ve yürütülecektir.

532.3. Yatırımların izlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin faaliyetlere ağırlık verilecek, bu faaliyetler sonucu elde edilen bilgiler proje hazırlık sürecinde kullanılacaktır.

532.4. Kamu yatırım planlamasını güçlendirmek üzere yerel yönetimleri de kapsayacak şekilde tüm kurumlarda KÖİ dâhil tüm yatırım projelerinin hazırlanması, finansmanı, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinin uluslararası standartlara uygun şekilde gerçekleştirilmesi için kurumsal yapı güçlendirilecek, beşeri kapasite artırılabilecektir.

532.5. Kamu yatırım programında rasyonelleştirme çalışmaları yapılabilmek suretiyle kısa sürede tamamlanarak ekonomik ve sosyal fayda üretecek yatırımlar önceliklendirilecektir.

532.6. Kamu yatırım programına yeni proje tekliflerinde proje stokunu da dikkate alacak şekilde ilave kriterler belirlenecek, öngörülebilirlik ve şeffaflık güçlendirilecek, teklif edilen projelerin fizibilite raporlarının niteliği daha da artırılabilecektir.

532.7. Kamu yatırım programında yer alan projelerde ek ödenek kullanımı zorunlu hallerle sınırlı tutulacak, kuruluşlar tarafından sene başı ödenekleri çerçevesinde yıllık iş programları hazırlanacaktır.

532.8. Kamu yatırımları için proje hazırlık, uygulama, izleme ve değerlendirme konularında standart rehberler hazırlanacak, eğitim programları düzenlenecektir.

532.9. İhale ve denetim süreçlerinin yatırım planlamasıyla bağlantısı güçlendirilecektir.

533. Kamu yatırımları ile özel sektör yatırımları arasında etkin tamamlayıcılık sağlanarak üretken kapasite artırılabilecektir.

533.1. Kamu yatırımları, cari açığın azaltılmasına yönelik yüksek katma değer yaratan ve istihdam artıran özel sektör yatırımları ile eşgüdüm içerisinde, yapılabirliği dikkate alınarak planlanacaktır.

533.2. Öncelikli sektörlerin kamu yatırımları bağlamındaki ihtiyaçları değerlendirilecektir.

533.3. Kamu yatırımlarında yerli ürün ve teknolojilerin kullanımına öncelik vermek amacıyla ürün ve teknoloji bazında yerlilik oranı takip edilecek, yaygın olan ürün ve teknolojilerden başlanarak yerleşmeye yönelik adımlar atılacaktır.

534. Kamu yatırımlarının bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını giderecek şekilde uygulanması sağlanacaktır.

534.1. Bölgesel gelişme potansiyelini harekete geçirecek yatırımlar ile sürdürülebilir kentsel gelişme odaklı projelere öncelik verilecektir.

534.2. Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki işbirliği ve koordinasyon geliştirilecek, yerel aktörlerin kamu yatırım planlamasında daha aktif rol almasını sağlamak üzere katılımı artırarak mekanizmalar kullanılacak ve proje üretme kapasitesi güçlendirilecektir.

3.2.3.2. İş ve Yatırım Ortamı

a. Amaç

535. İş ve yatırım ortamında işlemlerin en az evrak sayısı, en kısa süre ve en düşük maliyetle yapılması suretiyle ekonominin daha rekabetçi bir yapıya kavuşturulması, bürokratik ve hukuki öngörülebilirliğin daha da güçlendirilmesi, nitelikli uluslararası doğrudan yatırımlardan daha fazla yararlanılması yoluyla yatırım, üretim, istihdam ve ihracat artırılarak yurt içi ve uluslararası piyasalar için bir tedarik ve üretim merkezi olması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

536. Bürokratik süreçlerin kolaylaştırılması ve maliyetlerin azaltılması yoluyla yatırımlara ivme kazandırılacaktır.

536.1. Yatırım Süreçleri Kılavuzunda belirlenen ve zaman kaybına sebep olan prosedürlerin uygulayıcı kurumlarca en aza indirilmesi sağlanacaktır.

536.2. Yatırımlara ilişkin izin, onay, ruhsat, belge güncellemesi gibi süreçlerin çevrimiçi platforma taşınması sağlanacaktır.

536.3. İş ve yatırım süreçleri, kurulacak sektörel tek durak ofisler aracılığıyla en aza indirilecektir.

536.4. Finansal Piyasalar Ortak Sicil Veri Tabanı oluşturularak izne tabi iş ve işlemlerde sürecin hızlandırılması ve kolaylaştırılması sağlanacaktır.

536.5. Vergi, resim, harç ve diğer mali yükümlülüklerin yatırımlar üzerindeki etkisi, uluslararası iyi uygulama örnekleri gözetilerek değerlendirilecek ve uygulama basitleştirilecektir.

537. Yatırımlara ayrılan hazine arazisi miktarı artırılacak, arazi tahsis süreçleri kurumlar arası koordinasyon artırılarak iyileştirilecektir.

537.1. Yatırımlar için ayrılacak hazine arazileri ülkemizin uzun dönemli yatırım ihtiyaçları çerçevesinde çevresel ve sosyal etkiler ile lojistik gereksinimler dikkate alınarak bölgesel ve sektörel bazda belirlenecektir.

537.2. Yatırım yeri tahsis süreçlerinde etkin bir koordinasyon mekanizması kurulacak ve özellikle stratejik ve büyük ölçekli yatırımlarda süreçlerin daha hızlı işlenmesini sağlayacak yeni tahsis modelleri geliştirilecektir.

537.3. Yatırım yeri tahsisinin üst ölçekli planlar ve bölgesel kalkınmayla ilişkilendirilerek gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

537.4. Yatırımcıların alternatif yatırım yeri bilgisine daha kolay ulaşabilmesine imkân sağlayacak dijital ortamlar oluşturulacaktır.

537.5. Türkiye'nin uluslararası doğrudan yatırımlara yönelik yatırım yeri seçiminde alternatif senaryoların değerlendirmesine imkân sunan çalışmalar geliştirilecektir.

538. İş ve yatırım ortamında düzenleyici çerçeve iyileştirilerek yatırımcı güveni, öngörülebilirlik ve istikrar artırılabilecektir.

538.1. Yüksek teknoloji ürünleri ile yenilikçi ürün ve hizmetlerin gelişmesinin ülke şartlarına uyumunu sağlamak, yenilikçi çözümlerin piyasa ve gerçek yaşam koşullarında uygulanmasını izleyerek kanıta dayalı düzenleme yapmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

538.2. Yatırımcı ile kamu kurumları arasında çıkan yatırım uyuşmazlıklarının tarafların uzlaşması yoluyla en hızlı ve en az maliyetle sonuçlandırılmasını sağlamak üzere alternatif çözüm usulleri geliştirilecektir.

538.3. İcra ve iflas sisteminin etkinliği borçlu ve alacaklı arasındaki hassas dengenin gözetilmesi suretiyle artırılabilecektir.

538.4. Yargıda ihtisaslaşmanın geliştirilmesi kapsamında hâkim ve savcılar ile bilirkişi ve arabulucuların nitelik ve nicelik açısından geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacak, ihtisas mahkemeleri güçlendirilecektir.

538.5. AB'de uygulanan veya uygulanması planlanan dijital düzenlemelerin iş ve yatırım ortamı ile ihracatımıza etkileri incelenerek bu alanda ülkemizce atılacak adımların tespit edilmesi amacıyla bir yol haritası hazırlanacaktır.

538.6. Dijital pazarlarda ortaya çıkan pazar aksaklıkları ve adil olmayan uygulamalarla mücadele ve bu alanda Avrupa Birliği müktesebatı ile uyum için rekabetin korunmasına ilişkin mevzuat güncellenecektir.

539. Yabancı ülkelerde yaşayan araştırmacı ve girişimcilerin ülkemizde faaliyet göstermesini cazip kılabilecek düzenlemeler yapılacaktır.

539.1. Yurt dışından dönüşü özendirici uygulamalar değerlendirilerek karşılaşılan güçlükleri aşmaya yönelik yapısal tedbirler alınacak, yurt dışından ülkeye geri dönen bilim insanları ve alanında deneyimli kişiler için teşvik edici unsurlar belirlenerek çalışma ortamı ve koşullarının geliştirilmesi sağlanacaktır.

539.2. İlkaşama girişimcileri için vize modelinin oluşturulması sağlanarak yurt dışındaki girişimcilerin Türkiye'ye gelmesini cazip kılabilecek destek ve düzenlemeler yapılacaktır.

539.3. Ar-Ge veya Ür-Ge faaliyetleri yürütülmesi, yatırımın yapılması, yönetilmesi veya işletilmesiyle ilgili olarak ülkeye gelecek diğer ülke vatandaşlarına ve ailelerine ikamet ve çalışma izni verilmesinde öncelik ve kolaylık sağlanacaktır.

540. Yatırımların artırılması ve nitelikli uluslararası doğrudan yatırımların çekilebilmesi amacıyla dijital ve yeşil dönüşüm sürecinden azami ölçüde faydalanılması sağlanacaktır.

540.1. İş ve yatırım ortamının dijital dönüşümünde uluslararası standartlar dikkate alınarak karşılıklı işlerlik, emniyet, kişisel verilerin korunması, kapsayıcılık, sürdürülebilirlik ve uluslararası işbirliği ilkelerine dayanan ulusal standartlar belirlenecektir.

540.2. Girişimciler, KOBİ'ler, büyük ölçekli firmalar ve ekosistem kurumları arasında deneyim ve bilgi paylaşımının yapılabileceği fiziki ve sanal ortamlar oluşturulacaktır.

540.3. Yeşil ve dijital dönüşüm sürecinde Türkiye'nin daha rekabetçi hale gelebileceği üretim, ihtisaslaşmış hizmetler, finansal hizmetler ve lojistik gibi alanlarda merkez olma potansiyeli harekete geçirilecektir.

540.4. Dijital dönüşüm ve yeşil dönüşüm için kaynak bilgi ve iyi uygulama örnekleri portalı oluşturularak işletmelerin eğitim materyalleri, standartlar, kılavuz dokümanlar ve öz değerlendirme araçları gibi belgelere erişimi kolaylaştırılacaktır.

540.5. Ar-Ge ve yenilik destek sistemi, dijital ve yeşil dönüşüm sürecinde kritik değer zincirlerinde ilerleme stratejileri ile firmaların ve sektörlerin ihtiyaçlarına ve gelişme potansiyellerine uygun bir şekilde yeniden yapılandırılacaktır.

541. Türkiye'nin güçlü jeopolitik konumundan faydalanarak talep değişimlerine hızlı cevap verebilecek, yurt içi ve yurt dışı talepleri zamanında karşılayabilecek, olası sorunlar karşısında esnek ve dirençli yapıya sahip bir tedarik zinciri oluşturulacaktır.

541.1. Ülkemizin coğrafi konumuna uygun olarak küresel tedarik zincirinde daha etkin rol üstlenmesi sağlanacak, tedarik zinciri stratejisi hazırlanacaktır.

541.2. Türkiye ekonomisi için temel ve kritik olan hammadde ve ara mallarının tedariki güvence altına alınarak kolaylaştırılacaktır.

541.3. Dost ülkelerden ve yakın ülkelerden tedarik yaklaşımları değerlendirilerek yakın coğrafyamızda yer alan ülkeler ve Türk Cumhuriyetleriyle iş ve yatırım ortamının uyumlaştırılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.

541.4. Türkiye'nin küresel değer zincirleri içindeki konumu ve gelişme potansiyeli çerçevesinde yerli üretimle tedarik zincirlerini kısaltma stratejileri belirlenerek sanayi kümelenmelerinin güçlendirilmesi sağlanacaktır.

542. İş ve yatırım ortamında yönetim ve risk yönetiminin etkinliği artırılacaktır.

542.1. Kamu ve özel sektör arasındaki diyalogun güçlendirilmesi yoluyla Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulunun daha etkin karar alması sağlanacaktır.

542.2. Türkiye'nin diğer ülkelerde gerçekleştireceği uluslararası doğrudan yatırımları yönlendirme ve kolaylaştırma yönündeki kapasitesi geliştirilecektir.

542.3. Karar alma süreçlerinin doğru şekilde ilerlemesi ve bilgi asimetrisinin azaltılabilmesi amacıyla kamu kurumları tarafından elde edilen gizli olmayan verilerin ortak dijital bir platform üzerinden, standartlara uygun ve düzenli paylaşılması sağlanacaktır.

542.4. Sanayi, teknoloji ve Ar-Ge faaliyetleri ile turizm ve tarımsal üretimi kapsayacak şekilde ulusal ve yerel afet dayanıklılık stratejileri oluşturulacaktır.

542.5. Finansal risklerin arttığı dönemlerde, firmaların finansman yönetiminin ve finansmana erişiminin kolaylaştırılmasına yönelik mekanizmalar oluşturulacaktır.

Tablo 24: İş ve Yatırım Ortamı Hedefleri

	2022	2023	2028
Uluslararası Doğrudan Yatırım İçinde Türkiye'nin Payı (%)	1,0	1,0	1,5
Planlı Sanayi Alanlarının (EB, OSB, KSS) Ülke Yüzölçümüne Oranı (%)	0,17	0,18	0,50

Kaynak: 2023 gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.3.3. Bilim, Teknoloji ve Yenilik

a. Amaç

543. Bilgi üretmeye yönelik sorgulama, araştırma, öğrenme, geliştirme istek ve düşünce sistematikliğini tüm düzeylerde yaygınlaştıran, katma değeri yüksek ürün ve hizmet geliştirme kapasitesini artıran, toplumsal zorluklara çözüm üreten, ikiz dönüşümü destekleyen, insan odaklı, çevik, işbirliğine dayalı, etkin işleyen bir bilim, teknoloji ve yenilik ekosistemi oluşturmak temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

544. Ar-Ge insan kaynağı kapasitesi ve niteliği güçlendirilecek, araştırma kariyerlerinin çekiciliği ve sürdürülebilirliği artırılacaktır.

544.1. Doktora ve doktora sonrası araştırmacılar için çalışma ve araştırma imkânları iyileştirilecektir.

544.2. Araştırma deneyimine sahip nitelikli insan kaynağının artırılmasını teminen kamu destekli Ar-Ge projelerinde daha fazla lisans, yüksek lisans ve doktora bursiyerinin yer alması sağlanacaktır.

544.3. Üst seviye bilimsel ve teknolojik çalışmalar yürüten nitelikli araştırmacıların özel programlarla desteklenmesine devam edilecektir.

544.4. Sanayide ihtiyaç duyulan doktora derecesine sahip nitelikli insan kaynağının üniversite sanayi işbirliğiyle yetiştirilmesi sağlanacak ve doktoralı araştırmacı istihdamı teşvik edilecektir.

544.5. Özel sektör Ar-Ge merkezlerine sağlanan devlet yardımlarında farklılaşan oranlarda doktoralı araştırmacı istihdam sayısı şartı getirilecektir.

544.6. Yurt dışındaki yetkin akademisyen ve araştırmacılara yönelik ÷lkemizde tam veya kısmi zamanlı çalışma imkânlarının çeşitlendirilmesi, işbirlikleri ile ortak projeler geliştirilmesi sağlanacaktır.

545. Üniversitelerin bilimsel araştırma kapasitesi artırılacak, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerindeki rolleri güçlendirilecektir.

545.1. Yüksek katma değerli üretimi destekleyecek nitelikte Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin gerçekteşirebilmesi için araştırma üniversitesi programı güçlendirilecek, bu programa dâhil üniversitelerin özel desteklerle kapasiteleri artırılacaktır.

545.2. Üniversitelerin misyon odaklı uzmanlaşma çalışmalarında, veriye dayalı analizler yapılarak odak alanlarındaki çıktı ve etkilerini artırmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

545.3. Üniversiteler bünyesinde Ar-Ge projesi yürüten araştırmacıların projelerdeki idari ve mali süreçleri kolaylaştırılacaktır.

545.4. Başta araştırma üniversitelerinde olmak üzere doktora ve doktora sonrası araştırmacı istihdamı artırılacaktır.

545.5. Bilimsel araştırma projelerinin etkinliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

546. Temel bilimlerde nitelikli araştırmacı insan gücü kapasitesi ve araştırma faaliyetleri, öncelikli sektörler ve teknoloji alanlarındaki ihtiyaçlara yönelik artırılacaktır.

546.1. Temel bilimlere yönelik lisansüstü burs miktarı ve faydalanan sayısı artırılacaktır.

546.2. Temel ve uygulamalı alanlarda katma değer açısından yüksek etki yaratması muhtemel öncül araştırma projeleri desteklenecektir.

546.3. Bilim alanlarında nitelikli çalışmalar ile öncü ve çığır açıcı araştırmaları desteklemek ve araştırmacı insan gücü kapasitesini artırmak için genç araştırmacılara yönderlik desteği sağlanacak, ulusal ve uluslararası eğitim ve araştırma temalı bilimsel etkinlikler gerçekteştirilecektir.

547. Toplum genelinde bilim, teknoloji, yenilik kültürünün yaygınlaştırılması, farkındalığın artırılması, bilim ve teknolojiye olan merakın teşvik edilmesi ve nitelikli insan kaynağının erken yaşlardan itibaren geliştirilmesi teşvik edilecektir.

547.1. Bilim ve teknolojiye ilgili ve yetenekli gençlere teknoloji atölyelerinde ücretsiz eğitimler ve etkinlikler sağlanacaktır.

547.2. Bilim ve teknoloji alanında fuarlar, yarışmalar, festivaller, sergiler, etkinlikler ve atölyeler desteklenmeye devam edilerek teknoloji farkındalığının artırılması sağlanacaktır.

548. Araştırma altyapılarının öncül araştırmalar yapan, nitelikli insan gücü istihdam eden ve özel sektörle işbirliği içinde çalışan bir yapıyla Ar-Ge ve yenilik ekosistemindeki etkinliklerinin artırılması sağlanacaktır.

548.1. Araştırma altyapılarının başta öncelikli sektörler ve kritik teknolojiler olmak üzere Ar-Ge kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

548.2. 6550 sayılı Araştırma Altyapılarının Desteklenmesine Dair Kanun kapsamında sağlanan destekler altyapıların performansları dikkate alınarak artırılacaktır.

548.3. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu kapsamında yükseköğretim kurumları bünyesinde kurulan uygulama ve araştırma merkezleri, teknolojik araştırma merkezlerinin farklılaşan nitelikleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak yeniden yapılandırılacaktır.

548.4. Araştırma altyapılarının, alanlarına göre kendi aralarında ve sanayi ile ulusal ve bölgesel düzeyde işbirliği yapmasına imkân verecek Ar-Ge platformlarının oluşturulması sağlanacaktır.

548.5. Araştırma altyapılarının erişilebilirliğinin artırılması amacıyla hazırlanan veri tabanı gözden geçirilerek etkinliği ve faydasının artırılmasına ve araştırma altyapılarının ulusal ihtiyaçları karşılamasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

548.6. Ülkemizde kritik araştırma alanlarında faaliyet gösteren öncü araştırma altyapılarına yönelik yol haritası hazırlanacaktır.

549. Ar-Ge ve yenilik destek sistemi odaklı, performans bazlı, araştırmadan ticarileştirmeye tüm süreci kapsayan, başta öncelikli sektörler olmak üzere sektörlerin ihtiyaçlarını ve gelişme potansiyellerini dikkate alan bir yapıda etkinleştirilecektir.

549.1. Desteklere ilişkin çıktı ve etki odaklı izleme ve değerlendirme sistemleri etkinleştirilecek ve Ar-Ge ve yenilik destek programlarına ilişkin etki analizleri yapılacaktır.

549.2. Ar-Ge ve yenilik destekleri, öncelikli sektörler, derin ve kritik teknoloji alanları kesişimine yoğunlaşacak, performans bazlı uygulamalar yaygınlaştırılacak ve ticarileştirmeye yönelik tüm süreci kapsayan tamamlayıcı destekler sağlanacaktır.

549.3. Ar-Ge ve yenilik desteklerinde kamu kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyon artırılacak, mevzuat uyumu gerçekleştirilecektir.

549.4. Ar-Ge, yenilik ve girişimcilik faaliyetlerine yönelik alternatif finansman mekanizmalarının oluşturulması sağlanacaktır.

550. Kamunun yönlendirici ve kolaylaştırıcı etkin rolüyle, ikiz dönüşümü destekleyen ve toplumsal zorluklara yönelik çözümler üreten ürün ve teknoloji platformlarının yaygınlaştırılması ve etkisinin artırılması sağlanacaktır.

550.1. Başta yeşil dönüşüm olmak üzere ihtiyaç duyulan teknolojilerin yerli imkânlarla geliştirilmesi amacıyla hedef odaklı, platform bazlı teknoloji tabanlı ulusal girişimler başlatılacaktır.

550.2. Üniversite, özel sektör ve kamu işbirliğinde geliştirilen platformlara yönelik temel araştırmadan nihai ürüne kadar olan süreci kapsayan destek modelleri geliştirilecektir.

551. Üniversiteler, araştırma altyapıları ve özel sektör arasındaki işbirlikleri yoluyla bilgi ve teknoloji transferinin artırılmasına yönelik destek mekanizmaları uygulanacak ve arayüz yapılarının kurumsal kapasiteleri geliştirilerek etkinliği artırılacaktır.

551.1. Araştırma altyapılarının, özel sektör Ar-Ge merkezleri ve kamu Ar-Ge merkezleriyle işbirliği içinde oluşturduğu yüksek teknoloji platformlarının ticarileşme potansiyeli yüksek araştırma projelerine sağlanan destekler yaygınlaştırılacaktır.

551.2. TÜBİTAK, TÜSEB, TENMAK başta olmak üzere kamu kurumları bünyesindeki araştırma merkezlerinin etkinliği ile birbirleriyle ve ekosistemdeki diğer paydaşlarla işbirlikleri artırılarak yeni teknoloji ve ürünler geliştirilmesine yönelik projeler yürütülecektir.

551.3. Teknoloji Transfer Ofislerinin (TTO) kurumsal yapıları analiz edilerek etkinliğinin, verimliliğinin ve insan kaynağı kapasitesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacak ve performans bazlı destekler sağlanacaktır.

551.4. Özel sektör Ar-Ge ve tasarım merkezleri ile TGB'lerde uygulanan desteklere performans odaklı olarak devam edilecektir.

551.5. Araştırma altyapılarından Ar-Ge ve yenilik proje hizmeti alan veya araştırma altyapılarıyla işbirliği yapan özel sektör firmalarına yönelik finansman desteği sağlamak üzere mekanizmalar geliştirilecektir.

551.6. Üniversite, sanayi ve kamu işbirliğine yönelik mevcut veri tabanlarının etkinliği analiz edilerek araştırma alanları, patent, yayın, firma yetkinlikleri gibi bilgileri içeren veri tabanı ve platformlar geliştirilecektir.

551.7. Akademik teşvik sistemi, bilgi ve teknoloji transfer faaliyetlerini önceliklendirecek şekilde gözden geçirilecektir.

552. Yeni ve derin teknolojik ürünlerin geliştirilmesi ve ticarileştirilmesine hız kazandırmaya yönelik destek miktarı ve çeşitliliği artırılacak, mevzuat iyileştirmesi yapılacak ve desteklerin kamu alımları mekanizmalarıyla tamamlayıcılığı sağlanacaktır.

552.1. Öncelikli sektörler başta olmak üzere firma iş ortaklıkları yüksek teknoloji Ür-Ge ve ticarileştirmesinin desteklediği Sanayi Yenilik Ağ Mekanizması Programı yaygınlaştırılacaktır.

552.2. Ar-Ge sonuçlarının ticarileştirilmesi için prototip geliştirme, ölçeklendirme ve teknoloji doğrulama çalışmalarının yürütülebilmesine yönelik üniversiteler ve TGB'lerde teknoloji uygulama merkezleri yaygınlaştırılacaktır.

552.3. Ar-Ge ve yenilik projeleri sonucunda ortaya çıkan ve patentle korunan teknolojilerin lisanslama veya devir yoluyla Türkiye'de yerleşik firmalara aktarılmasına yönelik sağlanan destekler yaygınlaştırılacaktır.

552.4. Yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen buluşların ticarileştirilmesine yönelik mevzuat ve uygulamalar geliştirilecektir.

552.5. Öncelikli sektörlerde ihtiyaç duyulan kritik bileşenlerin, cihazların ve malzemelerin ihtiyaç makamı kamu kurumlarının eş finansmanı ile geliştirilmesi ve kamu alımlarının etkin bir araç olarak kullanılması sağlanacaktır.

553. Yenilikçi girişimcilik desteklenecek, büyük işletmeler ile girişimciler arasındaki Ar-Ge işbirlikleri artırılacak ve büyük firmaların sektörlerindeki yeni girişimlerin kurulma ve büyüme aşamalarında destek olması sağlanacaktır.

553.1. Yenilikçi, teknoloji düzeyi yüksek ürün ve hizmetleri geliştirebilen ilkaşama firmalarının kuruluşu ve ölçeklenmesine yönelik destekler sağlanacak ve girişim sermayesi fon kaynakları çeşitlendirilecektir.

553.2. Bir milyar dolar ve üzeri değerlemeye sahip firma olma adayı ve uluslararası rekabet gücü yüksek teknoloji girişimlerinin kuruluşu ve gelişmesi özendirilecektir.

553.3. TGB mevzuatı çerçevesinde büyük firmaların girişimcilere ve girişim sermayesi yatırım ortaklıklarına sağladıkları fonlara ilişkin uygulamalar analiz edilerek etkinliği artırılacaktır.

553.4. Büyük firmaların tedarikçisi konumundaki KOBİ'lerin Ar-Ge projelerini yönlendirmesine ve eş finansman sağlamasına yönelik yürütülen destekler yaygınlaştırılacaktır.

553.5. Yenilikçi ve yüksek teknolojili ürün ve hizmet geliştiren ilkaşama firmaları yönderlik desteği de dâhil olmak üzere aşamalı bir program çerçevesinde desteklenecektir.

554. Yüksek katma değerli üretimi destekleyecek nitelikte öncül araştırma ve teknolojiler teşvik edilecektir.

554.1. Alanında öncül bilimsel ve teknolojik bilgi üreten ulusal veya uluslararası firmaların Türkiye'de kuracağı Ar-Ge laboratuvarları desteklenecektir.

554.2. Yüksek katma değerli, orta-yüksek ve yüksek teknolojili ürünler ile hammaddesi ülkemizde olan ürünlerin yerli imkân ve kabiliyetlerle geliştirilmesine yönelik destekler artırılacaktır.

555. Başta AB ülkeleriyle olmak üzere Ar-Ge faaliyetleri, araştırma altyapıları ve araştırmacı insan gücü bakımından ikili, bölgesel ve çok taraflı işbirlikleri geliştirilecektir.

555.1. Bilim, teknoloji ve yenilik alanında küresel ve bölgesel ortak araştırma programlarından etkin bir şekilde faydalanılacak ve uluslararası karar alma mekanizmalarında ülkemizin güçlü temsili sağlanacaktır.

555.2. AB Araştırma ve Yenilik Çerçeve Programlarına nitelikli projeler yoluyla katılımın sağlanması ve programların geri dönüş oranının artırılmasına yönelik tanıtım, bilgilendirme ve kapasite geliştirme çalışmaları ile destek ve ödül programları gerçekleştirilecektir.

555.3. Uluslararası araştırma altyapı iş ortaklıklarına katılım konusundaki mevzuat ve mevcut uygulamalar iyileştirilerek söz konusu iş ortaklıklarına katılım artırılacaktır.

555.4. Stratejik ülkelerle ikili ve çoklu Ar-Ge ve yenilik işbirlikleri desteklenecektir.

556. Sağlık teknolojileri, uzay teknolojileri, yarı iletken teknolojileri, nadir toprak elementleri ve kutup araştırmaları gibi stratejik alanlarda Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri geliştirilerek sürdürülecektir.

556.1. Aşı, ilaç, tıbbi cihaz, tanı kiti gibi sağlık teknolojilerinde Ar-Ge projeleri ile katma değer yaratabilecek ürünlerin geliştirilmesi sağlanacaktır.

556.2. Başta Ay Araştırma Projesi ile yerli ve milli uydu geliştirme projeleri olmak üzere ülkemizin uzay alanında teknoloji üretme kabiliyeti artırılacaktır.

556.3. ip endüstrisinde Ar-Ge, tasarım, üretim ve ticarileştirme kabiliyetleri geliştirilecektir.

556.4. 2023-2035 yıllarını kapsayan Ulusal Kutup Bilim Stratejisi hedefleri doğrultusunda, her yıl Ulusal Kutup Bilim Seferleri (TAE ve TASE) ile birlikte kutup bilimleri alanında bilimsel etkinlikler ile eğitim ve farkındalık faaliyetleri düzenlenerek, kutup araştırmaları özelinde insan kaynağını arttırma çalışmaları gerçekleştirilecek ve kurumsal altyapı geliştirilerek ülkemizin her iki kutup bۆlgesinde de uluslararası konumu güçlendirilecektir.

557. Ülkemizde Milli Teknoloji Hamlesinin gerçekleştirilmesine yönelik yapay zekâ, nesnelerin interneti, artırılmış gerçeklik, büyük veri, siber güvenlik, ileri malzeme, robotik, mikro/nano/opto-elektronik, biyoteknoloji, hidrojen teknolojileri, yenilenebilir enerji teknolojileri, batarya teknolojileri, genom düzenleme, karbon yakalama, kullanma ve depolama teknolojileri, yeni nesil nükleer reaktörler, füzyon, kuantum, algılayıcı teknolojileri ve katmanlı imalat teknolojilerine ilişkin gerekli Ar-Ge altyapısının tesis edilmesi, projelerin yürütölmesi ve ihtiyaç duyulan nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi sağlanacaktır.

557.1. Kritik teknoloji alanlarında ülkemizin teknoloji üretme kapasitesi geliştirilmesi için projeler desteklenecektir.

557.2. 2053 net sıfır emisyon hedefi kapsamında belirlenecek teknoloji tabanlı ulusal girişim başlıkları ile ihtiyaç duyulan diğer kritik teknolojiler için yol haritaları hazırlanacaktır.

557.3. Kritik teknoloji alanlarında yenilik faaliyetinde bulunan araştırmacı ve girişimcilerin yenilikçi ürün ve teknolojilerini düzenleyici otoriteler ile işbirliğinde test etmelerine imkân tanıyacak düzenleyici test ortamlarının oluşturulması sağlanacaktır.

557.4. Teknolojik ilerlemelerin sosyal etkilerinin ortaya konulmasına yönelik olarak sosyal ve beşeri bilimler ile mühendislik bilimleri arasında eřėüdüml sağlanacaktır.

557.5. Ülkemiz için stratejik konularda kamu politikalarının geliştirilmesi süreçlerinde faydalanılmak üzere bilimsel temelli araştırma raporlarının oluşturulmasına yönelik sosyal ve beşeri bilim araştırma ve geliştirme faaliyetleri desteklenecektir.

Tablo 25: Bilim, Teknoloji ve Yenilik Hedefleri

	2022	2023	2028
Ar-Ge Harcamalarının GSYH'ya Oranı (%)	1,40 ¹	1,55	2,05
Ar-Ge Harcamalarında Özel Sektörün Payı (%)	61,3 ¹	62,0	67,0
Tam Zaman Eşdeğer (TZE) Ar-Ge Personeli Sayısı	221.811 ¹	266.471	440.000
Tam Zaman Eşdeğer (TZE) Araştırmacı Sayısı	168.879 ¹	200.857	335.000
Tam Zaman Eşdeğer (TZE) Doktora veya Eşdeğeri Eğitim Seviyesine Sahip Ar-Ge Personeli Sayısı	40.591 ¹	47.965	85.000
Hakemli Dergilerdeki Yayın Sayısı	71.443 ²	76.000	110.000

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) 2021 yılı TÜİK verisidir.

(2) 2022 yılı Scimago Journal and Country Rank verisidir.

3.2.3.4. Girişimcilik ve KOBİ'ler

a. Amaç

558. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) ve girişimcilerin niteliklerini dikkate alan odaklı politikalar aracılığıyla finansmana erişim imkânlarının, kurumsal gelişimlerinin ve verimliliklerinin artırılması, yenilikçilik kapasitelerinin ve ölçeklerinin büyütülmesi, tedarik zincirlerinde daha güçlü bir biçimde yer almalarının sağlanması, ihracat, yenilikçilik ve rekabetçilik düzeylerinin yükseltilerek daha etkin ve verimli olarak büyümeye ve istihdama katkılarının artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

559. KOBİ'lere yönelik beşeri sermaye güçlendirilecektir.

559.1. Nitelikli akredite danışman ve yönderlik havuzu oluşturularak aktif kullanımı sağlanacak, özellikle öncelikli sektörlerde danışmanlık merkezleri ve platformlar aracılığıyla bire bir danışmanlık mekanizmaları geliştirilecektir.

559.2. Örgün eğitimdeki girişimcilik müfredatı finansal okuryazarlık, mevzuat bilgisi, dijital teknolojiler, e-ticaret, pazarlama gibi konulardaki ihtiyaçlar dikkate alınarak gözden geçirilecek, uygunluk değerlendirmesine imkân sunan uygulamalı girişimcilik eğitimleri yaygınlaştırılacaktır.

559.3. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yapılacak mesleki eğitim merkezleri ve meslek liselerinin yer seçiminde OSB'ler öncelikli olarak değerlendirilecektir.

559.4. Teknoloji alanında kritik uzmanlıklara sahip yetenekler ile yenilikçi iş modelleri ve yüksek teknolojiye dayalı işletmesi olan yabancı girişimcilere karşılıklılık ilkesi çerçevesinde vize uygulaması kolaylaştırılacaktır.

559.5. Çalışanların ortaklığının sağlandığı işletme içi girişimciliği yaygınlaştıracak mekanizmalar geliştirilecektir.

560. Girişimcilik ekosisteminde işbirliği yapma kültürü yaygınlaştırılacaktır.

560.1. KOBİ ve girişimcilere yönelik destekleyici kuruluşlarda arayüz kullanımı yaygınlaştıracaktır.

560.2. Teknik yönderlik gerektiren yüksek teknoloji alanlarda başta büyük işletmeler olmak üzere işletmelerin girişimcilere ve KOBİ'lere yönderlik yapması teşvik edilecektir.

560.3. KOBİ'ler ve üniversitelerin birlikte hazırlayacakları projelerin desteklenmesi sağlanacaktır.

560.4. Sektörel bazda yüksek verimliliğe sahip firmaların iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılmasını sağlayacak mekanizmalar oluşturulacaktır.

560.5. Türkiye'nin yurt dışındaki teknogirişimci envanteri çıkartılarak yurt içindeki potansiyel girişimcilerle etkileşim kurulabilecek bir mekanizma geliştirilecektir.

561. KOBİ'ler, ölçeğini büyütmesi, sürdürülebilir bir yapıya kavuşması ve küresel düzeyde daha rekabetçi bir konum kazanması amacıyla desteklenecektir.

561.1. KOBİ ve girişimciler hızlı büyüme, teknoloji odaklı ihracat yapma, yüksek teknoloji alanında faaliyet gösterme, verimlilik artırma gibi kriterler çerçevesinde odaklı bir yaklaşımla desteklenecektir.

561.2. Ana sanayi üreticileri ve büyük işletmelerin tedarik zincirlerine KOBİ'lerin eklenebilmeleri için eşleşmeleri kolaylaştırılacak ve gerekli kalite, verim, kapasite artışları ile ürün geliştirme (Ür-Ge) faaliyetleri tedarikçi geliştirme süreçleri kapsamında desteklenecektir.

561.3. KOBİ ve girişimcilere sağlanan devlet yardımlarına yönelik kapsayıcı bir izleme sistemi kurulacak ve etki analizleri yapılacaktır.

561.4. Kendi başına ayakta durabilen girişimci ve KOBİ'lerin artırılması amacıyla öncelikle geri ödemeli destekler tercih edilecektir.

561.5. Arz ile talebin daha etkin eşleşmesini sağlamak amacıyla sanayi ve teknoloji bölgelerinde üretimi yapılan ürünlerin ve geliştirilen teknolojilerin envanteri hazırlanacaktır.

561.6. Teknogirişimciler tarafından oluşturulan ürünlerin DMO bünyesindeki Tekno Katalog platformu gibi araçlarla entegrasyonunu sağlayarak bu ürünlerin ticarileşme ve markalaşma süreçleri hızlandırılacaktır.

561.7. KOBİ'leri olası afet ve salgınlara karşı bilgilendirmek ve korumak amacıyla bire bir KOBİ eğitimleri, danışmanlık ve bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

561.8. KOBİ'lerin iş sürekliliği planı hazırlamasına yön göstermesi için ilgili kurum ve kuruluşların katkısı ile rehberler hazırlanacak ve risk yönetimi uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

562. Finansmana erişim kolaylaştırılacak, alternatif ve yenilikçi finansman yöntemleri yaygınlaştırılacaktır.

562.1. Yatırım bankacılığı, kurumsal ve bireysel girişim sermayesi, kitle fonlaması, etki yatırımcılığı, melek yatırımcılık gibi alternatif ve yenilikçi finansman imkânları güçlendirilecek ve kullanımları yaygınlaştırılacaktır.

562.2. Türkiye Finansal Raporlama Standardının KOBİ'ler arasında yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

562.3. Kredi garanti sistemi geliştirilecek ve girişimlerin yenilikçi iş modelleri ile Ar-Ge ve yenilik projelerinin finansmanında kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

562.4. KOBİ'ler ve girişimciler değerlendirilirken bilgi asimetrisi problemlerini azaltmak amacıyla finans verileri dışındaki verilerin de kullanıldığı yeni puanlama sistemleri geliştirilecektir.

563. Esnaf, sanatkâr ve kooperatiflerin değişen ekonomik ve sosyal şartlara uyum sağlayacak şekilde rekabetçilikleri ve kapasiteleri geliştirilecek, denetim sistemleriyle şeffaflık ve güvenilirlikleri artırılabilecek, işbirliği ve ortak çalışma kültürünün yaygınlaşması sağlanacaktır.

563.1. Esnaf ve sanatkârlar odaları birlikleri bünyesinde, esnaf ve sanatkârlara ihracat süreçleri, girişimcilik, Ar-Ge ve yenilikçilik ile devlet yardımları hakkında eğitim, danışmanlık ve bilgi desteği sağlanacaktır.

563.2. Esnaf ve sanatkârlara yönelik finansal desteklerde çeşitlilik artırılabilecek, sektörel bazda ayırtırmaya gidilecek, ekonomik katkı dikkate alınarak uygun koşullu kredi desteklerine devam edilecektir.

563.3. Hazine destekli kullanılan kredilerde imalat sektörüne, ihracata, markalaşmaya, e-ticarete yönelen esnaf ve sanatkârlara sağlanan devlet yardımlarının etkinliği artırılabilecektir.

563.4. Kooperatiflere yönelik finansal destek araçları geliştirilecek, kooperatiflerin makine ve ekipman alımı, nitelikli personel istihdamı ve demirbaş alımları desteklenecektir.

563.5. Başta tarım satış kooperatifleri, kadın kooperatifleri ile sosyal nitelikli kooperatifler olmak üzere öncelikli sektörlerde faaliyette bulunan kooperatiflere destek sağlanacaktır.

563.6. Esnaf, sanatkâr ve kooperatiflere yönelik ortak makine kullanım alanlarının kurulması teşvik edilerek daha az maliyetli üretim yapılabilmesi sağlanacaktır.

563.7. Kooperatifçilikle ilgili kamuoyunda ve üniversitelerde farkındalık sağlanacak ve kooperatifçiliğin daha etkin uygulanması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

Tablo 26: Girişimcilik ve KOBİ Hedefleri

	2022	2023	2028
KOBİ'lerin İhracatı (Milyar Dolar)	67,6 ¹	70	120,0
İmalat Sanayiinde Faaliyet Gösteren KOBİ'lerin İhracatındaki Yüksek Teknolojinin Payı (%)	1,3 ¹	1,5	3,0
Ciroya Göre Hızlı Büyüyen KOBİ Sayısı²	32.554 ¹	33.000	40.000
KOBİ'lerin Mali ve Mali Olmayan Şirketler Ar-Ge Harcamasındaki Payı (%)	27,1 ¹	30,0	37,0
Yıllık Girişim Yatırım Büyüklüğü (Milyar Dolar)	1,6 ³	1,6 ³	4,0
Bir Milyar Dolar Değeri Aşan Firma Sayısı	6 ³	10 ³	25

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) TÜİK, Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021.

(2) Ücretli çalışan sayısı 10'un üzerinde olan ve üç yıllık dönemde yıllık ortalama yüzde 10'dan fazla büyüyen girişimler

(3) Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

3.2.3.5. Fikri Mülkiyet Hakları

a. Amaç

564. Fikri mülkiyet hakları alanında yenilikçi fikir ortamının geliştirilmesi, hak sahiplerinin haklarının yurt içinde ve yurt dışında etkin şekilde korunması, uygulanacak desteklerle yenilikçiliğe ve katma değerli küresel marka oluşturulmasına imkân sağlanması ve hak ihlallerine karşı etkin mücadele edilmesi temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

565. Toplumda fikri mülkiyet bilincinin artırılması ve yayılması sağlanacak, hedef odaklı eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri yapılacaktır.

565.1. Fikri mülkiyet hakları alanında farkındalığın artırılması için kamuoyuna, kullanıcılara ve hak sahiplerine yönelik eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır.

565.2. Fikri Mülkiyet Akademisi Sınai Mülkiyet Hakları Eğitim Merkezi ve Telif Hakları Eğitim Merkezi tarafından çeşitli seviyelerde sertifikalı eğitim programları hazırlanarak devreye alınacaktır.

565.3. Fikir ve sanat eserlerine ilişkin davalara katkı sağlamak amacıyla öncelikli olarak ihtisas mahkemesinde görev yapacak hâkim ve savcılar olmak üzere yargı sürecindeki tüm paydaşlara yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenecektir.

565.4. Telif haklarıyla ilgili akademik çalışmalar teşvik edilecek ve TTO'lara yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenecektir.

565.5. Çocuklarda ve gençlerde telif hakları bilincinin oluşturulması için ilköğretim ve ortaöğretim müfredatına telif haklarına yönelik içerik eklenecektir.

565.6. Çocukların erken yaşlarda yenilikçi düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik çizgi film ve eğitici içerikli bilgisayar oyunları geliştirilecektir.

565.7. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul ve kurumlarda görev yapan idareci ve öğretmenlerin fikri mülkiyet bilgi düzeyini artırmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.

565.8. Mühendislik ve temel bilimler alanında öğrenim gören öğrencilerin patent araştırması konusunda bilgi ve becerilerini artırmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.

565.9. Üniversite öğrencilerinin fikri mülkiyet alanında staj yapmaları teşvik edilecektir.

565.10. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Ar-Ge Merkezleri ve Tasarım Merkezlerine yönelik tematik sınai mülkiyet eğitim programları yürütülecektir.

565.11. Telif hakları alanında akademik tez veri tabanı oluşturulacaktır.

565.12. Bitki ıslahçı hakları korumasında yapılan iş ve işlemlerde etkinliğin artırılması ve kamuoyunda farkındalık yaratılması için paydaşlara yönelik eğitim faaliyetleri düzenlenecektir.

566. Telif haklarında toplu hak yönetim sisteminin geliştirilmesi ve ülke genelinde adil ve yaygın bir lisanslama sistemi oluşturulmasıyla telif gelirlerinin artırılması sağlanacaktır.

566.1. Meslek birliklerinin profesyonel yönetim ve insan kaynakları dâhil olmak üzere kurumsal kapasitelerinin artırılması amacıyla meslek birliği zorunlu organ üyeleri ile personeline yönelik periyodik eğitimler verilecektir.

566.2. Ülke genelinde yaygın bir lisanslama sistemi kurulabilmesi için toplu hak yönetimi ve meslek birlikleri konusunda kamuoyu bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecektir.

566.3. Meslek birliği işlemlerinin daha etkin ve hızlı yürütülmesi amacıyla meslek birliklerinin dijital altyapısının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

567. Ülkemizin fikri mülkiyet varlıklarının ekonomik değere dönüşümü hızlandırılacak, sektörel temelde ekonomik değer ölçümü yapılacaktır.

567.1. Telif haklarına dayalı endüstrilerin ve alt sektörlerin ülke ekonomisine katkısının ölçümü için temel ekonomik göstergeler ve istihdama katkının ölçülmesine yönelik çalışmalar yürütülecek, düzenli aralıklarla kamuoyuyla paylaşılacaktır.

567.2. Ülkemizde telif gelirlerine ve telif ödemelerine ilişkin sağlıklı veri elde edilmesine yönelik mevcut durum analizi yapılacaktır.

567.3. Telif haklarına dayalı yenilikçi endüstrilerde başarılı ülke örnekleri incelenecektir.

567.4. Sınai mülkiyet haklarından elde edilen gelirin ölçülmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilecektir.

567.5. Fikri mülkiyet varlıklarının değerlemesine ilişkin hizmet kapasitesi artırılacaktır.

567.6. Sanayicilerin ve yatırımcıların fikri mülkiyet sahipleriyle etkileşimi artırılacaktır.

567.7. Ticarileşme potansiyeli yüksek patentlerin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımına yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.

567.8. Patentlerin ticarileşme sürecinde kullanılmak üzere pazar araştırması araçları geliştirilecektir.

567.9. Fikri mülkiyet varlıklarıyla ilgili devir, lisans, teminat, rehin gibi hukuki işlemlerle ilgili süreçler sadeleştirilerek bu işlemlerin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

567.10. Ülkemizin ihracat potansiyeli yüksek coğrafi işaretli ürünleri için uluslararası markalaşma stratejileri geliştirilecektir.

568. Sahtecilik ve korsanla mücadele edilmesine yönelik mekanizmalar oluşturulacaktır.

568.1. Sahtecilik ve korsanlıkla mücadele stratejisi oluşturulması ile kayıt dışılığın ve ekonomik kaybın sayısal olarak ölçülmesi sağlanacaktır.

569. Mevzuat ve uygulamalar teknolojik gelişmeler ve ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilecektir.

570. Bitki ıslahçı hakları sisteminin etkinliği artırılacak ve ülkemiz ıslah çeşitlerinin uluslararası alana çıkarılması sağlanacaktır.

570.1. Bitki ıslahçı haklarına ilişkin kurumsal yapı geliştirilecek, personel ve hizmet kalitesi artırılacaktır.

570.2. Bitki ıslahçı hakları alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarla işbirliği geliştirilecektir.

571. Fikri mülkiyet haklarına yönelik destekleme sistemi yeniden yapılandırılacaktır.

571.1. Sanayi kuruluşlarının sınai mülkiyet çıktılarının artırılması için destek ve stratejilerin oluşturulması sağlanacaktır.

571.2. Patent desteklerinin değerlendirilmesi ve güncel gereksinimlere göre yenilenmesi sağlanacaktır.

571.3. TÜBİTAK 1702 programı kapsamındaki desteklerin geliştirilmesi sağlanacaktır.

571.4. Standarda esas patent süreçlerinin desteklenmesi sağlanacaktır.

571.5. Telif haklarına dayalı kültür endüstrileri ile toplu hak yönetim kuruluşlarının kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik özel destek programları oluşturulacaktır.

571.6. Fikri mülkiyet varlıklarının değerlemesine ve ticarileştirilmesine yönelik devlet yardımları gözden geçirilecek, kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

571.7. Türkçe ibareli markaların uluslararası düzeyde markalaşması teşvik edilecektir.

572. Fikri mülkiyet alanında her düzeyde nitelikli insan kaynağının geliştirilmesi sağlanacaktır.

572.1. Fikri ve Sınai Haklar İhtisas Mahkemelerinin personel kapasitesi ve kalitesi geliştirilecektir.

572.2. Fikri mülkiyet hukuku alanında akademik çalışmaların artırılması sağlanacaktır.

572.3. Akademik atama ve yükselme kriterlerinde sınai mülkiyetin kullanılmasına ilişkin mevcut uygulamanın değerlendirilerek güncellenmesi sağlanacaktır.

572.4. Üniversitelerde ve TTO'larda fikri mülkiyet hakları alanında çalışanların sayısını ve niteliğini artırmaya yönelik destekler sağlanacaktır.

572.5. Gümrük personelinin fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik farkındalığı ve yetkinliği artırılacaktır.

572.6. Fikri mülkiyet alanında çalışan bilirkişiler ve arabulucular ile patent ve marka vekillerinin bilgi ve tecrübelerini artırmaya yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.

572.7. Ülkemizde yerleşik gerçek ve tüzel kişilere uluslararası düzeyde hizmet sunacak fikri mülkiyet profesyoneli ve Avrupa Patent Vekili sayısını artırmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

573. Kurumsal kapasite geliştirilecek ve işbirliği platformları oluşturulacaktır.

573.1. Fikri ve Sınai Haklar İhtisas Mahkemelerinin yaygınlaştırılması konusunda ihtiyaç analizi yapılacaktır.

573.2. İhtisas mahkemelerindeki hâkim ve savcılarının görevlerindeki sürekliliğin sağlanması ve yargılama sürelerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

573.3. Fikri mülkiyet uyuşmazlıklarının çözümünde arabuluculuk ve tahkim uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

573.4. Sınai mülkiyete ilişkin veri, istatistik ve içeriklerin raporlanması ve paylaşımı sağlanacaktır.

573.5. Sınai mülkiyet tescil süreçleri, yapay zekâ teknolojileri kullanılarak hızlandırılacak, karar kalitesi artırılacak ve başarılı uluslararası uygulamalar ülkemize uyarlanacaktır.

573.6. Telif hukukuna dair bölge adliye mahkemeleri ile fikri ve sınai haklar ihtisas mahkemeleri kararlarının erişime açılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

574. Yeşil ve dijital dönüşüm alanında geliştirilecek yerli ve milli teknolojilerin uluslararası düzeyde etkin korunması ve ticarileşmesi sağlanacaktır.

574.1. Yeşil ve dijital dönüşüm alanında patent verilerine dayalı teknoloji eğilim raporları hazırlanarak araştırmacıların ve girişimcilerin kullanımına sunulacaktır.

574.2. Yeşil ve dijital dönüşüm alanındaki patent başvurularına yönelik "hızlı inceleme süreçleri" geliştirilecektir.

574.3. Yeşil ve dijital dönüşüm alanında faaliyet gösteren girişimlerin fikri mülkiyet yönetim kapasiteleri artırılacaktır.

574.4. Bilgisayar uygulamalı buluşlarla ilgili bilişim sektörüne yönelik bilgilendirme ve farkındalık faaliyetleri yürütülecektir.

574.5. Yeşil ve dijital dönüşüm alanında geliştirilen teknolojilerin etkin takibi için akademisyen ve araştırmacılara yönelik Otomatik Patent Takip Sistemi geliştirilecektir.

Tablo 27: Fikri Mülkiyet Hakları Hedefleri

	2022	2023	2028
Yeşil ve Dijital Dönüşümle İlgili Tescilli ve Geçerli Patent Sayısı	2.520	3.000	10.000
Türkiye Orijinli Uluslararası Patent Başvuru Sayısı	1.771	1.850	5.000
Avrupa Birliğinde Tescilli Coğrafi İşaret Sayısı	8	16	100
Meslek Birliklerinin Telif Geliri (Milyon TL)	496	850	2.750

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, Telif Hakları Genel Müdürlüğü, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.3.6. Bilgi ve İletişim Teknolojileri

a. Amaç

575. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yerli katma değer artırılması, bu teknolojilerin etkin ve yaygın kullanılması yoluyla ekonomide verimliliğin ve rekabetçiliğin sağlanması ve orta vadede ülkemizin teknolojiye dışa bağımlılığının azaltılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

576. Teknolojik gelişmeler ışığında kamu ve özel sektör eliyle işletilen elektronik haberleşme altyapılarının rekabetçiliği ve sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

576.1. Ulusal Genişbant Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanarak yürürlüğe konulacaktır.

576.2. Kamu sahipliğinde bulunan elektronik haberleşme şirketleri, sektörde rekabeti ve altyapının bütüncül bir şekilde yönetimini sağlamak üzere yeni hizmet ve işletme modelleri göz önünde bulundurularak yeniden ele alınacaktır.

576.3. Paydaşlarla işbirliği içerisinde rekabetin güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

577. Yüksek hızlı, kaliteli, güvenli ve uygun maliyetli erişim imkânı sunan sabit ve mobil genişbant altyapıları yaygınlaştırılacaktır.

577.1. Elektronik haberleşme sektöründe rekabetin güçlendirilmesi amacıyla altyapı kurulumuna ilişkin izin ve geçiş hakkı, altyapının ortak kullanımı ve tesis paylaşımı süreçleri iyileştirilecektir.

577.2. Elektronik haberleşme işletmecileri üzerindeki kamusal yükler hafifletilecektir.

577.3. İnternet Değişim Noktası (İDN) kurulmasına yönelik usul ve esaslar belirlenecek, İDN kurulumu gerçekleştirilecektir.

577.4. Afetlerden etkilenen bölgelerde yeni şehir planlarına uygun telekomünikasyon altyapısının hızla kurulması desteklenecektir.

577.5. Olası afet durumlarında kesintisiz iletişime imkân verecek şekilde elektronik haberleşme hizmetlerinin sunulmasına ilişkin çalışmalar yürütülecektir.

578. Genişbant altyapıları, ticari olarak ulaştırılmayan bölgelerde devlet desteğiyle kurulup işletilecektir.

578.1. Bölgesel farklılıklar dikkate alınarak altyapıların geliştirilemediği bölgelerde genişbant altyapı kurulumu teşvik edilecektir.

578.2. Altyapısı bulunmayan yerleşim yerlerinde mobil haberleşme altyapısı kurulumları sürdürülecektir.

579. BİT sektöründe yerli ürün ve hizmet gelişimi desteklenerek yerlilik oranları artırılacaktır.

579.1. Bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe faaliyet gösteren yerli firmaların çalışma alanları, işgücü nitelikleri ve olgunluk seviyelerini içeren sektörel veri altyapısı oluşturulacaktır.

579.2. Yazılım geliştirme ve hizmet sunumu standartlarının bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe yaygınlaşması desteklenecektir.

579.3. Bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe yenilikçi yazılım teknolojilerinin yaygınlaştırılması yoluyla insan kaynağının etkin kullanımı, rekabet edebilirlik ve sürdürülebilirlik artırılacaktır.

579.4. Kamunun BİT alımı süreçleri bütüncül olarak iyileştirilecek, buna ilişkin usul ve esaslar belirlenecektir.

579.5. Yerli üretimde rekabet güçlendirilerek yerli ürünlerin küresel muadil ürünler kalitesine ve rekabetçi fiyatlara sahip olmaları sağlanacaktır.

579.6. Elektronik haberleşme sektöründe yeni nesil mobil teknolojiler başta olmak üzere sektörel ihtiyaçlara uygun şekilde araştırmadan ticarileştirmeye kadar tüm süreçleri kapsayan yerli üretim ve Ar-Ge destekleri verilecektir.

579.7. Elektronik haberleşme sektöründe yetkilendirmelerde yerlilik oranı kriterlerinin yerli katma değeri artıracak şekilde belirlenmesi sağlanacak ve işletmeci altyapılarının teknoloji bazında yerlilik oranı takip edilecektir.

580. Yeni nesil mobil haberleşme teknolojilerine geçişin etkin bir şekilde yönetimi sağlanacaktır.

580.1. Yeni nesil mobil hizmetlere geçiş sürecinde, eski nesil mobil haberleşme altyapıları ve kullanılan frekanslar kamu ve özel sektörün ihtiyaçları dikkate alınarak gözden geçirilecektir.

580.2. Geçmiş yetkilendirmelerde kazanılan deneyimle birlikte kullanıcı ihtiyaçları ve sektörel gelişmelere uygun şekilde uluslararası gelişmeler çerçevesinde yerli haberleşme altyapılarının kurulumu gözetilerek 5G'ye yönelik yetkilendirme çalışmaları tamamlanacak, 6G'ye yönelik ulusal ve uluslararası çalışmalar takip edilecektir.

580.3. Başta alçak yörünge uydular olmak üzere uydu üzerinden sağlanan genişbant hizmetlerinin yapılacak düzenlemeler çerçevesinde tüm yurttan sunulmasına yönelik faaliyetler yürütülecek, yerleştirmeye yönelik çalışmalar başlatılacaktır.

581. Ulusal siber güvenliğin sağlanmasına yönelik stratejik, dñzenleyici ve teknolojik çalışmalar gerçekleştirilecek, kurumsal yapılanma gñçlendirilecektir.

581.1. Siber Gñvenlik Stratejisi ve Eylem Planı yeni nesil siber tehditler ve teknolojik gelişmeler çerçevesinde gñncellenecektir.

581.2. AB'nin şebeke ve Bilgi Gñvenliđi Direktifi (NIS2) ile siber gñvenlik alanındaki yeni çalışmaları ve uluslararası alanda en iyi uygulamalar dikkate alınarak ulusal siber güvenliğin sağlanmasına yönelik dñzenlemeler yapılacaktır.

581.3. Ulusal siber gñvenlik faaliyetlerinin en ùst seviye koordinasyonu sağlanacak, bu kapsamda kurumlar arası işbirliğini tesis edecek etkin bir koordinasyon ve idare yapısı oluşturulacaktır.

581.4. Siber tehdit istihbaratı edinimi ve paylaşımı sñreleri, kaynak çeşitliliğinin artırılması, yapay zekâ ve bñyñk veri analitiği uygulamalarının geliştirilmesi suretiyle gñçlendirilecek, ulusal siber güvenliği tehdit edecek unsurların erken tespitine ve önlenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilecektir.

581.5. Ulusal ölçekte siber gñvenlik teknik altyapısı gñçlendirilecek, altyapının tñm unsurları arasında etkileşim artırılacaktır.

581.6. Kritik altyapılarda bilgi gñvenliđi yñnetim sistemi kurulmasına yönelik usul ve esaslar belirlenerek hayata geçirilecektir.

581.7. İhtiyaç duyulan alanlarda siber gñvenlik standartları oluşturulacaktır.

582. Yerli siber gñvenlik ekosisteminin gelişmesi, milli özñmlerin yaygınlaşması ve uluslararası rekabet gñcñnñn artırılması sağlanacaktır.

582.1. Yerli ùrñnlerin uluslararası pazarda rekabetçi biçimde yer almalarını sağlayacak şekilde geliştirilmesi desteklenecektir.

582.2. Siber gñvenliđe yönelik test altyapıları geliştirilecektir.

582.3. Başta kamu kurumları olmak ùzere yerli siber gñvenlik ùrñnlerinin kullanımı artırılacaktır.

583. Ùlkemizde siber gñvenlik bilinci ve nitelikli insan kaynağı geliştirilecektir.

583.1. Siber gñvenlik alanında nitelikli iřgñcñnñn yetiştirilmesine ve kariyer olanaklarının iyileştirilmesine yönelik programlar geliştirilecektir.

583.2. Siber gñvenlik alanında yetkin iřgñcñnñn korunması amacıyla yeni iş modelleri oluşturulacaktır.

583.3. Sektñr ihtiyaçlarına uygun iřgñcñnñn yetiştirilmesi amacıyla eğitim içerikleri, niteliği ve ortamı geliştirilecektir.

583.4. Siber gñvenlik alanında toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yñrñtñlecektir.

584. Ulusal ölçekte veri yönetim çerçevesi belirlenerek gerekli teknik, kurumsal ve mevzuat altyapısı geliştirilecektir.

584.1. Ulusal Veri Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.

584.2. Sınır aşan veri transferlerine ilişkin temel yaklaşım ve kuralları ortaya koyan çalışmalar yapılacaktır.

584.3. Dijital ortamdaki verinin daha yüksek katma değer oluşturacak şekilde kullanılmasına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

585. Ülkemizin veri depolama, işleme ve iletimi faaliyetleri kapsamında dışa bağımlılığı azaltılacak, bölgesel veri merkezi üssü olması için gerekli tedbirler alınacaktır.

585.1. Veri merkezi hizmeti sunan yerli firmaların gelişimini teşvik edecek ve rekabeti etkinleştirecek mekanizmalar oluşturulacaktır.

585.2. Veri merkezlerine yönelik güvenlik ve hizmet sunum standartları geliştirilecektir.

586. Açık kaynak kodlu yazılım ekosistemi geliştirilecektir.

586.1. “Türkiye Açık Kaynak Platformu” sürdürülebilir ve etkin bir yapıya dönüştürülecektir.

586.2. Açık kaynak teknolojilerin tanıtılması ve eğitim kaynakları sunulması ile vatandaşların hem kullanım hem de geliştirici olarak daha aktif rol alması sağlanacaktır.

586.3. Açık Kaynak Kodlu Yazılım Kümelenmesi kurulacaktır.

587. KOBİ’lerin dijital dönüşümünde bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin şekilde kullanımı sağlanacaktır.

587.1. KOBİ’lerin yazılım ihtiyaçlarının öncelikli olarak açık kaynak kodlu çözümler vasıtasıyla karşılanması desteklenecektir.

587.2. KOBİ’lerin ortak ihtiyaçları merkezi çözümler ve veri paylaşım platformlarından yararlanılarak karşılanacaktır.

588. Bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründeki insan kaynağını ve niteliğini artırmaya yönelik kamu, üniversite ve STK işbirliği içerisinde programlar oluşturacaktır.

588.1. Yazılım sektöründeki insan kaynağı açığı detaylı şekilde analiz edilerek bu açığın yetiştirme, yeniden yetkinlik kazandırma ve daha etkin kullanımıyla kapatılması sağlanacaktır.

588.2. Uzaktan ya da yerinde yurt dışına çalışmakta olan yazılımcıların yerli bilişim sektörünün katma değerini artıracak şekilde istihdam edilebilmeleri için önlemler alınacaktır.

588.3. Bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki Ulusal Meslek Standartları ve Ulusal Yeterlilikler yayımlanacaktır.

589. Toplumda dijital okuryazarlık oranı artırılabilecektir.

589.1. Toplumun farklı kesimlerinde dijital becerilerin geliştirilmesine yönelik faaliyetler yürütülecektir.

590. İleri dijital teknolojilerin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve bu teknolojileri kullanacak işgücünün yetiştirilmesini desteklemek amacıyla mekanizmalar kurgulanacaktır.

590.1. Kamu kurumlarının ve özel sektörün dijital teknolojiler alanında ortak çözümler geliştirecekleri ekosistem güçlendirilecektir.

590.2. İleri dijital teknolojiler alanında kamu kurumlarına ve sanayi kuruluşlarına test, deney, danışmanlık, finansmana erişim ve eğitim hizmetleri sunabilecek ortamlar oluşturulacaktır.

591. Yapay zekâ alanındaki temel teknolojilerin geliştirilmesi desteklenecek ve kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

591.1. Kamu, üniversite ve özel sektörün yapay zekâ alanındaki işbirlikleri güçlendirilecektir.

591.2. Yapay zekâ alanında uluslararası işbirlikleri artırılabilecektir.

591.3. Yapay zekâ teknolojilerinin doğurduğu ihtiyaçlara yönelik gerekli hukuki düzenlemeler yapılacaktır.

Yayıncılık

592. Kamu ve özel sektör işbirliği içerisinde, rekabetçi bir ortamda, kaliteli görsel-işitsel içerik üretimi ve ihracatını artırmaya, markalaşmayı sağlamaya, yüksek katma değer üretmeye ve sektörün ekonomiye katkısını artırmaya yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

592.1. Ulusal ve uluslararası yayıncılık ortamlarında görsel-işitsel içeriğin telif haklarının korunmasına yönelik kamu-özel sektör işbirliği içerisinde etkin mekanizmalar oluşturulacaktır.

592.2. Sektördeki devlet yardımlarının etkileri değerlendirilerek üretim ve ihracat aşamasında farklı faaliyetler için sağlanan yardımlar etkin şekilde ve eşgüdüm içerisinde kullanılacak, yeni alt sektörlerin hizmet ihracatında devlet yardımları kapsamına alınması değerlendirilecektir.

592.3. Tüm paydaşların işbirliğiyle görsel/işitsel içerik alanında istatistik altyapı oluşturulacak; üretim ve ihracat verileri derlenecek, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından düzenli olarak sektöre ilişkin veri üretilmesi, açıklanması ve sektörel gelişmelerin raporlanarak kamuoyuyla paylaşılması sağlanacaktır.

592.4. Ürün yerleştirme faaliyetlerinin markalaşma ve tanıtımı desteklemek üzere etkin kullanılmasına yönelik strateji belgesi hazırlanacaktır.

592.5. Çevrimiçi yayın platformlarının kataloglarında yerli yapımların yayınlanması desteklenecektir.

592.6. Türk Dili Konuşan Ülkeler Yayıncılık Düzenleyici Kuruluşları Birliği oluşturulması için diplomatik girişimler yürütülecektir.

592.7. Gelişen medya teknolojilerine yönelik ülkemiz konumlanışının belirlenmesi yönünde çalışmalar yürütülecektir.

592.8. Medya okuryazarlığının geliştirilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilecektir.

593. Yayıncılık sektöründe nitelikli işgücü oluşturmak üzere eğitim sistemi güçlendirilecek, sektöre özgü destekler eşgüdüm içerisinde kurgulanarak üretim ve pazarlama ekosisteminin her aşamasından gelir elde edilmesi kolaylaştırılacaktır.

593.1. Yayıncılık sektörünün geliştirilmesi ile üretim ve pazarlama ekosisteminin her aşamasından gelir elde edilmesini sağlamak üzere tüm paydaşların katılımıyla strateji belgesi hazırlanacaktır.

593.2. Tasarım merkezlerinin işlevselliği artırılacak, yetkin işgücünün üniversitede ve mezuniyet sonrası uzaktan çalışabilecek şekilde istihdam edilmesine olanak sağlanacaktır.

Tablo 28: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Hedefleri

	2022	2023	2028
Mobil Genişbant Abone Yaygınlığı (%)¹	84	87 ²	100
Fiber Genişbant Abone Yaygınlığı (%)¹	6,7	7,4 ²	11,0
BM-ITU Küresel Siber Güvenlik Endeksinde Türkiye'nin Sıralaması	11 ³	11 ³	9
İnternet Kullanım Oranı (%)	85,0	87,1	96,5
Kadınların İnternet Kullanım Oranı (%)	80,9	83,3	95,0
Erkeklerde İnternet Kullanım Oranı (%)	89,1	90,9	98,0

Kaynak: 2023 yılı verileri Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, TÜİK ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği gerçekleştirme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Abone sayısının nüfusa oranıdır.

(2) 2023 yılı 2. çeyrek verisidir.

(3) 2020 yılı verisidir.

3.2.3.7. Madencilik

a. Amaç

594. Madencilik faaliyetlerinin bütünleşik bir yönetim sistemi ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde yürütülerek sektörde yatırım ortamının iyileştirilmesi, yurtiçi aramaların artırılması suretiyle ülkemizin maden, jeotermal kaynak, petrol ve doğal gaz potansiyelinin tespit edilmesi, madenlerin işlenerek ara ve uç ürünlere dönüştürülmesi yoluyla katma değer artırılması, hammadde arz güvenliğinin sağlanması ve dışa bağımlılığın azaltılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

595. Güncel ihtiyaçlar çerçevesinde madencilik sektörünü etkileyen mevzuata ilişkin kapsamlı bir çalışma yapılarak yatırım güvencesi artırılacak ve yatırım ortamı iyileştirilecektir.

595.1. Her bir maden grubunun özelliklerini ve ihtiyaçlarını gözetecek şekilde yeni bir maden kanunu hazırlanacak ve arama faaliyetleri kamu yararına faaliyet olarak tanımlanacaktır.

595.2. Tüm tabii kaynak yönetim sistemlerinin birbiriyle uyumlu bir kurumsal yapılanmaya kavuşturulmasını teminen orman, su, maden, jeotermal, petrol ve doğal gaz gibi tabii kaynak alanlarında izin süreçlerinin tek elden yönetilebilmesi ve bürokratik süreçlerin azaltılması için üst düzeyde kurumsal mekanizma oluşturulması sağlanacaktır.

596. Enerjide dışa bağımlılığın ve cari açığın azaltılmasını teminen başta linyit olmak üzere jeotermal ve kaya gazı gibi yüksek potansiyeli bulunan yerli kaynaklara yönelik arama, üretim ve Ar-Ge faaliyetleri artırılacaktır.

596.1. Kaya gazı ve metan gazı gibi konvansiyonel olmayan kaynaklara yönelik araştırma faaliyetleri yürütülecek, bitümlü şeylden sentetik petrol üretimine yönelik çalışmalara devam edilecektir.

596.2. Jeotermal kaynaklarımızın aranması ve işletilmesine yönelik faaliyetler artırılacaktır.

596.3. Maden işletmelerinde verimlilik artışı, dijitalleşme ve otonom üretim projeleri desteklenecek ve yaygınlaştırılacaktır.

597. Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde madencilik sektörünün çevre ve iş güvenliği mevzuatına uyumu geliştirilecektir.

597.1. Çevre ve iş güvenliği mevzuatına uyum bilinci artırılacaktır.

597.2. Eğitim ve sertifikasyon çalışmalarına devam edilecek, iş sağlığı ve güvenliğinin etkin yönetimi amacıyla madencilğe özgü kurumsal altyapı oluşturulacaktır.

597.3. Maden atık, artık ve pasa envanteri çıkarılacak, bunlarda yer alan değerli elementlerin ve madenlerin potansiyeli belirlenecek ve değerlendirilmelerine yönelik projeler geliştirilecektir.

597.4. Madencilik faaliyetlerinin öncesinde ve sonrasında çevresel parametrelerin tespiti ve oluşabilecek sorunların önlenmesine yönelik bilimsel çalışmalar yürütülecektir.

597.5. Ulusal Maden Rehabilitasyon Bilgi Sistemi kurulacak, başarılı rehabilitasyon ve sosyal sorumluluk projelerinin tanıtımı yapılacak, rehabilitasyon uygulamalarının etkinliği artırılacaktır.

598. İzin süreçlerinde bürokrasi azaltılacak yatırım güvencesi artırılacaktır.

598.1. Madencilik faaliyetlerinde izin, ruhsat ve lisans işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesine yönelik altyapı geliştirilecektir.

598.2. Yatırım güvencesini sağlamaya yönelik izin süreçleri basitleştirilerek yatırım süreçleri hızlandırılacak ve yatırımcı üzerindeki idari ve mali yükler azaltılacaktır.

599. Ülkemizde yer alan stratejik ve kritik hammaddelerin tespiti ve bunların yönetimi konusunda strateji oluşturulacaktır.

599.1. Stratejik ve kritik madenlerin güvenli teminine yönelik yol haritası hazırlanacaktır.

599.2. Stratejik ve kritik madenlere yönelik yönetim, stratejik rezerv, stok, ihracat kısıtlaması konularında yasal düzenlemeler yapılacaktır.

599.3. Yenilenebilir enerji, batarya ve elektrikli araçlar gibi alanlarda kullanılan nikel, lityum, kobalt, nadir toprak elementleri gibi hammaddelerin arz güvenliğinin sağlanması için bu madenlerde zengin rezervlere sahip olan ülkelerle işbirlikleri yapılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

600. Firma ve işletme ölçeklerinin büyütülmesi özendirilecektir.

600.1. Sektördeki firmaların teknik ve mali yapılarının güçlendirilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.

600.2. Ülkemizin kritik ve stratejik mineraller listesinde yer alacak olan maden ruhsatlarının alınmasında yeterli mali imkânlar ve teknik kapasiteye sahip olma şartı getirilmesi yönünde mevzuat değişikliği yapılacaktır.

601. Madencilikte katma değerin artırılması amacıyla madencilik ürünlerinin yurt içinde işlenmesine ve uç ürün geliştirilmesine öncelik verilecek, madencilikte kullanılan makine ve ekipmanın yerli üretimi desteklenecektir.

601.1. Maden ruhsat sahalarının ihalelerinde katma değeri yüksek ara ve uç ürün üretimine yönelik tesis kurulum şartı uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

601.2. Madencilikte kullanılan makine ve ekipmanın yerli üretiminin geliştirilmesi sağlanacaktır.

601.3. Katma değeri yüksek uç ve ara ürünlerin üretimi teşvik edilecektir.

601.4. Bora dayalı ürünler başta olmak üzere katma değeri yüksek ve ileri teknoloji ürünlerin üretimi ve çeşitliliği artırılabilecektir.

601.5. Nadir toprak elementleri ve lityum üretiminde dünyanın önemli üreticileri arasında yer alınacaktır.

602. Enerji ve sanayi sektörlerinin hammadde ihtiyacını karşılamak üzere yurt içi ve yurt dışındaki arama çalışmaları artırılacak, yapılacak önceliklendirme çerçevesinde ekonomik potansiyeli yüksek, stratejik ve kritik madenlerin aranmasına öncelik verilecektir.

602.1. Enerji ve sanayi sektörlerinin hammadde ihtiyacını karşılamak üzere yurt içi ve yurt dışındaki arama faaliyetleri artırılacaktır.

602.2. Karada ve KKTC'nin deniz ruhsat sahaları dâhil olmak üzere denizlerde petrol ve doğal gaz arama faaliyetleri kapsamında sismik ve sondaj çalışmaları yoğunlaştırılacaktır.

602.3. Ülkeler ve ülke grupları tarafından belirlenen stratejik ve kritik hammaddeler ile nadir toprak elementlerinin aranması ve araştırılmasına yönelik projeler geliştirilecektir.

602.4. Yurt dışında uygun yatırım ve üretim imkânları belirlenerek maden, petrol ve doğal gaz arama ve yatırım konularında diğer ülke kuruluşlarıyla işbirliği halinde projeler geliştirilecektir.

603. Özel sektörün arama faaliyetlerinin artırılabilmesi için finansal risklerin azaltılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

603.1. Ulusal Maden Kaynak ve Rezerv Raporlama Komisyonu tarafından Maden Sahaları Değerleme Kodu geliştirilerek sermaye piyasalarında kullanımı sağlanacaktır.

603.2. Maden arama faaliyetlerine ilişkin maden borsası ve madencilik bankası gibi finansman mekanizmaları geliştirilecektir.

Tablo 29: Madencilik Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
Madencilik Katma Değerinin GSYH'ya Oranı (Cari Fiyatlarla, %)	1,4	1,3	2,0
Madencilik İhracatı (Cari Fiyatlarla, Milyar Dolar)	4,6	3,6	10,0
Ara ve Uç Ürün Üretim Şartlı Maden Sahası İhale Sayısı (Kümülatif)	45	56	100
Doğal Gaz Üretimi (Milyar m³/Yıl)	0,4	1,1	15,5
Ham Petrol Üretimi (Varil/Gün)	68.330	75.000	210.000

Kaynak: 2022 yılı verileri TÜİK ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına aittir. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.3.8. Lojistik ve Ulaştırma

a. Amaç

604. Modlar arası ve çok modlu taşımacılık uygulamalarının geliştirilmesi; güvenli, erişilebilir, bütüncül, çevre dostu ve düşük maliyetli bir taşıma sisteminin tesis edilmesi, rekabetçi üretim ve ihracatı destekleyen altyapının oluşturulması sağlanarak taşıma ve lojistikte bölgesel bir üs olma potansiyelimizden azami düzeyde faydalanılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

605. Afete dirençli taşıma altyapısının tesis edilmesine yönelik mevzuat düzenlemeleri ve altyapı çalışmaları tamamlanacaktır.

605.1. Ulaştırma altyapı projeleri için projenin gerçekleştirileceği bölgenin afet riskine göre farklılaştırılmış tasarım esasları belirlenecektir.

605.2. Deprem riski yüksek bölgeler başta olmak üzere afetlere dirençli bir kentsel planlamanın oluşturulabilmesi için taşıma planlarının şehirlerin mekânsal kurgusuna yönelik kararlarla uyumlu şekilde yapılması sağlanacaktır.

605.3. İller özelinde acil ulaşım ve tahliye yollarına ait tasarım standartları tespit edilecek, afet durumunda bölgeye acil erişim planları belirlenecektir.

605.4. Şehir içi ve şehirlerarası ulaşım tesisleri ve altyapıları afetlere karşı güvenli hale getirmek için risk analizleri yapılarak ihtiyaç duyulan güçlendirme ve tadilat projeleri tamamlanacaktır.

605.5. Havalimanları ve limanlara yakın yük ve lojistik merkezlerin afet lojistik merkezleri olarak da kullanılması sağlanacaktır.

605.6. İklim değişikliği ve doğal afetlerin demiryolu ulaşımında yaratacağı etkilerin azaltılması amacıyla altyapı bilgi sistemi geliştirilecektir.

606. Ulaştırma ve lojistik sektöründe çevresel etkilerin ve maliyetlerin en aza indirilmesi ile enerji verimliliğinin artırılması amacıyla demiryolu ve denizyolu taşımacılığına öncelik verilecek, alternatif finansman yöntemleri geliştirilecek, güvenli, kesintisiz, etkin, bütüncül ve sürdürülebilir taşıma ağı ve lojistik merkezler tesis edilecektir.

606.1. Uygun maliyetli uluslararası finansman kaynaklarının, ulaştırma yatırımlarında etkin kullanılmasına yönelik yenilikçi, yeşil ve sürdürülebilir yöntemler geliştirilecektir.

606.2. Demiryollarında devam eden elektrifikasyon çalışmalarıyla uyumlu olacak şekilde elektrikli çeken araç sayısı artırılacaktır.

606.3. Liman operasyonlarında enerji verimliliğinin artırılması ile çevresel etkilerin en aza indirilmesine yönelik düşük emisyonlu/emisyon üretmeyen makine ve ekipmanların kullanımını teşvik edilerek yeşil liman uygulamalarının desteklenmesine devam edilecektir.

606.4. Çevre dostu, yeni nesil deniz ve hava araçlarının yaygınlaştırılmasına yönelik Ar-Ge çalışmaları teşvik edilecektir.

606.5. Net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda havayolu sektöründe sürdürülebilir havacılık yakıtları üretimine ve kullanımına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

607. Ulaştırma ve lojistik sektöründe insan kaynağının niteliğine yönelik kamu, üniversite ve sanayi işbirliği çalışmaları yürütülecek, ilgili uluslararası kuruluşlarda Türkiye'nin orta ve üst düzeyde temsil gücünün artırılması için çalışmalar yapılacaktır.

607.1. Ulaştırma ve lojistik alanında bölgesel ve küresel ölçekte ülkemiz standartlarının benimsenmesi amacıyla diğerk ülkelere ileri seviyede eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulacaktır.

607.2. Türkiye'nin ulaştırma ve lojistik alanındaki başarıları ortaya konularak uluslararası etkinliğı artırılacak ve ülkemizin sektörel uluslararası kuruluşların karar mekanizmalarında daha etkili olması sağlanacaktır.

607.3. Ulaştırma ve lojistik hizmetleri eğitimlerinde standartlar oluşturulacak, üniversite-sektör işbirliğiyle sektörde istihdam edilecek nitelikli personel yetiştirilecektir.

608. Ulaştırma sektöründe devam eden yatırımlar yapılabirlik, sürdürülebilirlik, etkinlik, erişilebilirlik, güvenlik ve verimlilik odağında gözden geçirilerek mevcut altyapının etkinliğı artırılacaktır.

608.1. Ulaştırma yatırımları yapılabirlik, verimlilik ve sürdürülebilirlik temelinde rasyonelleştirilecektir.

608.2. Uygunluk, etkinlik ve kapasite analizleri çerçevesinde havalimanlarının; orman yangınlarıyla mücadele, eğitim, gösteri, hava aracı depolama, bakım-onarım, söküm ve geri dönüşüm, amatör havacılık, fuar, festival ve sınav merkezi gibi faaliyetlerle daha etkin kullanılması teşvik edilecektir.

608.3. Bölgesel havayolu taşımacılığının geliştirilebilmesi amacıyla havayolu işletmeleri desteklenecektir.

608.4. Mevcut karayolu altyapısının etkin kullanılmasına yönelik iyileştirmelere öncelik verilecek, yeni projelerde asgari sanat yapısı gerektiren, maliyet etkin güzergâhlar tercih edilecektir.

608.5. Devam eden demiryolu yatırımlarının termin süresinde tamamlanıp ekonomiye kazandırılması için yatırımcı kuruluşlar arasında eşgüdüm ve işbirliği temin edilecek, iş programına göre imalatların tamamlanması sağlanacaktır.

608.6. Demiryolu yapım, bakım-onarım ve emniyet standartlarında iyileştirmeler yapılacak, modernizasyona yönelik Ar-Ge çalışmaları desteklenecektir.

608.7. Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı gerçekleştirmeleri periyodik olarak raporlanacaktır.

609. Ulaştırma ve lojistik sektöründe bilgi ve iletişim teknolojileri başta olmak üzere dijital uygulama ve yeni teknolojilerin kullanımı yaygınlaştırılarak ulaştırma sistemlerindeki mevcut altyapının daha etkin ve verimli kullanılması sağlanacaktır.

609.1. Tüm ulaşım modlarında, elektrikli veya diğer alternatif yakıtlı araçların kullanımı için altyapı ve teknoloji yatırımları yapılacak, yeni nesil, sürdürülebilir, bütünleşik hareketlilik hizmetleriyle ilgili uyum ve mevzuat düzenlemeleri tamamlanacaktır.

609.2. Akıllı yollar, bağlantılı ve otonom sürüş sistemleri, akıllı ulaşım sistemleri, enerji sönmeyici oto korkuluklar gibi teknolojik çözümlerle seyahat emniyetini, güvenliğini ve ulaşım verimliliğini artıran yapıların kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

609.3. Ulaştırma sektöründeki dijital uygulama ve sistemlerin kullanımı yaygınlaştırılacak, yerli kaynaklar kullanılarak geliştirilmesi üretilmesi, Ar-Ge çalışmaları ve hareketlilik verilerinin kullanımı desteklenecektir.

609.4. Demiryolu altyapısı ve araçlarının dijital envanterinin oluşturulmasına yönelik çalışmalar tamamlanarak bakım/onarım ile hat taleplerinin izlenmesi sağlanacak, işletmecilik faaliyetlerinin verimi artırılacaktır.

609.5. Konvansiyonel demiryolu hatlarında yapılan taşımacılığın güvenli, çevre dostu, ekonomik ve verimli hale getirilebilmesi için elektrifikasyon, sinyalizasyon ve haberleşme altyapısı yük potansiyeli odağında önceliklendirilerek tamamlanacaktır.

610. Yük ve yolcu taşımacılığında demiryolu payının artırılmasıyla kombine taşımacılık imkânlarının geliştirilmesine yönelik öncelikle devam eden demiryolu projeleri tamamlanacak; OSB'ler, limanlar ve maden ocakları gibi önemli yük merkezlerinin demiryolu bağlantıları sağlanacaktır.

610.1. Yapımına devam edilen hızlı tren projeleri tamamlanacak, darboğaz yaşanan bölgelerde hat kapasitesi artırılacak ve yük taşıma potansiyeli yüksek bölgelerin demiryolu ağına bağlanması sağlanacaktır.

610.2. Küresel tedarik zincirinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için ülkemizin içinde bulunduğu ulaştırma koridorlarının etkinliğini ve çeşitliliğini artırma çalışmaları devam edecektir.

610.3. Etüt projesi tamamlanmış iltisak hattı projelerinin yapımına öncelik verilecek, yük talebinin yüksek olduğu demiryolu koridorlarında çift hat ve yan hat gibi uygulamalarla kapasite artırılacaktır.

610.4. Operasyonel verimliliğin artırılması amacıyla iltisak hattı standartları ile lojistik merkez işletme ve yönetim modelleri belirlenecektir.

610.5. Mevcut ve yapımı devam eden lojistik merkezlerin yük elleçleme kapasitesi ve standartları yükseltilecek, yeni lojistik merkezler çok modlu taşımacılığa uygun yük koridorlarında planlanacaktır.

610.6. Yolcu potansiyeli dikkate alınarak hızlı tren seferleri planlanacak ve ekspres sefer sayıları artırılarak seyahat süreleri kısaltılacaktır.

611. Türkiye'nin denizcilikte bölgesel ve kıtasal anlamda aktarma merkezi olmasını teminen ülkemizdeki kıyı tesisleri geliştirilecek, Türk deniz ticaret filosu iyileştirilecektir.

611.1. Stratejik önemi haiz sondaj gemileri ve askeri gemiler öncelikli olmak üzere Doğu Akdeniz'de gemi bakım ve onarımı için yeni tersane kurulmasına yönelik hazırlıklar tamamlanacaktır.

611.2. Doğu Akdeniz bölgesinde Ortadoğu ve Orta Asya ülkelerinin çıkış kapısı olacak, transit yük odaklı, bölgenin gelişmesine ve ihracatın artırılmasına katkı sağlayacak bir ana liman inşa edilecektir.

611.3. Kıyı tesislerinin geri sahaları geliştirilecek, limanların ölçek ekonomisinden azami faydalanacak şekilde bütüncül kıyı planlamalarına uygun olarak hayata geçirilmesi sağlanacak ve uluslararası modlar arası taşıma koridorlarıyla bağlantıları güçlendirilecektir.

611.4. Kısa mesafe deniz taşımacılığının etkin unsurlarından olan düşük tonajlı gemilerin sayıları artırılacak, Türk deniz ticaret filosunun geliştirilmesi için uygun finansman modelleri hayata geçirilecektir.

612. Türk havacılık sektörünün ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik hedefine ulaşması sağlanacak, havacılık mevzuatı, operasyonel gereklilikler ve küresel gelişmeler dikkate alınarak güncellenecektir.

612.1. Sivil havacılıkta gelişen ve değişen işletme modeline uyum sağlayacak şekilde mevzuat yeniden düzenlenecektir.

612.2. İstanbul'un uluslararası bir hava kargo ve aktarma merkezi haline gelmesini teminen kargo kapasitesinin daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılması sağlanacaktır.

612.3. Havayolu işletmelerinin diğer ülkelere olan uçuş sayılarının artırılabilmesine ve yeni uçuş izinlerinin daha kolay alınabilmesine yönelik ulusal strateji belgesi ve yol haritası oluşturulacaktır.

612.4. Transit yolcuların ülke ekonomisine katkısını artırmak için havalimanları ve çevresinde yeni faaliyetleri içeren iş modelleri geliştirilecektir.

612.5. Hava kargo süreçlerinin mevzuat kaynaklı eksiklikleri incelenecek ve yapılabilecek iyileştirmeler hayata geçirilecektir.

613. Karayollarında bakım/onarım hizmetleri zamanında ve yeterli düzeyde karşılanacak; mevcut karayolu ağında oluşabilecek trafik akış darboğazları giderilerek ulaşımın yeterli hizmet seviyesinde sürdürülmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

613.1. Karayolu ağında taşıt işletme giderlerini ve ağır bakım maliyetlerini azaltacak şekilde önleyici bakım kavramı esas alınacaktır.

613.2. Karayollarında yıllık ortalama günlük trafiği 1.000 ağır taşıtın üzerinde olan güzergâhlarda bitümlü sıcak karışım (BSK) kaplama yapımına ağırlık verilecektir.

613.3. Karayollarında seyahat sürelerinin azaltılması, trafik güvenliğinin artırılması ve mevcut yol kapasitelerinin verimli kullanılmasını amaçlayan Akıllı Ulaşım Sistemleri (AUS) yaygınlaştırılacaktır.

614. Karayolu trafik kazalarından kaynaklı can kayıplarının azaltılması için yol kullanıcılarının hata yapabileceğini kabul eden ve yol güvenliğini trafik sistemindeki tüm aktörlerin ortak bir sorumluluğu olarak gören “güvenli sistem yaklaşımı” benimsenecektir.

614.1. Karayollarının fonksiyonlarına ve trafik hacmine göre yol sınıflandırma sistemi oluşturulacak ve bu sisteme dayalı olarak tüm karayolu ağı için hız sınırları yeniden belirlenecektir.

614.2. Bilgi toplama, değerlendirme, analiz ve veri dağıtım faaliyetleri güçlendirilecek, ortak veri tabanları kaza önlemeye yönelik çalışmalarda kullanılacaktır.

614.3. İşaretleme, levha ve ışıklarla tüm yol kullanıcılarının yol kesimlerine ait standartları anlayabileceği “kendini ifade eden yollar” ile çarpmayı önleyen veya çarpma sonucunda oluşabilecek hasarları en aza indiren “affedici yol kenarları” yaklaşımlarıyla karayolu ağındaki altyapı ve güvenlik standartları yükseltilecektir.

614.4. Trafik denetimlerinin etkinliğinin artırılmasını sağlamak üzere kazalardaki şiddet oranını ve kaza sayısını yükselten trafik ihlallerinin önlenmesine ve algılanan yakalanma risk duygusunun güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Tablo 30: Lojistik ve Ulaştırma Sektörü Hedefleri

	2022	2023	2028
Hızlı Tren Hat Uzunluğu (Km, Kümülatif)	1.460	2.251	5.343
Karasal Yolcu Taşımacılığında Demiryolunun Payı (%)	5,37	5,76	7,60
Kabotaj Hattında Elleçlenen Yük (Milyon Ton)	67,5	63,1	76,4
Havalimanı Toplam Yolcu Sayısı (Direkt Transit Dâhil) (Milyon)	182	210	246
Bölünmüş Yol Uzunluğu (Otoyol Dâhil) (Km, Kümülatif)	28.986	29.378	31.250
Otoyol Uzunluğu (Km, Kümülatif)	3.633	3.726	4.330
BSK Kaplamalı Yol Ağı (Km, Kümülatif)	30.026	30.861	35.500
Trafik Kazaları Sonucu Hayatını Kaybeden Kişi Sayısı	5.229	5.200 ¹	3.500
Lojistik Performans Endeksinde Türkiye'nin Sırası ²	38	38	25
Karasal Yük Taşımacılığında Demiryolunun Payı (%)	4,77	5,43	9,0
Demiryolu Hat Verimliliği (Yolcu-Km+Ton-Km)/(Anahat Uzunluğu)	2,41	2,77	7,0
Demiryolu ile Taşınan Yük (Milyar Net Ton-Km)	16,6	19,4	40,0
Elektrikli Hat Oranı (%)	48	52	72
Sinyalli Hat Oranı (%)	55	58	80
İltisak Hattı Uzunluğu (Km, Kümülatif)	439	439	608
Toplam Konteyner Elleçlemesi (Milyon TEU)	12,4	12,3	17,4
Denizyolu Transit Yük Elleçlemesi (Milyon Ton)	81,0	70,4	89,5
1000 GRT ve Üzeri Türk Sahipli Deniz Ticaret Filosu (Milyon DWT)	39,1	41,7	57,5
Havayolu Dış Hat Toplam Kargo Trafığı (Bin Ton)	1.573	1.325	3.800

Kaynak: 2023 yılı verileri Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile Emniyet Genel Müdürlüğü gerçekleştirme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Strateji ve Bütçe Başkanlığı tahminidir.

(2) Dünya Bankası verisi olup 2023 yılı verisi 2022 yılında yayımlanacak rapordaki hedeflenen sırayı ifade etmektedir.

Posta Sektörü

a. Amaç

615. Posta sektöründe sürdürülebilir büyümeye ve istihdama katkı sağlanması, vatandaşlara hızlı, kaliteli, erişilebilir, çeşitli ve güvenilir posta hizmeti sunulması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

616. Evrensel hizmet yükümlülüğünün değişen koşullara göre etkin bir şekilde sürdürülmesi sağlanacaktır.

616.1. Evrensel posta hizmetinin kapsamı ve finansmanı değişen teknoloji ve piyasa koşulları dikkate alınarak gözden geçirilecektir.

617. Posta sektörünün gelişen e-ticaret koşullarına uyumu sağlanarak hızlı, kaliteli, güvenilir ve sürdürülebilir hizmet sunulmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

617.1. Yeni iş modellerinin getirdiği ihtiyaçlar çerçevesinde mevzuat çalışmaları yürütülecektir.

617.2. Dijitalleşmeyle birlikte sektörün daha hızlı ve verimli hizmet sunmasına olanak sağlayacak şekilde matbu evrak düzenlenmesine ilişkin yükümlülükler gözden geçirilecektir.

617.3. Sektörde istatistiki altyapı oluşturularak düzenli veri üretimi ve yayımlanması sağlanacaktır.

3.2.3.9. Ticaretin ve Tüketicinin Korunmasının Geliştirilmesine Yönelik Hizmetler

a. Amaç

618. Ülkemizde yeşil ve dijital dönüşüm çerçevesinde yeni ticaret pazaryeri ve araçlarının güvenli bir şekilde kullanılarak alıcı ve satıcıların etkin bir biçimde buluşturulduğu, fiyatların etkin işleyen sağlıklı piyasa koşullarında belirlendiği, üretici ve tüketici haklarının korunduğu, kalite odaklı, kolay ve düşük işlem maliyetli bir ticaret ortamının sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

619. Toptan ve perakende ticaret sektöründe rekabet gücü artırılacak ve piyasa işleyişinde karşılaşılabilecek aksaklıklar üretici ve tüketicilerin faydası gözetilerek giderilecektir.

619.1. Perakende işletmelerin kuruluşu, faaliyet süreci ve kapanışında gerekli başvuru ve diğer işlemlerin tek merkezden yapılması ve sonuçlandırılmasını sağlayacak Perakende Bilgi Sistemi (PERBİS) uygulamaya alınacaktır.

619.2. Toptan ticareti geliştirmeyi teminen toptancı hallerinin ve benzeri yapıların modernizasyonunu sağlamak üzere mevzuat çalışmaları tamamlanacak, hallerin ticaretteki payı artırılacaktır.

619.3. Sebze ve meyve ticaretinde üreticilerin hak ve menfaatlerinin korunmasına yönelik düzenlemeler hayata geçirilecektir.

619.4. Piyasaya arz edilen ürünlerin fiyatlarının anlık takibini sağlamaya yönelik bir sistem kurulacaktır.

619.5. Ticari defterlerin elektronik ortamda tutulabilmesine ilişkin mevzuat ve sistem altyapısı oluşturulacaktır.

619.6. Ticaret sicili işlemlerinde ödemeler de dâhil tüm süreçlerin elektronik ortamda yürütülmesi sağlanacaktır.

619.7. Hal Kayıt Sistemi ve Hal Kayıt Sistemi Mobil Uygulaması, kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde güncellenecektir.

619.8. Lisanslı depoculuk sisteminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için lisanslı depo sayısının, depolama kapasitesinin ve ürün çeşitliliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

619.9. Piyasaya tekrar arz edilen “yenilenmiş ürünler”in ülke genelinde yaygınlığını artırmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

619.10. Toptan ve perakende ticaret sektörünün dijital dönüşüme uyum kapasitesinin artırılması konusunda çalışmalar yürütülecektir.

619.11. Yeşil ve dijital dönüşüm başta olmak üzere gelişen ihtiyaçlar doğrultusunda mevcut mevzuat ve uygulamalar katılımcı bir yaklaşımla iyileştirilecektir.

619.12. Kayıt dışılığın önlenmesi ve taklit ve tağşiş ürünlerin önüne geçilmesi amacıyla kontrol ve denetimler daha etkin hale getirilecektir.

619.13. Haksız ticari uygulamalarla mücadele etkinleştirilecek, fahiş fiyat artışı ve stokçuluk yapan firmalara uygulanan yaptırımlar ağırlaştırılacaktır.

619.14. Haksız Fiyat Değerlendirme Kurulu tarafından fiyat artışlarının altında yatan sebepler detaylı olarak araştırılacak ve şeffaf biçimde kamuoyuyla paylaşılacaktır.

619.15. Nitelikli işgücünün sektörü tercih etmesi amacıyla sektördeki meslek algısını güçlendirici çalışmalar yapılacaktır.

619.16. Markalaşmanın önemine ilişkin farkındalık artırılacak, başta e-ticaret işletmelerinin alan adları olmak üzere markalaşmaya yönelik çalışmalar desteklenecektir.

620. e-Ticarete güvenin artırılması konusunda çalışmalar yürütülecek, özellikle coğrafi ve kültürel olarak yakın ülke ve bölgelerde Türkiye'nin pazar payı artırılacaktır.

620.1. e-Ticaret mevzuatı yeni iş modellerine uyum sağlayacak şekilde güncellenecektir.

620.2. Elektronik ticaret hacminin düşük olduğu illere yönelik eğitim, tanıtım ve farkındalık faaliyetleri yürütülecektir.

620.3. e-İhracatın artırılması amacıyla Türkiye e-İhracat Platformu ve e-İhracat Konsorsiyumları hayata geçirilecek, şirketlerin, pazaryerlerinin ve perakende e-ticaret sitelerinin yurt dışı pazarlarda ve pazaryerlerinde satış yapabilmeleri desteklenecektir.

620.4. e-İhracatın artırılması amacıyla yakın coğrafyada hedef bölgeler ve sektörler belirlenerek ürün bazlı üretim ve ticareti ortaya koyan saha araştırmaları ve ihtiyaç analizleri gerçekleştirilecektir.

620.5. e-Ticaret lojistiğinde alternatif ve esnek çalışma modellerinin de tanınmasıyla ihtiyaç duyulan insan kaynağı ve depolama kapasitesi artırılacak, hızlı teslimatta sürdürülebilirlik ve çevre politikalarını kapsayacak şekilde çevre dostu araçların kullanımı teşvik edilecektir.

620.6. Türkiye'nin rekabet avantajı olan bölgelerde ikili ve çok taraflı anlaşmalar yoluyla e-ticaret pazar payı artırılacaktır.

620.7. Elektronik Ticaret Bilgi Sistemi, işletmelerin ve tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayacak ve yurt dışı pazarları da içerecek şekilde ürün bazlı ayrıntılı verilerle geliştirilecektir.

620.8. Elektronik ticarete haksız ticari uygulamalara yönelik denetim ve inceleme faaliyetleri yürütülecektir.

620.9. Sınır ötesi e-ticarete ürünlerin iade alınması sürecinin kolaylaştırılmasına ilişkin mevzuat düzenlemeleri yapılacak ve uygulama iyileştirilecektir.

620.10. e-Ticarette piyasa gözetim ve denetimini etkinleştirmek üzere sistem kurulacak ve ihtiyaç duyulan mevzuat düzenleme çalışmaları yürütülecektir.

620.11. e-İhracat gümrük işlemlerinde sadeleştirilmeye gidilecektir.

621. Tüketicinin korunmasıyla ilgili mevzuat gözden geçirilecek, hassas tüketici gruplarına özel önlemler getirilecek ve uygulamalar iyileştirilecektir.

621.1. Tüketicinin korunmasına ilişkin mevzuat güncel gelişmelere uygun olarak gözden geçirilecektir.

621.2. Başta yeşil dönüşüm, ürünlerin çevresel etkileri, sürdürülebilir üretim ve tüketim olmak üzere üretici ve tüketicileri bilinçlendirici tanıtım ve farkındalık faaliyetleri yürütülecektir.

621.3. Piyasa gözetim ve denetim faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması amacıyla mevcut kurumsal yapı ve mevzuat gözden geçirilecek, ilgili kurumların koordinasyon içinde çalışması sağlanacak ve kapasiteleri artırılabilecektir.

621.4. “Dijital Tüketicinin Korunması” yaklaşımıyla dijital mecralarda yer alan reklamlar başta olmak üzere tüketiciyi aldatıcı, yanıltıcı uygulamalara karşı çalışmalar yürütülecektir.

621.5. Tüketici hakem heyetlerinin 81 il merkezinde olacak şekilde yeniden yapılandırılması sağlanacak, kurumsal ve beşeri kapasiteleri geliştirilecektir.

621.6. Tüketici uyuşmazlıklarının elektronik ortamda çözülebilmesi amacıyla Tüketici Şikâyet Platformu oluşturulacaktır.

621.7. Tüketicinin korunması konusunda ülke uygulamaları incelenerek mevcut kurumsal yapının güçlendirilmesine yönelik ihtiyaç analizi çalışması yürütülecektir.

621.8. İlköğretim müfredatına bilinçli tüketici dersi konularak öğrencilerin erken yaşlarda tüketici hakları konusunda bilinçlendirilmesi sağlanacaktır.

621.9. Tüketici Bilgi Sisteminde yenilik ve iyileştirme çalışmaları yürütülecektir.

621.10. Çocuklar ve yaşlılar öncelikli olmak üzere hassas tüketici gruplarına özel önlemler alınacaktır.

Tablo 31: Ticaretin ve Tüketicinin Korunması Hedefleri

	2022	2023	2028
Lisanslı Depo Sayısı	167	185	210
İnternet Üzerinden Alışveriş Yapanların Oranı (%)¹	46,2	49,5	63,0
Tüketici Ürünlerindeki Güvensizlik Oranı (%)	1,7	1,7	1,3
e-İhracatın İhracattaki Payı (%)	0,86	2,05	10,0

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) İnternet kullanan bireylerin kişisel kullanım amacıyla internet üzerinden mal veya hizmet siparişi verme ya da satın alma oranıdır.

3.2.3.10. Gümrük Hizmetleri

a. Amaç

622. Uluslararası standartlar ve yükümlülüklerimiz doğrultusunda şeffaflığı ve öngörülebilirliği esas alarak ticareti kolaylaştırmak ve kaçakçılıkla etkin mücadele etmek temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

623. Ülkemizin ulusal hak ve menfaatleri gözetilerek, gümrük alanında ikili, bölgesel ve çok taraflı ticari ve ekonomik ilişkileri ve işbirlikleri geliştirilecektir.

623.1. Ülkemizde ve dünya ticaretinde yaşanan ekonomik gelişmeler göz önünde bulundurularak Gümrük Birliği'nin güncellenmesine ilişkin çalışmalar yürütülecektir.

623.2. Gümrük idareleri arasında işbirliği artırılarak muhtelif uluslararası belgelerin akdedilmesi çalışmaları yürütülecektir.

624. Farklı kurumlarca yapılan kontrol, izin ve onay süreçleri basitleştirilecek ve bu süreçlerde aranan belgeler azaltılacaktır.

624.1. Belgelerin yerindeligi gözden geçirilerek sayısı azaltılacaktır.

624.2. Dış ticaret işlemlerinde blokzincir ve otomatik karakter tanıma (OCR) gibi yenilikçi teknolojiler kullanılarak kâğıtsız ortamda gümrük uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

624.3. Geçiş belgesi tahsisi için dağıtım ofislerine ibraz edilen evrakların tamamı elektronik ortama alınacak ve kâğıt belge ibrazı sonlandırılacaktır.

624.4. Dış ticaret işlemlerinde sorumlu olan kurumların veri paylaşımı yapması sağlanarak mükerrer veri girişleri önlenecektir.

624.5. Gümrük kapılarında yaşanan bekleme nedeniyle artan maliyetlerin düşürülmesi için beklemeye sebep olan mevzuat ve altyapı unsurları iyileştirilecektir.

625. Gümrük hizmetlerinde tahsil edilen ücretler gözden geçirilerek uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilecektir.

625.1. İthalat ve ihracat süreçlerinde alınan ücret ve kesintiler hizmetle doğrudan ilişkisi dikkate alınarak gözden geçirilecektir.

626. Gümrük hizmetleri yeşil ve dijital dönüşümle uygun bir yapıya kavuşturulacaktır.

626.1. Geleneksel dış ticaret modelleriyle kurgulanan dış ticaret ve gümrük mevzuatı ikiz dönüşüme uyum doğrultusunda e-ihracatın gereklilikleri de dikkate alınarak revize edilecektir.

626.2. İhracatçıların e-ihracat adımlarını öğrenebileceği yapay zekâ destekli eğitim platformları ile ihracatçıların küresel alıcılara ulaşılabilir kılacak ve dijital altyapılarını destekleyecek yeni nesil milli bir firmadan firmaya iş platformu hayata geçirilecektir.

627. Mevzuat açık ve kolay anlaşılır hale getirilecek, mevzuat hazırlıklarında katılımçılık artırılacaktır.

627.1. Mevzuat taslakları hazırlanırken ilgili tarafların görüşleri azami ölçüde dikkate alınacak ve mevzuatın yayımlanması ve uygulanması arasında makul bir süre olması sağlanacaktır.

627.2. Yeni çıkarılacak mevzuatta görev, yetki, hak ve yükümlülükler açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilecektir.

628. Gümrük işlemlerinde etkinlik ve verimliliğin artırılması amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami ölçüde yararlanılacak ve altyapı ihtiyacı karşılanacaktır.

628.1. Gümrük idarelerinin bilgi işlem altyapısı ihtiyaçlar çerçevesinde paydaşların görüşleri alınarak iyileştirilecektir.

628.2. İhracat işlemlerinde blokzincir teknolojisinin kullanılmasına ilişkin yürütülen çalışmaların Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri (BİLGE) Sistemini de kapsayacak şekilde geliştirilmesi sağlanacaktır.

628.3. Eşya, taşıt ve yolcu kontrollerinde ileri teknolojiye sahip sistemler ve uygulamalar yaygınlaştırılarak yazılımlar geliştirilecektir.

628.4. Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü sahibi firmalara ilave kolaylıklar sağlanarak ihracatta yerinde gümrükleme izninin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

629. Uygulamada yeknesaklığı sağlamak amacıyla iş süreçlerinde yetki ve sorumluluklar daha belirgin hale getirilecek, insan kaynakları kapasitesi nitelik ve nicelik olarak yükseltilecek, profesyonelleşme artırılabilecektir.

629.1. Gümrük kapılarındaki koordinasyonun Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülmesine yönelik gerekli düzenlemeler hayata geçirilecektir.

629.2. Gümrük hizmetlerinde görevli kurumların taşra personeline yönelik hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenecek ve destekleyici rehberler yayımlanacaktır.

630. Uluslararası yükümlülüklerimizle uyumlu şekilde e-ihracatın artırılmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

630.1. e-İhracat süreci başta olmak üzere basitleştirilmiş gümrük beyanı süreci QR kodu uygulamalarıyla ele alınacaktır.

630.2. e-İhracata ilişkin lojistik ağı etkin ve verimli bir şekilde kurulması sağlanacaktır.

630.3. e-Ticarette kargo süreçlerini kolaylaştırarak, e-ihracatı hızlandırmak ve yurt dışındaki gümrükleme sürecini kolaylaştırmak için gerekli düzenlemeler hayata geçirilecektir.

631. Lojistik faaliyetler iyileştirilecek ve gümrük işlemleri kolaylaştırılacaktır.

631.1. Şehir içindeki gümrük alanları ve bekleme sahaları yerleşim yeri dışına taşınacak, yerinde gümrükleme uygulaması ile gümrük sahalarına olan gereksinim azaltılacak, fabrika sahası, meyve sebze hali ve depolama alanları gibi her türlü tesisin çalışma saatleri ile altyapıları gece lojistiğine elverişli hale getirilecektir.

Tablo 32: Gümrük Hizmetleri Hedefleri

	2022	2023	2028
Toplam Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü Sahibi Firma Sayısı	600	675	770
İhracatta Yükün Deniz Limanlarında Gümrük Gözetiminde Ortalama Bekleme Süresi (Gün)	2,0	2,1	2,0
İhracatta Yükün Kara Kapılarında Gümrük Gözetiminde Ortalama Bekleme Süresi (Saat)	4,0	3,6	3,4
İlk 4 Saatte Gümrüklemesi Tamamlanan İhracat Beyannamesi Oranı (%)	88	90	91

Kaynak: 2022 yılı verileri Ticaret Bakanlığına aittir. 2023 yılı verileri Ticaret Bakanlığı gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.3.11. İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri

a. Amaç

632. Net sıfır karbon hedefi doğrultusunda yenilenebilir kaynakları kullanan, sürdürülebilir ve güvenli yapılı çevre oluşturmak; güçlü ve entegre tedarik zincirlerine sahip, düşük karbonlu yapı malzemelerini rekabetçi maliyetlerle üretebilen, teknolojik kabiliyeti yüksek bir inşaat sektörü oluşturmak ve ülkemizi yurt dışında küresel bir marka haline getirmek temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

633. İnşaat sektörünün yeşil dönüşümü sağlanacaktır.

633.1. Düşük karbonlu yapı malzemelerinin rekabetçi maliyetlerle üretilebilmesi için güçlü ve entegre tedarik zincirleri oluşturulacaktır.

633.2. Gömülü karbon miktarı ve karbon ayak izi azaltılmış, sürdürülebilir inşaat malzemesi üretimi ve kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

633.3. İnşaat sektöründe sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla ihtiyaç analizi yapılarak gerekli mevzuat çalışmaları yapılacaktır.

633.4. Geri dönüştürülebilir yapı malzemesi ve çevreye duyarlı inşaat teknolojilerinin kullanılmasını özendirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla düzenlemeler yapılacaktır.

633.5. Mevcut bina stokunun enerji performansının iyileştirilmesi için finansal ve teknik teşvik araçları geliştirilecektir.

633.6. Riskli alan dönüşümlerinde sürdürülebilir yapılı çevre oluşturulmasına yönelik pilot uygulamalar yapılacaktır.

633.7. Yapı sahiplerinin enerji verimliliğini içerecek şekilde bina performansını takip edebilmelerine olanak sağlayan akıllı bina tasarımları yaygınlaştırılacaktır.

633.8. Binalarda yenilenebilir enerji kullanım oranları artırılarak enerji verimliliği yüksek binalar yaygınlaştırılacaktır.

633.9. Neredeyse Sıfır Enerjili Bina (nSEB) kistasları iyileştirilecek ve geliştirilecektir.

633.10. nSEB uygulamaları hakkında toplumsal farkındalık oluşturulacaktır.

633.11. Yeşil binalar ile yeşil yerleşmelerin sertifikalandırılmasına yönelik Ulusal Yeşil Sertifika Sistemi yaygınlaştırılacaktır.

633.12. Ulusal Yeşil Bina Sertifika Sistemi (Yes-TR) uluslararası kullanıma uygun hale getirilecektir.

634. Ülkemizde iklim duyarlı, enerji verimli, sürdürülebilir ahşap binaların kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

634.1. Ahşap binaların tasarım esaslarına yönelik mevzuat çalışması yapılacak, uygulama kılavuzu hazırlanacaktır.

635. Sürdürülebilir yapılı çevreyi esas alan ürünler ve yapım teknikleri geliştirilecektir.

635.1. Yaşam döngüsü analizleri ve sürdürülebilirlik konularında dijital dönüşüme uygun yazılım sektörünün gelişimine destek olunacaktır.

635.2. Yaşam döngüsü analizlerine dayalı sürdürülebilir bina tasarım yöntemlerinin kullanılabilmesine ilişkin kapasite oluşturulacaktır.

636. Mimarlık-mühendislik eğitimi güncel gelişmelere uygun olarak gözden geçirilerek niteliği artırılacaktır.

636.1. Üniversitelerdeki mimarlık-mühendislik eğitim müfredatı yapı bilgi modellemesi, döngüsel ekonomi, enerji verimliliği gibi alanlar ile hukuk, sözleşme yönetimi, proje yönetimi ve risk yönetimi gibi yönetsel konularda nitelikli ve yabancı dil bilen işgücü yetiştirilmesine yönelik yeniden düzenlenecektir.

637. İnşaat ekosisteminde dijitalleşme artırılacaktır.

637.1. Başta kamu alımları olmak üzere yapı bilgi modellemesi, yaşam döngüsü analizi gibi dijital tasarım ilkeleri kademeli şekilde zorunlu hale getirilecektir.

637.2. Dijital proje teslimi, otonom proje kontrolü gibi araçların kullanımına yönelik hukuki altyapı oluşturulacaktır.

637.3. Nesnelerin internetini kullanan teknolojilerin inşaatlara entegre edilmesi teşvik edilecektir.

638. Yapı denetim sistemi güçlendirilecektir.

638.1. Yapı denetim mevzuatı sektördeki tüm paydaşların görüşü alınarak güncellenecektir.

638.2. Yapı denetimi sürecinde gerekli teknik bilgi ve donanıma sahip mühendislik hizmeti verilebilmesi için saha tecrübesini ve sürekli meslek içi eğitimi dikkate alan yetkin/uzman bir mühendislik sisteminin oluşturulması sağlanacaktır.

638.3. Binaların performans seviyelerine göre periyodik olarak muayene ve denetiminin yapılmasına ilişkin mevzuatın geliştirilmesi ve belirlenen alanlardaki binaların yapısal muayene sonucunda performans seviyesinin basitleştirilmiş yöntemlerle belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

639. İnşaat sektöründe tecrübe ve eğitime dayalı yetkinlik belgelendirilecek ve teşvik edilecektir.

639.1. Sektöre özgü eleman yetiştirilmesi için yol mühendisliği, trafik mühendisliği, geoteknik mühendisliği gibi özel eğitim ve öğretim programları geliştirilecektir.

639.2. İnşaat sektörü çalışanlarının dijitalleşme, döngüsel ekonomi ve enerji verimliliği gibi yeni alanlardaki bilgi ve becerileri hayat boyu öğrenme yaklaşımıyla geliştirilecektir.

640. İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin kalitesi teknolojik gelişmeler ve güncel eğilimlerle uyumlu olacak şekilde artırılabilecektir.

640.1. İş sağlığı ve güvenliği profesyonellerine yönelik eğitim müfredatı sektör, faaliyetler ve iş ekipmanı ile yaşanan iş kazaları göz önüne alınarak iyileştirilecektir.

640.2. Yüksekte güvenli çalışma bilincinin artırılmasına ve iş kazalarını önleyici nitelikte iş ekipmanına yönelik bilgilendirme faaliyetleri, teknik rehberlik ve destekler yaygınlaştırılacaktır.

640.3. İnşaat, tesisat ve elektrik birim fiyat, analiz ve tarifeleri temel iş sağlığı ve güvenliği gereklilikleri dikkate alınarak iyileştirilecek ve kamu ihale belgelerinde iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin yükümlülükler geliştirilecektir.

641. Kamu ihale mevzuatı ve uygulamaları uluslararası norm ve standartlarla uyumlu olacak şekilde güncellenecek, kamu ihale usulleri ile yapım ve hizmet yüklenicilerinin seçim kriterleri rekabeti sağlayacak şekilde yeniden belirlenecektir.

641.1. Kamu ihalelerinde fiyat dışı unsurların saptanması, oran ve ağırlıklandırma gibi işlemler daha belirgin hale getirilerek net modeller oluşturulacak, fiyat dışı unsurların kullanımı da seçim kriteri haline getirilecektir.

641.2. Kamu alımlarında pazarlık usulünün sadece ivedi ve öngörülme hallerle sınırlı olarak yerinde kullanılmasına yönelik kontrol mekanizmaları kurulacak, idarelerin rekabetçi ihale usullerini kullanmaları sağlanacak, yeni ihale usullerinin geliştirilmesi çalışmaları yürütülecektir.

641.3. Kamu alımlarında aşırı düşük tekliflerin değerlendirilmesi süreçlerinin iyileştirilmesi sağlanacaktır.

641.4. Kamu ihalelerine katılmak isteyen kişilere yönelik sertifikasyon sistemi kurulacaktır.

641.5. Tüm kamu ihale ve alımlarının hızlı, etkin ve saydam bir şekilde tek bir platformdan yürütülmesi amacıyla sistem güncellenecektir.

641.6. Kamu ihale sözleşme süreçlerinin dijitalleştirilmesi amacıyla merkezi bir platform oluşturulacak, tüm kamu kurum ve kuruluşlarının işlemlerini bu platform üzerinden yürütmesi sağlanacaktır.

642. Teknik müşavirlik hizmetleri desteklenecektir.

643. Müteahhitlik ve teknik müşavirlik firmalarının uluslararası rekabet gücü artırılabilecektir.

643.1. Yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinin yeni pazarlara girebilmesi, mevcut pazarlarda derinleşmesi, Türk inşaat ürünlerinin ihracatına katkı sağlanması için firmaların uluslararası pazarlarda konumlanması, güçlenmesi ve markalaşması yönünde desteklenmesine devam edilecektir.

643.2. Ülkemizin mevcut pazarlardaki konumu ikili anlaşmalar yoluyla güçlendirilerek yeni pazarlara girilmesi için çalışmalar sürdürülecektir.

644. İnşaat sektöründe yenilikçilik ve Ar-Ge faaliyetleri, ülke önceliklerine ve ihtiyaçlarına göre teşvik edilecek ve Ar-Ge faaliyetlerinde akademik katkının artırılmasına yönelik araçlar geliştirilecektir.

644.1. Akademi ve araştırma kuruluşlarıyla işbirliği yapılarak dijital tasarıma yönelik Ar-Ge faaliyetleri desteklenecektir.

644.2. Teknik mevzuat geliştirmeye yönelik Ar-Ge faaliyetleri için programlar oluşturulacaktır.

644.3. İnşaat sektöründe yenilikçilik ve Ar-Ge faaliyetlerinin yaygınlaşması için finansal teşvikler geliştirilecektir.

Tablo 33: Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hedefleri

	2022	2023	2028
Yurt Dışı Teknik Müşavirlik Hizmetleri Yıllık Toplam Proje Tutarı (Milyon Dolar)	236	200	240
Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri İş Hacmi (Milyar Dolar)	19,1	20,0	30,0

Kaynak: 2022 yılı verileri Ticaret Bakanlığına aittir. 2023 yılı verileri Ticaret Bakanlığı gerçekleştirme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.2.4. Devlet Yardımları

a. Amaç

645. Sektörel yönlendirme ve özendirmeyle yatırım, üretim ve istihdamın artırılması suretiyle toplum refahının yükseltilmesi, uzun vadeli uluslararası rekabet gücünün geliştirilmesi, kalkınma sürecinin hızlandırılması, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, piyasa aksaklıklarının giderilerek piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

646. Devlet yardımlarının etkinliği artırılacaktır.

646.1. Devlet yardımı uygulayan kamu kurum ve kuruluşlarında etki değerlendirme kapasitesi geliştirilecektir.

646.2. Uygulanmakta olan devlet yardımları, amacı ile tutarlılığı başta olmak üzere etki değerlendirme sonuçları kapsamında gözden geçirilecektir.

646.3. Etki değerlendirme sonuçları gözetilerek ihtiyaç duyulan ve başta yeşil ve dijital dönüşüm olmak üzere özel önem arz eden alanlarda yeni devlet yardımlarına öncelik verilecektir.

646.4. Farklı kurumlar tarafından verilen benzer nitelikteki devlet yardımlarının birleştirilerek sadeleştirilmesi ve uyumu sağlanacaktır.

647. Devlet yardımlarına ilişkin izleme mekanizması oluşturulacak ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyon sağlanacaktır.

647.1. Devlet Yardımları İzleme Sistemi (DYİS) kurulacaktır.

647.2. Devlet yardımı uygulayan kamu kurum ve kuruluşlarının DYİS'e entegrasyonu sağlanacaktır.

647.3. Uluslararası yardım standartları ve kuralları takip edilecek, iyi uygulama örnekleri ve ihtiyaçlarla ilgili araştırmalar yapılacaktır.

Tablo 34: Devlet Yardımı Hedefleri

	2022	2023	2028
Etki Değerlendirme Eğitimi Verilen Kamu Kurum ve Kuruluş Personeli Sayısı	-	125	150
DYİS'e Entegre Devlet Yardımı Uygulayan Kamu Kurum ve Kuruluş Oranı(%)	-	-	100

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.3. NİTELİKLİ İNSAN, GÜÇLÜ AİLE, SAĞLIKLI TOPLUM

648. Kalkınma Planının “Nitelikli İnsan, Güçlü Aile, Sağlıklı Toplum” ekseninde; insan odaklı, kapsayıcı bir kalkınma yaklaşımı benimsenerek dayanıklı bir aile ve toplum yapısı ile milli ve insani değerleri haiz, eğitilmiş, kültürlü, üretken ve sağlıklı nesillerin geleceğe taşınması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda bireylerin bilgi ve becerilerini artırarak niteliğini geliştirecek, ailenin korunması ve güçlenmesini sağlayacak, kimsenin dışarıda ve geride bırakılmadığı, refahın adil bir şekilde paylaşıldığı, birlik, beraberlik ve dayanışma ruhunun hâkim olduğu, huzurlu ve sağlıklı bir toplumsal yapının tesis edilmesi yönünde politika ve tedbirler belirlenmiştir.

649. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında tüm bireylerin fırsat eşitliği temelinde nitelikli bir eğitime ve hayat boyu öğrenme imkânlarına erişimi sağlanarak milletimizin değerlerini özümsemiş, topluma yararlı birer vatandaş olarak yetişmeleri önem arz etmektedir. İnsan kaynağının nitelikli hale getirilebilmesi için ihtiyaç duyulan becerilerin mesleki eğitim ve yükseköğretim aracılığıyla işgücüne kazandırılması, değişen teknoloji, üretim yapısı ve hizmet sunum biçimleri doğrultusunda işgücü piyasaları arz ve talep dengesi göz önünde bulundurularak mesleki eğitimin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

650. İstihdam ve çalışma hayatında ikiz dönüşüm çerçevesinde işgücü piyasasının istihdam oluşturma kapasitesini azami düzeyde tutabilecek önlemlerin alınması temin edilecektir. Aktif işgücü politikaları içerik açısından zenginleştirilerek daha etkin şekilde kullanılacaktır. Plan döneminde kadın, genç ve engellilerin işgücü piyasasına katılımları desteklenecek, iş sağlığı ve güvenliği alanında çalışanları korumaya ve bilinçlendirmeye yönelik tedbirler alınacaktır.

651. Bireylerin yaşam kalitelerinin ve sürelerinin artırılması ile bedenen ve ruhen tam bir iyilik halindeki nesiller için kaliteli, güvenilir, etkin, hazırlık/uyum kapasitesi yüksek, kanıta dayalı süreçlerle ve dijital sağlık teknolojileriyle temellendirilen, mali açıdan sürdürülebilir sağlık hizmeti sunumunun sağlanması amaçlanmaktadır. Sağlıklı yaşam tarzının teşvik edilmesiyle koruyucu sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, bölgeler arası dağılım dengesi gözetilerek sağlık sektöründe beşeri kapasitenin ve fiziki altyapının nitelik ve nicelik olarak iyileştirilmesi önem taşımaktadır.

652. Sürdürülebilir kalkınmanın bir gereği olarak ekonomik büyümenin oluşturduğu refahın toplumun tüm kesimleriyle adil şekilde paylaşılması ile yoksulluğun azaltılması Planın öncelikli hedeflerinden biridir. Beşeri sermaye potansiyelinin geliştirilerek tam ve verimli kullanılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, özel politika gerektiren çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler, yaşlılar gibi toplumun tüm kesimlerinin gözetilmesi, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin etkinleştirilerek yaygınlaştırılması ile genel yaşam standardının artırılması Planın temel politika önceliklerindedir.

653. Ailenin korunması ve güçlendirilmesine yönelik toplumsal yapıyı ilgilendiren her alanda aile dostu politikalar kapsayıcı, bütüncül ve katılımcı bir şekilde geliştirilerek uygulanacaktır. Plan döneminde ailede refah ve yaşam kalitesinin en üst düzeye çıkarılması, kuşaklararası

dayanışma ve işbirliğinin geliştirilmesi, aileye yönelik hizmetlerin nitelik, nicelik ve etkinliğinin artırılması ile aile içi şiddete müsamaha gösterilmemesine yönelik politika ve tedbirler hayata geçirilecektir.

654. Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınmasını hızlandırmak üzere kadınların ve kız çocuklarının dijital ve yeşil dönüşümün gerekliliklerine uygun bilgi ve beceriye kavuşması, çağın gerekliliklerine uygun şekilde eğitimin her seviyesine dâhil olmaları ve devamlılıklarının sağlanması ile sosyal hizmetlerin geliştirilmesi yoluyla iyi olma hallerinin desteklenmesi temel öncelikler arasındadır. Kadınların istihdama tam ve etkin katılması, kamu ve özel sektör ile siyasette karar alma mekanizmalarına daha fazla dâhil olması, iş ve yaşam dengesinin tesis edilmesi yönünde somut adımların atılması önem arz etmektedir.

655. Nüfus artış hızı önemli düzeyde azalmasına rağmen yüksek oranda çocuk ve genç nüfusa sahip ülkemizin bu potansiyelini en iyi şekilde değerlendirerek çocukların ve gençlerin milli, manevi ve ahlaki değerlere sahip, küresel ve ulusal sorunlara duyarlı, ülke kalkınmasında aktif rol alacak bireyler olmalarını sağlamak Planın en önemli amaçlarından birisidir. Bu kapsamda erken çocukluk döneminden başlayarak sağlık, eğitim, kültür, spor alanları başta olmak üzere çocukların potansiyellerini en üst seviyeye çıkaracak ve gençlerin yaşam becerileri yüksek, özgüven sahibi, dijital ve yeşil dönüşümün gerekleriyle donanmış, yetenekleri, eğitimleri ve tercihleri doğrultusunda sosyal, siyasal ve ekonomik hayata aktif katılan bireyler olarak sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir itici gücü olmalarını sağlayacak politikaların uygulamaya konulması önemli görülmektedir.

656. Aktif yaşlanma çerçevesinde yaşlı bireylerin, sağlıklı yaşam biçimlerinin desteklenmesi ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin geliştirilmesi yoluyla ruhsal ve fiziksel olarak hastalıklardan korunması, yaşam boyu öğrenme fırsatlarından faydalandırılması ve kuşaklar arası ilişkilerin güçlendirilmesiyle toplumsal, kültürel ve ekonomik hayata etkin katılımlarının sağlanması, fiziksel ve ekonomik bağımsızlıklarının korunması ile yaşam kalitelerinin yükseltilmesi hedeflenmektedir.

657. Coğrafi konumu ve sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi nedeniyle yoğun düzensiz göçle karşı karşıya kalan Türkiye, 2015 yılından bu yana dünyada en fazla sığınmacı bulunduran ülke konumuna gelmiştir. On İkinci Kalkınma Planı döneminde düzensiz göçün önlenmesi amacıyla etkin bir göç yönetiminin sağlanmasına yönelik politika ve tedbirler uygulanacaktır.

3.3.1. Eğitim

a. Amaç

658. Tüm bireylerin kapsayıcılık ilkesi esasında nitelikli bir eğitime ve hayat boyu öğrenme imkânlarına eşit şartlarda erişimi sağlanarak akademik, sosyal ve mesleki becerilerinin uluslararası standartlara uygun bir şekilde geliştirilmesi, analitik düşünme, finansal okuryazarlık, işbirlikçi çalışma ve liderlik alanlarında yetkinlik sahibi olmalarının sağlanması, milli, manevi, ahlaki, insani ve toplumsal değerleri içselleştirmiş, ait olduğu aile ve topluma karşı sorumluluk sahibi olarak yetişmeleri temel amaçtır.

659. Erken yaşlarda bireylerin yetenek ve kapasitelerinin keşfedilerek bilim, teknoloji ve mesleki kariyer alanlarında uygun kabiliyetleri geliştirebileceği alanlara yönlendirilmesi, ayrıca kişisel ilgi alanları dikkate alınarak kültür, sanat, spor ve dil yetkinlikleri kazandırılarak genç yaşta belirli alanlarda beceri sahibi, üretken ve sosyal birer vatandaş olarak toplumsal iş bölümünde yer almalarının sağlanması hedeflenmektedir.

660. Kalite ve sonuç odaklı bir yönetim anlayışıyla ülkemizin ihtiyaçları doğrultusunda evrensel bilgi üretimine katkı sunacak yetkinlikte akademik kadroların ve nitelikli insan gücünün yetiştirilmesini hedef alan, uluslararası öğrenciler ve alanında başarılı akademisyenler için üniversitemizi çekim merkezi haline getirecek yenilikçi ve rekabetçi bir yükseköğretim sisteminin oluşturulması amaçlanmaktadır.

b. Politika ve Tedbirler

661. Çocukların kaliteli, evrensel, ücretsiz ve okul öncesi eğitime erişimlerinde fırsat eşitliği sağlanacaktır.

661.1. Okul öncesine erişimin artırılması için gerekli fiziki ve beşeri altyapı sağlanacaktır.

661.2. Kaliteli okul öncesi eğitime erişimi kolaylaştırmak üzere ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak öncelikli bölge ve ailelerin ihtiyaçları için farklı modeller üzerinde çalışmalar yürütülecektir.

661.3. Hayırseverlerden ve özel sektörden gelen desteklerin öncelikle okul öncesi eğitim alanına yönlendirilmesi teşvik edilecektir.

661.4. Okul öncesiyle ilgili kalite standartları belirlenecek, izleme ve değerlendirme sistemi geliştirilecektir.

662. Çocukların ruhsal ve bedensel gelişimlerini gözeterek, çocuk güvenliğini ve çocuğun iyi olma halini destekleyen eğitim ortamları sağlanacak, eğitim dışına çıkma ve okuldaki kopma riski bulunan öğrencilere yönelik önleyici mekanizmalar oluşturulacaktır.

662.1. Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitimi için beşeri ve fiziki imkânlar artırılacaktır.

662.2. Çocuğun iyi olma halini destekleyecek mekanizmalar ve standartlar oluşturularak okullar bu standartlar çerçevesinde izlenecektir.

662.3. Okullarda bilim, kültür, sanat ve spor faaliyetleri ile sosyal etkinlikler artırılacaktır.

662.4. Okuldaki kopma riski olan çocukların eğitim sistemi içerisinde kalmaları ve eğitim dışına çıkan çocukların yeniden eğitim sistemine döndürülmesi için öğrencilerin sosyal ve akademik becerilerini izleyen takip mekanizması oluşturulacak, bu takip mekanizması aracılığıyla riskleri önleyici tedbirler aile ve okul işbirliğiyle alınacaktır.

663. Öğrenciler arasındaki başarı farkı ile okullar arasındaki nitelik farkı azaltılacak, tüm okullarda nitelikli ve kapsayıcı eğitim hizmet sunumu sağlanacak, bu amaçla insan kaynağının niteliği artırılacak ve eğitim sürecinin önemli bir parçası olan ailelerin bu kapsamda daha fazla katkı sağlamalarına yönelik eğitim faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.

663.1. Okul bazlı performans değerlendirme sistemine geçilerek düşük seviyede gelişim gösteren okulların okul gelişim düşüklüğünün nedeni analiz edilerek gerekli önlemler alınacaktır.

663.2. Uygulanan telafi edici ve destekleyici yetiştirme programları için etkin izleme ve değerlendirme sistemi kurulacak, bu programlar öğrenci ihtiyaçlarını dikkate alacak şekilde yeniden yapılandırılacaktır.

663.3. Her öğrencinin akademik ve sosyal faaliyetlere ilişkin kaydının tutulduğu ve öğrenme sürecinin kademeler arasında izlenmesini sağlayan e-öğrenci dosyası oluşturulacaktır.

663.4. Destekleme programlarına öğrenci yönlendirmeleri etkin hale getirilecek ve bu yönlendirmelerde öğrencilerin duygusal ve sosyal gelişim alanları dikkate alınacak, destekleme programlarının erken yaşlarda da uygulanması sağlanacaktır.

664. Kaliteli eğitime erişimde fırsat eşitliği sağlanacaktır.

664.1. Okul dışındaki çevresel faktörler kaynaklı farklılıkların, nitelikli eğitime erişimdeki etkisinin giderilmesi için verilen eğitim destekleri ve burslar hedefli programlar şeklinde uygulanacak, bu desteklerin nitelikli eğitime erişim üzerindeki etkisi analiz edilecektir.

664.2. Kız çocuklarının eğitime katılımı, devamlılıkları ve eğitimlerini tamamlamalarını engelleyen faktörler analiz edilerek okul terklerinin önlenmesi, okul kayıt, devam ve tamamlanma oranlarının artırılmasına yönelik program, proje ve uygulamalar geliştirilecektir.

664.3. Fiziki mekân ihtiyacı olmayan bölgelerde hayırseverlerin yaptıkları finansal katkıların eğitim destekleri, öğretim materyalleri gibi cari harcamalara yönlendirilmesi sağlanacaktır.

665. Bireyin gelişimini temel alan ve uzun vadeli öğrenme sürecini de içeren ölçme ve değerlendirme sistemi oluşturulacaktır.

665.1. Ölçme ve değerlendirme sistemi yeterlilik temelli olarak eğitimin tüm kademelerinde yapılandırılacaktır.

665.2. Ölçme ve değerlendirmede bilgi ve iletişim teknolojileri aktif olarak kullanılacaktır.

665.3. Ulusal izleme araştırmaları için mevzuat altyapısı oluşturulacaktır.

665.4. Türkçenin doğru ve güzel kullanımını geliştirmek amacıyla dört temel becerinin değerlendirilmesine yönelik ölçme araçları geliştirilecektir.

666. Eğitim sistemi olağanüstü durumlara karşı daha dayanıklı ve esnek bir yapıya kavuşturulacaktır.

666.1. Bireyselleşmiş öğrenme sistemi etkin hale getirilecek, uzaktan eğitim altyapısı iyileştirilecektir.

666.2. Olağanüstü durumlarda eğitimin kesintiye uğramasının öğrenme kayıpları üzerindeki etkisini telafi edici çalışmalar yürütülecektir.

666.3. Uygulamalı eğitimde ölçme ve değerlendirmenin olağanüstü durumlarda sürdürülebilir kılınması için metotlar çeşitlendirilecek, iş başı eğitim ve uygulamaya dayalı sınavların dijital ortamda gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

667. Eğitimde teknolojinin doğru kullanımı sağlanacak, teknoloji okuryazarlığı artırılacak ve teknoloji kullanımından kaynaklı eşitsizlikler azaltılacaktır.

667.1. Okullarda fiber altyapı ve etkileşimli tahta kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

667.2. Öğrencilerin ve öğretmenlerin dijital becerileri geliştirilecek, doğru teknoloji kullanımı için Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ve Öğretmen Bilişim Ağı (ÖBA) gibi dijital platformlar üzerinde eğitimler verilecektir.

667.3. Öğretmen eğitiminde kullanılan dijital içerikler zenginleştirilecektir.

668. Öğretmen yetiştirme ve geliştirme süreci; mesleğe kabulden önceki eğitimden başlanarak mesleğe kabul, mesleki gelişim ve kariyer gelişimi gibi tüm aşamaları, ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden yapılandırılacak, böylece öğretmenlik mesleğinin niteliği ve toplumsal statüsü güçlendirilecektir.

668.1. Öğretmenlerin mesleki gelişiminde nitelik ve niceliği artırmak için mesleki gelişim toplulukları, okul temelli mesleki gelişim, öğretmen-yönetici hareketlilik programları gibi yeni yaklaşımları da içeren işbirliğine dayalı, planlı, erişilebilir, sürdürülebilir, izlenebilir ve mesleki uygulamalar ile bütünlük bir model geliştirilecektir.

668.2. Öğretmenlik kariyer basamaklarında uzman öğretmenlik ve başöğretmenliğe geçişte hazırlanan eğitim programlarının içeriği, mesleki gelişmelerin yanı sıra uluslararası gelişmeleri içerecek şekilde geliştirilerek öğretmenlerin uygun süre ve düzeylerde yetkinlikleri daha da artırılacaktır.

668.3. Mesleki ve teknik öğretim alanlarındaki öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla üniversitelerle işbirliği yapılarak mesleki ve teknik öğretmen yetiştirme programları açılması sağlanacaktır.

668.4. Üniversite ve okul işbirlikleri güçlendirilecek, yerelde öğretmenlere yönelik hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerde üniversitelerin eğitim fakülteleri ile işbirliği yapılacaktır.

668.5. Eğitim yöneticiliği profesyonel meslek olarak düzenlenecek, okul yöneticiliği yapacak öğretmenlerin yetiştirilmesi için kurumsal yapı oluşturularak yönetici sertifika programları uygulanacaktır.

669. Öğretim programları milli, manevi, ahlaki ve evrensel değerler esas alınarak küresel gelişmelere ve ihtiyaçlara uygun olarak güncellenecek, dijital içeriklerin niteliği ve niceliği geliştirilecektir.

669.1. Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM)'ne özgü öğretim programları geliştirilecektir.

669.2. Yaygın eğitim dâhil tüm öğretim programlarında belirlenecek öncelikli kazanımlar doğrultusunda dijital eğitim içerikleri geliştirilecektir.

670. Okul yönetim sistemi iyileştirilerek okullardaki karar alma sürecine tüm paydaşların dâhil edilmesine imkân sağlanacak, okul yönetiminde katılımcılıkla birlikte eğitimin kalitesi artırılabacaktır.

670.1. Mesleki eğitimde ders seçimi dâhil karar alma süreçlerine özel sektörün ve ailelerin katılımı sağlanacaktır.

670.2. Okul gelir ve giderlerinin bilgi ve iletişim altyapısı geliştirilerek “Bütçe-Yatırım İzleme ve Takip Sistemi” ile düzenli takibi yapılacak, şeffaflığı sağlanacak, bu veriler okulların karar alma süreçlerinde dikkate alınacaktır.

671. Eğitim mekânlarının kalitesi artırılarak teknolojiye, çevreye ve sosyal yaşama uyumlu, güvenli, afetlere dirençli, estetik ve erişilebilir olması sağlanacaktır.

671.1. Yeni derslik inşaatları, bölgeler ve okul türleri özelinde derslik kapasite kullanımı bağlamında mevcut okul ve dersliklerin kapasitelerinin tam olarak kullanılmasını sağlamak üzere okul ve kurumların birleştirilmesi, okul türlerinin değiştirilmesi, binaların takası ve ortak kullanım gibi alternatifler de değerlendirilerek derslik başına düşen öğrenci sayısı gelecek potansiyeli, öğrencilerin nakil hareketi, çağ nüfusu gibi veriler dikkate alınarak yapılacaktır.

672. İklim değişikliği ile mücadele başta olmak üzere sürdürülebilir kalkınma bilincinin tüm öğrencilerde oluşturulması sağlanacak, eğitim mekânları yeşil dönüşümü sağlayacak şekilde tasarlanacaktır.

672.1. Disiplinler üstü bir yaklaşımla iklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma, tüm öğretim programlarına dâhil edilecektir.

672.2. Okullardaki cari giderlere yönelik tasarruf sağlanması için ısıtma, arıtma sistemi gibi alanlarda dönüşüm sağlanacaktır.

673. Özel öğretimde niteliğin artırılması için etkin izleme ve değerlendirme çalışmaları yürütülecektir.

673.1. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde özel eğitim ihtiyacı olan bireylere verilen eğitimlerin etkin bir şekilde izlenmesi ve denetlenmesine yönelik sistem geliştirilecektir.

673.2. Özel öğretimde yeni modeller geliştirilerek bu alanda kamunun denetleyici rolü güçlendirilecektir.

673.3. Özel mesleki ve teknik eğitim kurumlarına verilen devlet desteği kalite standartları gözetilerek verilecektir.

674. Özel eğitime erişim iyileştirilerek eğitimin niteliği ve niceliği artırılacak, rehberlik hizmeti standartları yükseltilecektir.

674.1. Özel eğitim kurumları ile üniversitelerin özel eğitim ve uygulama araştırma merkezleri arasındaki işbirlikleri artırılabacaktır.

674.2. Bütünleştirme eğitimi veren okullardaki destek personeli sayısı ve nitelikleri artırılabacaktır.

675. Hayat boyu öğrenmeye katılım ve belge çeşitliliği artırılacak, kazanımların belgelendirilmesi teşvik edilecek, hayat boyu öğrenme sisteminin işgücü piyasasının talep ettiği becerileri kazandırması ve bu becerilerin iş ve sosyal yaşamda etkin kullanımı sağlanacaktır.

675.1. Hayat boyu öğrenmede uzaktan eğitim olanakları artırılacak, dijital içerik geliştirme çalışmaları yapılacaktır.

675.2. Hayat boyu öğrenmede verilen eğitimlerin standardizasyonunun sağlanması için akreditasyon sistemi oluşturulacaktır.

675.3. Hayat boyu öğrenme konusunda kamuoyunda farkındalık oluşturulacak, uzun süreli işsizler ile işgücünde olup iş aramayı bırakan pasif işgücüne yönelik hayat boyu öğrenme faaliyetleri özendirilecektir.

675.4. İşverenler ile hayat boyu öğrenme merkezi hizmeti sunanlar arasındaki işbirlikleri geliştirilerek ortak program sunmaları sağlanacaktır.

676. Geçici koruma altında bulunan bireylerin eğitime erişimi artırılacaktır.

676.1. Geçici koruma altında bulunan öğrencilerin Türkçe dil becerileri geliştirilecek, devamsızlık, okul terkleri ve örgün eğitim dışına çıkanların oranı azaltılacaktır.

676.2. Geçici koruma altında bulunan öğrencilere, ihtiyaç duyulması halinde uzun vadeli telafi edici eğitimler verilecek ve bu öğrencilerin öğrenme kayıpları azaltılacaktır.

676.3. Geçici koruma altında bulunan öğrencilere yönelik hedefli bilinçlendirme kampanyaları uygulanacak, mesleki ve teknik eğitime erişimleri artırılacaktır.

676.4. Geçici koruma altında bulunan bireylerin yaygın eğitim faaliyetlerine erişimi artırılacaktır.

677. Veri üretme, toplama, işleme, raporlama ve değerlendirme mekanizmaları güçlendirilecek, bu verilerin okullardan merkezi idareye kadar her aşamada kullanılması sağlanacaktır.

677.1. Veriye dayalı politika üretilmesi sağlanacaktır.

677.2. Üretilen veriler ile nitel ve nicel araştırmalar yürütülecektir.

678. Mesleki ve teknik eğitimde özel sektörle işbirliği artırılacaktır.

678.1. Tüm paydaşların rollerinin ve sorumluluklarının tanımlanacağı mesleki eğitim yönetim modeli geliştirilecektir.

678.2. Özel sektör ile mesleki ve teknik eğitim kurumları arasında finansman dâhil uzun vadeli işbirliği sağlanacaktır.

678.3. Ülkemiz sanayiinde öncelikli sektörlerde faaliyet gösteren firmalardaki eğitim merkezi altyapısından mesleki ve teknik eğitim öğrencilerinin yararlanması sağlanacaktır.

678.4. Staj ve işletmede mesleki eğitim uygulamalarının niteliğini artırmak için işletmelerdeki usta öğretici ve eğitici personelin meslek içi eğitim almalarına yönelik projeler geliştirilecek ve bu eğitimlerin izlenmesi sağlanacaktır.

678.5. Mesleki ve teknik eğitime yönelik alternatif finansman kaynakları oluşturulacak ve bu kaynakların kullanımı artırılabacaktır.

679. Mesleki ve teknik eğitimde mesleki, akademik, dijital ve sosyal beceri kazanımı iyileştirilecek, ahilik kültürüyle birlikte mesleki değerlere bağlılık güçlendirilecektir.

679.1. Akademik ve mesleki beceriler de dâhil olmak üzere ulusal beceri tanımlaması yapılacaktır.

679.2. Akademik, mesleki, dijital, sosyal ve duygusal becerileri içerecek şekilde kapsayıcı ölçme ve değerlendirme sistemi geliştirilecektir.

679.3. Mesleki ve teknik ortaöğretimde alan ve dal açma ve kapatma süreci, yerel ihtiyaçlar ve sektör talepleri doğrultusunda gerçekleştirilecektir.

679.4. Mesleki eğitimde teknolojinin yoğun kullanımı sağlanarak öğrencilerin ve eğitimcilerin mesleki bilgi yanında dijital becerileri geliştirilecek, öğretmen ve yöneticilere yönelik hizmet içi eğitimler düzenlenecek, öğretim araç gereç ve içerikleri hazırlanacaktır.

679.5. İşbirliği protokolleri kapsamında hizmet içi eğitimlerle mesleki ve teknik eğitim atölye ve laboratuvar öğretmenlerine yönelik iş başı eğitimlerine ağırlık verilecektir.

680. Mesleki ve teknik eğitim alan bireylerin işgücü piyasasına geçişleri kolaylaştırılacaktır.

680.1. İşgücü piyasası ile mesleki ve teknik eğitim arasındaki uyumun geliştirilmesi için gençlerin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda tercih yapmaları sağlanacak, öncelikli sektörlerdeki mesleki ve teknik eğitime yönelimin sağlanması için burs, eğitim desteği gibi çeşitli teşvik mekanizmaları uygulanacaktır.

680.2. Özel sektörle işbirliği içerisinde mesleki ve teknik eğitimde bölüm ve alan bazında ihtiyaç planlaması yapılarak bölgesel ve sektörel düzeyde beceri ihtiyaç haritası çıkarılacaktır.

680.3. Nitelikli işgücü ihtiyacını karşılamak için program bütünlüğü esas alınarak başta OSB'lerde yer alanlar olmak üzere meslek liseleri ile yükseköğretim kurumlarının program, yönetim, insan kaynakları, finansman ve fiziki altyapı açısından eşleştirilmesi ve koordinasyonu sağlanacaktır.

680.4. Mesleki ve teknik eğitim süreci bütüncül olarak planlanacak, eğitim kademeleri arasında birbirini tamamlayıcı programlar geliştirilecektir.

681. Yabancı dil becerilerini artırmaya yönelik eğitim sistemi, başta müfredat ve öğretmen yetkinliği olmak üzere güçlendirilecektir.

681.1. Yabancı dilde uluslararası standartlarda eğitim verilerek öğrencilerin ileri düzeyde okuma, anlama, konuşma ve yazma becerilerini edinmeleri sağlanacaktır.

681.2. Mesleki ve teknik eğitimde mesleğe özgü yabancı dil eğitimine ağırlık verilecektir.

682. Üniversitelerin nitelik yönünden gelişmelerinin izlenmesi ve yönlendirilmeleri sağlanacaktır.

682.1. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve üniversitelerde, veriye dayalı politika geliştirme süreçlerinin ve büyük verinin kullanımı yaygınlaştırılacak, üniversitelerin performans göstergeleri kapsamında güncel verileri takip edilerek performans değerlendirme raporları belirli aralıklarla paylaşılacaktır.

682.2. Alan bazlı eşleştirmeler aracılığıyla yükseköğretim kurumları arasında işbirliğini artırmaya yönelik modeller geliştirilecektir.

682.3. Yükseköğretim kontenjanlarının üniversitelerin kapasiteleri ölçüsünde, sektörel işgücü arz ve talebinin mevcut durum ve öngörülerle uyumlu olarak ve bölgesel ihtiyaçların dikkate alınarak belirlenmesi sağlanacaktır.

682.4. Üniversitelerin yönetişimi geliştirilecek, bu kapsamda, yerelde mütevelli heyet veya istişari mahiyette mekanizmalar oluşturularak üniversite - özel sektör - yerel yönetim - STK işbirliği güçlendirilecektir.

682.5. “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi”nin etkinliği artırılacaktır.

682.6. Açık öğretim sistemindeki programlar sektörel ihtiyaçlar çerçevesinde gözden geçirilerek açık öğretimin yükseköğretim sistemi içindeki ağırlığı azaltılacaktır.

682.7. Açık öğretim yetişkin eğitimi ve hayat boyu öğrenme odaklı olarak yeniden yapılandırılacaktır.

683. Akademik personelin niteliği yükseltilecektir.

683.1. Üniversitelerin atama ve yükseltme kriterlerinin alt sınırı merkezi olarak belirlenecektir.

683.2. Akademisyenlere yönelik projeye dayalı esnek istihdam modelleri geliştirilecektir.

683.3. Akademisyenlere yönelik yurt içi ve yurt dışı üniversiteler arasındaki misafir öğretim üyesi uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

684. Üniversite öğrencilerinin ve mezunlarının mesleki yetkinlikleri artırılacaktır.

684.1. Sektör temsilcilerinin katılımıyla programların oluşturulması, yeterliliklerin belirlenmesi ve uygulamalı eğitimlerin sektörle birlikte yürütülmesi sağlanacaktır.

684.2. Üniversitelerde kariyer merkezlerinin kapasitelerinin geliştirilmesi, üniversite öğrencilerine ve mezunlarına yönelik kariyer rehberliği ve danışmanlığı faaliyetleri yaygınlaştırılarak bu faaliyetlerin erişilebilirliği desteklenecektir.

684.3. Mezunların işgücü piyasası performansları düzenli takip edilerek ilgili göstergelerde üniversitelerin gelişmelerinin izlenmesi sağlanacaktır.

684.4. Üniversitelerin yetkin olduğu alanlarda öğrencilerin mesleki ve teknik bilgi ve tecrübelerinin artırılması amacıyla sanayi işbirlikleri ve ortak eğitim modellerinin tesisine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

685. Yükseköğretimin uluslararasılaşma düzeyi yükseltilecek, ülkemiz nitelikli uluslararası öğrenciler ve akademisyenler için çekim merkezi haline getirilecektir.

685.1. Yabancı dilde eğitim veren programların niteliği artırılacaktır.

685.2. Nitelikli uluslararası öğrenci sayısının artırılması sağlanacaktır.

685.3. Yükseköğretim kurumları arasında uluslararası işbirlikleri artırılacaktır.

685.4. Uluslararası mezunlar ve etkili tanıtım çalışmalarıyla yükseköğretim sisteminin uluslararası tanınırlığı sağlanacaktır.

685.5. Nitelikli yabancı uyruklu doktoralı araştırmacı ve akademisyenlerin istihdamını özendirici ve kolaylaştırıcı çalışmalar yürütülecektir.

686. Doktoralı insan kaynağının nicelik ve niteliği artırılacaktır.

686.1. Öncelikli sektörler ile gelişme alanlarına odaklı doktora programlarının ilgili sektörle işbirliği içerisinde yürütülmesi sağlanacaktır.

686.2. Üniversitelerin yurt dışındaki yetkin üniversitelerle ortak doktora programları açmaları teşvik edilecektir.

686.3. Doktora programları ve öğrenci kabul koşulları gözden geçirilecek, üniversitelerin yetkinlik analizine ve ihtisas alanına uygun doktora programları oluşturulması sağlanacaktır.

686.4. Doktora tez danışmanlıklarını yapacak danışmanların niteliklerinin mevzuatla tanımlanması sağlanacaktır.

686.5. Akademik ve mesleki doktora ayırımı yapılarak her birinden beklenen kazanımların Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde geliştirilmesi, doktora olgunluk düzeyine ulaşmış belirli üniversitelerde sanayi doktora programları gibi mesleki doktora programlarının oluşturulması desteklenecektir.

686.6. Doktora ve doktora sonrası araştırmalar için burs çeşitliliğinin artırılması sağlanacaktır.

687. Üniversite kampüslerinin sürdürülebilir ve iklim dostu kampüslere dönüştürülmesi desteklenecektir.

687.1. Pilot olarak seçilecek üniversitelerin sıfır atık, temiz çevre, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynakları alanında durumlarının tespit edilerek sürdürülebilir ve iklim dostu kampüslere dönüşüm projeleri hazırlanacaktır.

687.2. Sürdürülebilir ve iklim dostu kampüs hedefine ulaşmada alternatif finansman araçlarına erişim sağlanacaktır.

688. Yükseköğretimde dijital dönüşüm sağlanacaktır.

688.1. Yükseköğretimde dijital olgunluk modelinin oluşturulması desteklenecektir.

688.2. Üniversitelerde kurumsal bulut hizmetlerinin sunulması, yapay zekâ, robotik ve artırılmış gerçeklik başta olmak üzere bilgi ve iletişim teknolojileri kapsamında araştırma ve eğitim amaçlı kullanılacak yazılım, araç ve ekipmanlara erişimin sağlanması desteklenecektir.

688.3. Bilgi ve İletişim Güvenliği Rehberini odak alan, üniversitelerin dijital altyapılarının ve bilgi güvenliklerinin sağlanmasını hedefleyen çalışmalar tamamlanacaktır.

688.4. Üniversitelerin dijital dönüşümünde ve dijital yayın alımlarında fayda-maliyet etkinliğini hedefleyen yerli ve milli yazılımların önceliklendirildiği bulut tabanlı uygulamalar kullanılacaktır.

688.5. Üniversitelerin idari personellerinin bilgi ve iletişim güvenliğine yönelik kapasitesi geliştirilecektir.

688.6. 5G ve ötesi yeni nesil iletişim teknolojilerinde yazılım, donanım ve altyapı alanlarında, nesnelerin interneti, yapay zekâ, büyük veri, kuantum, siber güvenlik, akıllı ulaşım, artırılmış gerçeklik gibi gelişen teknoloji alanlarında nitelikli insan gücü yetiştirilmesi çalışmalarına ağırlık verilecektir.

689. Üniversitelerin öz gelirleri artırılarak finansal sürdürülebilirliği güçlendirilecektir.

689.1. Başta çözüm ortağı olarak reel sektör etkileşiminin artırılması olmak üzere öz gelirleri ve finansman çeşitliliği artırılarak üniversitelerin gelişimine daha fazla kaynak sağlanacaktır.

689.2. Üniversitelere yapılacak yardım ve bağışlar teşvik edilecektir.

689.3. Yükseköğretimde rekabetçi ortamın geliştirilmesi amacıyla kamu üniversitelerinin merkezi idareden aldıkları bütçenin belirli oranda performansları ile ilişkilendirilmesi sağlanacaktır.

690. Üniversitelerdeki idari ve teknik personel niteliği artırılacaktır.

690.1. Üniversitelerde verimliliği düşüren farklı istihdam statüleri gözden geçirilerek yeni bir personel rejimi oluşturulacak ve kurumsal kapasite geliştirilecektir.

690.2. Araştırma altyapılarında yüksek nitelikli teknik personelin görevlendirilmesi sağlanacaktır.

691. Üniversitelerdeki TTO'lar güçlendirilecektir.

691.1. TTO'lar bölgesel öncelikler ve tematik dikey eksenler özelinde yapılandırılacaktır.

691.2. TTO'larda yürütülen faaliyetlerde ilave destekler sağlanacaktır.

692. Yükseköğretim düzeyinde mesleki ve teknik eğitim güçlendirilecektir.

692.1. Meslek yüksekokullarının müfredatları Mesleki Yeterlilik Kurumu tarafından yayımlanan standartlar ve yeterlilikler çerçevesinde güncellenecektir.

693. Yükseköğretim sisteminde kalite güvencesi kültürü yaygınlaştırılacak ve güçlendirilecektir.

693.1. Yükseköğretimde kurumsal akreditasyon ile program akreditasyonu geliştirilecektir.

693.2. Kalite güvencesi, stratejik planlama, performans ve veri yönetimi sistemlerinin entegrasyonu sağlanacaktır.

Tablo 35: Eğitim Hedefleri

	2022	2023	2028
4-5 Yaş Net Okullaşma Oranı (%)	56,7 ¹	64,7 ²	85,0
14-17 Yaş Kız Çocuklarının Net Okullaşma oranı (%)	91,6 ¹	94,2 ²	100
Akademik Becerilerin İzlenmesi ve Değerlendirilmesi (ABİDE) 10. Sınıf Temel Altı ve Temel Yeterlilik Düzeylerindeki Öğrencilerin Toplam İçindeki Payı³			
- Okuma Becerisi	-	25	15
- Matematik	-	40	25
- Fen	-	30	20
Sınıf Tekrarı Yapan Öğrenci Oranı (9. Sınıf) ²	-	7,12	4,0
Hayat Boyu Öğrenmeye Katılım Oranı (%) ⁴	-	6,7	8,0
Doktoralı Mezun Sayısı	10.726	12.419	25.000
Dünya Akademik Başarı Sıralamasında ⁵ İlk 500'e Giren Üniversite Sayısı	1	3	10
Küresel ölçekteki Yeşil Kampüs Sıralamasında ⁵ İlk 100'e Giren Üniversite Sayısı	4	5 ⁶	10

Kaynak: MEB ve YÖK. 2028 verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) MEB 2021-2022 örgün eğitim istatistikleri verisidir.

(2) MEB 2022-2023 örgün eğitim istatistikleri verisidir.

(3) ABİDE 10 araştırmasının ilk saha uygulaması 2022 yılında gerçekleştirilmiş olup saha uygulaması sonuçlarının Aralık 2023'te tamamlanması beklenmektedir.

(4) Eurostat verisi olup 25-64 yaş nüfusundaki yetişkinler arasında araştırmanın yapıldığı son dört hafta içerisinde herhangi bir eğitim programına katılanların oranıdır.

(5) Uluslararası tanınırlığı ve geçerliliği olan sıralamalar baz alınacaktır.

(6) Gerçekleşme tahminidir.

3.3.2. İstihdam ve Çalışma Hayatı

a. Amaç

694. Başta özel politika gerektiren gruplar olmak üzere toplumun tüm kesimlerine yeterli bir gelire kayıtlı, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlandığı koşullarda iş imkânlarının sunulması, ikiz dönüşüm sürecinin etkilerinin fırsata dönüştürülmesi, çalışma çağındaki nüfusun azami oranda istihdam edilmesi, insan kaynağı niteliğinin yükseltilip etkin kullanıldığı verimli bir işgücü piyasasının oluşturulması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

695. Mevcut ve yeni meslek alanları ile bu alanların gerektirdiği beceri düzeylerinin belirlenmesi ve güçlendirilmesi sağlanacaktır.

695.1. İşgücü piyasasında yaşanan dönüşüm çerçevesinde ara ve kalifiye işgücü ihtiyacına yönelik beceri geliştirme faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

695.2. Sektörel bağlamda düşük ve yüksek otomasyon alanları belirlenecek, otomasyon süreçlerinin işgücü piyasası üzerindeki etkileri analiz edilecektir.

695.3. Savunma sanayii, yapay zekâ, siber güvenlik, temiz ve sürdürülebilir enerji ile uzay teknolojileri gibi stratejik alanlarda nitelikli işgücü yetiştirmeye yönelik kamu-üniversite-özel sektör işbirliği programları uygulamaya konulacaktır.

696. İşgücü piyasasının ikiz dönüşüm sürecine uyumu sağlanacaktır.

696.1. İstihdama yönelik devlet yardımları sektörel bazda ikiz dönüşümü destekleyecek şekilde uygulanacaktır.

696.2. Örgün ve yaygın eğitim programlarının içeriği ikiz dönüşüm sürecine uyumlu bir şekilde beceri ve yetkinlik bazlı geliştirilecektir.

696.3. İkiz dönüşüm kapsamında aktif işgücü politikaları analiz edilerek yeniden düzenlenecektir.

696.4. İkiz dönüşüm süreci kapsamında ilgili tüm tarafların katılımıyla adil geçiş stratejisi hazırlanacaktır.

696.5. Adil geçiş sürecinin gerçekleştirilebilmesine yönelik, yeşil dönüşümden etkilenebilecek bölge ve meslek gruplarında istihdam edilenler için ihtiyaç analizi yapılacaktır.

697. Özel politika gerektiren grupların yeterli bir gelirle kayıtlı, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlandığı koşullarda işgücü piyasasına katılımı sağlanacaktır.

697.1. Pasif işgücü programlarından yararlanma koşulları kolaylaştırılacaktır.

697.2. Engellilere yönelik özel eğitim programlarının istihdam temelinde etkinlikleri artırılacaktır.

697.3. Engellilerin istihdam edilmelerine yönelik iş ve meslek danışmanlığı hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.

697.4. Özel politika gerektiren gruplarda yer alan bireylerin istihdamda kalmalarının temin edilmesi ve sahip oldukları becerilerin günümüz ihtiyaçlarına uyarlanması için hayat boyu öğrenmeye katılım artırılacak, sektörlerle işbirlikleri güçlendirilecektir.

697.5. Kadın istihdamını artırmaya yönelik kurumsal bakım olanaklarının ekonomik ve fiziki erişilebilirliği artırılacaktır.

697.6. Uzaktan çalışma gibi esnek çalışma modellerinin kayıtlı ve güvenceli bir şekilde uygulanması ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

697.7. Mikro kredi projeleri, kadın istihdamına etkisi güçlendirilerek yaygınlaştırılacaktır.

698. Gençlerin istihdamının artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi sağlanacaktır.

698.1. İnsan kaynakları alanında gençlere yönelik yetenek yönetimi uygulamaları geliştirilecektir.

698.2. Genç girişimcileri yenilikçi buluşlara ve projelere yönlendiren hibe destekleri artırılacaktır.

698.3. Genç işgücünün kayıtlı istihdamını desteklemek üzere sosyal güvenlik bilinci geliştirilecektir.

698.4. Eğitimde ve istihdamda olmayan gençlerin istihdama erişimlerini desteklemeye yönelik programların etkinliği artırılacaktır.

698.5. Gençlerin kariyer farkındalıklarını artırmak ve istihdam imkânlarına erişimini kolaylaştırmak amacıyla faaliyetler yürütülecektir.

699. Kamu istihdam hizmetleri, yoksul hanelerin sürdürülebilir gelir kaynaklarına ulaşabilmesini desteklemek amacıyla hane temelinde geliştirilecek ve bu hanelerin İŞKUR hizmetlerinden faydalanması önceliklendirilecektir.

699.1. SGK, İŞKUR ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü verileri entegre edilecek ve İŞKUR hizmetleri ile kamu kaynaklı hizmet ve yardımlardan yararlanamayan dar gelirli hanelere İŞKUR hizmetlerinin sunumunda öncelik sağlanacaktır.

699.2. Hane temelli hizmet sunum politikası kapsamında İŞKUR hizmetlerinden faydalanan kişi sayısı artırılacak, öncelikle gençler olmak üzere her ailede en az bir çalışan olmasını sağlayacak tedbirler alınacaktır.

700. Nitelikli işgücü kaybı önlenecek ve yurt dışında çalışan nitelikli vatandaşlarımızın Türkiye ile bağları güçlendirilerek mesleki bilgi ve tecrübe aktarımını sağlayacak mekanizmalar geliştirilecektir.

700.1. Nitelikli işgücünün işgücü piyasasıyla bağlantılı göç nedenleri ortaya konularak sektör bazında kitlesel işgücü kaybını önlemeye yönelik adımlar atılacaktır.

700.2. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın çalıştıkları ülke, sektör ve icra ettikleri mesleklerin tespitine ilişkin veri altyapısı güçlendirilecektir.

701. Ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda nitelikli yabancı işgücünün istihdamı artırılacaktır.

701.1. Yurtdışından temininde zorluk yaşanan hallerde işgücü piyasasının farklı vasıflarda ihtiyaçlarını karşılamak üzere göç ve istihdam politikalarının dengeli bir şekilde uyumlaştırılması sağlanacaktır.

701.2. Çalışma izni başvurularında aranan diploma denkliklerine ilişkin süreçler iyileştirilecektir.

702. Düzensiz işgücü göçü ile mücadele ve uluslararası işgücünün kayıtlı istihdamının artırılması amacıyla çalışmalar yürütülecektir.

702.1. Kayıtlı istihdama geçişi kolaylaştırıcı mevzuat ve teknik altyapıların iyileştirilmesi sağlanacaktır.

702.2. Çalışma izinleri ile sosyal güvenlik kayıtları arasında entegrasyon geliştirilecektir.

703. Kayıt dışı istihdamın azaltılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

703.1. Kayıt dışılığın azaltılmasına yönelik bilinçlendirme ve denetim faaliyetleri artırılacaktır.

703.2. Kayıt dışı istihdam edilen özel politika gerektiren gruplara yönelik sektör bazlı analizler yapılarak denetim mekanizmaları güçlendirilecektir.

704. İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri daha etkin ve verimli hale getirilecektir.

704.1. İş kazası ve meslek hastalıklarının tespiti ve bildirim süreçleri iyileştirilecektir.

704.2. İş sağlığı ve güvenliği alanında koruyucu ve önleyici faaliyetler artırılacaktır.

704.3. İş sağlığı ve güvenliği alanındaki sorumlu kurumların hizmet kaliteleri ile insan kaynağının yetkinlikleri yükseltilecektir.

704.4. İş sağlığı ve güvenliği alanında yerli üretim ile dijital ve teknolojik çözümler teşvik edilerek yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Tablo 36: İstihdam ve Çalışma Hayatı Hedefleri

	2022	2023	2028
İşgücüne Katılma Oranı, Toplam (%)	53,1	53,7	56,7
İşgücüne Katılma Oranı, Kadın (%)	35,1	35,9	40,1
İstihdam Oranı (%)	47,5	48,3	52,5
İşsizlik Oranı (%)	10,4	10,1	7,5
İşsizlik Oranı, Genç Nüfus (%)	19,4	18,5	16,6
Kısmi Süreli Çalışan Oranı (%)	9,7	10,0	12,3
Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)	26,8	26,5	23,4
Ölümlü İş Kazası Oranı (Yüz Binde)	6,6	6,6	6,2

Kaynak: TÜİK. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.3.3. Sağlık

a. Amaç

705. Bireylerin beden ve ruhen tam bir iyilik halinde sağlıklı yaşam sürdürmeleri, ihtiyaç halinde kaliteli, güvenilir, etkin, veriye dayalı süreçlerle desteklenen, hazırlık ve uyum kapasitesi yüksek, mali açıdan sürdürülebilir sağlık hizmeti sunumunun sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

706. Sağlıklı yaşam tarzı teşvik edilerek bulaşıcı olmayan hastalık risklerine karşı koruyucu sağlık hizmetleri güçlendirilecektir.

706.1. Sağlıklı yaşam tarzının teşvik edilmesine yönelik sağlıklı beslenme, fiziksel aktivitenin artırılması gibi alışkanlıkların toplumsal tutuma dönüşmesi sağlanacak, bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecek, sağlık okuryazarlığı teşvik edilerek birey sorumluluğunun geliştirilmesi sağlanacaktır.

706.2. İklim değişikliğinin sağlık üzerine olan etkisinin belirlenmesi ve azaltılması için kurumsal kapasite güçlendirilerek kurumlar arası işbirliği artırılacaktır.

706.3. Sağlık sorumluluğunun geliştirilmesine yönelik çok paydaşlı sağlık sorumluluğu modeli güçlendirilecek, sektörler ve kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon sağlanacaktır.

706.4. Bulaşıcı olmayan hastalıklara yönelik risk faktörlerinin azaltılması için kanser tarama programları da dâhil olmak üzere çeşitlendirilmiş tarama programları yaygınlaştırılacak, erken teşhis oranları artırılacaktır.

706.5. Çocuk, kadın ve üreme sağlığı hizmetleri güçlendirilecek, evlilik öncesi ve yenidoğan tarama programları yaygınlaştırılacak, anne ve bebek ölümlerinin azaltılması sağlanacaktır.

706.6. Ergen sağlığı hizmetleri güçlendirilecektir.

706.7. Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT) uygulamalarının kanıta dayalı şekilde standardize edilerek ulusal ve uluslararası çalışmalarla güvenli kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

706.8. Takviye edici gıda ve bitkisel içerikli ürünlerin güvenli şekilde piyasaya arzını sağlayacak yeni mekanizmalar geliştirilecektir.

707. Özel gereksinimi ve nadir hastalığı olan bireylere sunulan sağlık hizmetlerinin kapasitesi güçlendirilecektir.

707.1. Nadir hastalıkların erken dönemde teşhisi için tarama programları geliştirilerek yaygınlaştırılacaktır.

707.2. Nadir hastalıklara ilişkin tedavi ve araştırma merkezi sayısı artırılacaktır.

707.3. Zihinsel özel gereksinimli bireyler ve ailelerinin etkin sağlık hizmet sunumuna ulaşması kolaylaştırılacaktır.

707.4. Evde sağlık hizmetleri güçlendirilecek ve izleme takip sistemi geliştirilecektir.

708. Bulaşıcı hastalıklara, ani sağlık şoklarına, afet ve acil durumlara hazırlık ve müdahale kapasitesi güçlendirilecektir.

708.1. Bulaşıcı hastalıklara yönelik mevcut tanı, takip ve erken uyarı sistemleri geliştirilecektir.

708.2. Ulusal düzeyde biyolojik ürünlerin üretilmesine ve aşı üretim kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik merkezler kurulacaktır.

708.3. Bağışıklık kazandırma programları güçlendirilerek toplumsal farkındalık artırılacak, aşılama programları tüm risk gruplarını içerecek şekilde yaygınlaştırılacaktır.

708.4. Küresel salgın ve afet gibi olağanüstü durumlarda sağlık hizmet sunucularının rol ve sorumluluklarını içeren yol haritaları belirlenecek, malzeme ve personel akışına ilişkin planlamalar etkin bir şekilde yapılacaktır.

708.5. Acil durumlarda güvenilir bilgi akışı ve koordinasyonun sağlanmasına yönelik altyapı ve kapasite güçlendirilecektir.

709. Birinci basamak sağlık tesislerinin sağlığın korunması ve geliştirilmesindeki rolü güçlendirilecek, hizmet basamakları içerisinde öncelikle kullanımı sağlanacak, basamaklar arası etkileşim geliştirilecektir.

709.1. Birinci basamak sağlık tesisleri nitelik ve nicelik olarak geliştirilerek bu birimlere başvuran kişilerin koruyucu, önleyici, tedavi edici sağlık hizmetlerini bütüncül olarak alabilmesi, böylece ikinci ve üçüncü basamak sağlık merkezlerine başvuruların azaltılması sağlanacaktır.

709.2. Bulaşıcı olmayan hastalıklar başta olmak üzere, hastalıklara ilişkin tarama ve teşhis gibi süreçler ile kronik hastaların tedavi takiplerinde dijital uygulamaların da desteğiyle aile sağlığı merkezlerinin sorumlulukları artırılacaktır.

709.3. Aile sağlığı merkezi sayısı artırılarak aile hekimlerine yönelik hizmet içi eğitimlerle alınan hizmetin etkinliği ve hizmetten duyulan memnuniyet iyileştirilecektir.

709.4. Aile hekimlerinin üst basamaklara yönlendirdikleri hastaların tetkik ve tedavi sonuçlarına ilişkin geri bildirimlerini sağlayacak bir sistem oluşturularak hizmet basamakları arasındaki etkileşim güçlendirilecektir.

709.5. Sağlıklı hayat merkezlerinin sayısı artırılacak, hizmet sunum niteliği geliştirilecek ve bu merkezlerin aile sağlığı merkezleriyle etkileşimi sağlanacaktır.

709.6. Birinci basamak sağlık tesislerinin daha fazla tercih edilmesine yönelik teşvik mekanizmaları oluşturulacaktır.

709.7. Aile diş hekimliği uygulaması ülke genelinde yaygınlaştırılacak, aile diş hekimliği birimlerinde koruyucu tedavileri tamamlanan bireylerin tedavi gereksinimlerinin ikinci basamak sağlık kuruluşlarında öncelikli karşılanmasına yönelik sevk zinciri oluşturulacaktır.

709.8. Göç sağlığı hizmetlerinin, ülke sağlık sistemiyle bütünlüşük bir biçimde sunularak hizmetin sürdürülebilirlik ve etkinlik bakımından geliştirilmesi sağlanacaktır.

710. Bağımlılıkla mücadeleyle yönelik sunulan hizmetlerin kapasitesi ile kalitesi iyileştirilecek, erişilebilirlik artırılacak ve hizmetlerin tamamlayıcı şekilde sunulması sağlanacaktır.

710.1. Danışmanlık, tedavi, sosyal uyum ve iyileştirme hizmetlerinin bütüncül biçimde sunulması kapsamında hizmet kalitesi yükseltilecek, kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanacaktır.

710.2. Bağımlılığın önlenmesi için farklı nüfus gruplarına yönelik farkındalık artırma çalışmaları kapsamında iyi uygulama örnekleri ve müdahale programları güçlendirilerek sürdürülecek, bağımlılıkla mücadele kapsamında uygulanan mekanizmaların toplum tarafından bilinirliği artırılacaktır.

710.3. Danışmanlık, tedavi ve iyileştirme hizmeti alan bireylerin takiplerinin yapılması için ilgili birimler arasında eşgüdüme yönelik bilişim altyapısı oluşturulacak, danışmanlık hizmetleri yüz yüze ve çağrı merkezleri aracılığıyla sürdürülecek, birinci basamak sağlık tesislerinde önleme ve psikososyal destek hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.

710.4. Sigara bırakma poliklinikleri, bağımlılık danışma arındırma merkezleri, zorunlu tedavi kararlarının uygulandığı merkezler ile danışma, tedavi, iyileştirme ve sosyal uyum süreçlerinin

bütünleşik bir şekilde sunulacağı BAHAR Merkezleri farklı nüfus gruplarının hizmet alımını kolaylaştıracak şekilde yaygınlaştırılacaktır.

710.5. Bağımlılık alanında çalışacak sağlık personelinin nitelik ve niceliği ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilecektir.

710.6. Bağımlılığa ilişkin tanı, tedavi ve izlem sürecinde klinik kalitenin artırılmasına yönelik klinik protokollerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

710.7. Bağımlılıkla mücadeleye ilişkin faaliyetlerin kanıta dayalı olarak tasarlanabilmesi için madde kullanım davranışlarına yönelik dönemsel araştırmalar yapılacak ve veri mahremiyeti gözetilerek kurum kuruluşlar arası veri paylaşımı sağlanacaktır.

711. Sağlıkta insan kaynağı ile fiziki altyapı nicelik ve nitelik olarak iyileştirilecek ve bölgeler arası dağılımda denge sağlanacaktır.

711.1. Başta tıp, diş hekimliği ve eczacılık olmak üzere sağlık meslek gruplarında eğitimin kalitesi artırılacak ve uzmanlık eğitimindeki müfredatları bilişim altyapısıyla desteklenerek ülke genelinde standart sağlanacak, sağlık alanında geleceğin ihtiyaç ve şartlarına uygun bir şekilde ve ülke ihtiyaçları göz önünde bulundurularak her alanda yeterli ve nitelikli işgücü oluşturulacaktır.

711.2. Performansa dayalı ek ödeme sistemi sağlık çıktıları, hasta ve çalışan memnuniyeti ve kalite göstergelerini de içerecek şekilde güncellenecektir.

711.3. Başta hekim, hemşire ve ebe olmak üzere ihtiyaçlar doğrultusunda ülke çapında bölgeler ve sağlık tesisleri arasında yeterli sayıda ve dengeli bir şekilde dağılımı sağlanacaktır.

711.4. Ulusal düzeyde sağlık tesisi yatırım planlamalarına yönelik nesnel kriterler doğrultusunda makro planlar oluşturulacaktır.

711.5. Fiziki altyapının dengeli dağılımı sağlanacak, mevcut hastane yataklarının kullanım etkinliği yükseltilecektir.

711.6. Olası afet durumlarında kesintisiz sağlık hizmeti sunumu sağlanabilmesi amacıyla sağlık tesislerinin afetlere karşı dayanıklılığı artırılacaktır.

711.7. Uluslararası sağlıkta insan kaynağı hareketliliğinin yönetilmesine ilişkin politikalar geliştirilecektir.

711.8. Doku, organ, kemik iliği ve kök hücre nakil işlemleri başta olmak üzere özellikli sağlık hizmetlerinin kapasitesi artırılarak bu hizmetlere ulusal ve uluslararası düzeyde ulaşılabilirlik artırılacaktır.

712. Aktif yaşlanmaya yönelik koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin kapasitesi iyileştirilecek ve artırılacaktır.

712.1. Yaşlı bakımında sağlık ve sosyal hizmetleri bir araya getiren bakış açısıyla yeni bir model oluşturulacak, bu kapsamda kurumlar arası koordinasyon sağlanacaktır.

712.2. Yaşlılara yönelik koruyucu ve tedavi edici hizmetlerin güçlendirilmesi sağlanacaktır.

712.3. Yaşlı sağlığı (geriatri) ve palyatif bakım hizmetleri sunan merkezlerin sayısı artırılacak, evde sağlık ve bakım hizmetleriyle entegrasyonu sağlanacak ve yaşlıların sağlık hizmetlerine ulaşımı kolaylaştırılacaktır.

713. Sağlık turizmi hizmet kapasitesi nitelik ve nicelik olarak geliştirilecek, uluslararası alanda ülkemizin tercih edilirliliği artırılacaktır.

713.1. “Health Türkiye” küresel bir markaya dönüştürülecek, bu kapsamda sağlık turizmi alanında ülkemizin tanıtım ve pazarlama faaliyetleri yürütülecektir.

713.2. Sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren ve yetki belgesine sahip sağlık kuruluşları ile aracı kuruluşların denetlenmesine yönelik sistem güçlendirilecektir.

713.3. Sağlık tesislerinin sağlık turizmi konusunda akreditasyonu teşvik edilecektir.

713.4. Sağlık turizminin katma değerini yüksek olduğu alanlara yayılmasına yönelik uygulamalar geliştirilecektir.

713.5. Sağlık turizmi faydalanıcılarının uzaktan takibi için gerekli altyapı oluşturulacaktır.

714. Sağlık hizmet sunum kalitesinin ve klinik kalitenin ölçülmesi, değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi sağlanacak, sağlık hizmetlerinde akreditasyon sistemi geliştirilecek ve hasta güvenliği temin edilecektir.

714.1. Sağlık hizmetlerinde klinik kalitenin ölçümü ve geliştirilmesi sağlanacaktır.

714.2. Klinik rehberlerin çok paydaşlı bir anlayışla üretilmesi, güncellenmesi ve kullanımının yaygınlaştırılması sağlanacak, klinik süreç ve sonuçlardaki başarı düzeyini doğru ve etkin bir şekilde ölçmeye yönelik klinik kalite sistemleri geliştirilecektir.

714.3. Hasta güvenliğinin sağlanmasına yönelik gerekli yasal ve idari düzenlemeler yapılacaktır.

714.4. Normal doğuma yönelik bilinçlendirme ve özendirme faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.

714.5. Akreditasyon altyapısı geliştirilecek, akredite olan sağlık tesis sayısı artırılacaktır.

715. Dijital sağlık çözümlerinin sağlık sistemi içerisinde etkin ve verimli kullanımı sağlanacak, dijital sağlık teknolojilerinin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

715.1. Dijital sağlık çözümlerinin sağlık sistemiyle etkin bir şekilde bütünleşmesi sağlanacak, hastanelerin dijitalleşme altyapısı desteklenecektir.

715.2. Kronik hastalıkların izlem ve takibi başta olmak üzere “tele sağlık” sistemleri geliştirilecek, ilişkili sistemlerle birlikte çalışabilirliği sağlanarak kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

715.3. Dijital teknolojilerin kullanımı ile dijital sağlık hizmetlerinin geri ödemesi ve personel ücretlendirilmesine ilişkin gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.

715.4. Dijital teknolojilerin sağlık alanında kullanımına ilişkin toplum genelinde farkındalık oluşturulacak, dijital sağlık okuryazarlığı geliştirilecektir.

716. Veri ve kanıta dayalı politika oluşturmada girdi olarak kullanılacak, bilimsel araştırma ve analizlerde kullanılmaya elverişli, uluslararası karşılaştırmalara olanak sağlayan kalite ve ayrıntıda veri üretimi sağlanacaktır.

716.1. Uluslararası kıyaslamaya olanak verecek detay ve kalitede veri üretimi sağlanacak, sağlık verilerinin ulusal/uluslararası normlara uygun olarak standardizasyon süreçleri yürütülecek, veri kalitesi ve güvenilirliği artırılacak, sağlık verilerinin siber güvenliği güçlendirilecektir.

716.2. Kurumlar arası veri paylaşımı için işbirliği ve koordinasyon geliştirilecektir.

716.3. Sağlık verileri anonimleştirilerek başta Ar-Ge olmak üzere ekonomik değere dönüştürülmesi amacıyla ikincil kullanımına ilişkin gerekli hukuki ve idari altyapı oluşturulacaktır.

717. Sağlık sisteminde mali sürdürülebilirlik sağlanacaktır.

717.1. Geri ödeme sisteminde kanıta dayalı modellerin uygulanması sağlanacak, sağlık harcamalarına ilişkin denetim altyapısı güçlendirilecek, hizmet sunum ve ilaç fiyatlarının etkin maliyet değerlendirmeleri yapılarak belirlenmesi sağlanacaktır.

717.2. Akılcı laboratuvar ve tıbbi görüntüleme uygulamaları gerçekleştirilecek, ihtiyaç dışı tetkik, tahlil ve diğer işlemlerin azaltılması için denetim mekanizmaları oluşturulacak ve güçlendirilecektir.

717.3. Üniversite hastanelerinin yönetim modeli eğitim, araştırma ve hizmet sunum fonksiyonları itibarıyla etkin ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulacaktır.

717.4. Akılcı ilaç kullanımı konusunda bilinç düzeyi artırılacak, hekimlerin desteklenmesi ve denetimi sağlanacak, akılcı ilaç kullanımına ilişkin sistem altyapısı güçlendirilecektir.

717.5. Sağlığın korunması ve geliştirilmesinde değer temelli sağlık hizmeti yaklaşımına ilişkin çalışmalar desteklenecektir.

717.6. Kişiselleştirilmiş tıp konusunda sağlıklı ve güvenilir veriyle bilgi üretilmesi sağlanarak yenilikçi ürünler desteklenecektir.

718. İlaç ve tıbbi cihaza erişimin kolaylaştırılması sağlanacaktır.

718.1. Etkin tedarik zinciri takibi ile güvenli ilaç ve tıbbi cihaza erişimin kolaylaştırılması sağlanacaktır.

718.2. İlaçta akılcı tedarik yönetimi altyapısının güçlendirilmesi sağlanacak ve yapay zekâ uygulamalarıyla desteklenecektir.

718.3. Güvenli ürüne erişimi sağlamak amacıyla ulusal kontrol laboratuvar altyapısı güçlendirilecektir.

Tablo 37: Sağlık Hedefleri

	2022	2023	2028
On Bin Kişiyeye Düşen Hastane Yatağı Sayısı	30,7 ¹	32,0 ²	36,0
Yüz Bin Kişiyeye Düşen Hekim Sayısı	228 ¹	240 ²	315
Yüz Bin Kişiyeye Düşen Hemşire ve Ebe Sayısı	356	370 ²	500
Aile Hekimliği Birimi Başına Düşen Nüfus	3.064	3.040 ²	2.700
Nitelikli Hastane Yataklarının Tüm Hastane Yataklarına Oranı (Sağlık Bakanlığı, %)	79,6	80,2 ²	90,0
Bebek Ölüm Hızı (Bin Canlı Doğumda, Tüm Haftalar)	9,1 ¹	9,3 ²	8,5
Anne Ölüm Oranı (Yüz Bin Canlı Doğumda)	12,6 ¹	12,6 ²	12,0
Obezite Oranı (15 Yaş ve Üzeri, %) (Ölçüme Dayalı)	31,5 ³	29,1 ²	27,0
Diyabet Oranı (15 Yaş ve Üzeri, %) (Ölçüme Dayalı)	12,5 ³	12,1 ²	11,0
15 Yaş ve Üzeri Nüfusta Tütün Ürünü Kullanım Sıklığı (Her Gün ve Ara Sıra Kullananların Oranı %)	32	32 ⁴	27
Fiziki Altyapının Dengeli Dağılım Oranı ⁵	1,60 ¹	1,42 ²	1,38
Hekim Sayısının Dengeli Dağılım Oranı ⁶	2,29 ¹	2,38 ²	2,0
Sezaryen Doğum Oranı (Bin Canlı Doğumda)	584 ⁷	580 ²	350

Kaynak: 2023 yılı verileri Sağlık Bakanlığı gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2022 ön sonuçlarıdır.

(2) 2023 yılı gerçekleşme tahminidir.

(3) Türkiye Beslenme ve Sağlık Araştırması 2017 yılı verisidir.

(4) TÜİK Türkiye Sağlık Araştırması 2022 yılı verisidir.

(5) İBBS Düzey 1'e göre 10 bin kişiyeye düşen yatak sayısı en yüksek ve en düşük olan bölgelere ait sayıların oranıdır.

(6) İBBS Düzey 1'e göre 100 bin kişiyeye düşen toplam hekim sayıları üzerinden, en yüksek ve en düşük bölgelere ait sayıların oranıdır.

(7) 2021 yılı verisidir.

3.3.4. Aile

a. Amaç

719. Kadın ve erkeğin evlilik bağıyla kurulan, milli ve manevi değerlerin taşıyıcısı olan ailenin her türlü zararlı eğilimden korunması, sağlıklı nesillerin yetişmesi, dinamik nüfus yapısının ve kalkınmanın istikrarlı bir biçimde sürdürülmesini teminen aile kurumunun güçlendirilmesi temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

720. Aileye yönelik hizmetlerin niteliği ve niceliği geliştirilecektir.

720.1. Aileye yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin içeriği kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve STK'larla işbirliği içerisinde çeşitlendirilerek yaygınlaştırılacak, eğitim, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinde ihtisaslaşma sağlanacaktır.

720.2. Milli ve manevi değerlerimiz gözetilerek sağlıklı nesillerin devamına ve aile yapısını olumsuz etkileyen kötü alışkanlıkların, bağımlılıkların ve zararlı akımların etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

720.3. Aile bireylerinin, teknoloji ve dijitalleşmenin olumsuz etkilerinden korunmasına yönelik bilinçli medya kullanımı konusunda farkındalığını artırmak üzere eğitim programları yaygınlaştırılacaktır.

720.4. Aileye yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetlerinde, ailede ihtiyacı olan her bireyin katılacağı, çalışma saatleriyle uyumlaştırılmış, merkezinde koruyucu ve önleyici çalışmaların yer alacağı evlilik öncesi eğitimleri de kapsayacak şekilde bir yapı oluşturulacaktır.

720.5. Ailelerin demografik ve sosyokültürel yapıları ölçülerek istatistiksel veriler derlenecek ve aile yapısında meydana gelen/gelebilecek değişim/dönüşümlerin incelenebilmesi amacıyla sosyal araştırmalar gerçekleştirilecektir.

721. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik çalışmalara hız verilecektir.

721.1. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması, kadın istihdamının artırılması ve dinamik nüfus yapısının korunması için kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör işbirliği içinde çalışma saatleri, alternatif çalışma yöntemlerini de kapsayacak ikincil mevzuat çalışmaları yapılacaktır.

721.2. Çocuk, yaşlı ve engelli bakım hizmetlerinin niteliği ve niceliği iyileştirilerek yaygınlaştırılacaktır.

722. Boşanmaların altında yatan temel sorunlar incelenerek boşanmaların azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

723. Aile içi şiddetin her türüyle mücadele edilecektir.

723.1. Aile içi şiddeti ortaya çıkaran temel unsurlar belirlenerek önleyici mekanizmaları artırmaya yönelik kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ile STK'ların işbirliğiyle bütüncül çalışmalar yürütülecektir.

723.2. Boşanma sürecindeki aileler yakından takip edilerek aile bireylerinin maddi ve manevi kayıplarının en aza indirilmesi için çalışmalar yapılacaktır.

723.3. Aile içi şiddet araştırmalarının kapsamı, çocuğa, engelliye ve yaşlıya karşı şiddet ile istismar konularını da içerecek şekilde genişletilecektir.

724. Afet ve kriz dönemlerinde ailelerin ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

724.1. Psikososyal destek sunan personelin hizmet içi eğitimlerle niteliği artırılacaktır.

724.2. Afet ve kriz dönemlerinde ailelerin karşılaştığı sorunlara yönelik araştırmalar yapılarak hizmet modelleri çeşitlendirilecektir.

3.3.5. Kadın

a. Amaç

725. Ailede merkezi role sahip kadınların hak ettiği üstün kıymeti görmesi ve kalkınmamıza ivme kazandırılması için kadınların başta eğitim ve istihdam olmak üzere hayatın tüm alanlarındaki fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarının ve her tür şiddet ve

ayrımcılıktan uzak şekilde yaşamalarının sağlanması, her alanda ve düzeyde temsil ve katılımın artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

726. Kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlenmesi önceliğinin tüm plan, program, politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde yer alması sağlanacaktır.

726.1. Kurumlarca toplanan verilerin cinsiyet, yaş, göçmenlik statüsü, engellilik, coğrafi konum gibi nitelikler bazında üretilmesi sağlanacak ve buna dayalı analizler gerçekleştirilecektir.

726.2. Kadın erkek fırsat eşitliğine duyarlı bütçeleme çalışmaları yaygınlaştırılarak bütçeleme süreçlerine entegre edilecektir.

726.3. Spor alanında kadınların temsilinin artırılmasına yönelik politikalara dayanak teşkil edecek göstergelerin üretilmesi sağlanacaktır.

727. Kadınların eğitim, istihdam ve karar alma mekanizmalarına katılımı ile temsillerinin artırılması için kota ve ilave destekler gibi “geçici özel önlemler” tanımlanarak uygulanacaktır.

727.1. Kamu, özel sektör, siyaset dâhil tüm karar alma mekanizmalarında ve yönetimin her kademesinde nüfusun yarısını oluşturan kadınların temsili ve katılımının artırılması hedefiyle, aşamalı bir geçiş için çalışmalar yapılacaktır.

728. Kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel hayata eşit katılımının yanı sıra eşit işe eşit ücret ilkesinin benimsendiği koşullarda istihdamının artırılması sağlanacaktır.

728.1. Merkezi yönetim, yerel yönetimler, özel sektör ve STK’larla işbirliğiyle kadın istihdamını artırmak üzere kaliteli, ekonomik ve erişilebilir bakım hizmetlerine ilişkin alternatif modeller geliştirilmesi ve pilot uygulamaları takiben yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

728.2. Kadınların işgücüne katılımlarını artıracak girişimcilik, finansal ve dijital okuryazarlık, kooperatifçilik gibi alanlardaki programlar kapsamı genişletilerek yaygınlaştırılacaktır.

728.3. İkiz dönüşümle değişen işgücü piyasasına kadınların tam, eşit, güvenceli ve etkin katılımlarının sağlanması, bu kapsamda ortaya çıkacak yeni beceri ve yeteneklerin kadınlara kazandırılmasına yönelik programlar geliştirilecektir.

728.4. Kadın temsilinin düşük olduğu matematik, fen, teknoloji ve mühendislik alanlarında kadınların eğitim ve istihdamının artırılması için kamu ve özel sektörün eşitlik ve kapsayıcılık temelinde dönüşümüne yönelik çalışmalar yapılacaktır.

728.5. Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerden etkilenen kadın üretici ve girişimcilerin hayata yeniden katılmalarını ve tutunmalarını sağlamak için üretimin, yenilikçi teknolojilerin, işbirliğinin, psikolojik güçlenmenin de içinde olduğu program ve projeler hayata geçirilecektir.

728.6. Kırsalda kadın girişimciliğinin ve teknoloji okuryazarlığının artırılması, kadınlara yönelik sosyal alanların oluşturulması, bakım hizmetlerinin kaliteli, ekonomik ve erişilebilir olarak

sunulması, tarım işçisi olarak çalışan kadınların ücretli ve kayıtlı hale getirilmesi için çalışmalar yürütülecektir.

729. Kadınlara yönelik şiddet ile erken yaşta ve zorla evliliklerle sıfır tolerans ilkesiyle mücadele edilecek, şiddetin önlenmesi ve şiddet mağdurlarının güçlenmesi sağlanacaktır.

729.1. Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet ve erken yaşta evliliklerle mücadeleye ilişkin yasal düzenlemelerin şiddete sıfır tolerans anlayışıyla daha etkin bir şekilde uygulanması sağlanacaktır.

729.2. Kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkin sunumuna yönelik kurumsal kapasite geliştirilecek, hizmet standartları uygulanacak ve sistematik, güvenilir ve karşılaştırılabilir verilerin toplanması sağlanacaktır.

729.3. Kadınlara ve kız çocuklarına karşı her türlü şiddet ile topyekûn mücadele kapsamında toplumsal farkındalık ve duyarlılığın artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

729.4. Yeni teknolojiler ile tüm iletişim kanalları dâhil medyanın kadınlara yönelik olumlu tutum ve davranış oluşturma çabaları desteklenecek, toplumdaki algısını olumsuz gösteren her türlü içerikle etkin bir şekilde mücadeleye devam edilecektir.

Tablo 38: Kadın, Hedefler

	2022	2023	2028
Net Okullaşma Oranı, Kadın (Ortaöğretim, %) ¹	89,3	89,3	100,0
Net Okullaşma Oranı, Kadın (Yükseköğretim, %) ¹	49,2	49,2	60,0
Kadın İstihdam Oranı (%)	30,4	31,4	36,2
İşgücüne Katılım Oranı, Kadın (%)	35,1	35,9	40,1
Kadın Belediye Başkanı Oranı (%)	2	2	5
Parlamentodaki Kadın Temsil Oranı (%)	17,8	19,8	25,0

Kaynak: 2023 yılı TÜİK verilerine dayalı gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) MEB 2021-2022 örgün eğitim istatistikleri verisidir.

3.3.6. Çocuk

a. Amaç

730. Geleceğimizin teminatı çocuklarımızın üstün yararı temelinde iyi olma hallerinin desteklenmesi, hayata eşit ve sağlıklı koşullarda başlayabilmeleri, erken yaşlardan itibaren nitelikli eğitim imkânlarına eşit fırsatlarda erişebilmeleri, sağlıklı bir şekilde beslenmeleri, barınmaları ve gelişmeleri için en uygun ortamın oluşturulması, potansiyellerini gerçekleştirmeye yönelik imkânların artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

731. Doğum öncesi dönemden başlayarak çocukların sağlık, beslenme, erken öğrenme, karşılık verici duyarlı bakım, güvenli çevre ve sosyal koruma politikalarına yönelik hizmetlerin sunumu ile erişilebilirliğinin artırılması ve niteliğinin yükseltilmesi sağlanacaktır.

731.1. Doğum öncesinden başlamak üzere nitelikli, sürdürülebilir, erişilebilir ve davranış değişikliğine yönelik anne baba eğitimleri artırılabilecektir.

731.2. Anne ve babalara yönelik çocukların yaş ve gelişme düzeylerine uygun bütüncül gelişimlerini ve öğrenme kapasitesini artırıcı eğitim ve oyun içerikli araç ve gereçler ile rehber hazırlanacaktır.

731.3. Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumlar için ortak bir düzenleme yapılacak, bu kurumların açılmasına ve faaliyet göstermesine yönelik kriterler hizmet çeşitliliğine imkân tanıyacak şekilde belirlenecektir.

731.4. Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumların sayısı artırılacak, hizmet sunum modelleri çeşitlendirilecek ve denetimler etkinleştirilecektir.

731.5. Erken dönem çocuk bakım ve gelişimine hizmet veren kurumlarda çalışan personelin kapasitesi artırılacaktır.

731.6. Gelişim geriliği riski taşıyan çocuklar, engelli çocuklar ve üstün yetenekli çocuklar için aile temelli ulusal erken müdahale programı geliştirilecektir.

732. Çocukların fiziksel, sosyal ve zihinsel gelişimlerini destekleyici, anne babalarıyla nitelikli zaman geçirmelerini sağlayan kültür, sanat, bilim ve spor faaliyetleri özendirilecek, yaygınlaştırılacak ve erişilebilir hale getirilecektir.

732.1. Çocukların kültür, sanat, bilim ve spor faaliyetlerine yönelmesini özendirmeye yönelik uygulamalar geliştirilecek, her çocuğun bir spor ve bir kültür-sanat alanında beceri kazanması için çalışmalar yürütülecektir.

732.2. Çocukların karar alma süreçlerine katılımlarını sağlayan mekanizmalar artırılarak güçlendirilecektir.

732.3. Kendi geleceğini inşa eden bir neslin oluşturulmasına katkı sunulmasını teminen iklim değişikliği ve sürdürülebilirliğe yönelik faaliyetlere çocukların katılımı sağlanacak, gönüllülük faaliyetleri hakkında çocuklar, aileler ve öğretmenler bilinçlendirilecek, çocukların yaşlılar ve engelliler ile aile içi ve kuşaklararası iletişimlerini güçlendirilecektir.

732.4. Çocukların gençlik merkezlerine, spor salonlarına, kültür merkezlerine ve kütüphanelere erişimlerinin kolaylaştırılmasına yönelik düzenlemeler ve uygulamalar yapılacaktır.

732.5. Okul bahçelerinin çocuklar tarafından daha nitelikli kullanılması açısından, geleneksel çocuk oyunlarını teşvik etmek amacıyla "geleneksel çocuk oyunları" kapsamında hazırlanan oyun kılavuzları ve görselleri doğrultusunda çalışmalar yapılacaktır.

733. Yoksulluğun nesiller arası aktarımını azaltmak ve fırsat eşitliğini artırmak üzere çocukların bireysel ihtiyaçlarına yönelik uygulamalar hayata geçirilecektir.

733.1. Erken çocukluk döneminden başlamak üzere çocukların eğitim hayatlarındaki yoksunlukları dikkate alınarak bireysel ihtiyaçlarını gidermeyi sağlayacak yeni ve esnek uygulamalar geliştirilecektir.

733.2. Mevcut destekler de dikkate alınarak farklı alanlarda başarılı ve yetenekli olan ancak maddi imkânsızlıkları nedeniyle bu alanlarda ilerleyemeyen çocuklara yönelik destekler geliştirilecektir.

733.3. Özel öğretim kurumlarında ihtiyaç sahibi çocuklar için ayrılan ücretsiz kontenjanların kullanım oranını artırmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

733.4. Kırsal bölgelerdekilerin yanı sıra afetler nedeniyle barınma sorunu yaşayan çocuklar için eğitim, kültür, spor faaliyetleri ile koruyucu ve önleyici hizmetlere erişimi artırmaya ve fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapılacaktır.

734. Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik mücadele kararlılıkla sürdürülecektir.

734.1. Çocuk işçiliği ile mücadele alanında faaliyetler etkinleştirilecek, kamu kesiminde, özel sektörde ve toplumda bu konuda bilinç artırılacaktır.

734.2. Çocuk işçiliği ile mücadelede, merkezi düzeyde üretilen politikaların yerel düzeyde uygulanabilirliği ve izlenebilirliği artırılacaktır.

734.3. Çocuk işçiliği ile mücadele birimlerinin kapasitesi artırılacak, yerelde çocuk işçiliği ile mücadele alanında çalışan kurum, kuruluş, üniversite, STK'lar ve özel sektör arasında işbirliği ve koordinasyon geliştirilecektir.

734.4. Mevsimlik gezici tarımda çalışan ailelerin çocuklarının gelişimlerine katkı sağlayacak faaliyetler düzenli, sürekli ve erişilebilir hale getirilerek eğitimden kopmamaları ve bu alanda desteklenmeleri için çalışmalar yürütülecektir.

734.5. Çalışan çocukların çocuk hakları, İş Kanunu, ilk yardım ile iş sağlığı ve güvenliği eğitimi almaları, işverenlerin de "Çocuk Hakları İş İlkeleri" bağlamında eğitilmeleri sağlanacak ve çocuk çalıştırma kapsamındaki sorumlulukları hakkında bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir.

734.6. Ülkemizin çocuk işçiliği ile mücadele çalışmalarının uluslararası platformlarda yer alması sağlanacaktır.

735. Çocuk adalet sisteminin çocuğun üstün yararı ilkesi ve onarıcı adalet yaklaşımıyla yapılandırılması sürdürülecektir.

735.1. Risk altındaki çocuklara yönelik psikolojik destek programları yaygınlaştırılacak ve alanda çalışan personelin niteliği ve niceliği artırılacaktır.

735.2. Çocuk Koruma Kanununda yer alan çocuklara özgü tedbirlerin uygulanması ve tedbir kararlarının izlenmesine ilişkin mekanizmalar geliştirilecek ve çocuk dostu uygulamalar artırılacaktır.

735.3. Çocuk adalet sisteminin onarıcı adalet yaklaşımıyla yapılandırılmasına yönelik etki analizleri yapılarak yeni modeller geliştirilecektir.

735.4. Adli süreçte çocuklara özgü koruma mekanizmaları güçlendirilecek, çocuk dostu mülakat usulleri desteklenecek ve adli görüşme odaları yaygınlaştırılacaktır.

735.5. Çocukların suça maruz kalmalarının önlenmesine yönelik kurumların kapasitesi artırılacaktır.

735.6. Ebeveynleri ceza ve tutukevinde olan çocukların sorunlarının çözümüne ve iyilik hallerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

735.7. Cezaevinde kalan çocukların bu süreyi etkin ve verimli geçirmeleri ve psikososyal durumlarını geliştirmeleri için eğitim ve faaliyetler düzenlenecek, destekler verilecektir.

735.8. Cezaevinde kalan çocukların meslek öğrenmeleri teşvik edilecektir.

736. Koruma ve bakım altındaki çocukların erken çocukluk döneminden başlayarak eğitim seviyelerini yükseltmeye, sosyal ve bireysel gelişimlerine hız kazandırmaya yönelik çalışmalar artırılacak, bakım sonrası süreçte sosyal hayata uyumları desteklenecektir.

736.1. Çocuk Destek Gelişim ve Eğitim Programının etkinliği artırılacaktır.

736.2. Koruma altındaki çocuklara kurum bakımından ayrılmaları ile başlayan süreçte mevcuttaki uygulamaların etkinliği ve etkililiği incelenerek değerlendirilecek, söz konusu çocukların eğitime, istihdama, sosyal hayata katılımlarını desteklemek üzere verilen rehberlik ve destek hizmetleri çeşitlendirilerek geliştirilecektir.

737. Korunmaya ihtiyacı olan çocuklara, çocukların bireysel ihtiyaçları ve özellikleri doğrultusunda nitelikli hizmetler sunulacak, aile odaklı hizmetlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

737.1. Koruma altındaki çocukların aile odaklı hizmetlerden faydalanması artırılacak, koruyucu aile hizmet modellerinin çeşitlendirilmesi, güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik eğitim, bilinçlendirme ve tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

737.2. “Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti”nin etkinliği ve sosyal destek boyutu güçlendirilecektir.

737.3. Çocukların ihtiyacı doğrultusunda kuruluşların ihtisas alanları düzenlenecektir.

737.4. Danışmanlık tedbiri uygulamalarının güçlendirilmesi sağlanacaktır.

737.5. Sosyal hizmet alanında çalışan işgücünün kapasitesinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

738. Çocuğa yönelik ihmal, istismar ve şiddeti önleyecek program ve uygulamalar geliştirilecek, risk altındaki çocuklara ve ailelerine yönelik hizmetler ile psikososyal destek programları yaygınlaştırılacaktır.

738.1. Çocuğa yönelik ihmal, istismar ve şiddetin nedenlerini ve mevcut durumunu tespit eden bilimsel araştırmalar yapılacaktır.

738.2. Erken çocukluk döneminden başlamak üzere çocuklara ve ebeveynlerine ihmal, istismar ve şiddet konularında farkındalık eğitimleri verilecek, çocukların yaşam becerileri güçlendirilecektir.

738.3. Çocuklarla çalışan profesyonellerin ihmal, istismar ve şiddeti tespit etme ve gerekli yönlendirmeyi yapma kapasitelerini artırmaya yönelik programlar düzenlenecektir.

738.4. “Çocuk İzlem Merkezleri”nin sayıları ve etkinlikleri artırılacaktır.

738.5. Çocuk koruma ilk müdahale ve değerlendirme birimlerinin güçlendirilmesi ve etkinliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

738.6. Ülke genelinde tarama, tespit ve izleme faaliyetleri yürüten “Çocuklar Güvende Ekipleri”nin kapasiteleri artırılacaktır.

738.7. Adliyelerde çocuklara nitelikli destek sunan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri yaygınlaştırılacaktır.

739. Çocuklara yönelik psikososyal destek hizmetleri yaygınlaştırılacak, bilgilendirme, izleme ve yönlendirmeler yapılacak, riskli veya atipik gelişim gösteren çocuklara uygun gelişimsel müdahaleler geliştirilecektir.

739.1. Rehberlik araştırma merkezleri ile okulların rehberlik hizmetleri güçlendirilecektir.

739.2. Ebeveyn kaybı yaşamış çocukların bütüncül gelişimleri desteklenecek ve bu alanda çalışan personelin kapasitesi artırılacaktır.

739.3. Eğitim ve sağlık kurumlarında ebeveyn rehberliğine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

739.4. Okullarda ve sosyal hizmet merkezlerinde sağlık, ilk yardım, beslenme, finansal okuryazarlık, teknoloji, hukuk ve sosyal medya okuryazarlığı becerilerini güçlendirecek programlar yürütülecektir.

739.5. Çocuklara yönelik danışmanlık ve destek hizmetlerinin kapsamının genişletilmesi amacıyla çocuk yaşam merkezlerinin sayıları artırılacaktır.

739.6. Çocukluk çağında obezitenin sonlandırılmasına, sağlıklı beslenmenin ve fiziksel hareketliliğin artırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

740. Çocukların sağlıklı gelişimlerini olumsuz etkileyecek oyun ve dijital uygulamalar ile kitap ve sosyal medya içeriklerinden korunmasına yönelik tedbirler alınacak, siber suçlar konusunda bilgilendirilmeleri sağlanacaktır.

740.1. Çocukların dijital risklerden, yazılı ve görsel medyanın zararlarından korunmasına yönelik çalışmalar artırılacaktır.

740.2. Kültürel yapıya uygun, yaş ve içerik açısından kullanıcılar ve ebeveynler için bilgilendirici bir bağımsız oyun derecelendirme sistemi oluşturulacaktır.

740.3. Çocuk dostu yayınlar desteklenecektir.

740.4. Çocukların siber suçlar ve siber zorbalıklar konusunda bilinçlendirilmesi sağlanacaktır.

741. Uluslararası veya geçici koruma altında olan çocukların toplumla bütünleşmelerini ve akranlarıyla iletişimlerini geliştirmek üzere yaşam becerilerini ve kültürler arası etkileşimi artıracak programlar sürdürülecektir.

741.1. Uluslararası veya geçici koruma altında olan çocuklara yönelik sosyal uyum programları yaygınlaştırılacaktır.

741.2. Refakatsiz çocuklara yönelik hizmetlerin sunumunda ilgili kurumların daha etkin çalışması sağlanacaktır.

742. Bağımlılık oluşturan davranış ve maddelerden çocukların korunmaları sağlanacaktır.

742.1. Çocukların bağımlılık yapıcı maddelerle tanışmasına ve tedarik etmelerine yol açan ortamlardan uzak kalmaları sağlanacak, bu ortamların denetimleri artırılacaktır.

742.2. Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezleri (ÇEMATEM) ile buralarda istihdam edilen nitelikli personel sayısı artırılacaktır.

742.3. Bağımlılıkla mücadele alanında çocuklarla çalışan profesyonel sayısı artırılacaktır.

742.4. Bağımlılıkla mücadele amacıyla çocuklara, ailelere ve çocuklarla çalışan profesyonellere yönelik bilinçlendirme çalışmaları ve eğitimler sürdürülecektir.

743. Çocuk alanındaki politika önceliklerinin belirlenmesine ve izlenmesine temel teşkil edecek verilerin temin edilmesi sağlanacaktır.

744. Afet durumlarında çocukların maruz kalacağı olumsuzlukların giderilmesine ve haklarının korunmasına yönelik projelerle afet öncesi bilinçlendirme ve afetlere hazırlıklı olma çalışmaları yaygınlaştırılacaktır.

Tablo 39: Çocuk, Hedefler

	2022	2023	2028
3-5 Yaş Net Okullaşma Oranı (%)¹	44,7	52,2	60,0
Koruyucu Aile Hizmetinden Yararlanan Çocuk Sayısı (0-18 Yaş)²	9.011	9.500	12.000
SED Hizmetinden Yararlanan Çocuk Sayısı (0-18 Yaş)²	157.248	170.000	230.000

Kaynak: 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) 2022 yılı verileri MEB'e aittir. 2023 yılı verisi Strateji ve Bütçe Başkanlığı gerçekleşme tahminidir.

(2) 2022 yılı verisi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. 2023 yılı verisi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gerçekleşme tahminidir.

3.3.7. Gençlik

a. Amaç

745. Gençlerin güçlü yaşam becerilerine, eğitim ve istihdam imkânlarına, insani ve milli değerlere sahip olarak yetişmelerinin, iktisadi ve sosyal hayat ile karar alma mekanizmalarına aktif katılımlarının sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

746. Gençlerin fiziki, sosyal ve muhakeme yönüyle gelişimleri ile yenilikçi ve girişimci niteliklerini destekleyen bilim, sanat, kültür ve spor faaliyetlerine katılımları özendirilecektir.

746.1. Gençlerin spor, kültür ve sanat faaliyetleri ile özellikle matematik, fen, teknoloji ve mühendislik alanlarına yönelmesini sağlayacak programlar geliştirilecektir.

746.2. Gençlerin yeşil ve dijital dönüşümün etkilerine ve geleceğin ihtiyaçlarına uyum sağlayabilmesi ve üretkenliklerinin desteklenmesi için gerekli becerileri kazanmalarına yardımcı programlar geliştirilecektir.

746.3. Gençlik merkezleri ile genç ofislerin sayısı ihtiyaca göre artırılacak ve benzer faaliyetler yürütülen kuruluşlarla ortaklıklar geliştirilecektir.

746.4. Gençlerin okuma, anlama, düşünme yetilerini geliştirici, kendilerini sözel ve yazılı olarak ifade edebilmelerine imkân sağlayıcı ortamların sayısı ve niteliği artırılacaktır.

746.5. Gençlerin proje ve faaliyetlere katılımları artırılarak sorumluluk alma ve liderlik becerilerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler yaygınlaştırılacaktır.

746.6. Okulların fiziki ve beşeri imkânlarının ders dışı zamanlarda yapılacak sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler için gençlerin kullanımına uygun hale getirilmesi sağlanacaktır.

746.7. Gençlerin karar alma süreçlerine aktif katılımını sağlayacak mekanizmaların sayısı ve niteliği artırılacaktır.

746.8. Hareketlilik programları özellikle dezavantajlı gençlerin talepleri ve özel durumları dikkate alınarak genişletilip çeşitlendirilecektir.

746.9. Gençlik merkezleri ve gençlik kamplarında yürütülen programlar başta olmak üzere, gençlerin kişisel ve sosyal gelişimine katkı sağlayan programlar ile faaliyetlerin sayısı ve niteliği artırılacaktır.

746.10. “Türkiye Ulusal Gençlik Konseyi”nin aktif hale getirilmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.

746.11. Gençlerin gönüllülük faaliyetlerine ilişkin bilinçlendirilmesi ve katılımlarının artırılmasına yönelik çalışma yürütülecektir.

746.12. Ülkemizin geliştirilebilecek alanlarında çalışmalar üretmek üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşları, STK’lar, üniversite ve özel sektör ile gençleri bir araya getiren yönetim modelleri geliştirilecektir.

746.13. Gençlik alanında faaliyet gösteren STK’ların kurumsal yapıları, iletişim kabiliyetleri ve proje yapma kapasiteleri geliştirilecektir.

747. Gençlerin ve ebeveynlerin özellikleri ile sorun alanlarına özelleştirilmiş psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri yaygınlaştırılacak, yetkinlik kazandırıcı ve bilgilendirici eğitimler artırılacaktır.

747.1. Okullarda, yükseköğrenim öğrenci yurtlarında ve gençlik merkezlerinde; sağlık, ilk yardım, teknoloji, sosyal medya, finansal ve hukuk okuryazarlığı konularında farkındalık artırıcı faaliyetler ile beceri güçlendirecek programlar yürütülecektir.

747.2. Gençler ve ebeveynler dijital ortamlardaki risklere karşı bilgilendirilecektir.

747.3. Gençlik merkezlerinde psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanlarında uzman istihdamı yaygınlaştırılarak gençlere ve ebeveynlere yönelik hizmetler verilecektir.

748. Bağımlılık yapıcı maddelerle etkin mücadele edilecek, sosyal rehabilitasyon ve uyum hizmetleri geliştirilecektir.

748.1. Tütün ve alkol gibi bağımlılık yapıcı maddelerin zararları ön plana çıkarılarak gençler açısından erişilebilirlikleri zorlaştırılacaktır.

748.2. Gençlerin ve gençlik alanındaki profesyonellerin bağımlılıkla mücadele konusunda bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi yönünde çalışmalara devam edilecektir.

748.3. Bağımlılık kapsamında gençlerle çalışan profesyonellerin sayısı artırılabilecektir.

748.4. Sosyal uyum hizmetlerinin niteliği ve niceliği artırılacak, tedavi sonrası iyileştirme ve takip hizmetlerinin etkinleştirilmesi için ihtiyaç duyulan hukuki düzenlemeler yapılarak hizmetler yaygınlaştırılacaktır.

748.5. Davranışsal bağımlılıklarla mücadele kapsamında kanıta dayalı politikalar tasarlanması için akademik çalışmalar desteklenecek, koruyucu ve önleyici politikaların tasarımında ve tedavi hizmetlerinin şekillendirilmesinde kanıta dayalı önlemler dikkate alınacaktır.

748.6. Çocuk ve gençlerin teknolojiyi daha bilinçli ve gelişimlerine yönelik kullanabilmeleri için eğitim ve yönlendirme çalışmaları yapılacaktır.

749. Uluslararası veya geçici koruma altında olan gençlerin sosyal uyum sorunlarını en aza indirmek üzere farkındalık, kültürler arası etkileşim ve zorluklarla başa çıkma kabiliyetleri artırılabilecektir.

749.1. Uluslararası veya geçici koruma altında olan gençlere yönelik sportif, kültürel, eğitsel faaliyet ve programlar uygulanacaktır.

749.2. Uluslararası veya geçici koruma altında olan gençlere yönelik mesleki yönlendirmeler yapılacaktır.

749.3. Gençler arasında kaynaştırıcı ve etkileşimlerini artırıcı programların sayısı artırılabilecektir.

749.4. Ülkemizdeki uluslararası veya geçici koruma altındaki gençlerin yaşadığı toplumun değerleriyle uyumuna ve ülke kalkınmasına katkı sağlamasına yönelik faaliyetler artırılabilecektir.

750. Eğitimde ve istihdamda olmayan gençlere yönelik yapılan analizler çerçevesinde birey, aile ve toplum odaklı bütüncül bir yaklaşımla eğitime veya istihdama katılımlarını destekleyen program ve projeler geliştirilecektir.

750.1. Gençlerin eğitimde ve istihdamda olmama nedenlerine uygun olarak işgücüne ve istihdama katılımlarını artırmak üzere teşvik programları uygulanacaktır.

750.2. Gençlerin liderlik becerileri geliştirilerek girişimciliklerinin desteklenmesine yönelik faaliyetler yürütülecektir.

750.3. Eğitimde ve istihdamda olmayan gençler açık işlere ve mesleklere yönlendirilecektir.

750.4. Gençlerin beceri ve yetenekleriyle uyumlu, özellikle yazılım gibi yenilikçi alanlarda kısa süreli sertifika ve diploma programları düzenlenecektir.

750.5. Gençler, KOSGEB ve İŞKUR'un mesleki yönlendirme, girişimcilik ve meslek edindirme hizmetlerine yönlendirilecektir.

750.6. Eğitimde ve istihdamda olmayan gençlere yönelik STK'larla işbirliği çalışmaları yapılacaktır.

750.7. Gençlerin kişisel, sosyal gelişimleri ile geleceğin mesleklerini de içeren kariyer planlamalarına katkı sağlayacak programlar uygulanacaktır.

750.8. Başta kırsal bölgelerde yaşayan genç kadınlar olmak üzere gençlerin çalışma hayatına girmeleri desteklenecek, kırsala tersine göçü sağlayıcı, ekonomik ve sosyal hayatı canlandırıcı projeler geliştirilecektir.

750.9. Eğitimde ve istihdamda olmayan genç kadınların yaşam becerilerinin geliştirilmesi ve istihdama katılımlarının sağlanmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

751. Gençlere ilişkin uluslararası karşılaştırmalara imkân veren, düzenli toplanan veri sayısı ve kalitesi artırılabacaktır.

751.1. Gençlerin ihtiyaç ve beklentilerini ölçmek için anketler düzenlenecek ve araştırmalar yapılacaktır.

751.2. Gençlerin mevcut durumlarını ortaya koyan ve diğer ülke gençleri ile karşılaştırmaya imkân sunan verilerin sayısı ve niteliği artırılabacaktır.

Tablo 40: Gençlik, Hedefler

	2022	2023	2028
Genç İstihdam Oranı¹ (15-24 Yaş, %)	35,3	37,9	41,7
Eğitimde ve İstihdamda Olmayan Genç Oranı¹ (15-24 Yaş, %)	24,2	23,6	20,3
Gençlik Merkezi Sayısı²	432	468	560
Genç Ofis Sayısı²	359	370	500

Kaynak: 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) 2022 yılı TÜİK verisi, 2023 yılı TÜİK verilerine dayalı gerçekleşme tahminleridir.

(2) 2022 yılı verisi Gençlik ve Spor Bakanlığına aittir. 2023 yılı verileri Gençlik ve Spor Bakanlığı gerçekleşme tahminidir.

3.3.8. Engelli Hizmetleri

a. Amaç

752. Engelliliğin önlenmesi, erken tanı ve teşhisle müdahale edilerek ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi, başta bakım, eğitim ve istihdam olmak üzere engelli bireylere sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi, engelli bireylerin toplumsal yaşamın tüm alanlarına engellerini hissettirmeyecek şekilde katılımlarının ve erişilebilirliğin sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

753. Engellilik konusunda koruyucu ve önleyici çalışmalar etkinleştirilecek, engellilere yönelik sağlık hizmetlerinin niteliği artırılabacaktır.

753.1. Engellilere yönelik erken tanı ve müdahale programları yaygınlaştırılacaktır.

753.2. Toplum ruh sağlığı merkezlerinin nitelik ve niceliği artırılacaktır.

753.3. Sağlık profesyonellerinin engelli bireylere hizmet sunumunda doğru iletişim geliştirmelerine yönelik bilinç ve farkındalık artırıcı çalışmalar yürütülecektir.

753.4. Engelli bireylerin engellilik durumlarından dolayı gereksinim duyduğu tıbbi malzemelere erişimlerinin kolaylaştırılması için çalışmalar yapılacaktır.

754. Engellilere yönelik sosyal hizmetlerin niteliği ve niceliği artırılacaktır.

754.1. Engellilere yönelik gündüzlü bakım hizmetleri etkinleştirilecek ve ülke geneline yaygınlaştırılacaktır.

754.2. Engellilere evde bakım hizmeti sunanların desteklenmesi için engellilere yönelik geçici misafir bakım hizmetinin kapasitesi artırılarak yaygınlaştırılacaktır.

754.3. Evde bakıma destek hizmetleri çeşitlendirilerek yaygınlaştırılacaktır.

754.4. Engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımı ile bakım ve rehabilitasyon hizmetlerine ilişkin yerel yönetimler ve STK'lar da dâhil olmak üzere ilgili kurumlar arası koordinasyon geliştirilecektir.

755. Engelli bireylere sunulan hizmetlerde bireysel gereksinim ve destekler dikkate alınarak engellilerin bağımsız olarak toplumsal yaşama katılmaları sağlanacaktır.

755.1. Bağımsız yaşamı destekleyici modeller ve iyi uygulama örnekleri incelenerek bunların ülkemizde uygulanabilirliği konusunda analizler ve çalışmalar yapılacaktır.

756. Bakım finansman modeli geliştirilerek sosyal güvenlik sistemi içerisinde yer almasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

756.1. Ülkemizin özgün koşullarını dikkate alan sürdürülebilir uzun süreli bakım finansman modelinin belirlenmesi için mevcut durum analizi, ihtiyaç analizi ve uygulanmasına yönelik mevzuat düzenlemelerini de içeren çalışmalar yürütülecektir.

756.2. Engelli bireye evde bakım hizmeti sunan ve herhangi bir sosyal güvenliğe veya istihdam olanağına sahip olmayan kişilerin sosyal güvenlik sistemine dâhil edilerek evde istihdamın desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

757. Bakım hizmetlerinde görev alan insan kaynağının nitelik ve niceliği artırılacaktır.

757.1. Bakım hizmeti veren kuruluşlardaki bakım personelinin mesleki yeterlilik standartları belirlenecektir.

757.2. Bakım kuruluşlarında görevli meslek gruplarına yönelik ihtiyaç temelli eğitim programları çeşitlendirilerek etkinliği artırılacaktır.

758. Engellilere sunulan eğitim hizmetlerinin mümkün olan en erken yaşta, bütünüleştirilmiş ortamlarda, kapsayıcı ve nitelikli bir şekilde sunulması sağlanacaktır.

758.1. Engellilere yönelik eğitim hizmetlerini düzenleyen mevzuat gözden geçirilerek kapsayıcı bir müfredat oluşturulacaktır.

758.2. Özel eğitimin her kademesinde etkin bir izleme, değerlendirme ve denetleme mekanizması geliştirilecektir.

758.3. Erken çocukluk döneminden başlamak üzere, çocukların eğitime yönlendirilmesi ve destekler konusunda, engelli bireye sahip ailelerin bilgilendirilmelerine yönelik eğitimler verilecektir.

758.4. Kapsayıcı eğitim konusunda engellilere hizmet sunanlar ve engellilerle birlikte eğitim alanlar ile onların aileleri başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin bilgi ve bilinç düzeyini artırmak üzere farkındalık çalışmaları yapılacaktır.

758.5. Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamalarının etkin ve verimli yürütülmesi için engellilere eğitim verilen kurumlarda "özel eğitim servisleri" kurulacaktır.

758.6. İhtiyaç sahibi engelli bireyler için zorunlu eğitim araç gereçleri ücretsiz olarak sağlanacaktır.

759. Engelli bireylerin istihdamında işverenlerin, engelli olmayan diğer çalışanların ve toplumun genelinin farkındalığı artırılarak olumsuz yargıların giderilmesi ile bilgi ve bilinç düzeyinin yükseltilmesi ve iyi uygulamaların özendirilmesi sağlanacaktır.

759.1. Engelli bireylerin çalışma hakları ve işyerlerinde engellilerin üretkenliklerinin artırılmasına yönelik yapılabilecek düzenlemeler gibi konularda eğitimler verilecektir.

759.2. Kamu spotları, sosyal medya gibi araçlarla engelli bireylerin çalışma yaşamında yer alma hakkı ve bu konuda işveren ve çalışanlarca alınabilecek tedbirlere yönelik bilgi ve farkındalık çalışmaları yürütülecektir.

759.3. Korunmalı işyeri açılması teşvik edilecek ve yaygınlaştırılacaktır.

760. Engelli işçi çalıştırma yükümlülüğüne ilişkin mekanizmalar değerlendirilerek güçlendirilecektir.

760.1. Kota-ceza yönteminin ve İŞKUR tarafından uygulanan idari para cezalarının etkinliği ve istihdama katkısı ile uygulamaya ilişkin denetimler artırılacaktır.

760.2. İdari para cezalarının engellilere yönelik istihdam projelerinde etkin kullanımını sağlamaya yönelik bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları yürütülerek proje üretme kapasitesi geliştirilecektir.

761. İşe alım ve çalışma süreçlerinde danışmanlık, yönlendirme, işbaşı eğitim ve iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin etkinliği ve yaygınlığı artırılacaktır.

761.1. İl ve işkolu düzeyinde ihtiyaçlar belirlenerek bu çerçevede danışmanlık, yönlendirme, işbaşı eğitim ve iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin planlaması yapılacaktır.

762. Türkiye'de destekli istihdamın mevzuat altyapısı oluşturularak destekli istihdam, bir istihdam modeli olarak uygulanacaktır.

762.1. Engelli istihdamında engelli bireyin iş öncesi, iş sırası ve iş sonrasında bir iş ve meslek danışmanı tarafından desteklenmesini içeren destekli istihdam modeline ilişkin mevzuat ve personel altyapısı oluşturulacaktır.

762.2. Destekli istihdama yönelik yürütülen pilot projeler yaygınlaştırılacaktır.

763. Fiziksel çevre şartları, ulaşım hizmetleri, internet siteleri, mobil uygulamalar, basılı, dijital ve görsel medya yayınları ile kamusal hizmetler engellilerin erişilebilirliğine uygun hale getirilecektir.

763.1. Erişilebilirliği ilgilendiren işlerde çalışan meslek grupları başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerinde erişilebilirlik konusunda bilgi ve farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

763.2. Erişilebilirlik konusundaki denetimlerin etkinliği artırılacak ve erişilebilirliğe ilişkin ürün ve hizmetler ile erişilebilirlik düzenlemelerine yönelik destek mekanizmaları geliştirilecektir.

764. Ulusal Engelliler Veri Tabanında ulusal bakım ihtiyaçları ve uluslararası standartlarla uyumlu, güncel, kapsamlı ve kaliteli engellilik göstergelerinin üretilmesi için çalışmalar yapılacaktır.

764.1. Ulusal Engelliler Veri Tabanındaki kapsam eksikliğini giderilmesi ve veri kalitesinin iyileştirilmesine ilişkin yürütülen güncelleme çalışmaları tamamlanacaktır.

764.2. Engelli bireylere ilişkin verilerin toplanmasında ve analizinde kadın erkek fırsat eşitliğine duyarlı bir yaklaşım benimsenerek engelli kadınlar ile kız çocuklarını kapsayan veriler oluşturulacaktır.

765. Engelli bireylerin iyileşme ve gelişme süreçlerine katkı sağlamak amacıyla spor faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.

765.1. Spor tesisleri ve aletleri erişilebilir hale getirilecek ve kullanımları desteklenecektir.

3.3.9. Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Yoksullukla Mücadele

a. Amaç

766. İhtiyaç duyan toplum kesimlerinin bakım, rehabilitasyon, psikososyal destek gibi sosyal hizmetlere en iyi şekilde erişimlerinin sağlanması, sosyal yardımların etkinliğinin artırılması, aile odaklı bir yaklaşımla sosyal dışlanma riskinin en aza indirilmesi, başta eğitim, sağlık ve barınma gibi temel hizmetlere erişimi de içeren yoksulluğun tüm yönleriyle mücadele edilerek giderilmesi ve sosyal içermenin sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

767. Sosyal hizmetler ve yardımlar arasındaki bağ güçlendirilecektir.

767.1. Sosyal sorunların ortaya çıkmadan önce engellenmesi ve bu sorunlarla etkin bir mücadelenin sağlanmasına yönelik kurgulanan Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) aracılığıyla sosyal hizmet ve yardım programlarının etkinliği artırılacaktır.

768. Sosyal hizmet modellerinin çeşitlendirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacak, bu hizmetlerin niteliği artırılacaktır.

768.1. Bakım hizmetlerinde öncelikle aile yanında veya evde bakım teşvik edilecek, destek hizmetleri ile gündüzlü bakım hizmetleri yaygınlaştırılacaktır.

768.2. Sosyal hizmetlere ilişkin standartlar belirlenerek etkin bir izleme, değerlendirme ve denetleme mekanizması kurulacaktır.

768.3. Sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren personelin niteliği artırılacak ve ihtisaslaşması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

769. Sosyal hizmet ve yardımların bilinirliği sağlanarak gönüllülük özendirilecektir.

769.1. Vatandaşların ve sivil toplumun sosyal hizmet ve yardımlara katılımına yönelik tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri yürütülecektir.

769.2. Sosyal hizmet alanında toplum temelli bakım hizmetlerine öncelik verilecektir.

770. Yoksulluk riskini azaltmaya yönelik yürütülen eğitim, sağlık, barınma ile içme suyu ve kanalizasyon gibi kamu hizmetleri iyileştirilecektir.

771. Sosyal yardım sisteminin etkinliği artırılacaktır.

771.1. Sosyal yardım sisteminin etki analizi yapılacaktır.

771.2. Sosyal yardım sistemi gözden geçirilecek, işgücüne katılıma mani olmayacak şekilde bütünleşik bir yapıda, aile odaklı ve fert başına asgari bir geliri garanti edecek şekilde yeniden kurgulanacaktır.

771.3. Sosyal yardımlara ilişkin düzenli takip ve inceleme mekanizması oluşturulacaktır.

771.4. Yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasında entegrasyon geliştirilecek ve veri paylaşımı sağlanacaktır.

772. Sosyal yardım istihdam bağlantısı güçlendirilecektir.

772.1. Sosyal yardım sistemi ile aktif ve pasif işgücü programları arasında bağlantı kurulacaktır.

772.2. Sosyal yardım faydalanıcılarına yönelik iş arama desteği gibi uygulamalar yaygınlaştırılacaktır.

773. Sosyal yardımlar fırsat eşitliği gözetilerek yürütülecektir.

773.1. Eğitim odaklı sosyal yardımların etkinliği artırılacaktır.

774. Sosyal yardım ve hizmetler altyapısı, afetler gibi olağanüstü durumlara hazırlıklı olma doğrultusunda güçlendirilecek ve kurumlar arası koordinasyon artırılacaktır.

774.1. Öncelikle yoksullar, kadınlar, çocuklar, engelliler ve yaşlılar olmak üzere nüfusun tümünün afetler ile ekonomik, sosyal ve çevre sorunları gibi durumlar için dirençleri artırılacaktır.

774.2. Kırsal kesimde iklim değışikliği ve kuraklık kaynaklı yoksulluğun etkilerinin hafifletilmesi için tarımsal faaliyetler çeşitlendirilecek, tarım arazilerinin etkin ve verimli kullanımı sağlanacaktır.

Tablo 41: Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Yoksullukla Mücadele Hedefleri

	2022	2023	2028
Görelı Yoksulluk (%)¹	21,3 ²	21,6 ³	20,1
P80/P20⁴	7,6 ²	7,9 ³	6,9

Kaynak: TÜİK. 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Görelı yoksulluk hesaplanırken eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri medyan değeri nin yüzde 60'ı yoksulluk sınırı olarak alınmıştır.

(2) TÜİK 2021 Yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verisidir.

(3) TÜİK 2022 Yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verisidir.

(4) En yüksek gelire sahip yüzde 20'lik nüfus kesiminin gelirinin en düşük gelire sahip yüzde 20'lik nüfus kesiminin gelirine oranı.

3.3.10. Gelir Dağılımı

a. Amaç

775. Gelirler politikası başta olmak üzere enflasyonla mücadelede kullanılacak makroekonomik politikaların gelir dağılımını iyileştirici yönde uygulanması, vergi yapısının gelir dağılımını iyileştirecek şekilde gözden geçirilmesi, sosyal transferler aracılığıyla fırsat eşitliğinin artırılması, işgücü piyasasında ortalama ücret seviyesinin yükseltilmesine yönelik politikalar yoluyla tüm refah bileşenlerinin toplum içinde adil dağıtılması, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması ve fırsat eşitsizliğinin gelecek nesillere sirayet etmesinin önüne geçilmesi suretiyle gelir dağılımının iyileştirilmesi temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

776. Adalet, eşitlik, ödeme gücü ve artan oranlılık ilkeleri gözetilerek vergilemenin gelir dağılımını iyileştirici etkisi artırılacaktır.

776.1. Mükelleflerin beyanlarının doğruluğunu sağlamaya yönelik olarak banka hesapları, nüfus kayıtları ve kamu kurumlarında bulunan diğer idari verilerin entegrasyonu ile etkin bir kontrole tabi tutulmasına yönelik altyapı çalışmaları sürdürülecektir.

776.2. Gayrimenkul değeri lemesi için taşınmazların güncel değeri neri ni ilgili kurumlarla koordinasyon ile kayıt altına alan bir veri tabanı oluşturulacak ve bilgisayar destekli toplu değeri leme yöntemlerinin uygulanmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

776.3. Muafiyet, istisna ve indirimlerin uygulanmasında yoksulluk sınırı eşiği de dikkate alınacaktır.

777. Sosyal yardım sisteminin kapsamı ve yeterliliği artırılacak, sosyal transferler yoluyla fırsat eşitliği artırılacaktır.

777.1. Özellikle yükseköğretimdeki ihtiyaç sahibi gençlere yönelik olarak burs, kredi, barınma yardımı gibi sosyal yardım ve transferler artırılabacaktır.

777.2. Aktif işgücü programlarının kapsamı genişletilerek dijitalleşme ve teknolojik gelişmenin getirdiği daha yüksek ücretli işlerde istihdamın artırılması sağlanacaktır.

777.3. Kayıt dışı istihdama yönelik denetim faaliyetleri artırılabacaktır.

777.4. Gençlere yönelik işbaşı eğitim programları kapsamında verilen prim ve ücret desteklerinin etkinliği artırılabacaktır.

778. Gelir adaletinin sağlanmasına yönelik toplumsal bilincin güçlendirilmesi ve kurumsal yapının oluşturulması sağlanacaktır.

778.1. Ekonomik politikaların, gelir dağılımı üzerinde etkili sosyal politikalarla bütüncül bir anlayış içinde oluşturulması amacıyla Ekonomik ve Sosyal Konsey etkin hale getirilecektir.

Tablo 42: Gelir Dağılımı Hedefleri

	2022	2023	2028
Gini Katsayısı	0,401 ¹	0,415 ²	0,380

Kaynak: 2022 yılı verisi TÜİK'e aittir. 2028 yılı verisi On İkinci Kalkınma Planı hedefidir.

(1) TÜİK 2021 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verisi olup gelir bilgileri 2020 yılını referans almaktadır.

(2) TÜİK 2022 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması verisi olup gelir bilgileri 2021 yılını referans almaktadır.

3.3.11. Kültür ve Sanat

a. Amaç

779. Kültür ve sanat mirasımızın zenginlik ve çeşitliliğinin korunup geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması, milli kültür ve kadim medeniyetimizin ortak değerleri etrafında toplumsal bütünlüğün ve dayanışmanın güçlendirilmesi, kültür ve sanat faaliyetlerinin toplum genelinde yaygınlaştırılarak kalkınmadaki çok boyutlu etkisinin artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

780. Yurt içi ve yurt dışındaki kültür mirasımız; toplumun kültür, tarih ve estetik bilincini geliştirecek, kültür turizmine katkı sağlayacak ve afet riskini dikkate alacak şekilde korunacak, taşınmaz vakıf kültür varlıklarına vakfiye şartları doğrultusunda işlevsellik kazandırılacaktır.

780.1. Yurt içi ve yurt dışında taşınmaz kültür varlıklarımızın ihyasına yönelik bakım, onarım ve yenileme faaliyetleri nitelik ve nicelik olarak geliştirilecektir.

780.2. Tarihi kent dokularına yönelik kentsel tasarımlar yapılacak, tarihi kent bölgeleri bu tasarımlara göre bütüncül anlayışla iyileştirilecektir.

780.3. Yurt içi ve yurt dışındaki taşınmaz kültür mirasımızın korunmasına yönelik yürütülen tespit ve envanter çalışmalarına devam edilecek ve elde edilen veriler dijital ortama aktarılacaktır.

780.4. Çeşme, imaret, aşevi gibi taşınmaz vakıf kültür varlıklarına vakfiye şartları doğrultusunda işlevsellik kazandırılacaktır.

780.5. UNESCO koruması altındaki alanlar başta olmak üzere arkeoloji, edebiyat, tarih, tabiat konulu tematik kültür rotaları belirlenecek ve tanıtımları sağlanacaktır.

780.6. Kültürümüzün temel unsurları, tarihimizin önemli şahsiyetleri ve olayları, masal kahramanları ve kültürel zenginlik unsurlarımız tiyatro, sinema, belgesel, dizi ve çizgi filmlerle anlatılacaktır.

780.7. Çanakkale şehitlikleri ve savaş alanları ihya edilerek Tarihi Alan açık hava müzesine dönüştürülecek, yurt dışı Türk şehitliklerinin ihya edilmesiyle ilgili gerekli çalışmalar ve düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

780.8. Özel müzelerin kurulması teşvik edilerek çağdaş müzecilik anlayışı içerisinde müzelerin nitelik ve niceliği artırılacaktır.

780.9. Türk-İslam tarihinin farklı dönemlerini kültürel, sanatsal ve toplumsal açıdan araştıran arkeolojik kazı çalışmaları ve bilimsel araştırmalar desteklenecektir.

780.10. Yazma ve nadir eserler ile bu eserlere ilişkin çalışmalar çeşitli yöntemlerle yayımlanarak okuyuculara sunulacak, ihya ve dijitalleştirme çalışmalarıyla sonraki nesillere aktarımı sağlanacaktır.

780.11. Somut olmayan kültürel miras öğeleri korunacak ve kayıt altına alınacak, yaşayan insan hazinelerinin toplumla etkileşim imkânları artırılacaktır.

780.12. Sivil mimari eserlerin korunmasına yönelik kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılacaktır.

780.13. Kültürel mirasın korunmasına yönelik mevzuat ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenecektir.

781. Kültürel altyapı unsurlarının daha verimli ve etkili kullanılabilmesi için mimarisi, işletme ve yönetim modeli işlevsel hale getirilecek, farklı etkinliklere imkân veren esnek mekânsal tasarımlar geliştirilecektir.

781.1. Kültür yapılarının sosyal hayatın bir parçası olarak ev ve işten sonra üçüncü mekân olarak benimsenmesi için ulaşılabilir, yaygın ve cazip yapılar tasarlanacaktır.

782. Kentsel tasarımların, imar planlarının, toplu konut ve kamu binalarının peyzaja, şehrin dokusuna, estetiğine ve kimliğine katkı sağlamasına özen gösterilecek ve kentsel dönüşüm uygulamalarının kültürel kimliğe ve yapıya uygunluğu gözetilecektir.

782.1. Yerel yönetimler ve ilgili kamu kurumlarının, şehre kimlik katan önemli mekânlara ilişkin markalaştırma uygulamaları teşvik edilip yaygınlaştırılacaktır.

783. Kültür ve sanata erişim ve katılım olanakları artırılacaktır.

783.1. Kültür ve sanatın bir yaşam alışkanlığı olarak gelişmesi için erken yaşlardan itibaren kültür ve sanat eğitimi verilecektir.

783.2. Okuma kültürünün oluşturulması ve yaygınlaştırılması amacıyla kütüphanecilik hizmetleri geliştirilecek, yeni teknolojiler ve yönetim yaklaşımlarından da istifade edilerek kütüphaneler mekânsal ve işlevsel olarak yeniden yapılandırılacaktır.

783.3. Gezici kütüphane ve gezici tiyatro sayısı artırılabacaktır.

783.4. Kültür ve sanat hizmetlerinin sunumunda mahalli idareler, özel sektör ve sivil toplumun rolü güçlendirilecektir.

783.5. Kültür ve sanat alanında yetenekli bireylerin erken yaşta tespit edilmesine yönelik yetenek belirleme uygulamaları yapılacaktır.

784. Klasik ve çağdaş Türk sanatları yaygınlaştırılacaktır.

784.1. Türk-İslam sanatının farklı dönemlerine ait kültürel mirasımıza öncelik verilmek suretiyle, kültürel mirasımızın araştırılması, korunması, günümüz toplumuna ve gelecek kuşaklara aktarımı sağlanacaktır.

784.2. Klasik ve çağdaş Türk sanatını temsil eden alanlarda nitelikli etkinlik ve sergilerin kamu ve özel sektör tarafından organize edilip dünyanın önemli şehirlerinde uygulanması sağlanacaktır.

784.3. Usta-çırak yöntemiyle devamlılığı sağlanabilen ve yok olma tehdidi altındaki geleneksel Türk sanatlarının öğretiminin kurumsal bir şekilde devam ettirilmesi sağlanacaktır.

784.4. Toplumsal ve milli değerlerimizi yansıtan, insanların bilgi, görüş ve estetik değerlerini yükselten tiyatro ve opera eserleri sahnelenecek ve toplumun tüm kesimlerine ulaştırılacaktır.

785. Türkçenin zenginliği ortaya çıkarılarak dünyada yaygın ve geçerli bir dil haline gelmesi ve hayatın her alanında doğru kullanımı sağlanacaktır.

785.1. Türk dilinin zengin bir kelime dağarcığıyla, kültürel değerlerin nesiller arası iletimini sağlayarak yaşatacak şekilde erken yaşlardan itibaren öğrenilerek konuşulmasını teminen ninni, tekerleme, masal, hikâye, dua ve şiir gibi dil ve kültür öğelerinin aktarımını güçlendiren yayın ve yapımlar desteklenecek, tüm örgün eğitim müfredatına yansıtılacaktır.

785.2. Türkçenin hayatın her alanında doğru ve yetkin bir şekilde kullanılması için örgün eğitim başta olmak üzere her türlü araç etkin bir şekilde kullanılacaktır.

785.3. Mevzuat, resmi yazışma ve raporlar başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının yazılı, görsel ve işitsel tüm yayınlarında ve yükseköğretim kuruluşlarının başta yüksek lisans ve doktora tezleri olmak üzere Türk dilinde hazırlanan tüm akademik yayınlarda Türkçe'nin doğru ve yerinde kullanımı sağlanacaktır.

785.4. Türk dilinin zenginliğinin kayıt altına alınması için etimolojik sözlük tamamlanacaktır.

785.5. Yurt dışında Türk dili ve kültürünün öğretimi ve tanıtımı faaliyetleri geliştirilecektir.

785.6. Her türlü basın, yayın ve medya ortamında Türkçenin güzel kullanılması özendirilecek, mesajını dille ileten tüm sanat eserlerinde kelime zenginliği teşvik edilecektir.

785.7. Türk kültür ve medeniyetine dair referans niteliğindeki metinler belirli bir program dâhilinde akademik niteliği haiz üniversiteler, yayınevleri ve ilgili kamu kurumlarınca yayımlanacaktır.

785.8. Türkçedeki gelişmeleri değerlendirmek üzere ilgili tüm kesimlerin katılımıyla Türk Dil Şurası toplanacak, Türk dilinin korunarak geliştirilmesine, doğru ve yaygın bir biçimde kullanımına yönelik bir eylem planı oluşturulacaktır.

786. Kültürel alana ilişkin bilgi ve veri altyapısı güçlendirilecektir.

786.1. Kültür istatistikleri uluslararası standartlara uygun bir şekilde geliştirilecek ve tek bir veri tabanında toplanarak kullanıcıların faydasına sunulacaktır.

786.2. Kültür ekonomisine ilişkin mevcut kayıt, veri ve ulusal istatistikler çeşitlendirilecektir.

787. Kültür endüstrileri ve kültürel girişimlere yönelik mevcut devlet yardımlarının etki değerlendirmesi yapılacak, kapsayıcı, objektif ve kolay erişilebilir devlet yardımları geliştirilecek, fikri mülkiyet hak sahipliği korunacaktır.

787.1. Kültürel ürünlerin üretim, gösterim ve dağıtımında tekelleşmeyi önleyici tedbirler alınacak, kültürümüze özgü ürünlere yönelik markalaşma, pazarlama ve finansman destek programları geliştirilecektir.

787.2. Kültür ekonomisine yönelik araştırmalar desteklenecek, alana yönelik düzenli analiz ve raporlar yayınlanacaktır.

787.3. Sektördeki çeşitliliğin artırılması amacıyla küçük işletme ve girişimlerin desteklenmesi sağlanacaktır.

787.4. Kültür endüstrilerine sağlanan destekler çeşitlendirilecek, eğitim, belgelendirme ve Ar-Ge faaliyetlerine öncelik verilecek, destek kararlarında emsal değerlendirmesi esas alınacaktır.

787.5. Özel tiyatrolara verilen destekler artırılabilecektir.

787.6. Kültürel girişimcilik ekosistemi güçlendirilecek ve yaygınlaştırılacaktır.

788. Türk sinemasının dünyada tanınan bir marka haline gelmesi için sinema endüstrisinin gelişimi sağlanarak uluslararası rekabetçiliği artırılabilecektir.

788.1. Sinema yapım, dağıtım ve gösterim faaliyetlerinde tekelleşmenin önüne geçmeye yönelik düzenlemeler yapılacak, kültür merkezi ve benzeri yapıların sinema statüsüyle kullanımının teşviki sağlanacaktır.

788.2. Sinema eserlerinin yurt içi ve yurt dışında daha fazla seyirciye ulaşmasını sağlamak üzere etkin tanıtım ve destek faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

788.3. Kültür sanat kurumlarının daha etkin yönetimi ve uzmanlık alanlarının genişletilmesi için nitelikli kültür sanat çalışanları yetiştirilecek, yükseköğretimde sanat ve kültür yönetimi bölümleri yaygınlaştırılacak, mevcut bölümlerin verimliliği artırılabilecektir.

789. Nitelikli din hizmetleri ile toplumun birlik, beraberlik, barış ve huzur içinde manevi bütünlüğüne katkı sağlanacak, yaygın din eğitimi toplumun tüm kesimlerine ulaştırılacaktır.

789.1. İlk ve ortaöğretim kurumlarındaki din kültürü ve ahlak öğretiminin niteliği artırılacaktır.

789.2. Ailelerin çocukları üzerindeki temel haklarından biri olan din eğitim ve öğretimine yönelik talepler, zengin görsel ve içerikli eğitim araçlarıyla desteklenmiş nitelikli din hizmetleriyle karşılanacaktır.

789.3. Toplumun güncel ihtiyaçlarını karşılamak, kasıtlı, yanlış ve hurafeye dayalı yaklaşımları ayırt ederek temel dini bilgilere doğru ve sağlıklı biçimde erişimini sağlamak amacıyla yazılı, görsel ve işitsel kanallar aracılığıyla etkin bir bilgilendirme imkânı sunulacaktır.

789.4. Ailenin korunmasına yönelik manevi destek programları ve eğitimleri artırılacaktır.

789.5. Toplumun milli ve manevi değerlerini yıpratmaya yönelik sözlü, yazılı veya görsel araçlarla olumsuz algı oluşturacak eylemlerin etkilerini azaltmaya yönelik bilinçlendirme faaliyetleri ve farkındalık artırıcı çalışmalar yürütülecektir.

790. Kültürümüz yurt dışında tanıtılacak, kamu ve STK'larca yürütülen kültürel diplomasi faaliyetleri geliştirilerek eşgüdüm artırılacak ve uluslararası ilişkilerde kültürün yapıcı rolünden istifade edilecektir.

790.1. Yurt dışında kültürel diplomasi alanında faaliyet gösteren kuruluşların idari ve hizmet sunum kapasiteleri geliştirilecektir.

790.2. Türkiye'nin bilimsel ve akademik birikimi yurt dışında tanıtılacaktır.

790.3. Kültür alanında ülkemiz dış politikası doğrultusunda çeşitli ülkelerin hükümetleriyle ikili anlaşmalar ve eylem planları hazırlanacak, kültür yılları ve kültür günleri düzenlenecektir.

790.4. Soydaş ve akraba topluluklar ile "Türkiye Mezunları"nın ülkemizle olan ekonomik, sosyal ve kültürel bağlarının geliştirilmesi sağlanacak, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın anavatan ile olan bağları güçlendirilecektir.

791. Kitap ve süreli yayın yayıncılığı alanlarının geliştirilmesine yönelik faaliyetler desteklenecektir.

791.1. Elektronik yayınlar da dâhil olmak üzere yayıncılık faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar desteklenecektir.

791.2. Nitelikli kültürel yayınlara daha fazla sayıda okurun ulaşımını temin etmek üzere e-kitap formatındaki kamu yayını sayısı artırılacaktır.

791.3. Türk edebiyatının dünya çapındaki tanınırlığının ve yurt dışı telif gelirinin artırılması için tanıtım çalışmaları gerçekleştirilecek ve mevcut destek programlarının içeriği geliştirilecektir.

791.4. Edebi üretimi teşvik etmek ve yayımlanma imkânı bulamamış nitelikli edebi üretimlerin okura ulaştırılmasını sağlamak üzere uygulanan ilk eser desteği yaygınlaştırılacaktır.

791.5. Türk edebiyatı ve yayıncılığının yurt dışında tanıtımına yönelik faaliyetlerin ve bu faaliyetlerde kullanılan bilgilendirici içeriklerin çevrimiçi ortamlarda yer alması sağlanacaktır.

791.6. Türk kültür ve sanatını, önemli şahsiyetlerini ve olaylarını tanıtıcı eserler başta olmak üzere çocuk edebiyatı ürünlerine özgü bir destek geliştirilecektir.

792. Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerin meydana getirdiği tahribatın giderilmesi çalışmalarında yerleşik kültürü yaşatan nüfusun ikametlerine dönmesi, tarihi ve kültürel dokunun bütüncül olarak ihya edilmesi ve tarihi dokunun bulunduğu eski kent bölgeleriyle yeni kent yerleşimleri arasındaki ilişkinin güçlendirilerek devam ettirilmesi sağlanacaktır.

792.1. Yeni kent yerleşimlerinde sosyal ve kültürel etkileşime imkân vererek toplumun refahını destekleyen, başta kütüphane olmak üzere müze, kültür merkezi, kent parkı gibi kültürel altyapı unsurlarına yer verilmesi, hafızayı canlı tutacak anıtlarla yeni kent meydanlarının tasarlanması ve kent kültürünün oluşması sağlanacaktır.

792.2. Tarihi dokunun meydana gelebilecek olası felaketlerde tekrar zarar görmemesi için güncel malzeme ve inşaat tekniklerinden yararlanılarak ihya imkânları araştırılacak, mevzuat ve yetkili kurullarda düzenlemeler yapılacaktır.

792.3. Yer değişikliği yapılacak tüm yerleşimlerde, kent kültürünün devamı için yeni kent planlarında eski şehir bölgeleriyle olan ilişkinin gözetilmesi sağlanacak, alan yönetimi modelleri uygulanacaktır.

792.4. Bölgedeki somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yeniden canlandırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

792.5. Deprem riski olanlar öncelikli olmak üzere tüm illerdeki kültür varlıklarının belgeleme çalışmaları tamamlanacak ve afet durumlarında meydana gelebilecek hasarın sağlıklı ve aslına uygun bir şekilde giderilmesi için proje kayıtları oluşturulacaktır.

793. Dijitalleşme sürecinin kültür ekonomisi değer zincirinin tüm aşamaları için oluşturduğu fırsat ve tehditler değerlendirilerek dijital kültür ekonomisi yol haritası belirlenecektir.

793.1. Dijital kültür ekonomisi istatistikleri uluslararası istatistiklere uygun bir şekilde üretilecek ve izlenecektir.

793.2. Dijital becerilerin geliştirilmesi ve dijital kültür-sanata yönelik programlara örgün eğitim müfredatlarında yer verilmesi sağlanacaktır.

793.3. Kültür ekonomisi değer zincirinde yer alan paydaşların dijital becerilerinin geliştirilmesine yönelik uzmanlık eğitimleri desteklenecek, sertifikalandırma sağlanacaktır.

793.4. Ar-Ge, tasarım ve teknoloji merkezi ve bölgeleri ile kültür endüstrileri arasında işbirliği ve koordinasyon mekanizmaları geliştirilecektir.

793.5. Dijital kültür ekonomisine yönelik destekler geliştirilecektir.

Tablo 43: Kùltür ve Sanat Hedefleri

	2022	2023	2028
Onarım ve Restorasyonu Yapılan Taşınmaz Kùltür Varlığı Sayısı (Kümülatif)¹	210	444	1.414
Somut Olmayan Kùltürel Miras Türkiye Ulusal Envanterine Kayıtlı Unsur Sayısı	326	340	450
Kùltürel ve Doğal Miras Devlet Harcaması (SAGP) (Dolar/Kişi Başına)	29 ²	35	60

Kaynak: 2022 yılı verileri TÜİK ile Kùltür ve Turizm Bakanlığına aittir. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) Kùltür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki taşınmaz kùltür varlıkları ile Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesindeki vakıf kùltür varlıklarını kapsamaktadır.

(2) 2021 yılı verisidir.

3.3.12. Spor

a. Amaç

794. Spor kabiliyeti olanların erken yaşta yetenek havuzuna dâhil edilmesi, spor profesyonellerinin niteliğinin artırılması, sporun her dalında küresel ölçüde rekabet edebilen bir seviyeye ulaşarak uluslararası organizasyonlarda başarı elde edilmesi ve herkes için spor anlayışıyla sporun toplum geneline yaygınlaşan bir yaşam biçimine dönüştürülmesi temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

795. Her yaştan vatandaşın sportif faaliyetlere düzenli katılımları teşvik edilecektir.

795.1. Spor imkânları yerel düzeyde geliştirilerek erken yaşlardan itibaren spor eğitimi verilecek, her yaştan vatandaşın sportif faaliyetlere düzenli katılımı teşvik edilecektir.

795.2. Yerel yönetimler başta olmak üzere tüm paydaşlarla işbirliği yapılarak vatandaşların spora olan ilgisi artırılacak, sağlık için spor ve rekreasyon temalı projeler ile kampanyalar geliştirilecektir.

795.3. Başta engelliler olmak üzere özel politika gerektiren vatandaşların spora erişimi kolaylaştırılacak, sportif faaliyetlere katılımları teşvik edilecektir.

795.4. Antrenörlerin nicelik ve niteliklerini artırmak amacıyla kurs ve seminerler düzenlenecektir.

796. İlkokul çağındaki öğrencilerin spor dallarını tanımaları ve yaşam boyu aktif olarak düzenli spor yapmaları spor kulüpleriyle işbirliği içerisinde sağlanacaktır.

796.1. İlkokul, ortaokul ve lise kademelerindeki öğrencilerin, belirli dallarda ve oyun türlerinde spor yapmaları ve yarışmalara katılmaları teşvik edilecektir.

796.2. Örgün eğitimde beden eğitimi ve spor dersinin niteliği artırılacaktır.

796.3. Okul ve mahalle spor kulüplerinin dijital ortama entegrasyonu ile izlenmesi ve değerlendirilmesi kolaylaştırılacaktır.

797. Sporcu sağlığı merkezleri, hizmet kalitesi ve çeşitliliği artırılarak yaygınlaştırılacak, spor hekimi ihtiyacının giderilmesi sağlanacaktır.

797.1. Olimpik, paralimpik sporcular ile milli takım ve Türkiye Olimpiyat Hazırlık Merkezleri ve Sporcu Eğitim Merkezleri sporcularına sağlık ve performans desteği veren sporcu sağlığı merkezleri ihtiyaç duyulan bölgelerde yaygınlaştırılacaktır.

797.2. Sporcu sağlığında uzmanlaşmış sağlık çalışanlarının yetiştirilmesi için ilgili birim, kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılacaktır.

798. Profesyonel sporcuların uluslararası alanda başarılarının artırılması sağlanacaktır.

798.1. Uluslararası organizasyonlardaki sportif performansları ve istatistiki bilgileri içeren veri altyapısı oluşturulacaktır.

798.2. Geleneksel ve olimpik spor dalları başta olmak üzere tüm spor dallarının gelişimi ve yeni spor dallarındaki oluşumlar izlenerek tanıtımlarının yapılması sağlanacaktır.

798.3. Milli sporcuların ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerine geçişlerini kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılacaktır.

798.4. Sporun geliştirilmesi ve spor altyapısının güçlendirilmesi amacıyla başarılı olan sporcuların bağlı oldukları federasyonlar ile amatör spor kulüpleri desteklenecektir.

798.5. Spor Kulüpleri ve Spor Federasyonları Kanununun uygulanmasına yönelik mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

798.6. Olimpik ve paralimpik havuzda bulunan sporculara destek sağlanarak olimpiyat ve paralimpik oyunlarda başarılı olmaları sağlanacaktır.

799. Spor yapma kültürünü geliştirmek ve sporu geniş kitlelere yaymak amacıyla spora başlama yaşında bulunan yetenekli çocuklar tespit edilerek ilgili spor dallarına yönlendirilecek ve üst düzey sporcu olarak yetiştirilmeleri sağlanacaktır.

799.1. Spora özel yeteneği olduğu tespit edilen öğrencilerin Sporcu Eğitimi ve Gelişimi Programı kapsamında spora başlamaları sağlanacaktır.

799.2. Sportif Yetenek Taraması Programı kapsamında spor karnesi almaya hak kazanan öğrencilerin ilgili spor dallarına yönlendirilmesi sağlanacaktır.

799.3. Türkiye Sportif Yetenek Taraması Programı kapsamında yer alan engelli öğrencilerin sportif faaliyetlere katılımı teşvik edilerek sosyalleşmelerine ve rehabilitasyon süreçlerine katkı sağlanacak ve paralimpik sporcu olabilecek bireylerin gelişimi desteklenecektir.

800. Türkiye'nin dünya spor turizm pazarından alacağı pay artırılacaktır.

800.1. Dünyadaki spor turizmi talebinin yoğun olduğu ülkelerde spor turizmine yönelik yeni pazarlama stratejileri geliştirilerek tanıtım ve reklam faaliyetleri yürütülecektir.

800.2. Katma değeri yüksek olan uluslararası spor organizasyonlarına ev sahipliği yapılarak ülkemiz dünyada bir spor turizmi markası haline getirilecektir.

800.3. Bölgelerin kendine özgü spor turizm potansiyeli dikkate alınarak spor turizminde marka şehirler belirlenecek, tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

800.4. Tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesine yönelik kamu ve özel sektör paydaşlarıyla işbirliği yapılacak ve stratejiler geliştirilecektir.

800.5. Spor turizmi ihracatına yönelik farkındalık artırılacak, ülkemizin spor turizmi ihracatının artırılmasına yönelik bölgesel çalışmalar yürütülecek ve bu alandaki istatistiki veri temini sağlanacaktır.

801. Gençlik ve spor yatırımlarında dış finansman kaynaklı uluslararası proje desteklerinin kullanılması ve yeni dış finansman kaynaklarının ülkemize kazandırılması sağlanacaktır.

801.1. Başta özel politika gerektiren gençler olmak üzere gençlerin sosyal uyumunu güçlendirmek amacıyla gençlik kampı, gençlik merkezi, yurt ve spor tesislerinin mevcut yapılarının güçlendirilmesi ve sayılarının artırılması ile daha fazla uluslararası fon sağlanmasına ilişkin çalışmalar yürütülecektir.

802. Uluslararası spor diplomasisinden bir kamu diplomasi aracı ve yumuşak güç unsuru olarak yararlanılacaktır.

802.1. İyi uygulama örnekleri ve stratejileri yakından takip edilerek ülkemize özgü bir spor diplomasisi stratejisi hazırlanacaktır.

802.2. Sporla ilgili uluslararası kuruluşların karar organlarında ülkemizin temsil gücü artırılmasına yönelik çabalar artırılacaktır.

802.3. Olimpiyatlar başta olmak üzere uluslararası spor müsabakalarında başarılı olan sporcularımız marka elçisi olarak görevlendirilecektir.

Tablo 44: Spor Hedefleri

	2022	2023	2028
İlkokullarda Spor Dalı Eğitimine Katılan Öğrenci Sayısı (Bin)	281	326	800
Okul Sporlarına Katılan Toplam Öğrenci Sayısı (Bin)	1.958	2.300	2.900
Ulusal Spor Projelerinden Faydalanan Katılımcı Sayısı (Bin)	600	620	1.000
GSB Spor Okulları ve GSB Engelsiz Spor Okulları Katılımcı Sayısı (Bin)	4.205	4.400	5.400
Sportif Yetenek Taraması Programı¹ Kapsamında Test ve Ölçümleri Yapılan Öğrenci Sayısı (Bin)	1.459,0	733,4	1.200
Sportif Yetenek Taraması Programı Kapsamında Spora Özel Yeteneği Olduğu Saptanan ve Spora Başlatılan Öğrenci Sayısı (Bin)	95,9	83,9	100
Sportif Yetenek Taraması Programı Kapsamında Spor Dallarına Yönlendirilen Öğrenci Sayısı (Bin)²	-	36,8	40
Engellilere Hizmet Veren Spor Kulübü Sayısı	3.207	2.278	3.500
Engelli Sporcu Sayısı	48.265	49.262	100.000
Uluslararası Müsabakalarda Kazanılan Madalya Sayısı	6.492	5.776	10.000
Lisanslı Sporcu Sayısı (Adet, Bin)	13.313	14.796	20.000

Kaynak: Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB). 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) ve (2) Sportif Yetenek Taraması Programı sadece ilkokul 3. sınıf öğrencilerine uygulanırken, Covid-19 küresel salgını nedeniyle 2020 ve 2021 yıllarında uygulanamadığı için 2022 yılında hiçbir öğrenci spor dallarına yönlendirilememiştir. Program 2023 yılında istisnai olarak 3, 4 ve 5. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır.

3.3.13. Nüfus ve Yaşlanma

a. Amaç

803. Doğurganlığın nüfusun yenilenme seviyesinin üzerinde tutulması, aile kurumunun güçlendirilmesi, yükselen ortalama evlenme yaşının evliliklerin özendirilerek daha genç yaşlara düşürülmesi ve ikiden fazla çocuk sahibi olmanın desteklenmesi suretiyle sağlıklı ve dinamik nüfus yapısının korunması, yaşlanan nüfusun bedensel ve ruhsal sağlık düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, işlevselliğinin artırılarak aktif ve bağımsız olarak hayatlarını sürdürmeleri, ekonomik ve sosyal hayata katılımının sağlanması, kaliteli bakım ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

804. Demografik fırsat penceresinin sunmuş olduğu avantajlardan azami düzeyde faydalanılacaktır.

804.1. Genç nüfusun eğitim, iş ve üretim yaşamına katılımını artıracak çalışmalar yürütülecektir.

804.2. Doğurganlık seviyesinin nüfusun yenilenme düzeyine yükselmesine yönelik önlemler hayata geçirilecektir.

804.3. Özel sektörün çalışanları için sunduğu kreş ve gündüz bakım evleri konusundaki mevzuat ve devlet yardımları geliştirilecektir.

804.4. STK'lar, araştırma merkezleri ve özel sektör kuruluşları tarafından sağlıklı ve dinamik nüfus yapısının korunmasına yönelik yürütülecek faaliyetler desteklenecektir.

805. Aktif ve sağlıklı yaşlanma için yaşlılara sunulan sağlık ve bakım hizmetlerinin etkinliğinin ve kalitesinin artırılması sağlanacaktır.

805.1. Koruyucu, önleyici ve tedavi edici sağlık hizmetleri geliştirilecektir.

805.2. Yaşlı sağlığı hizmetlerine yönelik beşeri kapasite güçlendirilecektir.

805.3. Yaşlılara sunulan sağlık teknolojileri geliştirilecektir.

805.4. Evde sağlık hizmetlerinin etkinliği ve kalitesi artırılabacaktır.

805.5. Yaşlıların sağlık hizmet kuruluşuna gitmelerini gerektirmeyen düzenli takip gibi hallerde bakım ve sağlık hizmetlerine evden erişimin kolaylaştırılması amacıyla "tele bakım" ve "tele sağlık" uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

805.6. Gündüzlü bakım ve uzun süreli bakım hizmetlerinin etkinliği artırılabacaktır.

806. Yaşlı dostu, erişilebilir ve güvenli konutların/kentlerin tasarlanması ve oluşturulması sağlanacaktır.

806.1. Yaşlı dostu ve erişilebilir konut tanımına ilişkin standartlar belirlenecek ve konut tasarımları bu standartlara uygun yapılacaktır.

806.2. Mevcut konut stoku yaşlı nüfusun ihtiyaçlarına uygun hale getirilecektir.

806.3. Yaşlı dostu ve erişilebilir kentler tasarlanacaktır.

806.4. Erişilebilirlik mevzuat ve standartlarının tek bir mevzuat çerçevesinde birleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

806.5. Toplu ulaşım ağı içerisindeki erişilebilirlik standartlarına uygun olmayan unsurlar belirlenerek eksiklikler giderilecektir.

806.6. Turuncu masa hizmetlerinin diğer hizmet sektörlerine yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

807. Yaşlıların sosyal dışlanmalarının önlenmesine yönelik tedbirler alınacaktır.

807.1. Yerel yönetimlerin sağlıklı yaşlının, sosyal olarak etkinlik yapabileceği merkezler açması özendirilecektir.

807.2. Yerel yönetimlerin özellikle yalnız yaşayan yaşlı bireyleri izlemesi ve destek hizmetleri sunması sağlanacaktır.

808. Aile içi ve kuşaklararası ilişkiler güçlendirilecek ve gönüllülük faaliyetleri artırılabacaktır.

808.1. Genç-yaşlı işbirliğinin özendirildiği, yaşlıların gençlere deneyim aktardığı program ve projeler uygulanacaktır.

808.2. Yaşlılarda gönüllülük kültürünün geliştirilmesi için farkındalık çalışmaları yapılacaktır.

809. Yaşlılara yönelik eğitim ve yaşam boyu öğrenme olanakları geliştirilecektir.

809.1. Yetişkinlerin temel becerilerini geliştirmeye yönelik eylem planları hazırlanacak ve temel becerilerin geliştirilmesine yönelik kurs programları güncellenecektir.

809.2. İleri yaştaki bireylerin hayat boyu öğrenme yaklaşımıyla aktif yaşlanmalarını desteklemeye yönelik üçüncü yaş üniversite programları artırılabacaktır.

809.3. Yaşlılara yönelik sağlık okuryazarlığı, finansal okuryazarlık, dijital okuryazarlık ve teknoloji kullanımı eğitimleri yaygınlaştırılacaktır.

809.4. Kişilerin kendi yaşlılık planlamalarını yapabilmeleri için farkındalık çalışmaları yapılacaktır.

810. Yaşlı bireylerin ekonomik koşullarının iyileştirilmesi sağlanacaktır.

810.1. Yaşlı kadınlar başta olmak üzere yoksul yaşlıların yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik mekanizmalar geliştirilecektir.

811. Yaşlıların bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanımı ve dijital becerileri geliştirilecektir.

811.1. Kamusal ve özel kurumların internet siteleri ve dijital uygulamaları erişilebilir tasarımlarla geliştirilecektir.

811.2. Dijital cihaz ve uygulamaların yaşlıların fiziki becerilerine uyumlu hale getirilmesi konusunda çalışmalar yapılacaktır.

811.3. e-Devlet ve e-nabız gibi temel kamu yönetimi hizmetlerinin yaşlı nüfus tarafından güvenli ve etkin şekilde kullanılmasına yönelik eğitimler ve çalışmalar yürütülecektir.

812. Yaşlı haklarının korunması, geliştirilmesi ve yaşlı ayrımcılığının önlenmesi sağlanacaktır.

812.1. Yaşlanan nüfusa yönelik hizmet ve politikalar veriye dayalı olarak geliştirilecektir.

813. Afet ve acil durumlarda yaşlıların korunmasına yönelik tedbirler alınacaktır.

Tablo 45: Nüfus ve Yaşlanma Hedefleri

	2022	2023	2028
Toplam Doğurganlık Hızı (Kadın Başına Çocuk Sayısı)	1,62	1,7	2,1
65 Yaşındakilerin Hayatta Kalma Beklentisi (Yıl)¹	17,1	17,5	18,4
Kadın¹	18,8	19,2	20,1
Erkek¹	15,3	15,7	16,6
65 Yaş ve Üstü Nüfusun İşgücüne Katılım Oranı (%)	12,1	12,3	12,7

Kaynak: 2022 yılı verileri TÜİK'e aittir. 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yıllı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) 2022 yılı verisi 2020-2022 dönemine aittir.

3.3.14. Uluslararası Göç

a. Amaç

814. Kanıta dayalı, kamu ve özel kurumların farklı sektörlerini kapsayan bütüncül, özgün, değişen ihtiyaç ve şartlara göre yenilenebilen, etkin ve sürdürülebilir bir göç yönetimi sağlanarak düzensiz göçün önlenmesi temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

815. Göç yönetimine ilişkin kurumsal kapasite güçlendirilecektir.

815.1. Göç yönetiminde etkinliğin artırılması için kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, özel sektör ve STK'ların katılımıyla bir danışma kurulu oluşturulacaktır.

815.2. Göç yönetiminde veri ve bilgiye dayalı karar alma sürecini desteklemek üzere menşe ülke raporlamalarının düzenli yapılması sağlanacaktır.

815.3. Göçle ilgili detaylı istatistikler kamuoyuyla düzenli olarak paylaşılacaktır.

815.4. Göç yönetimi alanında çalışanların gereken bilgi ve tecrübeye ulaşması için eğitim ve uygulama programları geliştirilecektir.

815.5. Vize ve ikamet uygulamaları düzenli göçü sağlıklı yönetmek, düzensiz göçü önlemek üzere planlı, öngörülü ve etkin olarak yürütülecektir.

816. Türkiye'de bulunan yabancıların sosyal, ekonomik ve kültürel hayata uyumları desteklenecektir.

816.1. Göçmenlerin sosyal ve kültürel hayata uyumlarını sağlamak üzere Türkçe dil eğitimi gibi yaygın eğitim programları düzenlenecek, iletişim ve bilinçlendirme faaliyetleri yürütülecektir.

817. Düzensiz göçle etkin mücadele edilecek ve yabancıların gönüllü geri dönüşleri sağlanacaktır.

817.1. Bireysel ve kitlesel düzensiz göç hareketliliklerini en aza indirmek üzere kaynak ve transit ülkelerle kalkınma, hukuk, diplomasi ve güvenlik alanlarında işbirlikleri artırılabilecek, buna ilişkin programlar önalıcı bir biçimde uygulanacaktır.

817.2. Düzensiz göçle mücadelede kaynak ülkelerde ve sınırlarımızda önleyici uygulamalar artırılabilecektir.

817.3. Sınır dışı etme işlemleri etkin bir şekilde gerçekleştirilmeye devam edilecektir.

817.4. Gönüllü, güvenli ve onurlu geri gönderme mekanizmaları yaygınlaştırılarak etkin bir şekilde uygulanacaktır.

3.3.15. Yurt Dışında Yaşayan Türkler

a. Amaç

818. Kültürel kimliğini muhafaza eden, anavatan bağını sürdüren, yaşadığı ülkede bireysel ve toplumsal haklarını koruyarak sosyoekonomik hayata dâhil olan yurt dışında yaşayan

Türklerin, Türkiye ile yaşadıkları ülke arasındaki siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel ilişkilere olumlu katkı yapması ve geleceğinin güvence altına alınması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

819. Yurt dışında yaşayan Türklerin anadilini muhafaza etmesini ve gelişimini sağlamak üzere örgün ve yaygın eğitim destekleri artırılacak müfredat, eğitim araç ve gereçleri ile insan kaynağı geliştirilecektir.

819.1. Yurt dışında yaşayan Türklerin genç nesillerin Türkçeye ilgisini artırıcı çalışmalar yapılarak yaşadıkları ülkelerde Türkçenin seçmeli diller arasında yer almasına yönelik girişimleri teşvik edilecektir.

819.2. Türkçenin eğitim dillerinden biri olduğu okul öncesi, ilk ve ortaöğretim seviyelerinde çift dilli eğitim kurumları ile programların yaygınlaştırılması için müfredat, eğitim araç ve gereçleri ile öğretmen desteği sağlanacak ve kurumsal kapasite güçlendirilecektir.

819.3. Kısa süreli hareketlilik programları ile orta ve yükseköğretim düzeyinde değişim programları yürütülerek yurt dışında yaşayan Türklerin hareketliliği etkin, yaygın ve sürekli hale getirilecektir.

820. Yurt dışında yaşayan Türklerin ekonomik, sosyal, kültürel ve kurumsal kapasitesinin gelişmesi desteklenecektir.

820.1. Kamu kurumları tarafından Yurt dışında yaşayan Türklere yönelik sunulan hizmetlerin etkinliğini sağlamak üzere bir koordinasyon kurulu oluşturulacaktır.

820.2. Yurt dışında yaşayan Türklerin yerel dini kurumlarının kapasitesi güçlendirilecektir.

820.3. Yurt dışında yaşayan Türklerin yaşadığı ülkelerde istihdamını kolaylaştırmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

820.4. Yurt dışında yaşayan Türklerin çalışma ve sosyal güvenlik haklarına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri etkin bir şekilde yürütülecektir.

820.5. Türk vatandaşlarının diğer ülkelerdeki sosyal güvenlik hak ve menfaatlerinin korunması ve geliştirilmesi için ikili ve çok taraflı sosyal güvenlik anlaşmaları yaygınlaştırılacaktır.

820.6. Ülkemize kesin dönüş yapan vatandaşlarımızın ve geride kalanlarının yaşadıkları ülkelerdeki çalışma ve sosyal güvenlikle ilgili haklarının temininde mevcut altyapı iyileştirilerek iş ve işlemleri hızlandırılacaktır.

820.7. Gençler ve kadınlar öncelikli olmak üzere yurt dışında yaşayan Türklerin yaşadıkları ülkelerdeki mesleki eğitim imkânlarından yararlanmalarına yönelik faaliyetler yürütülecektir.

820.8. Yurt dışında yaşayan Türklerin yetenekleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak sahip oldukları kültür-sanat kapasitesinin geliştirilmesine destek verilecektir.

820.9. Yurt dışında yaşayan Türk ailelere bireysel ve toplumsal haklarını korumalarının desteklenmesi ve buldukları ülkelerin sosyal hizmetlerinden kolayca ve ayrımcılığa uğramadan faydalanabilmeleri için danışmanlık hizmeti sunulacaktır.

821. Yurt dışında yaşayan Türklerin mesken ülkelerde ayrımcılık ve asimilasyonla mücadele kapasitelerini geliştirmeleri desteklenecektir.

821.1. Yükselen ayrımcılık ve İslam düşmanlığına karşı STK'ların mücadele kapasitesi artırılacak, kamuoyu bilgilendirilecek, bu kapsamdaki verilerin toplanması, raporlanması, ulusal ve uluslararası hukuki takiplerin yapılması desteklenecektir.

821.2. Yurt dışında yaşayan Türklere ait yaşam alanlarına, dini mekânlara ve Türk kültürüne ait yapılara yönelik nefret saldırılarının tespiti, raporlanması ve saldırılara karşı önleyici tedbirlerin alınması sağlanacaktır.

821.3. İslam düşmanlığının ulusal ve uluslararası hukukta nefret suları kapsamına alınması için çalışmalar yapılacaktır.

3.4. AFETLERE DİRENÇLİ YAŞAM ALANLARI, SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE

822. Sanayileşme süreciyle fosil yakıt kullanımı kaynaklı giderek artan sera gazı emisyonları nedeniyle küresel sıcaklıklar ortalama 1°C artmıştır. Küresel ısınma eğilimlerinin benzer şekilde devam etmesi durumunda 21. yüzyılın sonuna doğru büyük ölçekli ve geri dönüşü olmayan çevresel hasarların gerçekleşmesi, ekonomilerin ve refahın bu durumdan olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Hızlı ve plansız kentleşme, nüfus artışı, değişen üretim ve tüketim alışkanlıkları, çevre kalitesini olumsuz yönde etkileyen kirleticilerin artması gibi unsurlar çevresel bozulmalara ve biyolojik çeşitlilik kaybına neden olmaktadır. Bu unsurlar afetlerin sıklığı ve etkilerinin boyutlarını da artırmaktadır.

823. Aktif fay hatlarının üzerinde bulunan ülkemiz başta yüksek şiddetli depremler olmak üzere coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca farklı afet tehlikelerine daha fazla maruz kalmıştır. Dolayısıyla, yaşam alanlarının dirençliliğinin sağlanması için mekânsal planlamada, altyapı inşası ve konut üretiminde afet risklerinin dikkate alınması önem kazanmaktadır.

824. Afet öncesinde riskleri azaltma ve afetlere hazırlıklı olma, afet esnasında etkin müdahaleyle kayıp ve zararları en aza indirme ve afet sonrasında ihya ve daha iyisini yeniden inşa faaliyetlerini içeren bütüncül bir afet yönetimi yaklaşımı benimsenmektedir.

825. İklim değişikliğiyle mücadeleyi merkeze alan düşük karbonlu büyüme yaklaşımıyla 2053 net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda adımlar atılmaktadır. İklim değişikliğine uyum, teknoloji geliştirme ve transferi, kapasite geliştirme ve finansman yönünde adımların atılmasına öncelik verilmektedir. Sıfır atık yönetim sisteminin güçlendirilmesi, yeşil dönüşümün desteklenmesi, döngüsel ekonomiye geçiş ile toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir şekilde yönetilmesi yönünde çalışmaların önemi artmaktadır.

826. Şehirlerde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi yönünde, coğrafi özelliklere, kültürel ve doğal değerlere uygun sürdürülebilir gelişimin sağlanması, dirençliliğin artırılması, toplumun ihtiyaçlarını karşılayan nitelikli kentsel hizmet sunumunun gerçekleştirilmesi öncelikli görülmektedir.

827. İklim değişikliği ve afet riskleri dikkate alınarak dirençli yaşam alanlarının da oluşturulmasını teminen bölgelerin potansiyellerinin harekete geçirilmesiyle bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ulusal kalkınmanın önemli unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bölge dinamikleri dikkate alınarak ekonomik ve sosyal gelişimin sağlanması yönünde yatırımların gerçekleştirilmesi ve desteklerin sunulmasına ağırlık verilmektedir. Kırsal nüfusun refahının ve yaşam kalitesinin artırılması da dengeli ve kapsayıcı kalkınma itibarıyla öne çıkmaktadır.

3.4.1. Afet Yönetimi

a. Amaç

828. Yerleşim yerlerinin ve toplumun afetlere karşı dirençliliğinin artırılması, afet risk ve zararlarının azaltılarak can ve mal kayıplarının asgari düzeye indirilmesi, afet yönetiminin tüm

süreçlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi, toplumun ve tüm kuruluşların afet farkındalığının artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

829. Ülke genelinde, bölgelerin sosyoekonomik ve fiziksel özellikleri dikkate alınarak tüm afet tehlike türlerine göre önceliklendirme yapılacak, afet risk ve zararlarını azaltıcı çalışmalar yürütülecektir.

829.1. Tüm yerleşim yerlerine ve afet tehlikelerine yönelik risk analizleri yapılarak afet risk haritalarının hazırlanmasına ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.

829.2. Afet tehlike ve riskleri mekânsal planlama aşamasında öncelikli olarak dikkate alınacak ve uygulamaların iyileştirilmesi için denetim ve yaptırım mekanizmaları güçlendirilecektir.

829.3. Afet riski yüksek alanlar öncelikli olmak üzere afet risklerinin belirlenmesine yönelik mikro bölgeleme çalışmaları yapılacak ve imar planlaması süreçlerinde afet risklerinin dikkate alınması için mevzuat güncellenecektir.

830. Afet yönetimi mevzuat ile beşeri, kurumsal ve teknik kapasite açısından güçlendirilecektir.

830.1. Afetlerle ilgili mevzuat bilimsel, teknik normlara ve uluslararası standartlara uygun olarak bütüncül bir yaklaşımla güncellenecek ve bütünlük bir afet yönetimi sağlanacaktır.

830.2. Afet risklerinin belirlenmesi, değerlendirilmesi, azaltılmasına yönelik faaliyetlerin yürütülmesi ve denetlenmesi ile afet esnasında ve sonrasında yapılan müdahale çalışmalarının etkinliğinin artırılması için kurumların uzmanlık alanları dikkate alınarak yetki ve sorumluluklar yeniden düzenlenecek, kurumlar arası koordinasyon güçlendirilecektir.

830.3. "Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi" hazırlanacaktır.

830.4. "İl Afet Risk Azaltma Planları (İRAP)" izlenerek güncelleme çalışmaları yürütülecektir.

830.5. "Türkiye Afet Risklerinin Azaltılması Platformu"nun etkinliği artırılarak karar alma mekanizması aktif hale getirilecektir.

830.6. Afet yönetimi alanında uluslararası işbirlikleri artırılabilecektir.

830.7. Afet yönetiminden sorumlu merkezi ve yerel birimlerin teknik ve idari kapasitelerinin güçlendirilmesi çalışmaları yapılarak teknik personele deprem yönetmelikleri ve afet yönetimi konusunda düzenli eğitimler verilecektir.

831. Afet yönetiminde etkinliği artırmak üzere veri üretimi ve kurumlar arası paylaşımı iyileştirilerek afet yönetimi bilişim altyapısı ve karar destek sistemleri geliştirilmeye devam edilecektir.

831.1. Afetlere ilişkin veriler yeterli detayda üretilecek, bütünlük afet yönetiminin tüm aşamalarına ilişkin planlamalarda kullanılacaktır.

831.2. Afet tehlike türlerine göre ülke ve bölge ölçeğinde bütünleşik erken uyarı ve tahmin sistemleri kurulacak, erken uyarı amaçlı veri analizini, afetlerin izlenmesini, komuta ve sevkiyatı sağlamak üzere yeni teknolojik imkânlardan faydalanılacaktır.

831.3. Afet anında tüm kaynakları etkin bir şekilde yönetebilen ve coğrafi bilgi sistemi temelli karar destek mekanizması geliştirilecek ve güncelliği sağlanacaktır.

831.4. Uzaktan algılama ve görüntüleme sistemlerinin afet tehlike ve risk azaltma çalışmalarında etkin kullanımı sağlanacaktır.

831.5. Afetlere hazırlık ve afet sonrası müdahalede kritik önemi haiz yapı türleri izlenerek gerekli önlemlerin alınması sağlanacak, yapı sağlığı izleme sistemlerinin kurulumu ülke genelinde yaygınlaştırılacaktır.

832. Mevcut ve yeni yapılacak olan tüm alt ve üst yapıların afetlere karşı dirençliliği sağlanacaktır.

832.1. Ulusal ölçekte kritik altyapı ve üst yapılar türlerine göre sınıflandırılarak çoklu afet tehlikelerine göre risk değerlendirmesi yapılacak ve gerekli olanlar güçlendirilecektir.

832.2. Afetlere dayanıklı yapılaşmaya yönelik mevzuat gözden geçirilecek, yeni yapılan tüm alt ve üst yapılarda çoklu afet tehlikeleri dikkate alınacaktır.

832.3. Altyapıların çoklu afet tehlikelerine karşı korunması için düzenli bakım ve onarımı yapılacaktır.

832.4. Eğitim ve sağlık başta olmak üzere kamu hizmetlerinin sunulduğu yapıların afet ve olağanüstü durumlara karşı hazırlık durumu güçlendirilecektir.

833. İklim değişikliğiyle ilgili afet tehlikelerine karşı toplumsal dirençlilik artırılarak uyum kapasitesi güçlendirilecektir.

833.1. Taşkın yönetim planları tamamlanarak güncel tutulacaktır.

833.2. Taşkın koruma ve kontrol yatırımlarında bölgelerin mevsimsel yağış şartları, nüfusu, stratejik tesisler ve tarım arazilerinin durumu dikkate alınacak, taşkın koruma ve kontrol tesislerinin sayısı artırılacaktır.

833.3. Taşkınların etkilerinin asgari seviyeye indirilebilmesi, dere yataklarına yapılan müdahalelerin önlenmesi ve taşkın riskinin yapılacak tüm çalışmalarda dikkate alınması amacıyla gerekli mevzuat hazırlanacaktır.

833.4. Tüm havzalarda ulusal taşkın ve kuraklık tahmini ve erken uyarı sistemi kurulacaktır.

833.5. İklim değişikliğinden kaynaklanan afet tehlikeleri ve önlemlerine ilişkin kamu kurumlarına yönelik bölgesel düzeyde farklılaştırılmış kılavuzlar hazırlanacaktır.

833.6. Aşırı hava olayları, çölleşme, erozyon, su ve toprak koruma hususunda eğitim ve farkındalık çalışmalarıyla iklim değişikliğine karşı direncin artırılması sağlanacaktır.

833.7. Afet risklerinin azaltılması kapsamında doğa temelli çözümler ve yeşil altyapı imkânları değerlendirilecek ve azami ölçüde kullanılacaktır.

834. Afet ve acil durumlara müdahale kapasitesi artırılarak her türlü afete ve acil duruma hızlı, etkili ve kapsamlı bir müdahale yapılması sağlanacaktır.

834.1. Afet sırasında aksamadan hizmet verebilecek kesintisiz güvenli haberleşme sistemi oluşturulması amacıyla 81 ilde sayısal telsiz altyapısının kurulumu tamamlanacaktır.

834.2. Afet sonrası ihtiyaç duyulan malzeme, ekipman ve araçların tedariki yapılarak lojistik depolarda hazır bulundurulması sağlanacaktır.

834.3. Afet ve acil durumlardan etkilenenlerin tehlikeli bölgeden uzaklaştırılarak güvenli bir şekilde nakledilebilecekleri toplanma alanları belirlenecek ve bu alanların sayıları artırılacaktır.

834.4. Afet ve acil durum sonrasında ihtiyaç duyulabilecek geçici barınmaya ilişkin standartlar geliştirilecektir.

834.5. Her türlü ölçekteki afet ve acil durumlara müdahale ekiplerinin becerilerini test etmek, kabiliyetleri geliştirmek, müdahale planlarının uygulanabilirliğini ölçmek ve gerekli iyileştirmeleri yapmak amacıyla tatbikatlar gerçekleştirilecektir.

835. Afet sonrasında yapılacak iyileştirme çalışmaları için kapasite güçlendirilecektir.

835.1. Belirlenen çoklu afet senaryolarına göre olası afetlerden etkilenenlerin ve afet bölgesindeki ekonomik ve sosyal hayatın iyileştirilmesi için yapılacak çalışmalara yönelik "Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı" tamamlanacaktır.

835.2. Afet tehlike ve riski yüksek olan yerler için yerel düzeyde yürütülecek faaliyetleri planlamaya, izlemeye ve değerlendirmeye yönelik "Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı-Uygulama Planı" hazırlanacaktır.

835.3. Afet sonrasında faaliyetlerin kesintiye uğramadan veya en kısa sürede yeniden yürütülmesi amacıyla kamu ve özel sektör için iş sürekliliği planları hazırlanacaktır.

836. Afet risk aktarım yöntemleri ve finansman imkânları geliştirilecektir.

836.1. Afet risklerinin azaltılmasına yönelik finansal ve mali araçlar çeşitlendirilerek geliştirilecektir.

836.2. Tüm afet tehlikelerini kapsayacak zorunlu afet sigorta mekanizması geliştirilerek yaygınlaştırılacak, afet sigortası beyanı ve ödemesinin etkin takibi sağlanacaktır.

836.3. Afet yönetimiyle bağlantılı sermaye piyasası ürünlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilecektir.

837. Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerin etkilerinin giderilmesi için iyileştirme çalışmaları sürdürülecektir.

837.1. Yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında deprem bölgesindeki altyapıların afetlere karşı dayanıklılığı artırılacak, bölgenin sağlıklı ve dirençli dokusunun oluşmasına katkı

sağlanırken aynı zamanda yeniden imar çalışmaları çerçevesinde yeşil dönüşümü teşvik edecek ve enerji verimliliğini artıracak yatırımlar desteklenecektir.

837.2. Deprem bölgesindeki altyapıların afetlere karşı dayanıklılığı artırılarak iyileştirilmesi için ayrılan finansman kaynakları çeşitlendirilecektir.

837.3. Deprem hasarlarının telafisi amacıyla yürütülecek projelere öncelik verilecektir.

838. Olası bir deprem sonrasında can ve mal kaybının en az seviyede tutulabilmesi için Marmara bölgesinde gerekli risk azaltma çalışmalarına devam edilecektir.

838.1. Marmara bölgesindeki kritik altyapı tesislerinin afetlere karşı dayanıklılığı artırılacaktır.

838.2. Marmara bölgesinde afet ve acil durumlarda kullanılması planlanan geçici barınma alanlarının kapasitelerinin artırılması ve gerekli sosyal donatılarının tamamlanması sağlanacaktır.

838.3. Marmara bölgesinde yer alan kültür ve tabiat varlıklarının afetlere karşı dayanıklı hale getirilmesi sağlanacaktır.

839. Afet ve acil durumlara ilişkin toplumsal farkındalık artırılacak ve gönüllülük sistemi geliştirilecektir.

839.1. Afet ve acil durumlara karşı ülke genelinde toplumsal bilinçlendirme çalışmaları yapılarak farkındalığın artırılması sağlanacaktır.

839.2. "AFAD Gönüllülük Sistemi"nin geliştirilmesi ve gönüllü niteliğinin artırılması sağlanacaktır.

839.3. Eğitimin tüm kademelerinde afet farkındalığının artırılmasına ilişkin çalışmalar yürütülecektir.

840. Afet risklerinin azaltılması ve afet sonrası müdahalenin daha hızlı ve etkin yapılmasını sağlayacak yeni teknik ve teknolojilerin geliştirilmesine yönelik Ar-Ge çalışmaları artırılacaktır.

840.1. Afet yönetimiyle ilgili teknolojilerin geliştirilmesine yönelik Ar-Ge çalışmaları gerçekleştirilecektir.

841. Afet yönetiminde engelli, yaşlı, kadın ve çocukların farklılaşan ihtiyaçları dikkate alınacaktır.

841.1. Engelli, yaşlı, kadın ve çocuklar ile yakınlarına yönelik farklı afet durumlarında afet öncesinde, sırasında ve sonrasında yapılması gerekenlere ilişkin detaylı rehberler hazırlanacak ve eğitimler verilecektir.

841.2. Toplanma ve geçici barınma alanlarının engelli, yaşlı, kadın ve çocukların farklılaşan ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olması sağlanacaktır.

Tablo 46: Afet Yönetimi Hedefleri

	2022	2023	2028
Zorunlu Deprem Sigortasına Dâhil Olan Konut ve İşyeri Sayısı (Milyon)¹	10,9	11,7	15,2
Sayısal Telsiz Sistemine Dâhil Edilen İl Sayısı (Adet, Kümülatif)²	33	49	81
AFAD Lojistik Depo Sayısı (Adet)²	81	81	100
Tamamlanan Taşkın Kontrol Tesisi Sayısı (Adet, Kümülatif)³	10.413	10.697	11.600
Havza Bazlı Tamamlanan Taşkın Erken Uyarı Sistemi (Adet, Kümülatif)³	0	0	25

Kaynak: 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) 2022 ve 2023 yılı verileri Doğal Afet Sigortaları Kurumuna aittir.

(2) 2022 ve 2023 yılı verileri AFAD'a aittir.

(3) 2022-2023 yıllarına ait veriler Tarım ve Orman Bakanlığı ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ)'ne aittir.

3.4.2. Kentsel Dönüşüm

a. Amaç

842. Afet tehlikesi ve riski altındaki alanlar ile bu alanların dışındaki riskli yapıların sağlıklı ve güvenli yaşamayı esas alacak şekilde dönüştürülmesine yönelik uygulamaları etkinleştirmek ve yaygınlaştırmak temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

843. Kentsel dönüşümün şehir dokusuna, estetiğine ve kimliğine uygun şekilde yerinde dönüşüm anlayışıyla, yaşam kalitesini yükseltme ile kent aidiyetini ve yerel bağları güçlendirme amacı çerçevesinde farklı müdahale türlerini içeren bütüncül bir bakış açısıyla yürütülmesi sağlanacaktır.

843.1. Kentsel dönüşüm uygulamaları, farklı kentsel sorunlarla ortaya çıkan dönüşüm ihtiyaçlarını gözeterek ve farklı müdahale türlerini içerecek şekilde bütüncül bir yaklaşımla geliştirilecektir.

843.2. Mekânsal planlama ve kentsel dönüşüm uygulamaları bütünlük bir şekilde ele alınacaktır.

843.3. Kentsel dönüşüm strateji belgelerinin hazırlanması zorunlu hale getirilecektir.

844. Kentsel dönüşüm alanlarının önceliklendirilmesine ilişkin afet ve iklim tehlikeleri, toplumsal ve ekonomik güçlükler, yapı stoku niteliği ve risk analizlerini dikkate alan bir değerlendirme sistemi geliştirilecektir.

844.1. Kentsel dönüşüm alanlarının önceliklendirilmesine ilişkin analizlerde kullanılmak üzere veri altyapısı geliştirilecektir.

844.2. Yapı stoku ve kentsel altyapı niteliği, can ve mal kaybı açısından afet risk durumu, etkilenen nüfus büyüklüğü, toplumsal güçlükler, finansman gereksinimi gibi faktörleri esas alan değerlendirme sistemi geliştirilerek öncelikli dönüşüm alanları belirlenecektir.

845. Kentsel dönüşümün yaygınlaştırılması için finansman modelleri ve araçları geliştirilecektir.

845.1. Gayrimenkullerin gerçek değerleri tespit edilecek ve değer artışlarının kentsel dönüşümde finansman kaynağı olarak kullanılması sağlanacaktır.

845.2. Değer artışının yüksek ve düşük olduğu dönüşüm alanları arasında çapraz finansmanın kullanımının yaygınlaştırılması için merkezi ve yerel kurumlarda farkındalık ve yetkinlik artırılacaktır.

845.3. Öncelikli alanlarda hak sahiplerinin beklentileri ve dönüşüm alanının dinamikleri doğrultusunda özgün kentsel dönüşüm modelleri geliştirilerek uygulamalar hızlandırılacaktır.

846. Kentsel dönüşüm projeleriyle, sosyal yapının ihtiyaçlarına ve sürdürülebilir şehirleşme özelliklerine uygun ve afetlere karşı dirençli yerleşim alanları oluşturulacaktır.

846.1. Kentsel dönüşüm projeleriyle oluşturulacak yerleşim alanlarına ilişkin ilke, standart ve esaslar belirlenecektir.

847. Kentsel dönüşüm uygulamalarında uzlaşma süreçleri geliştirilecek ve süreç hızlandırılacaktır.

847.1. Kentsel dönüşüm uygulamalarındaki uzlaşma süreçlerinde katılımçılık mekanizmaları geliştirilecek, anlaşmazlıkların daha hızlı çözüme ulaştırılması için ihtisas mahkemeleri oluşturulacaktır.

848. Ulusal ölçekte kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin proje verilerinin ilgili paydaşlar tarafından izlenebilmesini sağlayacak bilgi sistemi altyapısı geliştirilecektir.

849. Olası Marmara depremine karşı riskli yapı stokunun yenilenmesi için gerekli çalışmalar hızlı ve etkin bir şekilde yürütülecektir.

849.1. Kentsel dönüşüm konusunda toplumsal farkındalık artırılarak teşvik edici programlarla dönüşüm süreci hızlandırılacaktır.

849.2. İstanbul başta olmak üzere riskli yapı stokunun dönüşümünün hızlandırılması amacıyla mevzuat düzenlemesi gerçekleştirilecektir.

Tablo 47: Kentsel Dönüşüm Hedefleri

	2022	2023	2028
Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanan İl Sayısı (Kümülatif)	42	45	81

Kaynak: 2022 yılı verisi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına aittir. 2023 yılı verisi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gerçekleştirme tahmini olup 2028 yılı verisi On İkinci Kalkınma Planı hedefidir.

3.4.3. Şehirleşme

a. Amaç

850. İklim değişikliği ve afetlere karşı dirençli, tarihi ve kültürel birikimiyle uyumlu nitelikli yerleşim alanlarına sahip, herkes için erişilebilir kentsel hizmetler sunulan, yaşam kalitesi

yüksek, yeşil ve dijital teknolojilere dayalı akıllı, güvenli, sürdürülebilir şehir ve yerleşimler oluşturmak temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

851. Şehirlerin planlamasında iklim değişikliği ve afetlere karşı dirençliliğin sağlanması, coğrafi özellikler ile kültürel ve doğal değerlerin gözetilmesi esas alınacak, başta yeşil alanlar olmak üzere kamusal alanların erişilebilirlik ve kapsayıcılık ilkesi çerçevesinde oluşturulması ve korunması sağlanacaktır.

851.1. Mekânsal planların yapımında ve uygulanmasında dirençliliğin sağlanmasına yönelik önlem ve kriterler belirlenerek yerleşme ve yapılaşma koşullarına ilişkin mevzuat yeniden düzenlenecektir.

851.2. Mekânsal planların yapımında afet tehlike ve riskleri ile dirençliliğe yönelik analizlerin yapılmasında kullanılacak veri ve bilgi sistemi altyapısı geliştirilecektir.

851.3. Kentsel dirençliliği artırmaya yönelik analizler kullanılarak sakınım önlem ve risk azaltmaya ilişkin çalışmalar yürütülecektir.

851.4. 1/1000 ölçekli aktif fay haritaları hazırlanarak, fay sakınım hattı kriterler çerçevesinde belirlenecektir.

851.5. Mekânsal planlama anlayışının sürdürülebilirlik ve dirençlilik ilkeleri çerçevesinde geliştirilebilmesi için kurumsal, teknik ve beşeri kapasite geliştirilecektir.

851.6. Teknik ve sosyal altyapı alan standartları; yerleşimlerin coğrafi, demografik, kültürel ve sosyal özellikleri ve ihtiyaçları ile kapsayıcılık ilkesi çerçevesinde yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde geliştirilecektir.

851.7. Şehirlerde yeşil alanlar şehir büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, erişilebilirliği ile iklim ve coğrafyaya göre belirlenen tasarım kriterleri gözetilerek yeşil şehir vizyonu çerçevesinde bütüncül bir yaklaşımla planlanarak artırılacak, bu kriterler doğrultusunda tüm illerde millet bahçesi çalışmaları sürdürülecektir.

852. Mekânsal planlama sistemi, merkezi ve yerel kuruluşlar arası işbirliği ile vatandaş katılımı artırılarak ve izleme ve denetleme süreçleri etkinleştirilerek geliştirilecektir.

852.1. Planlama sürecinde vatandaş odaklı etkili katılım mekanizmaları oluşturulacak, izleme ve denetleme süreçleri geliştirilecek ve mevzuat bu kapsamda güncellenecektir.

852.2. İmar uygulamalarında vatandaş katılımı ile şeffaflık ve hakkaniyet ilkelerini esas alan yeni imar uygulama yöntemleri geliştirilecektir.

853. Şehirlerde topografyaya, tarihi ve kültürel birikimlere uyumlu ve sosyal yapı ihtiyaçlarını karşılayan mimari yapılaşma sağlanacak, mahalle kültürü ve kent bilinci ile aidiyeti geliştirilecektir.

853.1. Şehirlerimizin özgün tarihi mimarisini, yere özgü anlam ve kimliğini ön plana çıkaran nitelikli kentsel tasarım anlayışının geliştirilmesine ilişkin mevzuat çalışması yapılacaktır.

853.2. Her şehrin özgün karakterini, medeniyet birikimini gözeten insan odaklı, akıllı, yeşil, güvenli, iklim dirençli ve kimlikli şehir öğelerinin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

854. Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi sağlanacaktır.

854.1. Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesine ilişkin kriterler uluslararası göstergeler dikkate alınarak geliştirilecek, ölçüm ve izlemeye yönelik mekanizma oluşturulacaktır.

855. Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerden etkilenen şehirler tarihi, sosyal ve kültürel dokuları gözetilerek iklim dostu, afete dirençli ve yaşam kalitesini yükselten bir şehircilik anlayışıyla yeniden inşa edilecektir.

855.1. Yeni yerleşim alanlarının, yıkıma uğramış mevcut kent merkezleriyle ekonomi, toplum, tarih, kültür ve çevre ilişkisinin kurulmasını sağlamak üzere mevcut mekânsal planlar revize edilecektir.

855.2. Yeni ve eski yerleşimlerin etkileşiminde yer alan tarım ve orman alanları ile ekolojik hassasiyeti olan bölgelerin korunması için önlemler alınacaktır.

855.3. Şehir merkezlerinde depremden hasar görmüş sembolik ve manevi değeri yüksek tarihi-kültürel mirasın korunması ve onarımı sağlanacak, kent kültürünü yaşatan ve toplumun hatıralarının biriktiği alanlar aslına uygun olarak yeniden inşa edilecektir.

856. Haritacılık alanında konum hassasiyeti, dijitalleşme ve yeni teknolojilerin kullanımı güçlendirilecek, kurumlar arası koordinasyon ve işbirliği geliştirilerek birlikte üretim ve veri paylaşımı sağlanacaktır.

856.1. Harita ve veri üretimi için kentsel alanlardaki konum hassasiyet altyapısı geliştirilecektir.

857. Yerel yönetimlerin akıllı şehir uygulamaları yerel ihtiyaçlara göre belirlenen öncelikler ve geliştirilen standartlar çerçevesinde gerçekleştirilecek, uygulamalarda yerli ürünlerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.

857.1. Yerel yönetimlerin akıllı şehir uygulamalarını hayata geçirme kapasiteleri artırılacaktır.

857.2. Yerel ihtiyaçlara göre belirlenen öncelikler ve geliştirilen standartlar çerçevesinde yerel yönetimlerde akıllı şehir uygulamaları yaygınlaştırılacak, yerli ürün ve teknoloji oranları kaynak tahsisinde dikkate alınacaktır.

858. Sayısal, güncel ve güvenilir kadastro verilerinin sunulması için altyapı çalışmaları tamamlanacak, bütünleşik mülkiyet verilerinin elektronik ortamda sunulması sağlanacaktır.

858.1. Tek koordinat sistemine geçilecek ve kadastro modernizasyonu tamamlanacaktır.

858.2. Tüm tapu işlem belgeleri elektronik ortama aktarılacak ve tapu işlemlerinin elektronik ortamda takibi gerçekleştirilecektir.

858.3. Kentsel alanlarda üç boyutlu şehir ve bina modelleri üretimi gerçekleştirilecek, çok boyutlu kadastro altyapısı kurulacaktır.

859. Gayrimenkul piyasasının etkin işlemlerine katkı sağlanması amacıyla gayrimenkullerin gerçek değerinin takibine yönelik mekanizma kurulacaktır.

859.1. Gayrimenkul değer değişimlerinin takip edilmesi ve taşınmaz değer haritalarının oluşturulabilmesi için teknik altyapı geliştirilecektir.

859.2. Gayrimenkul değerinin doğru tespit edilmesi için mevzuat altyapısı çalışmaları yapılacaktır.

860. Dijital dönüşüm çerçevesinde kentsel hizmetlere yönelik bilgi sistemlerine ilişkin kapasite ve kabiliyetler geliştirilecektir.

860.1. Mekânsal plan verilerinin arşivlenmesi, düzenlenmesi, sorgulanması, analiz edilmesi ve sunulması çalışmaları tamamlanacaktır.

860.2. Kent sorunlarına yönelik yaygınlaştırılabilir yenilikçi çözümlerin geliştirilmesi için kentsel hizmetlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı artırılacak, özellikle afete dirençli şehirleşmenin sağlanmasına yönelik mekânsal analiz altyapısı güçlendirilerek Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemi geliştirilecektir.

860.3. Mekânsal planlamada kullanılan bilgi sistemlerine ilişkin beşeri ve teknik kapasite geliştirilecektir.

Tablo 48: Şehirleşme Hedefleri

	2022	2023	2028
Kadastro Modernizasyonu Kapsamında Yenilenen/Sayısallaştırılan Parsel Sayısı (Bin)	17.650	21.000	29.500
Türkiye Kentleri İzleme Çerçevesinde İzlenen Kent Sayısı	-	-	16

Kaynak: 2022 yılı verisi Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüne aittir. 2023 yılı verisi Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü gerçekleştirme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.4.4. Konut

a. Amaç

861. Sürdürülebilir kentsel çevre için konut planlaması ve yönetiminin bütüncül olarak ele alınması ve veriye dayalı etkin işleyen konut piyasasında barınma hakkı çerçevesinde başta dar gelirli olmak üzere herkesin ekonomik olarak karşılanabilir, enerji verimli, dirençli, güvenli ve sağlıklı konutlara erişiminin sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

862. Arz ve talep dengesi gözetilerek herkesin güvenli, dirençli, ekonomik olarak karşılanabilir konutlara erişimi artırılacaktır.

862.1. Özellikle kentlerdeki barınma sorununa sağlıklı çözümler üretilebilmesi için dar gelirli, kadınlara, engellilere ve gençlere yönelik toplu konut uygulamaları yürütülecektir.

862.2. Kamu konutlarının yapımı, onarımı ve güçlendirilmesinde afet bölgelerindeki projelere öncelik verilecektir.

862.3. Afetler sonrasında acil barınma ihtiyacını ivedilikle karşılamak için gerçekleştirilen ve imar mevzuatını değiştiren düzenlemeler, sürdürülebilir konut çevresi, uygulamada etkinlik, afetlere karşı risk azaltma ve dirençlilik, eskisinden daha sağlam inşa prensipleri doğrultusunda yeniden gözden geçirilecektir.

862.4. Konut sektöründe arz ve talep yönlü ihtiyaç duyulan veri kaynakları geliştirilecek, konut arz ve talebinin niteliğini veriye dayalı analizlerle belirlemeye yönelik araştırma ve projeler desteklenecektir.

862.5. Kaçak yapı stoku ortaya konulacak ve kaçak yapılaşmayı önleyici tedbirler alınacaktır.

863. Afetler sonucunda ortaya çıkan konut ihtiyacının karşılanmasında bütüncül, adil, maliyet etkin, şeffaflığı ve hesap verebilirliği esas alan çözümler geliştirilecektir.

863.1. Afetlerden etkilenenlere temel insani ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, güvenli, ulaşılabilir, afetlere karşı dayanıklı ve asgari hayati hizmetleri içeren afet konutları bütüncül bir planlama dâhilinde inşa edilecektir.

863.2. Afet konutlarının yapımında afetzedelerin barınma ihtiyacını en kısa zamanda karşılayacak şekilde hak sahipliği, geri ödeme ve finansman yöntemleri ile ilgili mevzuat yeniden ele alınacaktır.

863.3. Afetzedelerin barınma ihtiyacının karşılanmasında standart, işlem sürelerini kısaltan, afetten etkilenme ve konut sahipliğini hakkaniyete uygun şekilde dikkate alan modeller ve süreçler geliştirilecektir.

863.4. Afet konutlarının sosyal standartlara uygun büyüklükte, köy ve kent yerleşimlerindeki ihtiyaçlara uygun tasarımlarla üretilmesi sağlanacaktır.

863.5. Dayanıklı konut üretiminde beşeri ve teknik kapasite artırılabilecektir.

Tablo 49: Konut Hedefleri

	2022	2023	2028
Dar ve Orta Gelirli Yönelik Üretilen Konut Sayısı	60.440	125.000	500.000

Kaynak: 2022 yılı verisi TOKİ'ye aittir. 2023 yılı verisi TOKİ gerçekleştirme tahmini olup 2028 yılı verisi On İkinci Kalkınma Planı dönemi hedefidir.

3.4.5. Çevrenin Korunması

a. Amaç

864. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) doğrultusunda iklim değişikliğinin etkilerine karşı dirençli ve düşük karbonlu bir ekonomiye geçişin sağlanması, sosyal adalet anlayışıyla çevre ile doğal kaynakların korunması ve yönetilmesi, toplumun çevreye karşı duyarlılığı ve bilincinin artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

865. İklim risklerine karşı, uluslararası iklim değişikliği müzakereleri, Paris Anlaşması ve Türkiye'nin Ulusal Katkı Beyanı çerçevesinde ulusal koşullar gözetilerek sera gazı emisyonlarının azaltımı ve iklim değişikliğine uyum eylemlerinin güçlendirilmesine yönelik ilgili tüm paydaşlarla işbirliği içinde yol haritaları hazırlanacak, mevzuat düzenlemeleri yapılacak ve kurumlar arası eşgüdüm sağlanacaktır.

865.1. İklim değişikliğiyle ilgili uygulamaların bütüncül bir biçimde ele alındığı temel mevzuat hazırlığı tamamlanacaktır.

865.2. 2053 net sıfır emisyon hedefi doğrultusunda ara dönemler ve ilgili hedefler belirlenerek "Uzun Dönemli İklim Değişikliği Stratejisi" hazırlanacak ve sera gazı emisyonlarının azaltımı ve iklim değişikliğine uyum hedefleri ile taahhütleri içeren "İkinci Ulusal Katkı Beyanı" güncellenecektir.

865.3. "Paris Anlaşması" hedeflerine ulaşmak amacıyla sera gazı emisyonlarını azaltmak, iklim değişikliğine uyum ve iklim değişikliği ile mücadele kapsamında atılacak adımları ortaya koymak üzere strateji ve eylem planları hazırlanacak ve uygulamaya geçirilecektir.

865.4. "Yeşil Mutabakat Eylem Planı" kapsamında sektörel yol haritaları güncellenecek, izleme ve değerlendirme sistemleri geliştirilecek ve mevzuat çalışmaları yürütülecektir.

866. Kaynakların verimli kullanımını sağlamak üzere döngüsel ekonomiye geçiş çerçevesinde sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıpları hayata geçirilecektir.

866.1. Sürdürülebilir tüketim ve üretime ilişkin mevcut en iyi çevresel uygulamaların yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

866.2. Hammadde tedariki, üretim, tüketim ve atık yönetimi süreçlerinin uluslararası standartlara uyumu için mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

866.3. Tüm atıkların insan sağlığına ve çevreye olan zararlı etkilerinin en aza indirilebilmesi için havaya, suya ve toprağa salımına ilişkin gerekli tedbirler alınacaktır.

866.4. Deniz çöplerine sebep olan atıkların kaynağında önlenmesi ve mevcut deniz çöplerinin deniz çevresine zararının engellenmesi amacıyla çalışmalar yürütülecektir.

866.5. Çevre etiketi sistemi yaygınlaştırılacak, çevre dostu ürün ve hizmetlerin rekabet gücü artırılacaktır.

866.6. Yeşil kamu alımları stratejileri geliştirilecek, alternatif satın alma kriterleri belirlenerek karbon ayak izinin düşürülmesi sağlanacaktır.

867. Kimyasalların insan sağlığı ve çevreye olan etkilerini en aza indirecek şekilde etkin yönetimi sağlanacaktır.

867.1. Bütüncül kimyasallar yönetimiyle yaşam döngüsü boyunca kimyasalların insan sağlığı ve çevreye olan olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi sağlanacaktır.

868. İklim değişikliğiyle mücadelede kapasite ve toplumsal bilincin artırılması sağlanacaktır.

868.1. Tüm paydaşlara yönelik eğitim, bilinçlendirme ve kapasite geliştirme faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.

869. Yeşil dönüşüm süreçleri desteklenerek rekabet gücünün korunması için ulusal karbon fiyatlandırma araçları geliştirilecektir.

869.1. Ulusal Emisyon Ticaret Sistemi (ETS)'nin kurulmasına yönelik mevzuat ve diğer altyapı hazırlıkları tamamlanarak sistem uygulamaya geçirilecektir.

869.2. Ulusal Emisyon Ticaret Sisteminde oluşacak karbon fiyatına tamamlayıcı nitelikte olabilecek karbon fiyatlandırma araçları değerlendirilecek, kalkınma ve yatırım ortamı üzerinde yol açacağı ekonomik ve sosyal etkiler analiz edilecektir.

869.3. Karbon piyasaları kapsamında ulusal denkleştirme sistemine yönelik çalışmalar yürütülecek ve uluslararası karbon piyasalarına katılım koşullarına ilişkin politika belirlenmesine yönelik analiz çalışmaları yapılacaktır.

870. İklim değişikliğiyle mücadele kapsamındaki azaltım ve uyum süreçlerinde sürdürülebilir finansman modelleri geliştirilerek yeşil finansmana erişim imkânları artırılacaktır.

870.1. Ülkemizin özgün ihtiyaçlarını gözeten ve uluslararası standartlarla uyumlu çevresel olarak sürdürülebilir bir iktisadi faaliyetin taşınması gereken nitelikleri belirleyen bir ulusal sınıflandırma sistemi oluşturulacaktır.

870.2. Düşük karbonlu ekonomiye geçiş için finansman kaynakları çeşitlendirilecektir.

870.3. Çevresel, sosyal ve yönetişimsel kriterler çerçevesinde uluslararası finans piyasalarına katılım hızlandırılacak, yeşil dönüşüme yönelik yenilikçi ve sürdürülebilir finansman araçları geliştirilecektir.

871. Çevresel veri setleri ve göstergelerin uluslararası standartlara uygun olarak düzenli bir şekilde üretimi ve paylaşımı sağlanacak, izleme ve değerlendirme sistemleri geliştirilecektir.

871.1. Tarafı olduğumuz uluslararası sözleşmelerin getirdiği yükümlülükler çerçevesinde verilerin şeffaf, karşılaştırılabilir ve güvenilir bir şekilde sunulması kalitesinin artırılması ve raporlanmasına yönelik veri altyapısı geliştirilecektir.

871.2. Tüm alıcı ortamlardaki çevresel izleme verilerinin değerlendirilmesi ve yönetimine yönelik altyapı geliştirilecektir.

872. Karasal ve denizel ekosistemler ile ekosistem hizmetlerinin korunması, iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı ile biyolojik çeşitliliğin korunması sağlanacaktır.

872.1. Karasal ve denizel korunan alanlar artırılacak, karbon yutak alanları genişletilecektir.

872.2. Ekolojik sürekliliği, ekosistem bütünlüğünü ve biyolojik çeşitliliği korumaya yönelik canlıların barınma ve beslenme amacıyla kullanabileceği korunan alanlar ve doğal yaşamı destekleyen diğer alanlar arasında bağlantıyı sağlayan ekolojik koridorlar belirlenecektir.

872.3. Alanların etkin bir şekilde korunması ve yönetilmesi amacıyla korunan alanlar için planlama, projelendirme ve uygulama çalışmaları yürütülecektir.

872.4. Tahrip olmuş ekosistemlerin iyileştirilmesine yönelik çabalar artırılacaktır.

872.5. Nesli tehlike altında olan ve koruma altına alınan yaban hayvanlarının üretimi ve uygun doğal alanlara yerleştirilmesine ilişkin envanter ve izleme çalışmaları yapılacak, av ve yaban hayatının sürdürülebilir yönetimi sağlanacaktır.

872.6. İklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik, ekosistem hizmetleri ve arazi tahribatı üzerindeki etkilerinin belirlenebilmesi için araştırma, izleme ve değerlendirme faaliyetleri sürdürülecektir.

872.7. Genetik kaynakların toplanması, saklanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için arazi ve tohum gen bankalarında korunan bitki ve tohum çeşidi ile sayısı artırılacak, Ar-Ge çalışmaları yürütülecektir.

873. Hava kirliliğinin önlenmesi ve kalitesinin iyileştirilmesi için hava kalitesi yönetim uygulamaları geliştirilecektir.

873.1. Sanayi, enerji ve ulaştırma sektörlerinden kaynaklanan hava kirliliğinin önlenmesi ve kalitesinin iyileştirilmesine yönelik hava kalitesi yönetim uygulamaları etkinleştirilecek ve emisyonların kontrolü sağlanacaktır.

873.2. Hava kalitesi izlenmesine yönelik altyapı güçlendirilecek, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak envanter ve modellemeye yönelik kapasite geliştirilecek ve araştırmalar yapılacaktır.

Tablo 50: Çevrenin Korunması Hedefleri

	2022	2023	2028
Hava Kalitesi İzleme Ağındaki İstasyon Sayısı (Kümülatif)	365	380	400
Karasal Korunan Alanların Ülke Yüzölçümüne Oranı (%)	7,7	7,9	10,0
Çevre Etiket Sistemi Kapsamında Belirlenen Ürün ve Hizmet Grubu Sayısı (Kümülatif)	9	12	27
Planlı Birleşik Çevre Denetimi Sayısı	2.060	2.165	2.630

Kaynak: 2022 yılı verileri Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığına aittir. 2023 yılı verileri Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığına gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.4.6. Kentsel Altyapı

a. Amaç

874. Kentsel altyapıda; sağlıklı ve güvenilir içme ve kullanma suyuna erişimin sağlandığı, atıksu ile katı atıkların insan ve çevre sağlığına etkilerinin en aza indirildiği, kentiçi ulaşımında ise maliyet etkin, temiz ve enerji verimli, tüm bireyler için kolay erişilebilir, modlar arası güçlü bağlantının sağlandığı sürdürülebilir sistemlerin oluşturulması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

875. Su kaynaklarının koruma kullanma dengesi gözetilerek sürdürülebilir, bütüncül, etkin ve verimli şekilde yönetimi sağlanacaktır.

875.1. Etkin su kaynakları yönetimi için su kanunu çıkarılacaktır.

875.2. Su yönetiminin idari yapılanmasında koordinasyon sağlanacak, mevcut yapı daha işlevsel hale getirilecektir.

875.3. Su Yönetimi Koordinasyon Kurulu ile havza kurulları ve il su kurullarının daha etkin hale getirilmesi sağlanacaktır.

875.4. Nehir havza yönetim planlarının uygulamaya geçirilmesi için kurumsal kapasite güçlendirilecektir.

876. Su kaynaklarına yönelik veri setleri niteliksel ve niceliksel olarak iyileştirilecek ve veriye dayalı planlama yapılacaktır.

876.1. İlgili tüm kurum ve kuruluşlarca güncel veri temin edilerek Ulusal Su Bilgi Sisteminin etkinliği artırılacak, mevzuat altyapısı güçlendirilecektir.

876.2. Mevcut bilgi ve karar destek sistemleri ile çevresel altyapı tesislerindeki ekipmanlarda yerli üretim teşvik edilecektir.

876.3. Büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyelerinin görev ve yetkilerinin netleştirilmesi amacıyla mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.

877. İklim değişikliğinin su kaynaklarına etkileri tespit edilecek ve iklim değişikliğine uyum sağlanmasına yönelik faaliyetler yürütülecektir.

877.1. İklim değişikliğiyle ilgili çevresel faktörlerin su kaynakları üzerindeki etkileri izlenecektir.

877.2. Türkiye genelinde iklim değişikliğinin su kaynaklarına etkileri güncel veri setleri ve senaryolar kullanılarak belirlenecektir.

878. Su kaynakları miktar, kalite ve ekosistemler açısından korunacak ve iyileştirilecektir.

878.1. Kalite ve toplam su potansiyeli bilgilerini içeren su kaynakları envanteri oluşturulacaktır.

878.2. Yeraltı suyu emniyet rezervleri belirlenecek ve su tahsisinde dikkate alınacaktır.

878.3. Sanayi kaynaklı su kirliliğinin önlenmesi için temiz üretim teknikleri hayata geçirilecektir.

878.4. Ruhsatsız su kullanımı ve izinsiz deşarjlar engellenecek, cezai yaptırımlar caydırıcı hale getirilecektir.

878.5. Su tahsisinde arz-talep dengesi gözetilerek suyun en faydalı şekilde kullanımına yönelik sektörel tahsis planlaması yapılacaktır.

878.6. Atıksu arıtma tesislerinin yapımı ve işletilmesinde denetim, teknik bilgi ve kapasite eksikliği gibi mevcut engellerin giderilmesine yönelik çalışmalar hızlandırılacak, standartlara uygun işletilmesine ilişkin destek mekanizmaları ve atıksu arıtma tesisi çamuru bertarafı kapsamında alternatif sistemler geliştirilecektir.

878.7. Maden sahası ruhsatları verilirken yeraltı sularına olabilecek olumsuz etkiler göz önünde bulundurulacak, yeraltı suyu kuyularına ait koruma bantları belirlenecek, kaçak kullanımların önüne geçilecek, yeraltı suyunun sürdürülebilir kullanımı sağlanacaktır.

878.8. Döngüsel ekonomi kriterleri de dikkate alınarak ülkemize özgü atıksu arıtma tesisi tasarım normları ve kriterleri belirlenecek, tasarım yazılımı geliştirilecektir.

879. Suyla ilgili kurum ve kuruluşların finansman yapıları iyileştirilecek ve işletme sorunları giderilecektir.

879.1. Finans, bütçe ve işletme su tarifeleriyle ilgili düzenleyici bir yapı oluşturulacak ve suyun gelecekteki varlığı dikkate alınarak verimli kullanımı teşvik edecek fiyatlandırma sistemine geçilecektir.

879.2. Su teminindeki enerji maliyetlerinin azaltılmasına yönelik faaliyetler desteklenecektir.

880. Suyun verimli kullanımı sağlanacak, gelir getirmeyen su kullanımının en aza indirilmesi için gerekli tedbirler hayata geçirilecektir.

880.1. Değişen İklim Uyum Çerçevesinde Su Verimliliği Strateji Belgesi ve Eylem Planında tanımlanan eylemlerin hayata geçirilmesi sağlanacaktır.

880.2. Ekonomik kaçak seviyesi indeksleri kullanılarak suyun gerçek değeriyle su kayıp oranı ve gelir getirmeyen su hedefleri belirlenecektir.

880.3. Belediyelerin kayıp kaçakla mücadeleye yönelik faaliyetleri desteklenecektir.

880.4. Sanayide mevcut en iyi tekniklere geçilerek su verimliliği artırılacaktır.

880.5. Deniz suyunun arıtılması, yağmur suyu hasadı ve gri suyun yeniden kullanımı gibi hususlarda mevzuat altyapısı geliştirilecektir.

880.6. Yerel yönetimlerin su bütçelerini oluşturması sağlanacak, su dengesi ve kayıpların belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

881. Katı atık yönetiminin döngüsel ekonomi ilkeleri gözetilerek etkinleştirilmesi sağlanacaktır.

881.1. Ulusal Döngüsel Ekonomi Eylem Planı hazırlanacaktır.

881.2. Atık yönetiminin her alanında veri tabanı oluşturulacak, izleme sistemi geliştirilecek ve çevrimiçi veri giriş sistemlerinin uyumu sağlanacaktır.

881.3. Döngüsel ekonomiye geçiş kapsamında atık yönetimine ilişkin beşeri ve teknik kapasitenin oluşturulması amacıyla programlar düzenlenecektir.

881.4. Geri kazanılmış ikincil ürüne ait teknik standartlar geliştirilecek, teşvik ve yönlendirme mevzuatı iyileştirilecektir.

882. Sıfır atık uygulamaları yaygınlaştırılacak, atıkların geri dönüşümünde toplumun bilinçlendirilmesi sağlanacaktır.

882.1. "Sıfır Atık Projesi" kapsamında eğitim farkındalık faaliyetleri gerçekleştirilecek ve eğitimin tüm kademelerinde sıfır atık uygulamaları yürütülecektir.

883. Mali gücü yetersiz yerel yönetimlerin evsel nitelikli katı atıkların geri kazanım ve bertaraf tesisi projeleri ile aktarma istasyonu projelerinin bir program dâhilinde desteklenmesi sağlanacaktır.

883.1. Yerel yönetimlerin finanse etmekte zorlandıkları katı atık yönetim projelerini desteklemek amacıyla yürütülen “Katı Atık Programı”nın yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

884. Mekânsal planlar ile ulaşım planlarının bütüncül bir şekilde ele alınması sağlanacak; bölge planları ile kentsel ulaşım ana planları eşgüdüm içerisinde oluşturulacak, kentiçi raylı sistem projelerine ilişkin mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

884.1. Ulaşım planlarının mekânsal ve tematik planlarla eşgüdümünü sağlamaya yönelik mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.

884.2. Ulaşımında yakıt tüketiminin azaltılmasını teminen şehirlerde yeni yerleşim alanlarının yoğunluklarının planlanmasında raylı sistemlerin transit özelliği ve kapasitesinden yararlanılacak, yürüme veya bisiklet amaçlı karma kullanım alanları ve planlama kararlarının oluşturulması teşvik edilecektir.

884.3. Kentiçi raylı sistem projelerinin incelenmesi, değerlendirilmesi ve Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından devralınmasına ilişkin mevzuat hazırlanacak, istatistiki veri altyapısı oluşturulacaktır.

885. Kentlerdeki trafik sıkışıklığının, kazaların ve hava kirliliğinin azaltılması amacıyla kentiçi ulaşımında talep yönlü politikalar uygulanacak, bireysel araç kullanımı yerine sürdürülebilir, çevreci, verimli ve düşük emisyonlu toplu taşıma sistemleri ile mikro-mobilite çözümleri teşvik edilecektir.

885.1. Kentiçi toplu taşıma yatırımlarında trafik yoğunluğu ve yolculuk talebindeki gelişmeler dikkate alınarak öncelikle otobüs, metrobüs, trolleybüs ve benzeri sistemler tercih edilecek, bunların yetersiz kaldığı güzergâhlarda raylı sistem alternatifleri değerlendirilecektir.

885.2. Raylı sistemlerin, işletmeye açılması beklenen yıl için doruk saat-tek yön kesit yolculuk talebinin tramvay sistemleri için asgari 7.000 yolcu/saat, hafif raylı sistemler için asgari 10.000 yolcu/saat, metro sistemleri için ise asgari 15.000 yolcu/saat düzeyinde öngörülen koridorlarda planlanması şartı aranacaktır.

885.3. Yaya trafiğinin kesintisiz hale getirilmesini gözeterek şekilde yaya yolları ve kaldırımlara ilişkin standartlar güncellenecek, kent merkezlerinde tarihi ve kültürel cazibe noktaları ile alışveriş bölgelerinde motorlu taşıtlardan arındırılmış yaya bölgeleri oluşturulmaya devam edilecektir.

885.4. Büyükşehirler başta olmak üzere, kentiçi ulaşım ağının daha verimli kullanılabilmesi, trafik güvenliğinin artırılması, ulaşım talebinin doğru şekilde yönetilebilmesi ve daha etkin planlama yapılabilmesini teminen ulusal akıllı ulaşım sistemi (AUS) mimarisine uyumlu uygulamalar yaygınlaştırılacak, dinamik yolcu, sürücü ve yaya bilgilendirme sistemleri ile katılımcı ulusal akıllı ulaşım sistemi (K-AUS) kurulumlarına devam edilecektir.

886. Kentiçi ulaşım sistemlerinin afetlere karşı dirençli olması sağlanacaktır.

886.1. Afet ve acil durumlarda kullanılacak tahliye koridoru niteliğindeki güzergâhların yeniden ele alınarak kentiçi ulaşım sistemlerinin beklenmedik hizmet kesintilerine sebep olacak afet risklerine karşı dirençli hale getirilmesi sağlanacaktır.

886.2. Deniz seviyesinde yükselme, fırtına ve taşkınlara yönelik denize kıyısı olan kentlerde ulaşım planlaması ve sistemleri gözden geçirilecektir.

Tablo 51: Kentsel Altyapı Hedefleri

	2022	2023	2028
İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	98,7	99,0	100,0
Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	91,1	95,0	100,0
Atık Su Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	90	90	100
Arıtılmış Atıksuların Yeniden Kullanım Oranı (%)	4,7	5,2	11,0
İçme Suyu Kayıp Oranı (%)	33,5	31,0	26,0
Sıfır Atık Projesi Kapsamında Atığın Geri Kazanım Oranı (%)	30,1	35,0	42,5
Atık Yönetim Hizmeti Verilen Belediye Nüfusu Oranı (%)	89,0	90,0	100,0
Kentiçi Raylı Sistem Uzunluğu (Km, Kümülatif)	810	925	1.078

Kaynak: 2022 yılı verileri Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, ilgili büyükşehir belediyeleri, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığına aittir. 2023 yılı verileri ilgili kurumların gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.4.7. Bölgesel Gelişme

a. Amaç

887. Bölgelerin potansiyellerinin harekete geçirilmesi, kendilerine özgü imkân ve kabiliyetlerinin yenilik temelinde geliştirilmesi, bölge dirençliliklerinin artırılması ve afet sonrası ekonomik ve sosyal iyileşmenin sağlanması yoluyla ülkemizin dengeli kalkınmasına azami katkının sağlanması ile bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

888. Bölgesel kalkınmaya yönelik kurumsal yapı ve yönetim mekanizması etkinleştirilecektir.

888.1. Kalkınma ajansları ve bölge kalkınma idarelerinin kurumsal kapasiteleri ve mevzuatı gözden geçirilerek etkinliklerinin artırılması yönünde düzenlemeler yapılacak, işbirlikleri artırılacak ve merkezi yönetimle etkileşim ve koordinasyon mekanizmaları geliştirilecektir.

888.2. Bölgesel gelişme politikalarının tasarım ve uygulama aşamalarında karar destek süreçlerini güçlendirecek araştırma ve analizler gerçekleştirilecek, bölgesel farklılıkların ölçülmesine yönelik istatistikî altyapı geliştirilecektir.

888.3. Bölgesel gelişme alanında uluslararası işbirliği imkânları geliştirilecektir.

889. Bölgesel düzeyde verilen mali destek mekanizmaları gözden geçirilerek etkinliği artırılacaktır.

889.1. Bölgesel düzeyde verilen destekler merkezi yönetim tarafından sağlanan desteklerle eşgüdüm içerisinde uygulanacak ve mükerrerlikler önlenecektir.

889.2. Kaynak çeşitliliğinin sağlanması için alternatif finansman araçları geliştirilecektir.

890. Bölgelerin gelişmişlik düzeylerine, imkân ve kabiliyetleri ile farklılaşan yerleşim özelliklerine göre bölgesel stratejiler merkezi ve yerel düzeyde kurumlarla işbirliği içerisinde uygulanacaktır.

890.1. “Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi” ve 26 Düzey-2 bölgesi için hazırlanan bölge planları uygulamaya konulacaktır.

890.2. Görece düşük gelirli bölgelerin ekonomik ve sosyal yönden gelişimine yönelik üretim yapısının güçlendirilmesi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve istihdamın artırılması sağlanacak, bölgelerin pazarlarla bağlantısını geliştiren ulaştırma ve lojistik altyapısı ile kentsel altyapı güçlendirilecektir.

890.3. Başta ulaşım, sanayi ve lojistik alanlarında olmak üzere kent-bölgelerin bölgesel kalkınmadaki rolünü güçlendirmek amacıyla bölgesel kalkınma programları ve ortak projeler uygulanacaktır.

890.4. Gelişmiş bölgelerin rekabet güçlerinin artırılması yönünde yüksek katma değerli ve bilgi yoğun faaliyetlerin artırılması sağlanacak, Ar-Ge ve yenilik altyapısı geliştirilecektir.

891. Üretim ve yük merkezlerinin uluslararası pazara erişimlerinin güçlendirilmesi, ülkemizin küresel rekabetçiliğinin artırılması ve bölgesel endüstrilerin liman ve demiryolu bağlantılarının kurulabilmesi, bölgesel refahın artırılması ve gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla gerekli altyapı yatırımlarının da yapılması suretiyle bütünleşik bir kalkınma modeli uygulanacaktır.

891.1. Ankara-Konya-Mersin hattı ile İç Anadolu Bölgesindeki diğer illeri de kapsayacak şekilde, savunma sanayii, makine sanayii ve tarıma dayalı sanayi başta olmak üzere sanayinin Mersin Konteyner Limanı ile lojistik bağlantısı daha güçlü hale getirilecektir.

891.2. Deprem bölgesinde işlenmiş tarım ürünleri ve tarıma dayalı sanayiler ile tekstil, dokuma, demir-çelik, petrokimya başta olmak üzere imalat sanayii ürünlerinin İskenderun Limanı üzerinden dış pazarlara erişimini artıracak altyapı güçlendirilecektir.

891.3. Batı Karadeniz’de yer alan kömür ve doğalgaz sahaları ile demir-çelik, kâğıt, ormancılık sanayii ve tarıma dayalı sanayinin Filyos Limanına bağlantısı sağlanacaktır.

891.4. Çandarlı Limanı ve İzmir Limanı ile bu limanlara bağlantıyı sağlayan lojistik altyapı, Ege bölgesi illerinde öne çıkan tekstil, dokuma, petrokimya ve tarıma dayalı sanayi ürünlerinin dış pazarlara erişimini sağlayacak şekilde geliştirilecektir.

891.5. Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz’deki üretim merkezlerinin uluslararası pazarlara erişimi Rize-İyidere ve Trabzon Limanları üzerinden, Orta Karadeniz’deki illerin erişimi ise Samsun Limanı üzerinden sağlanacaktır.

892. Yeni çekim merkezleri oluşturularak daha dengeli bir yerleşim dağılımının sağlanması amacıyla sanayi merkezi niteliğindeki şehirlerin küresel kent olma işlevleri güçlendirilecek, bu şehirlerin rekabet güçleri geliştirilerek küresel ticaret ağına entegrasyonu sağlanacaktır.

893. Bölgelerin kalkınmasında yeşil ve dijital dönüşüme yönelik altyapı geliştirilecektir.

893.1. Bölgelerin yeşil ve dijital dönüşüm seviyeleri dikkate alınarak farkındalık çalışmaları yürütülecektir.

893.2. Yeşil ve dijital dönüşüm konusunda bölgelerin potansiyel ve ihtiyaçları çerçevesinde stratejileri oluşturulacak, dönüşümden en çok etkilenecek sektörler için analizler yapılacaktır.

893.3. Ekonomik ve sosyal avantajlarıyla küresel düzeyde ön plana çıkan illerin üretim, Ar-Ge ve girişimcilik kapasitesinin dijital ve yeşil dönüşüm perspektifiyle gelişimine yönelik bölgesel kalkınma programları uygulanacaktır.

893.4. Geleceğin meslekleri dikkate alınarak dijital beceri ve yetkinlikler ile yeşil iş olanaklarının bölgelerin ihtiyaç ve potansiyellerine göre geliştirilmesi için mesleki eğitim programları uygulanacaktır.

894. Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerden etkilenen illerin sosyoekonomik kalkınmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

894.1. Depremden etkilenen bölgede kısa, orta ve uzun vadeli ekonomik, sosyal ve kurumsal alanlarda yapılacak iyileştirmeleri kapsayan bölgesel gelişme stratejisi hazırlanacaktır.

Tablo 52: Bölgesel Gelişme Hedefleri

	2022	2023	2028
En Yüksek Gelirli Bölgenin Kişi Başı Gelirinin En Düşük Gelirli Bölgenin Kişi Başı Gelirine Oranı (%)	4,59 ¹	4,30	3,85
En Düşük Değere Sahip Düzey 2 Bölgesinde İşgücüne Katılma Oranı (%)	41,5	41,8	48,0

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) 2021 yılı verisidir.

3.4.8. Kırsal Kalkınma

a. Amaç

895. Kırsal kesimde üretken işgücü oluşturularak ekonominin canlandırılması, sürdürülebilir doğal kaynak yönetiminin sağlanması ve yaşam kalitesinin artırılması suretiyle nüfusun kırsalda tutundurulması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

896. Yöre ve mekâna özgü özellikler dikkate alınarak kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması için kamu hizmet sunumu iyileştirilecektir.

896.1. Kır ve kentin etkileşimini sağlayan ulaşım, iletişim ve enerji altyapısı güçlendirilecek, Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) kapsamında köylerde ulaşım, kanalizasyon, içme suyu ve atık su altyapısının iyileştirilmesi sağlanacak, suyun etkin kullanılmasına yönelik proje ve uygulamalar sürdürülecektir.

896.2. Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremlerden etkilenen kırsal alanlarda coğrafi, sosyal ve kültürel koşulları dikkate alan güvenli yerleşim alanları oluşturulacaktır.

896.3. Kamulaştırma yapılan yerlerin iskânında yerleşim yeri seçiminde kamu harcamalarını asgariye indirmeye yönelik tedbirler alınacak ve hak sahipliğine ilişkin iskân mevzuatında düzenleme yapılacaktır.

897. Kırsalda nüfus kaybını önlemek ve tersine göçü sağlamak için beşeri ve sosyal sermaye geliştirilerek istihdam imkânları iyileştirilecek ve ekonominin çeşitlendirilmesi yoluyla kırsal alanların çekiciliği artırılabilecektir.

897.1. Kırsalda başta kadınlar ve gençler olmak üzere özel politika gerektiren gruplara yönelik yenilikçi sosyal programlar hayata geçirilecektir.

897.2. Kırsal nüfusun, nitelikli sağlık hizmetleri ile başta yaygın eğitim olmak üzere tüm eğitim hizmetlerine erişimi artırılabilecektir.

897.3. Kırsalda yoksulluğun azaltılması amacıyla ölçek ve dayanışma ekonomisine önem verilerek üretici örgütleri sektörel işbirliği, satış ve pazarlama, üretim teknikleri, finansman ve mevzuat gibi konularda eğitimlerle desteklenecektir.

897.4. Kırsalda üretici örgütlerinin güçlendirilmesi ve kooperatifçiliğin etkinleştirilmesi amacıyla ilgili mevzuatta iyileştirmeler gerçekleştirilecektir.

897.5. Kırsal mahalle, köy ve orman köylerinin sürdürülebilir geçim kaynaklarının oluşturulması için aile işletmelerine yönelik destekler geliştirilecektir.

897.6. Kırsal alanda başta e-devlet olmak üzere dijital hizmetlere erişimi sağlayacak altyapı hizmetleri geliştirilecektir.

897.7. Önümüzdeki döneme ilişkin “Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi” hazırlanacaktır.

898. Kırsal kalkınma destekleri çiftçi ve üretkenlik odaklı programlanacak, uygulanan farklı destekler arasında koordinasyon sağlanarak uygulamada tamamlayıcılık ve etkinlik artırılabilecektir.

898.1. Kırsal desteklerde verimliliğin artırılması, mükerrer uygulamaların önüne geçilmesi ve şeffaflığın sağlanması için etki analizleri yapılacak, destek programları arasında bütünlük sağlanmasına yönelik uygulama usulleri iyileştirilecektir.

898.2. IPARD III döneminde tarımsal işletmelerin fiziki varlıkları, tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, kırsal alanda kamu altyapı yatırımları ile kırsalda çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve tarım/çevre tedbirlerinin desteklenmesine devam edilecek ve IPARD kapsamında Yerel Kalkınma Stratejileri (LEADER) uygulanacaktır.

898.3. Kırsal ekonominin büyümesi için desteklenecek tarım dışı sektörler çeşitlendirilecek, girişimcilik ve kırsal yenilikçilik teşvik edilecektir.

899. Kırsal çevrenin iyileştirilmesine ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik çalışmalar yapılacak ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği sağlanacaktır.

899.1. Toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir ve etkin kullanılması sağlanacak, ormansızlaşmayı, biyoçeşitlilik kaybını ve arazi tahribatını engelleyecek çevre odaklı kırsal kalkınma projeleri ve programları yürütülecektir.

899.2. Kırsal toplumun çevreye olan duyarlılığının artırılmasına yönelik bilinçlendirme çalışmaları yürütülecektir.

899.3. Kır ve kentin eşgüdümünü sağlayacak her türlü altyapı iyileştirme çalışmalarında çevresel etkiler gözetilecek, emisyonu azaltıcı alternatiflere ve teknolojik yeniliklere öncelik verilecektir.

900. Kırsala yönelik istatistiki altyapı coğrafi bilgi sistemi tabanlı olarak iyileştirilecek ve mevzuat uyumu sağlanacaktır.

900.1. Kır-kent tanımı ülkemizin idari yapılanmasına uygun şekilde ve demografik ve ekonomik özellikleri dikkate alınarak geliştirilecek, kırsal istatistikler il ve ilçe bazında alt kırılımları da içerecek şekilde üretilecektir.

900.2. Köy envanterine ait sayısal bilgiler üretilmeye devam edilecek ve coğrafi bilgi sistemine aktarılacaktır.

900.3. Kırsaldaki sosyoekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyini ölçmeye yönelik istatistiki çalışmalara devam edilecektir.

Tablo 53: Kırsal Kalkınma Hedefleri

	2022	2023	2028
KÖYDES ve KIRDES Kapsamında Yapılan Köy Yolu Uzunluğu (Km, Kümülatif)	135.870	137.080	144.580
Köylerde İçme Suyu Tesisi Yapılan ve Yenilenen Ünite Sayısı (Kümülatif)	74.240	78.040	84.985

Kaynak: 2023 yılı verileri İçişleri Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gerçekleştirme tahmini olup 2028 yılı verileri On İkinci Kalkınma Planı hedefleridir.

3.5. ADALETİ ESAS ALAN DEMOKRATİK İYİ YÖNETİŞİM

901. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması bağımsız, tarafsız ve şeffaf yargı sisteminin egemen olduğu hukuk devleti ile demokrasi ve iyi yönetim ilkelerinin etkin şekilde uygulanmasıyla mümkündür.

902. Temel hak ve özgürlükleri koruyan, hak ihlallerine karşı etkin mücadele eden, hızlı, öngörülebilir, adil, şeffaf, hesap verebilir, erişilebilir, güvenilir ve insan odaklı bir yönetim anlayışı adalet sisteminin temeli olmaya devam edecektir.

903. Hukukun üstünlüğü ilkesi doğrultusunda, idarenin yargısal denetime açık olduğu, kanun önünde eşitliğin ve etkin hak arama yollarının sağlandığı, kazanılmış hakların korunması, eşit muamele, açıklık, tutarlılık ve öngörülebilirlik ilkelerinin benimsendiği hukuk devleti anlayışının daha da güçlendirilmesi Plan döneminin önceliklerindedir.

904. Hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını güvence altına alan, daha özgürlükçü, katılımcı ve kapsayıcı sivil bir Anayasanın hazırlanması hedeflenmektedir.

905. Yargı sisteminin daha etkin işlemesi ve vatandaşların adalete erişiminin kolaylaştırılması esastır.

906. Dijital dönüşüm kapsamında adalet hizmetlerinin sunumunda bilgi ve iletişim teknolojileri ve yapay zekânın kullanılması önemli görülmektedir.

907. Daha güvenli iş ve yaşam ortamının oluşturulması amacıyla toplumsal düzenin korunmasında özgürlük-güvenlik dengesinin gözetilmesi önem arz etmektedir.

908. Güvenliğin şeffaflık, hesap verebilirlik, kapsayıcılık, sivil gözetim ve denetim ilkeleri doğrultusunda temel hak ve özgürlükleri esas alan, insan odaklı bir yaklaşımla güçlendirilmesi, güven ve huzur ortamının tesis edilmesi, güvenlik hizmetlerinde kalite, etkinlik ve teknoloji kullanımı ile suçla mücadelede toplumsal bilincin artırılması temel öncelikler olmaya devam etmektedir.

909. Dünyadaki dönüşümün etkisiyle toplumsal gelişimin ve kalkınmanın dinamik bir gücü haline gelen sivil toplumun güçlendirilmesi kapsamında STK'ların politika oluşturma ve karar alma süreçlerinde aktif yer alması, kapasitelerinin güçlendirilmesi, saydam ve hesap verebilir bir yapıya kavuşturulması ile kamu, özel sektör ve STK'lar arasındaki işbirliğinin ve sosyal diyalogun geliştirilmesi önemli faydalar sağlamaktadır.

910. Kamu hizmetlerinin katılımcı, kapsayıcı, hesap verebilir, şeffaf, adil, hızlı, kaliteli, vatandaş memnuniyetini esas alan ve sivil toplumu destekleyecek şekilde bütüncül bir anlayışla sunulması, vatandaşların kamu kurumlarına olan güveninin artırılması amacıyla iyi yönetim ilkeleri ve kamu yönetiminde dürüstlük odaklı anlayışın benimsenmesi Plan döneminin temel hedeflerindedir.

3.5.1. Adalet Hizmetleri

a. Amaç

911. Hukukun üstünlüğü ve hukuk devletinin gerekleri doğrultusunda, yargı süreçlerinin adil, hızlı ve etkin şekilde işlemesi, öngörülebilir olması, adalete erişimin kolaylaştırılması ve adalet sistemine duyulan güvenin daha da artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

912. Çağın gereklerine uygun, daha özgürlükçü, kapsayıcı ve demokratik bir Anayasa hazırlanacaktır.

913. Anayasada güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler güçlendirilecektir.

913.1. Katılımcı bir hazırlık süreciyle yeni bir “Yargı Reformu Stratejisi” ve “İnsan Hakları Eylem Planı” hazırlanacaktır.

913.2. İfade özgürlüğünün güçlendirilmesi amacıyla uygulamadaki eksikliklerin tespitine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

913.3. Ülkemizde insan hakları alanında çalışan kurumların kurumsal kapasiteleri geliştirilecektir.

913.4. Ceza infaz personeline yönelik verilen insan hakları eğitimleri artırılacaktır.

913.5. Ulusal insan hakları kurumlarına başvurunun etkin bir hak arama yolu olarak görülmesi için farkındalık artırıcı faaliyetler yürütülecektir.

913.6. Ceza muhakemesi sürecinde başta kadın ve çocuklar olmak üzere mağdur odaklı adalet anlayışına uygun uygulamaların güçlendirilmesine devam edilecektir.

913.7. BM, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) nezdindeki insan hakları mekanizmaları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile yapıcı işbirliği sürdürülecektir.

913.8. Uluslararası insan hakları mekanizmalarının gündeminde bulunan veya gündeme getirilmesinde yarar görülen konularda kabul edilecek kararlara ortak sunucu olma yönünde faaliyetler yürütülecektir.

914. Ayrımcılık ve nefretle mücadele güçlendirilecektir.

914.1. Ayrımcılık ve nefretle mücadele alanında izleme ve denetim mekanizmaları güçlendirilecektir.

915. Yargının bağımsızlığı, tarafsızlığı ve şeffaflığı güçlendirilecektir.

915.1. Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı bakımından sorun oluşturan unsurların tespiti için durum analizi yapılacak, bu husustaki iyi uygulama örnekleri ile uluslararası standartlar incelenerek rapor hazırlanacaktır.

915.2. Hâkim ve savcılara ilişkin disiplin süreci hukuki öngörülebilirlik, hâkimlik teminatı ve hak arama hürriyeti çerçevesinde gözden geçirilecektir.

916. Başta kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler olmak üzere vatandaşların adalete erişimi kolaylaştırılacaktır.

916.1. Mevzuatta yer alan adli yardım hükümleri adalete erişimin güçlendirilmesi amacıyla gözden geçirilecektir.

916.2. Adalete erişimin güçlendirilmesi amacıyla adli yardım başvurularının değerlendirilmesinde standartlar oluşturulacaktır.

916.3. Dava açma ve kanun yoluna başvuru süreleri yeknesak hale getirilecektir.

916.4. Adalet hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması için dijital teknolojiler daha fazla kullanılacaktır.

916.5. Tüm adalet hizmet binaları engellilerin kolay erişimine uygun hale getirilecektir.

917. Adli ve idari yargılama sürecinin etkinliği artırılacak, makul sürede yargılanma hakkı güçlendirilecektir.

917.1. Hukuk yargılamalarında duruşmaya hazırlık döneminin eksiksiz yürütülmesi ve hızlandırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

917.2. Hukuk mahkemelerinde itiraz usulünün etkinliği artırılacaktır.

917.3. Yargılamalarda usul kurallarının sadeleştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

917.4. Elektronik tebligat yaygınlaştırılacak ve bu konuda vatandaşların farkındalığı artırılacaktır.

917.5. Yeni bir İcra ve İflas mevzuatı hazırlanarak icra ve iflas sisteminin etkinliği artırılacaktır.

917.6. Elektronik dosya sistemi kullanımı artırılacak, icra dairelerindeki derdest fiziki dosyaların tamamının UYAP sistemine aktarılması sağlanacaktır.

917.7. Makul sürede yargılanma hakkının daha etkin korunmasına yönelik mahkemeler teşkilatı güçlendirilecektir.

917.8. İstinaf mahkemelerinin daire sayıları iş yükü ile orantılı biçimde ve ihtisaslaşmayı sağlayacak şekilde artırılacaktır.

917.9. Yargılamaların uzamasının önüne geçilmesi amacıyla görev ve kesin yetki itirazlarının belirli aşamayla sınırlandırılmasına yönelik çalışma yapılacaktır.

917.10. Bilirkişi sisteminin etkinliği artırılacaktır.

918. Yargının iş yükünün hafifletilmesinde ve uyuşmazlıkların daha kısa sürede çözülmesinde önemli rol oynayan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri geliştirilecektir.

918.1. Arabuluculuk mevzuatı gözden geçirilerek aksayan yönlerinin çözümüne dair çalışma yapılacaktır.

918.2. Ceza uyuşmazlıklarında uzlaştırma konusunda toplumsal farkındalık artırılacaktır.

918.3. Uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümü uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

918.4. İhtiyari arabuluculuk uygulamasının etkinliği artırılacaktır.

918.5. Soruşturma ve kovuşturma öncesi eleme araçları ile alternatif çözüm yolları geliştirilecektir.

919. Ceza adaleti sistemi bütüncül bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilecektir.

919.1. Lekelenmeme hakkının daha etkin korunması için Cumhuriyet savcılarının takdir yetkilerinin genişletilmesine yönelik çalışma yapılacaktır.

919.2. Cumhuriyet savcılığı teşkilatında suç tiplerine göre uzmanlaşma sağlanacaktır.

919.3. Adli sicil mevzuatı, lekelenmeme hakkı çerçevesinde yeniden düzenlenecektir.

919.4. Ceza mevzuatı, suç, yaptırım ve infaz dengesi dikkate alınarak gözden geçirilecektir.

920. Yargıda dijital dönüşüm sürdürülecek, adalet hizmetleri alanında yapay zekânın kullanımı artırılacaktır.

920.1. Yapay zekânın getirdiği imkânların dikkate alınması suretiyle karar destek sistemleri güçlendirilecektir.

920.2. Yapay zekâ uygulamalarının etik ve hukuki çerçevesi oluşturulacaktır.

920.3. Bilişim teknolojileri üzerinden duruşmalara katılım sağlanmasına imkân veren sistemler yaygınlaştırılacaktır.

921. Hukuk eğitiminin kalitesi artırılacaktır.

921.1. Hukuk fakültelerine girişte aranan başarı sıralaması aşamalı olarak yükseltilecektir.

921.2. Etkili bir öğrenim metodu olarak hukuk klinikleri hukuk fakültelerinde yaygınlaştırılacaktır.

921.3. Hukuki dayanak oluşturma ve hukuk yöntem biliminin tüm hukuk fakültelerinde zorunlu ders haline getirilmesi sağlanacaktır.

921.4. Hukuk eğitiminin kapsamı ve süresi gözden geçirilecektir.

922. Adli tıp hizmetlerinin etkinliği artırılacaktır.

922.1. Gelişen teknolojilere bağlı olarak Adli Tıp Kurumunun kapasitesi güçlendirilerek yeni bilim üniteleri ile ihtisas kurulları kurulacaktır.

922.2. Yargı ve kolluk teşkilatları ile Adli Tıp Kurumu arasındaki iletişim güçlendirilecektir.

922.3. Adli tıp hizmetlerinde yapay zekânın daha etkin kullanılması sağlanacaktır.

923. Yargıda ihtisaslaşma güçlendirilecektir.

923.1. Etki analizi yapılarak ihtisas mahkemelerine ilişkin yeni ihtiyaç alanları belirlenecektir.

923.2. Hâkim ve savcılarının mesleğin başından itibaren hukuk ve ceza alanında ihtisaslaşmaları sağlanacaktır.

923.3. Kadastro mahkemelerinde yargılama usulleri makul sürede yargılanma hakkı çerçevesinde geliştirilecektir.

923.4. Tüketici mahkemelerinin görevi belirlenirken davanın taraflarının ve işin mahiyetinin esas alınması sağlanacaktır.

924. Yargılamanın temel unsurlarından biri olan avukatlık mesleği güçlendirilecektir.

924.1. Avukatların hak, yetki ve sorumluluklarına ilişkin mevzuat hazırlık çalışması yapılacaktır.

3.5.2. Güvenlik Hizmetleri

a. Amaç

925. Hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde güvenliğin tüm yönleriyle ele alınarak huzur ve güven ortamının sürdürülebilir kılınması, vatandaş odaklılık, şeffaflık, hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda ve önetkin bir yaklaşımla güvenlik hizmetlerinin geliştirilmesi, güvenlikle ilgili ürün ve teknolojilerde kendine yeterliliğin güçlendirilmesi ve suçla mücadele bilincinin artırılarak vatandaş katılımının sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

926. Sınır güvenliğinin etkinliği artırılacak, teknolojik ve fiziki altyapı geliştirilecek, sınır yönetimi alanında ortak analiz ve raporlama çalışmalarının yapılabilmesi amacıyla veri toplama kapasitesi güçlendirilecektir.

926.1. Kara sınır güvenliğinin sağlanması için risk değerlendirmesine dayalı güvenlik duvarı, gözetleme kulesi, algılayıcı sistemler, güvenlik yolları gibi gerekli fiziki ve teknolojik güvenlik sistemleri geliştirilecektir.

926.2. Kıyı sınır güvenliği için gerekli karakol, liman, rıhtım, makine ve teçhizat altyapısı güçlendirilecektir.

926.3. Sahil Güvenlik Yönetim Sistemi Projesiyle Türk deniz yetki alanlarında teknolojik gözetleme, tespit ve teşhis imkân ve kabiliyeti artırılacaktır.

926.4. Veri paylaşım altyapısı oluşturularak paydaş kurumlarla veri bütünlüğü sağlanacaktır.

926.5. Yasadışı göçle mücadelede etkinlik artırılacaktır.

927. Güvenlik tehdit ve risklerine karşı önetkin bir yaklaşımla gerekli önlemler alınacaktır.

927.1. Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer (KBRN) tehlike ve tehditlere karşı ülkemizin müdahale kapasitesi güçlendirilecek, gerekli korunma ve savunma önlemleri geliştirilecek, eylem planlarının etkinliği artırılacak, savunma araçları ve yöntemleri, riskli bölgeler başta olmak üzere ülke düzeyinde geliştirilerek yaygınlaştırılacaktır.

927.2. Örgün ve yaygın eğitim programlarında, farklı iletişim ortamlarında KBRN konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

927.3. Ülkemizin güvenliğini tehdit eden akımlarla önetkin bir yaklaşımla mücadele edilebilmesi için akademik çalışmalar ve analizler yapılacaktır.

927.4. Tüm suç türlerine karşı risk ve tehdit değerlendirmesi, suç potansiyeli incelemesi yapılarak suçun önlenmesi konusunda gerekli tedbirler alınacaktır.

928. Güvenlik hizmetlerinin sunumunda kalite ve etkinlik artırılacaktır.

928.1. Güvenlik kuruluşlarının kurumsal, hukuki, teknik ve teknolojik altyapısı ile beşeri kapasitesi nitelik ve nicelik olarak geliştirilecektir.

928.2. Güvenlik çalışanlarının uzmanlaşmasının geliştirilmesi yönünde düzenlemeler yapılacaktır.

928.3. Güvenlik hizmetlerinde kullanılan yazılım, donanım, araç-gereç ve taşıtların yerlilik oranı artırılacaktır.

928.4. 112 Acil Çağrı Merkezlerinde hizmet standartlarının ve kalitesinin yükseltilmesi sağlanacak, 112 tek numara farkındalığının artırılması için tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

928.5. Arama kurtarma platformu ve teçhizatlarının teknolojik imkânlarının geliştirilmesiyle denizlerde arama kurtarma kapasitesi artırılacaktır.

928.6. Kent Güvenlik Yönetim Sistemi, Plaka Tanıma Sistemi ve Mobil Plaka Tanıma Sistemi yaygınlaştırılacaktır.

928.7. Milli Balistik Test Merkezinin yapımı tamamlanacaktır.

928.8. Güvenlikle ilgili veri paylaşımı ve ortak bilgi sistemleri altyapısı geliştirilerek güvenlik veri altyapısı büyük veri incelemesine olanak sağlayacak şekilde düzenlenecektir.

928.9. Güvenlikle ilgili iletişim altyapısı geliştirilip genişletilecek, iletişimin daha hızlı ve güvenli olması sağlanacaktır.

928.10. Güvenlik hizmetlerinin sunumunda yapay zekâ, robot teknolojisi, büyük veri analizi, iletişim ve uzay teknolojisi gibi teknolojilerden etkin olarak yararlanılacak, bu alanda yerli teknoloji ve üretim geliştirilecektir.

928.11. Başta kolluk birimleri olmak üzere tüm kuruluşlar arasında eşgüdüm ve işbirliği artırılacaktır.

928.12. Güvenlik ve Acil Durumlar Koordinasyon Merkezi (GAMER) toplumun huzur ve güven ortamının sağlanması için daha etkin kullanılacaktır.

928.13. Etkin bir kriz yönetimi sağlanarak bütünleşik sistemler geliştirilecek, kriz yönetimi tatbikat senaryoları hazırlanacak ve GAMER’de uygulanacaktır.

928.14. Güvenlik konusunda uluslararası işbirliği ve eşgüdüm geliştirilecektir.

929. Güvenlik kuruluşlarının suçun incelenmesi ve aydınlatılması kapasitesi güçlendirilecektir.

929.1. Suçun ve suçluların soruşturulması, incelenmesi ve aydınlatılmasında bilgi ve iletişim teknolojileri daha etkin kullanılacaktır.

929.2. Suç inceleme yöntemleri ve gerekli teknik altyapı geliştirilecek, ilgili personelin eğitimi sağlanacaktır.

929.3. Olay yeri inceleme ekiplerinin sayısı, suç inceleme ve olay yeri inceleme kapasitesi artırılacaktır.

929.4. Kriminal laboratuvarları yaygınlaştırılacak, kurumsal, teknik ve teknolojik altyapısı geliştirilecektir.

929.5. Suçla ilgili tüm delil ve verilerin uygun koşullarda azami süreyle saklanması sağlanacaktır.

930. Terör ve terörizmin finansmanı ile mücadelede çok boyutlu, bütüncül ve önetkin bir yaklaşımla devam edilecektir.

930.1. Terörü kaynağında yok etme ve kesintisiz operasyon anlayışıyla terör örgütlerinin eylem ve finansman faaliyetleri baskı altına alınarak hareket kabiliyetleri kısıtlanacak, maddi ve lojistik destekleri yok edilecektir.

930.2. Terörle mücadele hizmetlerinde suç önleme stratejileri ile bilimsel mücadele yöntemlerinin uygulamaya dönüşümünü sağlayan eğitime devam edilecektir.

930.3. Başta uyuşturucu ticareti olmak üzere terörün finansmanı ile etkin bir şekilde mücadele edilecektir.

930.4. BM, Avrupa Konseyi, AGİT ve diğer uluslararası kuruluşlarda terörizmle mücadele alanında Türkiye'nin görünürlüğünün ve etkinliğinin artırılması ile ülkemizin bu yöndeki tezlerinin muhataplara aktarılması amacıyla yürütülen çalışmalar artırılacaktır.

930.5. Ülkemiz için öncelik taşıyan konularda NATO üyeliğinin sağlamış olduğu imkânlardan azami bir şekilde faydalanılacak, terörizmin sadece ülkemiz için tehdit oluşturmadığının anlatılması yolunda gerekli adımlar atılmaya devam edilecektir.

930.6. Yabancı teröristlere karşı gerekli önlemler alınacak, yabancı teröristlerle mücadelede ulusal ve uluslararası işbirliği artırılacaktır.

930.7. Terör örgütlerinin ülkemize deniz yoluyla girmesinin engellenmesine yönelik tedbirler artırılacaktır.

930.8. Terör örgütlerinin propagandası, teröre yol açan radikalleşme ve şiddete varan aşırıcılıkla mücadele edilecek, devletin gerçekleştirdiği hizmetler konusunda kamuoyu düzenli olarak bilgilendirilecek, toplumu bilinçlendirmeye yönelik projeler uygulanacaktır.

931. Uyuşturucuyla mücadelede çok boyutlu, bütüncül ve önetkin bir yaklaşımla devam edilecektir.

931.1. Her türlü uyuşturucu ve uyarıcı maddenin ülke genelinde ve uluslararası boyutta kaçakçılığı, üretimi, dağıtımı, kullanımı ve sokak düzeyinde satışı engellenecek, bunların üretiminde kullanılan ara kimyasalların üretimi ve ticaretinin denetiminde etkinlik artırılacaktır.

931.2. Güvenlik kuruluşlarının uyuşturucuyla mücadele kapasitesi artırılabacaktır.

931.3. Uyuşturucuyla mücadele kapsamında yürütölen çalışmaların izlenmesi amacıyla veri toplama kapasitesi güçlendirilecektir.

931.4. Uyuşturucu ile bağlantılı suçlar değerlendirilerek kolluk kuvvetlerine ve kamuoyuna yönelik eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları artırılabacaktır.

931.5. Uyuşturucuyla mücadelede ulusal ve uluslararası kurumlarla işbirliği ve eşgüdüm geliştirilecektir.

932. Organize suçlar ve kaçakçılıkla mücadeleye çok boyutlu, bütüncül ve önetkin bir yaklaşımla devam edilecektir.

932.1. Organize suç türleri ve terör örgütleri arasındaki bağlantılar belirlenecek, suçun oluşmadan önlenmesine yönelik çalışmalar geliştirilecektir.

932.2. Kaçakçılık suçlarıyla mücadelede etkinliğin artırılmasına yönelik yeni yöntemler geliştirilecektir.

932.3. Göçmen kaçakçılığı, insan/organ/doku ticareti, silah/mühimmat kaçakçılığı yapan organize suç örgütleriyle mücadeleye kararlılıkla devam edilecektir.

932.4. Ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği ve eşgüdüm geliştirilecektir.

933. Asayiş suçlarıyla mücadelede etkinlik artırılarak ülke genelinde huzur ve güvenlik ortamına katkı sağlanacaktır.

933.1. Güvenlik kuruluşlarının kurumsal ve teknolojik altyapısı güçlendirilecektir.

933.2. Asayiş suçlarına ilişkin başvuruların e-devlet üzerinden izlenmesi sağlanacaktır.

933.3. Dolandırıcılık suçlarıyla etkin mücadele, toplumsal bilincin ve farkındalığın artırılması amacıyla vatandaşların bilgilendirilmesine yönelik faaliyetler yürütölecektir.

934. Siber suçlarla etkin bir şekilde mücadele edilecektir.

934.1. Güvenlik kuruluşlarının teknik altyapısı güçlendirilerek siber suçlarla mücadele kapasitesi artırılabacaktır.

934.2. Örgün ve yaygın eğitimde siber suçlara yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapılacak, bu çalışmalarda iletişim araçları etkin kullanılacaktır.

935. Koruyucu ve önleyici güvenlik hizmetlerinin etkinliği artırılabacaktır.

935.1. Vatandaşla kolluk güçleri arasındaki güven esasına dayanan ilişkinin geliştirilmesi amacıyla toplum destekli kolluk yaklaşımı güçlendirilecektir.

935.2. Suçla mücadelede önleyici güvenlik tedbirleri artırılabacaktır.

935.3. Suça yönelik bildirim ve ihbar sistemi geliştirilecek, suçun önlenmesine yönelik halk katılımı artırılabacaktır.

935.4. Güvenlik hizmetlerine erişim kolaylaştırılacaktır.

935.5. Genel kolluk ile özel güvenlik arasındaki ilişki ve işbirliği güçlendirilecek, özel güvenlik hizmetlerinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

935.6. Özel güvenlik kuruluşlarının eğitim programları geliştirilecek, bu birimlerin denetiminde etkinlik artırılabilecektir.

3.5.3. Sivil Toplum

a. Amaç

936. Demokratik, katılımcı, kapsayıcı, hesap verebilir ve işbirliği, uyum yeteneği ve aktif vatandaşlık bilinci yüksek bir sivil toplumun yapısının oluşturulmasını teminen sivil toplum kuruluşları (STK)'nın kamu politikalarının planlama, yapım, izleme ve denetleme aşamalarında etkin bir rol oynaması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

937. Sivil toplumun güçlendirilmesine yönelik mevzuat güncellenecektir.

937.1. Demokratik, katılımcı, çoğulcu, şeffaf ve hesap verebilir örgütlü sivil toplumu geliştirici ve güçlendirici düzenlemeler yapılacaktır.

937.2. STK'ların iç ve dış denetimine ilişkin süreçler şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesi çerçevesinde yeniden düzenlenecektir.

937.3. STK'ların karar alma, politika yapım, izleme ve denetleme süreçlerine etkin bir şekilde katılımını sağlamak üzere mevzuat çalışmaları yürütülecektir.

937.4. Sivil toplumun istişare süreçlerine daha etkin katılımı için bir yol haritası hazırlanmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

937.5. Dijitalleşmenin sunduğu fırsatlarla sivil toplum alanında ortaya çıkan yeni yapılanmalara yönelik düzenlemeler yapılacaktır.

938. STK'ların kurumsal ve mali kapasiteleri güçlendirilecektir.

938.1. STK'lara yönelik stratejik plan hazırlama, proje hazırlama ve fon bulma gibi alanlar başta olmak üzere kapasite geliştirme eğitimleri yaygınlaştırılacaktır.

938.2. STK'ların yıllık bütçe, faaliyet raporu ve genel kurul bilgilerinin internet sayfalarında düzenli ve şeffaf biçimde yayımlanması sağlanacaktır.

938.3. STK'larda iç denetim sisteminin güçlendirilmesi teşvik edilecek ve STK'lara bu konularda rehberlik verilecektir.

938.4. STK'ların uluslararası teşkilatlanmalarını ve işbirliklerini artırıcı program ve destekler geliştirilecektir.

938.5. Kamu kurum ve kuruluşları tarafından STK'lara aktarılan her türlü destek şeffaf, hesap verebilir ve önceden belirlenmiş somut ve nesnel kriterlere bağlanacak, uygulanacak destekler ve programlar ulusal önceliklerle ilişkilendirilecektir.

938.6. STK'ların kurumsal ve mali sürdürülebilirliklerine katkı sağlayacak idari ve mali alanlarda düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

938.7. STK'ların faaliyetlerinde ve STK'lara yönelik hizmetlerde dijitalleşmenin geliştirilmesi sağlanacaktır.

938.8. Kurumsal açıdan gelişmiş STK'ların daha küçük ölçekteki STK'lara yönelik yönderlik faaliyetlerinin teşvik edilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

939. Kamu kurumlarının sivil toplum alanında topladığı verilerin uluslararası standartlarla uyumu sağlanacak, şeffaflığı artırılacaktır.

939.1. STK'larla ilgili kamu kurumlarının topladığı verilerin STK'ların kapasitelerini de ortaya koyacak şekilde çeşitliliği artırılacak ve Resmi İstatistik Programına dâhil edilerek karşılaştırılabilir ve kamuoyunun erişimine açık bir veri tabanında toplanması çalışmaları tamamlanacaktır.

939.2. STK'larda çalışma bir meslek alanı olarak tanımlanacak ve resmi istatistiklere bununla ilgili meslek kodu belirlenecektir.

939.3. STK'ların faaliyetlerinin ekonomik ve sosyal etkilerinin ölçülmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir.

940. Sivil topluma hizmet sunan kurumların kurumsal kapasiteleri güçlendirilecektir.

940.1. STK'lara yönelik kamu politika, program, faaliyet ve hizmetlerin bütüncül şekilde yürütülmesini sağlamak üzere kurumsal kapasite güçlendirilecektir.

940.2. Sivil toplum, kamu-STK işbirliği, gönüllülük, yardım ve bağış toplama gibi konularda etkili iletişim ve görünürlük faaliyetleri yürütülecektir.

940.3. İlköğretim ve ortaöğretim müfredatı sivil toplum çalışmalarını, STK'lara katılımı ve gönüllülüğü özendirmek üzere geliştirilecektir.

940.4. Üniversitelerde sivil toplum alanına yönelik birimlerin açılması ve bu birimlerin desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

940.5. Sivil toplum üzerine ve STK'ların da katılabileceği TÜBİTAK araştırma destekleri oluşturulacaktır.

940.6. Sivil toplum alanında kamu hizmetlerinin bütünselliğinin sağlanması amacıyla üst bir birim oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

3.5.4. Kamuda Stratejik Yönetim

a. Amaç

941. Kamuda stratejik yönetimin uygulama etkinliğinin artırılması ve hesap verebilirlik anlayışının, planlamadan izleme ve değerlendirmeye kadar yönetim döngüsünün tüm aşamalarında hayata geçirilmesi temel amaçtır. Bu amaç doğrultusunda kamu hizmetlerinin

hız ve kalitesinin artırılması ile katılımçılık, şeffaflık ve vatandaş memnuniyetinin sağlanması hedeflenmektedir.

b. Politika ve Tedbirler

942. Kamu idarelerinde strateji geliştirme birimlerinin kapasitesi güçlendirilecektir.

942.1. Kamu idarelerinde stratejik yönetime ilişkin idari ve beşeri kapasiteyi geliştirmeye yönelik eğitim programları tasarlanacaktır.

943. Kamu idarelerinde iç kontrol sistemleri ve iç denetim uygulamalarının etkinliği güçlendirilecektir.

943.1. Kamu idarelerinde iç kontrol sistemlerinin ve iç denetim uygulamalarının etkinliğini artırmaya yönelik eğitim ve rehberlik faaliyetleri yoluyla kurumsal kapasite geliştirilecektir.

943.2. İç kontrol uygulamalarının güçlendirilmesine yönelik kamu idarelerinin iç kontrol sistemlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi çalışmaları yaygınlaştırılacaktır.

943.3. Kamu idarelerindeki iç denetçi sayısı artırılabacaktır.

943.4. Kamu idarelerinde yürütülen iç denetim faaliyetlerine yönelik İç Denetim Kalite Güvence ve Geliştirme Programı uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.

943.5. İç Denetim Koordinasyon Kurulu ile kamu idarelerinin iç denetim birimlerinin idari kapasiteleri güçlendirilecektir.

944. Sayıştay denetimleri aracılığıyla kaynak kullanımının verimliliğine, etkililiğine ve ekonomikliğine dair kamuoyuna güvenilir bilgi sunularak kamuda hesap verebilirlik güçlendirilecektir.

944.1. Performans esaslı program bütçe kapsamında program ve alt programlar bazında performans denetimleri gerçekleştirilecektir.

945. Politika oluşturma süreçleri kanıta dayalı ve katılımcı şekilde yürütülecektir.

945.1. Uzaktan erişim üzerinden mikro veri sunumunun yasal zeminine yönelik hazırlıklar tamamlanacak, bilimsel araştırmalara yönelik Elektronik Veri Araştırma Merkezi (E-VAM) projesi hayata geçirilecektir.

945.2. Politika oluşturma süreçlerinde karar alma, planlama ve izleme süreçlerinin kanıta dayalı gerçekleştirilebilmesini teminen mekânsal konuma dayalı gridler düzeyinde nüfus istatistiklerinin üretilmesi sağlanacaktır.

946. Açık yönetim politikalarına yönelik çerçeve oluşturulacaktır.

946.1. Ulusal Açık Yönetim Stratejisi hazırlanacaktır.

946.2. Açık Yönetim Ortaklığının temel ilkeleri kapsamında ulusal eylem planı hazırlanmasına yönelik çalışma yürütülecektir.

947. Daha hızlı, kaliteli ve güvenilir kamu hizmeti sunulması, sunulan hizmetlerin anlaşılır biçimde duyurulması ile vatandaşlarla çift yönlü iletişim kurularak katılımcı demokrasi anlayışının geliştirilmesi sağlanacaktır.

947.1. Kamu hizmetlerinin etkin tanıtımı yapılarak kamu hizmetlerine ilişkin farkındalık düzeyi artırılacaktır.

947.2. Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) sisteminin altyapısı geliştirilerek hizmet kalitesi yükseltilecektir.

3.5.5. Kamuda Düzenleyici Etki Analizi

a. Amaç

948. Kamu yönetiminde kanıta dayalı politika oluşturma süreci güçlendirilerek ve mevzuat düzenlemelerinin ilgili paydaşlar üzerindeki olası iktisadi ve sosyal etkileri ortaya konularak kaynakların etkin kullanımının sağlanması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

949. Ülkemizde kanıta dayalı politika oluşturma süreci güçlendirilecek, düzenleyici etki analizinin farkındalığı artırılacak ve politika oluşturma ile bütçeleme arasındaki bağ kuvvetlendirilecektir.

949.1. Kamu idarelerindeki düzenleyici etki analizi yapmaya yönelik idari yapı güçlendirilecek ve kurumsal kapasite artırılacaktır.

949.2. Düzenleyici etki analizine ilişkin mevzuat, rehber ve yönlendirici dokümanlar uygulama tecrübeleri de dikkate alınarak bütüncül bir anlayışla gözden geçirilecek ve güncellenecektir.

949.3. Düzenleyici etki analizi konusunda uygulama tecrübesi ile iyileştirilebilecek hususlardan faydalanılmasını teminen yıllık değerlendirme raporları hazırlanacaktır.

949.4. Düzenleyici etki analizi konusunda farkındalığı artırmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

949.5. Düzenleyici etki analizine ilişkin idari ve beşeri kapasiteyi geliştirmeye yönelik eğitim programları uygulanacaktır.

949.6. Düzenleyici etki analizi kapsamında paydaş tespitinin etkin yapılması ve ilgili tarafların politika yapma süreçlerine katkılarının alınması sağlanacaktır.

3.5.6. Yerel Yönetimler

a. Amaç

950. Yerel yönetimlerin vatandaş memnuniyetini gözeten, etkin, hızlı ve kaliteli hizmet sunabilen, afetlere hazırlıklı, iklim değişikliğine dirençli, çevrenin korunmasını önceleyen, teknolojik gelişmelere uyum sağlayan, katılımcı, şeffaf, hesap verebilir ve mali sürdürülebilirliği sağlayan bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

951. Yerel yönetim hizmetlerinin standartları belirlenecek ve bu standartlara uyumun denetimini sağlayacak mekanizma geliştirilecektir.

951.1. Yerel yönetimlerin hizmetlerinin idari, mali ve teknik asgari standartları tespit edilecektir.

951.2. Standartların uygulanması ve denetlenmesine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır.

952. Yerel yönetimlerde insan kaynağının uzmanlaşma düzeyi ve kapasitesi artırılabilecektir.

952.1. Yerel yönetimlerde çalışan personelin niteliğini artırmaya yönelik eğitimler verilecektir.

952.2. Yerel yönetimlerdeki iyi uygulama örneklerinin yer aldığı bir platform oluşturulacaktır.

953. Belediyelerin karar alma süreçlerinde vatandaşların ve muhtarların katılım rolü güçlendirilecektir.

953.1. Kent konseylerinin etkinleştirilmesi sağlanacaktır.

953.2. Kadın, genç, yaşlı ve engellilerin yerel yönetimlerdeki temsil ve karar alma süreçlerine katılım mekanizmaları güçlendirilecektir.

953.3. Muhtarların kent yönetimlerinin karar alma süreçlerine katkısı artırılabilecektir.

954. Yerel yönetimlerin hizmet sunumlarını etkinleştirmeye yönelik görev, yetki ve hizmet alanının yeniden yapılanması sağlanacaktır.

954.1. Yerel yönetimlerin en uygun hizmet ve coğrafi alan büyüklüğü tespit edilerek yeniden yapılandırılmasına ilişkin modelleme ve mevzuat çalışması yapılacaktır.

954.2. Büyükşehir belediyeleriyle büyükşehir ilçe belediyeleri arasında koordinasyon eksikliği nedeniyle ortaya çıkan hizmet aksamalarının giderilmesi için gerekli çalışmalar yürütülecektir.

955. Yerel yönetimlerin afetlerle ve iklim değişikliği ile mücadele kapasitesinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

955.1. Yerel yönetim altyapı tesisleri yapımında teknoloji ve yer seçimi ile inşaa süreçlerinde afet risklerinin dikkate alınmasını sağlayacak mevzuat hazırlanacaktır.

955.2. Yerel yönetimlerin afetlerle ve iklim değişikliği ile daha etkin mücadele edebilmesi amacıyla finansal destek mekanizmaları oluşturulacaktır.

955.3. İtfaiye ve zabıta hizmetlerinin afetlerle mücadele kapasitesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.

956. Yerel yönetimlerin girişimciliğın geliştirilmesine yönelik kapasiteleri artırılabilecektir.

956.1. Yerel yönetimlerin üretim ve pazarlamaya yönelik kuracağı yapılara destek sağlanacaktır.

957. Sahipsiz hayvanların şehir hayatını olumsuz etkilemeyecek şekilde yerel yönetimlerin daha etkin çalışmasını sağlayacak uygulamalar hayata geçirilecektir.

957.1. Yerel yönetimlerin şehirlerdeki sahipsiz hayvanların sağlık, beslenme ve barınma ihtiyaçlarına yönelik faaliyetlerinde birlik modeli dâhil alternatif yöntemler geliştirilerek bu çerçevedeki projeleri desteklenecektir.

3.5.7. Kamuda İnsan Kaynakları

a. Amaç

958. Yüksek verimlilikle kaliteli hizmet sunan insan kaynağına sahip, objektif ölçütlerin ve liyakat ilkelerinin hâkim olduğu, değişen koşullara uyum sağlayan kamu personel sisteminin oluşturulması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

959. Kamu sektöründe stratejik insan kaynakları yönetimi geliştirilecektir.

959.1. Merkezi kamu personeli bilgi sistemi kurulacaktır.

959.2. Kamu sektöründe stratejik insan kaynakları planlaması uygulamalarının etkinliği artırılarak yaygınlaştırılacaktır.

959.3. Kamu kurumlarında personel birimlerinin kullandıkları araç ve yöntemler iyileştirilerek idari ve teknik kapasiteleri geliştirilecektir.

960. Kamu personelinin verimliliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılarak iyi uygulamalar yaygınlaştırılacaktır.

960.1. Kamu sektöründe esnek çalışma modellerinin uygulanmasına yönelik mevzuat çalışmaları yapılacaktır.

960.2. Görevde yükselmede uygulanan seçme yöntemleri liyakat esaslı teknikler gözetilerek geliştirilecektir.

960.3. Kamu görevlerine ilk defa atanacaklar için mevcut sınav sistemi mevzuat ve uygulama boyutlarıyla birlikte gözden geçirilerek sözlü sınavların atamaya konu olan görevin niteliğinin gerekli kıldığı hallerle sınırlı olarak yapılması sağlanacak, sınav kurullarının tarafsızlığının korunması, şeffaflık, adalet ve hakkaniyet ilkelerini güçlendirecek düzenlemeler hayata geçirilecektir.

960.4. Kamu personeline yönelik eğitim ihtiyaç analizleri yapılarak hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim faaliyetlerinin etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapılacaktır.

960.5. Kamu çalışanlarının ikiz dönüşüme uyumunu sağlamak amacıyla farkındalığı artıracak ve beceri gelişimini sağlayacak karma/uygulamalı eğitimlerin hazırlanması, ilgili platformlar üzerinden sunulması ve raporlanması süreçleri desteklenecektir.

960.6. Kamu insan kaynakları yönetiminde veri analizi ve yapay zekâ gibi ileri teknolojilerin kullanılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

961. Kamu personel mevzuatı kamu personel statüleri ve sınıflandırma kriterleri dikkate alınarak geliştirilecektir.

961.1. Kamu personelinin iş ve görevler açısından yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine yönelik başta iş analizi çalışmaları gözetilerek uygun yöntemler geliştirilecektir.

961.2. Kamu personeli ücret sistemi sadeleştirilecek, ücret düzeyleri görev ve sorumluluk esasına dayalı olarak yeniden düzenlenecektir.

961.3. Kamuda istihdam edilen kariyer meslek personelinin görev alanlarını, atanma süreçlerini ve meslekte yükselme gibi hususları düzenleyen mevzuat çalışması yapılacaktır.

3.5.8. Dijital Devlet

a. Amaç

962. Dijital kamu hizmetlerinin bütüncül, kullanıcı odaklı ve katılımcı bir yaklaşımla sunumunun yaygınlaştırılması ve kullanımının artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

963. Dijital kamu hizmetlerinin tasarımı ve sunumu, süreçler yeniden yapılandırılarak iyileştirilecektir.

963.1. e-Devlet Kapısı, ortak ödeme ve kimlik doğrulama uygulamaları ile bütünleşik hizmetleri ön plana çıkaracak şekilde geliştirilecek, Kapıdan sunulan belediye hizmetlerinin standardizasyonu sağlanacaktır.

963.2. Dijital hizmet tasarım ve sunumuna yönelik kullanılabilirlik, gizlilik, bütünlük ve erişilebilirliğe ilişkin standart, usul ve esaslar ortaya konulacak, kamu internet siteleri rehberi güncellenecek ve uygulaması yaygınlaştırılacaktır.

963.3. Merkezi süreç otomasyonu platformu ve ortak süreç kütüphanesi hayata geçirilerek kamu kurumlarında süreç sahipliği ve süreç yönetimi kapasitesi geliştirilecektir.

963.4. Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemi altyapısı güçlendirilecek ve e-Devlet Kapısıyla bütünleşmesi sağlanacaktır.

963.5. Dijital hizmet kartesi geliştirilecek, hizmet bazında performans göstergeleri, veri kullanımı, işlem istatistikleri, kullanıcı memnuniyeti gibi bilgiler kamuoyuna ilan edilecektir.

963.6. Dijital kamu hizmetlerine yönelik görüş ve önerilerin alınması amacıyla e-katılım ortamı oluşturulacaktır.

963.7. Dijital kamu hizmetlerini tasarlayan, sunan ve alan tarafları bir araya getirecek hizmet tasarım atölyesi kurulacaktır.

964. Dijital devlet çalışmalarına yönelik yönetim kapasitesi ve stratejik yönetim çerçevesi güçlendirilecektir.

964.1. Türkiye'nin önümüzdeki dönemde takip edeceği yol haritasını ortaya koyacak dijital devlet stratejisi hazırlanacaktır.

964.2. Kamunun dijital dönüşümünü desteklemek üzere kurumlar arası ve kurumsal düzeyde idari ve teknik koordinasyonu da kapsayacak şekilde düzenleme yapılacaktır.

964.3. Dijital devlet mimarisi oluşturulacak ve birlikte çalışabilirlik rehberi güncellenecektir.

964.4. Dijital devlet mimarisi ile uyumlu kurumsal dijital dönüşüm olgunluk modeli geliştirilecek, bu doğrultuda kurumsal dijital dönüşüm yol haritaları hazırlanacaktır.

964.5. Kamu bilgi teknolojileri denetim süreçlerinde iç kontrol ve iç denetim etkinleştirilecektir.

964.6. İstatistiki veri altyapısını iyileştirmek üzere temel dijital devlet göstergeleri belirlenerek alana özgü ulusal endeks oluşturulacaktır.

964.7. Dijital teknolojilerin kamu yönetimine etkilerini araştırmak ve alandaki gelişmelere yönelik stratejik karar alma kapasitesini artırmak amacıyla araştırma ve yenilik programı başlatılacaktır.

965. Kamu bilişim personeli istihdamı ihtiyaçlar doğrultusunda nitelik ve nicelik olarak iyileştirilecektir.

965.1. Kamu bilişim personelinin rol ve sorumluklarını belirleyen ve yetkinliklerini ortaya koyan kamu bilişim yeterlik çerçevesi hazırlanacak ve dinamik bir envanter oluşturulacaktır.

965.2. Kamu bilişim personelinin istihdam rejimi hazırlanacak kamu bilişim yeterlik çerçevesi doğrultusunda ve nitelikli teknik personelin kamuda çalışmasını teşvik edecek şekilde yapılandırılacaktır.

965.3. Kamu kurumlarının dijital dönüşüm alanındaki eğitim ve değişim yönetimi ihtiyaçlarını karşılamak üzere dijital devlet akademisi kurulacaktır.

965.4. Kamu bilişim personeli arasında tecrübe paylaşımı ve alan uzmanlığının geliştirilmesine yönelik çalışma ağları ve yönderlik mekanizması oluşturulacaktır.

966. Kamu kurumlarının bilgi ve iletişim teknolojileri ürün ve hizmet alımlarında maliyet etkinlik, güvenlik, sürdürülebilirlik, yenilik ve yerli katma değer artırılacaktır.

966.1. Kamu kurumlarınca bulut bilişim hizmetlerinin güvenli kullanımına yönelik mekanizmalar geliştirilecek, bulut bilişim göç yol haritaları oluşturulacaktır.

966.2. Açık kaynak kodlu yazılım geçiş analizleri doğrultusunda kamu kurumlarının açık kaynak kodlu yazılımlara geçişi hızlandırılacaktır.

966.3. Kamuya hizmet sunan bilişim firmalarında yetkinlik sağlamak amacıyla akreditasyon ve standardizasyon mekanizmaları geliştirilecek, satın alma ve denetime yönelik hukuki ve idari düzenlemeler hayata geçirilecek, kamu teknolojileri kümelenmesi oluşturulacaktır.

966.4. Kaynak ve tecrübe paylaşımına yönelik kamu yazılım ürün ve teknolojileri kütüphanesi ve Türkiye geliştirici ve hizmet tasarım portalı oluşturulacak, dijital devlet ara katmanı pilot çalışmalar doğrultusunda yaygınlaştırılacaktır.

967. Kamu kurumlarında veri yönetişimi ve ileri veri analitiği kapasitesi geliştirilecek ve kurumlar arası veri paylaşım mekanizmaları güçlendirilecektir.

967.1. Ulusal veri sözlüğü ile kurumsal ve tematik veri sözlüğü çalışmaları tamamlanacaktır.

967.2. Kurumlar arası ileri veri analitiği ve yapay zekâ projeleri ile kurumsal kapasiteyi artırmaya yönelik kamu veri alanı altyapısı hayata geçirilecektir.

967.3. Kurumlar arası veri paylaşımı ve protokol yönetimine yönelik uygulama programlama arayüzü geliştirilecektir.

967.4. Kamu verisinin paylaşımına yönelik hukuki düzenleme yapılacak, ulusal açık veri portalı hayata geçirilecektir.

968. Kamu kurumlarının siber güvenlik tehditlerine karşı korunması ve dijital hizmetlerin sunumunda kişisel bilgilerin mahremiyetinin sağlanması ile yapay zekâ etik ilkelerinin tatbikine yönelik mekanizmalar güçlendirilecektir.

968.1. Kamu kurumlarında bilgi ve iletişim güvenliği tedbirlerinin uygulanması, bilgi güvenliği yönetim sisteminin kurulumu, işletimi ve denetimine ilişkin mekanizmalar güçlendirilecektir.

968.2. Kamuda yapay zekâ uygulamalarının geliştirilmesi ile ürün ve hizmet tedarikinde güvenilir yapay zekâ etik ilkeleri tatbik edilecektir.

Tablo 54: Dijital Devlet Hedefleri

	2022	2023	2028
e-Devlet Hizmetlerini Kullanan Bireyler (%)¹	68,7	73,9	80,0
e-Devlet Kapısı Kayıtlı Kullanıcı Sayısı (Milyon)	61,7	64,0	70,0
e-Devlet Kapısından Sunulan Hizmet Sayısı (Kümülatif)	6.754	7.400	9.000
e-Devlet Kapısından Sunulan Bütünleşik Hizmet Sayısı (Kümülatif)	4	5	20
e-Devlet Kapısından Sunulan Mobil Hizmet Sayısı (Kümülatif)	3.862	4.300	7.000
e-Devlet Hizmetleri Memnuniyet Oranı (%)²	95,3	96,3	98,0

Kaynak: 2023 yılı verileri gerçekleşme tahmini olup 2028 yılı verileri On ikinci Kalkınma Planı hedefleridir.

(1) 16-74 yaş aralığındaki bireyler içerisinde e-devlet hizmetlerinden yararlananların oranını ifade eden 2022 ve 2023 yılları TÜİK anket verisidir.

(2) Memnun ve orta düzeyde memnun olanların toplam e-devlet kullanıcıları içerisindeki oranıdır.

3.5.9. Kalkınma için Uluslararası işbirliği

3.5.9.1. Teknik işbirliği ve Kalkınma Yardımları

a. Amaç

969. Dış politika öncelikleriyle uyumlu, bölgesel ve küresel sorunlara hızlı ve kalıcı çözümler sunan ve kaynakların etkin kullanımını sağlayan kalkınma işbirlikleri geliştirmek temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

970. Ülkemizin ncelikleri ve alıcı ülkelerin ihtiyaçları çerçevesinde sektörel ve tematik kalkınma işbirliği programları geliştirilecektir.

970.1. İhtiyaç duyan ülkelerde sürdürülebilir ve kaliteli sağlık hizmetlerine erişimi, gıda güvenliği ve güvenilirliğini, özellikle mesleki eğitimin geliştirilmesine yönelik kültürel hassasiyetlerle uyumlu programlara dayalı temel eğitim kapasitesinin artırılmasını sağlamaya yönelik programlar geliştirilecektir.

970.2. Hedef ülkelerde kamu hizmetlerine erişimde etkinliğin artırılması için ülkemizin dijital dönüşüm alanındaki tecrübelerinin paylaşımına yönelik programlar yürütülecektir.

970.3. Göçün etkin yönetimi kapsamında kaynak ülkelerde istihdam oluşturmaya yönelik kalkınma işbirliği programları geliştirilecektir.

970.4. Körfez bölgesini Avrupa ve diğer büyük pazarlara bağlamayı hedefleyen ve paydaşı olduğumuz Kalkınma Yolu Projesi'nin hayata geçirilmesine yönelik çabalar yoğunlaştırılacaktır.

970.5. En az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerdeki kamu kurum ve kuruluşlarının fiziki kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik proje ve faaliyetler uygulanacaktır.

970.6. En az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, talep odaklı yaklaşım ile gelişmekte olan ülkelerin beşeri kapasitelerinin artırılmasına yönelik eğitim, sağlık ve tarım gibi alanlarda tecrübe paylaşım programları düzenlenecektir.

971. Ülkemizin öncelikleri çerçevesinde tarihi ve kültürel bağlara sahip olunan coğrafyalara yönelik bölgesel stratejiler geliştirilecektir.

971.1. Balkanlar ve Doğu Avrupa'da çok kültürlü yapının muhafazası ve geliştirilmesi de dikkate alınarak uluslararası kalkınma işbirliği programları, projeleri ve faaliyetleri geliştirilecektir.

971.2. Türk dünyasıyla ekonomik ve ticari işbirliğini derinleştirecek programlar geliştirilecektir.

971.3. Yakın coğrafyamız başta olmak üzere enerji arzı yüksek ülkelerde petrol dışı alanların geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla ülkemizin sanayi, teknoloji ve hizmetler sektörlerindeki tecrübesinin aktarılmasına yönelik programlar, projeler ve faaliyetler desteklenecektir.

971.4. Orta Doğu ve Afrika'da altyapının iyileştirilmesine ilişkin talepler başta olmak üzere hedef ülkelerin kendi beşeri, doğal ve kurumsal kaynakları harekete geçirilerek STK ve özel sektör gibi paydaşlarla birlikte kalkınma işbirliği programları geliştirilecektir.

971.5. Asya-Pasifik ve Latin Amerika ülkeleriyle uluslararası kalkınma işbirliği programları geliştirilecektir.

972. Kalkınma işbirliği faaliyetlerinin etkinliğinin artırılmasına yönelik ulusal altyapıyı güçlendirecek araçlar ve modeller geliştirilecektir.

972.1. Kalkınma işbirliğinin etkinliğini artırmak üzere planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçleri güçlendirilecektir.

972.2. Uluslararası kalkınma işbirliği alanında ihtiyaç duyulan mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.

972.3. Kalkınma işbirliği faaliyetlerinin finansmanına yönelik mevcut araçlar da değerlendirilerek yeni finansman yöntemleri geliştirilecektir.

972.4. Dış yardımların izlenmesi ve raporlanmasına esas oluşturacak kalkınma yardımları veri sistemi geliştirilecektir.

972.5. Uluslararası bağışçılar, STK'lar ve özel sektör gibi paydaşlarla üçlü işbirliği program ve proje ortaklıkları geliştirilecektir.

972.6. Kalkınma işbirliğinde dış temsil ağının genişletilmesi ve etkinleştirilmesi sağlanacak, yurt dışı temsilcilikler ve kamu kurumlarının dış ilişkiler birimlerinde çalışan personelin yetkinlikleri geliştirilecek ve bu birimlerin idari ve teknik kapasitesi güçlendirilecektir.

973. Türkiye'nin uluslararası görünürlüğünün artırılması ve imajının güçlendirilmesi için kamu, kültür ve eğitim diplomasisi faaliyetleri derinleştirilecek, uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin tanıtımına yönelik etkili çalışmalar yürütülecektir.

973.1. İnsani yardımlarımız dâhil kalkınma yardımlarının görünürlüğünün artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

973.2. Türk kültürünün tanıtımı kapsamında hedef ülkelerde Türk dili ve edebiyatı lisans programlarının açılması desteklenecektir.

973.3. Yurt dışındaki vatandaşlarımızla soydaş ve akraba topluluklarımıza yönelik eğitim, staj ve burs destekleri sağlanacak, Türkiye'de yükseköğretimin uluslararasılaşması çalışmaları kapsamında başta Türkiye Bursları olmak üzere "Study in Türkiye" gibi uluslararası programların planlama, değerlendirme ve seçim süreçleri geliştirilerek sürdürülecektir.

973.4. Türkiye mezunlarının ülkemizle ilişkilerinin kurumsallaşmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

973.5. Uluslararası kamuoyu üzerinde etkili olan ve Türkiye ile ilgili çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar, üniversiteler, STK'lar ve bireylerle işbirliği geliştirilecek ve Türkiye'nin tanıtımına yönelik çalışmalar yürütülecektir.

973.6. Türkiye'nin girişimci ve insani dış politikasına uygun şekilde geleneksel ve yeni medya araçlarıyla yürütülen kamu diplomasisi faaliyetleri sürdürülecek, Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlayacak uluslararası nitelikteki organizasyonlara katılım sağlanacak ve söz konusu faaliyetlerin etkinliğini artırmaya yönelik çalışmalar yürütülecektir.

3.5.9.2. Çok Taraflı Kalkınma İşbirliği

a. Amaç

974. Ülkemizin çok taraflı kalkınma sistemindeki rolü, etkinliği ve görünürlüğünü artırmak ve uluslararası kuruluş ve platformların küresel kalkınma gündemine yönelik çalışmalarına aktif katkı sağlamak temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

975. Ülkemizin çok taraflı kalkınma sistemindeki rolü, etkinliği ve görünürlüğü artırılacaktır.

975.1. Türkiye'nin çok taraflı kalkınma sistemindeki önceliklerine, hedeflerine ve işbirliği yöntemlerine ilişkin bütüncül stratejik çerçeve oluşturulacaktır.

975.2. Başta ev sahipliği yapılan kuruluşlar olmak üzere Güney-Güney ve üçgen işbirliği mekanizmaları da kullanılarak ülkemizin uluslararası kuruluşlara verdiği program bazlı destekler artırılacak ve bu kuruluşlarla tecrübe paylaşımına yönelik program ve projeler geliştirilecektir.

975.3. Küresel kalkınma çabalarına katkı sağlamak üzere uluslararası kuruluşların bölgesel ofislerine ev sahipliği yapılmasına yönelik diplomatik girişimler sürdürülecek ve ev sahipliği yapılan kuruluşların uluslararası platformlarda görünürlüğünün artırılmasına dönük çalışmalar yapılacaktır.

975.4. Uluslararası düzeyde iş yapma kapasitesine sahip STK'ların ve özel sektör kuruluşlarının çok taraflı işbirliklerine dâhil olmaları teşvik edilecektir.

976. BM, OECD, DTÖ, G20 ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi uluslararası kuruluşların ve platformların küresel problemlerin tespiti ve çözüm önerilerine dönük çalışmalarında aktif rol üstlenilecektir.

976.1. En az gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin kalkınma meselelerinin uluslararası kuruluşların gündeminde daha fazla yer almasına yönelik çalışmalar sürdürülecek ve bu kapsamda ev sahipliği yaptığımız En Az Gelişmiş Ülkeler için BM Teknoloji Bankası faaliyetleri desteklenecektir.

976.2. Küresel kalkınma gündeminin iklim değişikliği, yeşil dönüşüm, yenilenebilir enerji, sürdürülebilir gıda sistemleri, afet risklerinin azaltılması ve dijitalleşme ile ülkemizin öncülüğünde yürütülen sıfır atık hareketi bağlamında sürdürülebilir atık yönetimi gibi meselelerine ilişkin uluslararası kuruluşlar nezdinde yürütülen çalışmalara aktif katkı sağlanacaktır.

976.3. Düzensiz göçle mücadelede adil yük paylaşımı ve gönüllü geri dönüşlerin teşviki gibi konuların başta BM olmak üzere ilgili uluslararası kuruluşların gündeminde tutulması ile yapıcı çözüm önerileri ve ortak projeler geliştirilmesine dönük çabalar devam ettirilecektir.

976.4. G20, MIKTA ve BRICS gibi uluslararası platformlarda ülkemizin etkinliği artırılacak ve önceliklerimiz doğrultusunda bu platformların olanaklarından daha fazla yararlanılacaktır.

976.5. Ülkemizin kültür, eğitim, bilim ve iletişim alanındaki politikalarının uluslararası kurum ve kuruluşların faaliyetlerine etkin bir şekilde yansıtılması suretiyle, ülkemizin bu alanlardaki görünürlüğü artırılacaktır.

976.6. BM ve diğer uluslararası platformlarda insani yardım konularında düzenlenen toplantılara aktif katılım sağlanacak, benzeri toplantılara ev sahipliği yapılması konusunda girişimlerde bulunulacaktır.

977. İslam dünyasıyla ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel alanlardaki ilişkilerimiz derinleştirilecek ve İSEDAK kapsamında İİT üyesi ülkelerin kalkınma çabaları desteklenecektir.

977.1. İİT üyesi ülkelerin ortak kalkınma meselelerine yönelik bilgi ve veriye dayalı somut yol haritaları ve işbirliği önerileri geliştirilecektir.

977.2. İSEDAK çalışma gruplarında ortaya konulan politika tavsiyelerinin İİT üyesi ülkelerde hayata geçirilmesine yönelik program ve proje destekleri geliştirilerek sürdürülecektir.

977.3. “İSEDAK Yüksek Düzeyli Dijital Dönüşüm Forumu” kapsamında üye ülkeler arasında somut işbirliği program ve projeleri geliştirilecektir.

977.4. İİT üyesi ülkelerdeki KOBİ'lere yönelik İSEDAK KOBİ Programı hayata geçirilecektir.

977.5. İİT Tahkim Merkezinin kurumsallaşmasına ve uluslararası görünürlüğünün artırılmasına yönelik çabalar desteklenecektir.

977.6. İİT içi ticaretin geliştirilmesine yönelik İİT Üyesi Devletler Arasında Tercihli Ticaret Sistemi (TPS-OIC)'nin tüm katılımcı ülkelerde etkin bir biçimde uygulanmasına ve Sisteme taraf olan ülke sayısının artırılmasına yönelik girişimler sürdürülecektir.

977.7. Helal belgelerinin İİT üyesi ülkeler arasında karşılıklı tanınmasına yönelik Helal Akreditasyon Kurumları İslami Forumunun kuruluş ve faaliyete geçme süreçlerine aktif destek sağlanacaktır.

977.8. Ülkemizin ev sahipliği yaptığı “İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi”, “İslam Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi”, “İİT İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü” ve “İslam İşbirliği Gençlik Forumu” çalışmalarına verilen destekler sürdürülecektir.

978. Ülkemizin önemli stratejik hedeflerinden biri olan AB üyeliğine ilişkin politikalar kararlılıkla uygulanacak ve AB müktesebatına uyum çalışmaları yürütülecektir.

978.1. Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinin yeniden canlandırılması, Türkiye ve AB arasındaki kritik tematik konularda yüksek düzeyli diyalog toplantılarının sürdürülmesi, “Vize Serbestisi Diyaloğu”nda ilerleme sağlanması ve Gümrük Birliği'nin güncellenmesi müzakerelerine başlanması için AB ile üst düzey diyalog ve temaslar artırılacaktır.

978.2. AB müktesebatına uyum çerçevesinde AB Komisyonu ile istişareler sürdürülecek, Alt Komite Toplantıları yapılacaktır.

978.3. AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı güncellenecektir.

979. Bölgesel işbirliklerinden daha fazla istifade edilmesi için çalışmalar artırılacaktır.

979.1. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) üye ülkeleriyle yürütülen ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel alanlardaki işbirliği “Türk Dünyası 2040 Vizyonu” doğrultusunda derinleştirilecektir.

979.2. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) üyesi ülkeler arasında sosyal ve kültürel işbirliğinin artırılmasına ve Türk kültürünün uluslararası düzeyde tanınmasına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

979.3. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ve Gelişen Sekiz Ülke (D-8) gibi bölgesel kuruluşların sonuç odaklı program ve projelere yoğunlaştırılması yönünde girişimlerde bulunulacaktır.

979.4. TDT, D-8 ve EİT bünyesinde ticaretin geliştirilmesi için çalışmalarda bulunulacak ve mevcut bölgesel ticaret anlaşmalarının hayata geçirilmesine ilişkin çabalar artırılacaktır.

979.5. Yeniden Asya Girişimi kapsamında Asya'da üyesi ya da ortağı olduğumuz bölgesel kuruluşlar ve çok taraflı mekanizmaların çalışmalarına aktif ve yenilikçi bir vizyonla katkı sağlanacaktır.

979.6. Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesinde alınan kararların etkin bir şekilde hayata geçirilmesine ve dördüncü zirvenin düzenlenmesine ilişkin çalışmalar yürütülecektir.

979.7. Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi ile yürütülen Açılım Politikası stratejik ve yapısal bir bakış açısıyla ve ortaklık anlayışıyla derinleştirilecek ve bölgedeki uluslararası kuruluşlara proje temelli katkılar sağlanacaktır.

980. Bölgesel ve uluslararası kuruluşlarda görev yapan Türk vatandaşlarının sayısı ve niteliği artırılacaktır.

980.1. Bölgesel ve uluslararası kuruluşlarda görevlendirilen kamu personeli sayısı artırılacak ve ülkemizin uluslararası kuruluşlar nezdindeki daimi temsilciliklerinde yer alan uzman kadroları güçlendirilecektir.

980.2. Yükseköğrenim düzeyindeki öğrencilere uluslararası kuruluşlardaki kariyer olanakları ve bu kuruluşlara başvuru süreçlerine ilişkin farkındalık artırma programları düzenlenecektir.

3.5.10. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

a. Amaç

981. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının (SKA) katılımcı bir yaklaşımla gerçekleştirilmesine yönelik uygulamaların sağlanması ile koordinasyon, takip ve gözden geçirme süreçlerinin etkinliğinin artırılması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

982. SKA'ların etkin ve düzenli izleme ve değerlendirmesine devam edilecek ve uygulamaya ilişkin ilerleme düzeyi takip edilecektir.

982.1. Ülkemizin SKA'lar doğrultusundaki ilerlemesini, uygulanan politika ve programlar çerçevesinde kapsamlı bir şekilde değerlendirmek üzere Üçüncü Ulusal Gönüllü Gözden Geçirme Raporu hazırlanacaktır.

982.2. Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Kurulu SKA'ların uygulama sürecini düzenli olarak değerlendirecek ve önerilerde bulunacaktır.

982.3. SKA'ların ilerleme düzeyinin değerlendirilmesine yönelik etkileşimli SKA haritası oluşturulacak ve karar alma süreçlerinde dikkate alınması sağlanacaktır.

982.4. Ulusal SKA gösterge setinde üretilmeyen göstergelerin üretilmesi sağlanacak, veri kırım düzeyi artırılacak ve kalitesi iyileştirilecektir.

983. SKA'ların yerel düzeyde uygulanmasının desteklenmesi amacıyla SKA'ların uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi konusunda yerel yönetimlerle işbirliği yapılacaktır.

983.1. Yerel yönetimler tarafından hazırlanan gönüllü gözden geçirme raporlarının sayısı artırılacaktır.

